احمد شاه بابا افغان

د ستر احمدشاه بابا د اتل ژوند تاریخ

مؤلف: میرغلام محمد غبار
ژباړن: امین الله دریځ

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

PROPERTY OF ACKU 8961

احمدشاه بابا افغان

مؤلف: میرغلام محمد غبار

ژباړن: امین الله دریځ

PROPERTY OF ARIC Established 1989

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب پېژندګلوی:

د کتاب نوم: احمدشاه بابا افغان

مولف : میرغلام محمد غبار

ژباړن : امین الله «دریغ»

کمپوزر : مجیب الله

خپرونکی: دانش کتابخانه، قصه خوانی، ډهکی نعلبندی

فون: 2564513

د چاپ شمېر: ۱۰۰۰ توک

د چاپ کال : قوس ۱۳۷۷ هـ ش

د چاپ حق محفوظ دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

ډالۍ

افغان توریالي ژوبل ولس ته چې د تاریخ په بهیر کې
ځو پلا د خپلې تېرې توري په تور ، تور سکور شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

عنوان	مخ
١- د ژباړن سريزه	الف
٢- د ليکوال سريزه	د
٣- لومړی برخه:	١
لومړی څپرکی:	١
د احمدشاه نسب	١
٤- دويم څپرکی:	٤
د احمدشاه نيکه	٤
٥- دريم څپرکی:	٨
د احمدشاه پلار	٨
٦- څلورم څپرکی:	١١
داحمدشاه مور	١١
٧- پينځم څپرکی:	١٥
داحمدشاه ورور	١٥
٨- شپږم څپرکی:	١٨
د احمدشاه د زوکړې نېټه او ځای	١٨
٩- اووم څپرکی:	٢١
د احمدشاه زده کړې	٢١
١٠- اتم څپرکی:	٢٢
د احمدشاه شخصيت	٢٢
١١- نهم څپرکی:	٢٤
د احمدشاه بڼه	٢٤
١٢- لسم څپرکی:	٢٦
داحمدشاه اغوستن وخواړه	٢٦
١٣- يوولسم څپرکی:	٢٨
د احمدشاه دمه نی بوختياوي	٢٨
١٤- دوولسم څپرکی:	٢٩
د احمدشاه دوراني نومولو لامل	٢٩
١٥- ديارلسم څپرکی:	٣١
د احمدشاه ماندينې او بچيان	٣١
١٦- څوارلسم څپرکی:	٣٤
د احمدشاه همهالي او ګاونډي پاچاهان	٣٤
١٧- دويمه برخه:	٣٦
پنځلسم څپرکی:	٣٦
داحمدشاه ژوند ليک...	٣٦
١٨- شپاړسم څپرکی:	٤٤
احمدشاه څنګه د افغانستان پاچاه شو؟	٤٤
١٩- اووه لسم څپرکی:	٤٨
تر احمدشاه وړاندې افغانستان	٤٨
٢٠- اته لسم څپرکی:	٥٣
د احمدشاه اداري ورتيا	٥٣
٢١- دريمه برخه:	٥٨
د احمد شاه هيوادنۍ چارې	٥٨
٢٢- نولسم څپرکی:	٥٨
د احمدشاه ملکي جوړښتونه:	٥٨
په پلازمينه کې	٥٨
وزارت	٥٩
اعلي ديوان	٦١
شرعيه محکمه	٦٢
د ليکلو څانګه (شاهي دارالتحرير)	٦٣
د دربار اداري	٦٣
عرض بيګي	٦٤
مهماندارباشي (مېلمه پال)	٦٤

(c) ketabton.com: The Digital Library

عنوان	مخ
د پخلنځي ځارن	٦٤
جهرچي باشي (وياند)	٦٤
اوردوباشي	٦٥
پيشخانه‌چي	٦٥
پيش خدمت باشي	٦٥
ځانګړی نديم يا د پاچاه مصاحب	٦٥
خواجه سراباشي	٦٦
ميراخورباشي ګري	٦٦
خزانه داري	٦٧
داروغه ګي، اخبارځانګه او...	٦٧
ضبط بيګي ګري	٦٨
سلاکاره غونډه	٦٩
په‌ولايتونو کې	٦٩
٢٣- شلم ځهرکی:	٧٢
د احمدشاه پوځي جوړښتونه:	٧٢
پوځي ځانګې	٧٢
نظام دفتر	٧٢
سيورسات‌چي	٧٣
قورخانه (وسله تون)	٧٤
٢٤- يويشتم ځهرکی:	٧٥
اوردو	٧٥
پوځي سرتېري	٧٥
سپورتولګی	٧٦
پلی تولګی	٧٦
توپ تولګی	٧٦
لښکري جوړښتونه	٧٧
لېږدوني	٧٧
دنيم پوځي لښکرو جوړښتونه	٧٩
د اوردو شمېر	٨٠
د اوردو تنخاوي	٨١

عنوان	مخ
٢٥- دوه‌ويشتم ځهرکی:	٨٤
د احمدشاه دولت ګټې او لګښتونه	٨٤
دولتي لګښت	٨٨
٢٦- درويشتم ځهرکی:	٩٠
د احمدشاه د کارکونکيو رسمي نومونه	٩٠
٢٧- څلورويشتم ځهرکی:	٩١
د احمدشاه وزاني	٩١
٢٨- پينځه‌ويشتم ځهرکی:	٩٣
د احمدشاه پر مهال د افغانستان نښان	٩٣
٢٩- څلورمه برخه:	٩٧
داحمدشاه پوځي تيارسې	٩٧
٣٠- شپږويشتم ځهرکی:	٩٩
لومړی يون (١١٦١) س کال	٩٩
د کابل، پېښور، سندو ملتان نيول	٩٩
د لاهور جګړه	٩٩
د «سرهند» جګړه	٩٩
٣١- اووه‌ويشتم ځهرکی:	١٠٦
دويم يون (١١٦٢) کال	١٠٦
د سيالکوټ، اورنګ آباد، کوجرات	١٠٦
و سپرسرور نيول	
٣٢- اته‌ويشتم ځهرکی:	١٠٨
دريم يون (١١٦٣) کال	١٠٨
د هرات نيول، شمال و سهيل...	١٠٨
او د بلخ، بدخشان وبلوڅستان...	١٠٨
٣٣- نه‌ويشتم ځهرکی:	١١١
څلورم يون (١١٦٥) کال	١١١
د پنجاب و کشمير نيول،...	١١١
د ملتان، سندو د اندوس د...	١١١
٣٤- دېرشم ځهرکی:	١١٣
پينځم يون (١١٦٦) کال	١١٣

(c) ketabton.com: The Digital Library

عنوان	مخ
د نېشاپور جګړه	۱۱۳
۳۵- پودېرشم ځپرکی:	۱۱٤
شپږم یون(۱۱٦۷-۱۱٦۸) کال	۱۱٤
د مشهد و نېشاپور نیول	۱۱٤
۳٦- دوه دېرشم ځپرکی:	۱۱٦
اووم یون(۱۱۷۰) کال	۱۱٦
د پنجاب و کشمیر سمون، د دهلي نیول	۱۱٦
۳۷- درې دېرشم ځپرکی:	۱۲۲
اتم یون(۱۱۷۳-۱۱۷٤) کال	۱۲۲
د بلوچستان د نایب الحکومه «نصیرخان» تنبیه، د پانیپت جګړه، د هندوستان نیول	۱۲۲
۳۸- څلوردېرشم ځپرکی:	۱٤٤
نهم یون له (۱۱۷۵) تر(۱۱۷۷) کال پورې	۱٤٤
په پنجاب و هند کې د سیکانو تنبیه (د شنې پانې جګړه) ، کشمیر ته لښکر ...	۱٤٤
۳۹- پینځه دېرشم ځپرکی:	۱٤۷
د (۱۱۸۱) کال لښکر لېږنې- د افغانستان و بخارا برید تاکنه	۱٤۷
٤۰- شپږ دېرشم ځپرکی:	۱٤۸
لسم یون(۱۱۸۳) کال	۱٤۸
د خوراسان ولایت سمون	۱٤۸
٤۱- اووه دېرشم ځپرکی:	۱۵۱
د احمدشاه مړینه	۱۵۱
د(۱۱۸٦) کال د رجب شلمه د جمعې شپه	۱۵۱
٤۲- اته دېرشم ځپرکی:	۱۵۳
د احمدشاه ځای ناستی	۱۵۳
٤۳- اخځ	۱۵۵
٤٤- د انځورونو نیولیک	۱۵۷
٤۵- وېې پانګه	۱۵۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژباړن یادښت

تاریخ د برمیال وپرتمین ژوندانه پر لوري د انساني ټولنو د سپرو او تودو هڅو زېړنده پایله ده.

انساني پرګنې د ژوندانه په بهیر کې د تاریخ د خوځنده ځواک په توګه ځان ځرګندوي او خپل ازمېښتونه، پوهه او بریاوې له خپلو تکرونو، تېروتنو او ماتیو سره د همدغه تاریخ له لارې خپلو راتلونکیو کولونو ته دارزښتمنو ژوند ښو په توګه یادګار پرېږدي چې هغه په سمه توګه د ګاندې په ټاکلو کې ګټه ترې واخلي او د ناټاکلي او ناڅرګندې بشپړتیا پر لورې پرله پسې ګامونه ګړندي کړي، په دې توګه، تاریخ د فرهنګ د پرمختلونې بهیر هنداره هم ګڼلای شو. پخوا چا تاریخ ته د پوې په لړ کې ځای نه ورکاوه؛ د ټولنیز پرمختګ په بهیر کې یې د هغه ارزښت نه پېژانده او د پخوانیو انسانانو هغه زړې کیسې یې ګڼلې چې یوازې یې د وزګارتیا او دمې په شېبو کې د اورېدو وړبللې، خو ټولنیز شعور د دغه ټکي منلو ته چمتو نه و چې دوی د ژوندانه په هر ګام و پړاو کې د تاریخ لارښوونو ته اړ دي او له هغه سره اړه لري.

وروسته چې د ژوندانه په بهلا ، بهلو اړخونو کې انساني اند ځواک وده وموندله؛ د ژوندانه لمن وغځېده او د چاپېریال په اړه ژورې پوهې ته اړتیا رامنځته شوه؛ تاریخ هم د پام وړ وګرځېد؛ ارزښت یې راڅرګند شو او تر ټاکلیو پوهنیزو آرونو لاندې یې راټولونه پیل شوه.

په ځانګړې توګه، د لرغوني یونان په ځلاند پېر کې چې فلسفې او پوهې بازار تود شو او په هره څانګه کې پوهان را ډګر ته شول، تاریخ ته هم هراړخیز کار پیل او د نورو پوهنو پر لیکه ودرول شو. تاریخ ته د «هېرودوت» هاند وهڅې، لکه هندسې ته د «اکلېدوس» د اندو هڅو غوندې ارزښتناکې او اغېزناکې وې، نوموړي پوه د خپلو څېړنو په ترڅ کې تاریخ ته د بشر پوهنې د یوې سترې څانګې په توګه آر و لاسوند وټاکلی شول. همدا آرو لاسوندو و چې تاریخ یې له زړو کیسو او اسطورو نه رابېل کړ او د یوې ځانګړې پوهې په توګه یې وپېژاند.

د منځنیو پېړیو په پای کې چې د ژوندانه مراوې ونې بیانوې را واخیسته او بشر د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرمختګ و بیا راژوندي کولو هوډ و تابیا ونیوه؛ تر هرڅه لومړی همدا تاریخ و چې دځلاندې دیوې په توګه یې د «رنسانس» مخې ته د لرغوني یونان پرلوري د منځنیو پېړیو تیاره او کاږه واټونه ورونول او د نننی نړیوال پرمختګ ارتې ګرونه یې پرانیستل.

د رنسانس له پیله راپردېخوا یوځل بیا د تاریخ فرهنګي ارزښت وځلېد او چټکه وده یې وموندله. په دې توګه، د شلمې پېړۍ ګړندۍ ساینسي او ټکنالوژیک پرمختګ چې د توکیزې زېږندویې له پلوه یې د بشري ژوندانه بنه نوې کړه، په ناڅاپي توګه رامنځته شوی نه دی همدا تاریخ و چې څو زره کلنه انساني پوهه یې وپېیله؛ ساینس یې وزېږاوه او په پای کې بشر د دې وړ شو چې سپوږمۍ ته پرتګ سربېره د مریخ تر شا وخوا هم د ګرځېدو جوګه شي، ځکه نو بېځایه نه ده چې تاریخ «د ساینس پلار» وګڼل شي.

نن چې بشر د لانویو پرمختګونو پر لار ولوري روان دی، تر هربل مهاله یې تاریخ ته ژوره اړتیا لیدل کېږي، په ځانګړې توګه چې غواړي د پنځ (طبیعت) د سمون تر څنګ د خپل ژوندانه لوري، لودن ته هم له نویو مهالنیو غوښتنو سر سمه نوې بڼه ورکړي او انساني اخلاقي ارزښتونه د سپکاوي او اسکېرنې له ګړنګ وژغوري، نو ښایي تاریخ ولولي؛ پرې پوه شي او ګانده له او سمهال سره د تېر مهال د ازمېښتونو، تودو، سړو، بریو، ماتیو او تېروتنو منطقي پیوندونو له پام کې نیولو سره داسې وټړي چې بشریت پرځان باندې د ویرونو، ناتارونو او زره بوګنوونکیو پېښو د ازمېښت بیا راوستو ته اړ نه شي، خو د سوکالۍ، یرم و برتم «آغلي ښار» هرو، مرو ودان کړای شي. په دې اړه افغان ولس تر هر بل چا ډېر د آغلي ښارودانۍ ته اړتیا لري، ځکه چې نن د پرتمین و ویاړلي تاریخ پر لرلو سربېره هم د نړیوال چټک پرمختګ پرواټ تر ټولو وروستی پاتې شوی او د ژوندانه په ترخو او تیارو شپو کې شپې او ورځې تېروي.

که افغان مېړنی ولس چې پر هر ډګر یې د توري برېښنا د ښنه غونی څېر کړی، یوځل بیا خپلو پخوانیو ویاړونو او سربښندنو ته ځیر شو، نو دا مټره لري چې نن هم د ژوندانه په بېلا، بېلو فرهنګي، اقتصادي، ټولنېزو او سیاسي ډګرونو کې د سیالانو سیال شي او د یوه سوبمن ملت په توګه لومړی له پرمختللې نړۍ سره اوږه سمه او بیا یې ترې جګه هم کړای شي. د دې سپېڅلې موخې د بشپړاوي یوه لار دا ده چې ټول د خپل ملي تاریخ ریښتیني اتلان، لوړو ژور پړاوونه او د هغوی آر لاملونه وپېژنو.

زموږ د ملي تاریخ پر هسک داسې ګڼ شمېر ځلاند ستوري ځلېږي چې هر یوه په خپل وار د تیارو زره څیرلی او د افغان ولس په ملتیا یې د سیاسي ژوندانه لار له ورکېدو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه ژغورلې ده. خو په دغه لړ کې ښاغلی «احمدشاه بابا» د اوږد مهالې کرکجنې تورې شپې په ګوګل کې د سوبې او برم د سپېڅلي سباوون هغه رون لمر دی چې په خپلو وړانګو يې زرګونه کلونه وروسته بيا د برمیالی «آريانا» تیاره او هېر شوي ګوټونه ورونول او کنګل وهلي زړونه يې د نوي ژوندانه د پسرلنيو ګلورينو شپېو د بيا پيلولو پرلوري تاوده کړل. احمدشاه بابا د افغان ولس هغه مشر دی چې د مشرتابه درې سپېڅلي آزونه (پوهه، مینه، بلهاري) يې د سياسي ژوندانه ستری ځانګړتیاوې، وې او د خپلو ویاړلیو هڅو تر پایه يې «د هاغه مهال له نړیوال سیاسي، جغرافیایي دود و او تاسره سم» یوه شبیه هم خپل سربښندوی ولس چې دده په لارښوونه يې بې ساري اتلولی او سربښندونې وکړې، هېر نه کړ، ځکه خو، همدومره چې احمدشاه بابا ته خپل سرسپارلی ولس ګران و، ولس ته هم دی د مانیز پلار غوندې ښکارېده او د زړه له کومې يې درناوی کاوه او کوي يې.

دا د هر افغان ملي دنده ده چې د احمدشاه بابا شخصيت، د هغه د منځته راتګ سياسي چاپېريال او د هغه د پرله پسې هڅو او کړاوونو زېرنده پايلې په ژورو او هراړخيز ډول وپېژني او د ملي یووالي د سمبول په توګه يې د ګاندې له ځانګړتیاوو سره سم د سياسي ژوندانه پر ډګر د لارې مشال وګڼي.

د احمدشاه بابا په اړه کورنيو او بهرنيو تاريخپوهانو ګڼ شمېر کتابونه ليکلي چې هريو يې پرخپل ځای تاکلی ارزښت لري او د لوستلو وړ دي، خو هغه کتاب چې له نن نه (۶۰) کاله پخوا د هېواد تکړه او نومیالي تاريخپوه ښاغلي ارواښاد ميرغلام محمد «غبار» د «احمدشاه بابا» په نامه ليکلی و، زما ډېر خوښ شو او پرېکړه مې وکړه: چې د ټولو پښتنو او پښتو ويونکيو له پاره يې وژباړم، دا د ی د لوی خدای په مرسته اوس دا کوچنی هڅه تر بشپړېدو وروسته ستاسې مخې ته ايښې، هیله ده چې په لوستويې مانيزه ګټه ترې واخلئ او د احمدشاه بابا د لاښې او ژورې پېژندنې په لار کې مو مرستندويه شي.

په پای کې له خپل ګران ملګري افغان فرهنګ مين ښاغلي اسدالله «ساپی» نه مننه کوم چې د «دانش کتاب پلورځي» په لګښت يې ددغه کتاب چاپولو ته تندي ورین او یوځل بيا يې د ګران افغانستان له وياړونو سره خپله اورنی مينه زبات کړه.

د ودان افغانستان په هیله

ا «دريغ»

تله، ۱۳۷۷ کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لیکوال سریزه

افغان احمدشاه «بابا» پر (۱۲۳۵ سپوږمیز = ۱۷۲۲ زیږدی) کال په هرات ښار کې وزیږید، د (۱۱۶۰-س پرشـوال = د ۱۷٤۷ ز پر اکـتـوبر) په کندهار ښـار کې د افغانستان پر پاچاهۍ وټاکل شو او د (۱۱۸۶ س پر رجب= ۱۷۷۲ ز پر سپتامبر) په توبه غر کې له نړۍ نه لاړ.

د افغانستان د ملت په سیاسي ژوندانه کې د احمدشاه بابا اندونو او کړنو ارزښتمن اغېز لاره، دی د هېواد د تاریخي بهیر یې له سترو نومیالیو څخه دی چې د ژوندانه او هڅو زده کړه یې د هر افغان ملي دنده ګڼل کېږي.

د احمدشاه ارزښت سربېره پر دې چې یو افغان پاچا و، له دغه اړخه هم غوره دی چې دی تر دوو پېړیو ویجاړتیا او د افـغـانستـان تر سیاسي شنتې (د افـغـانسـتـان د تیموریانو د دولت تر ړنګېدو او پر لسمه هجري پېړۍ د بخارا، پارس و هند د واکمنو په لاسونو د هېواد وېش) وروسته د ځواکمن دولت بنسټ اېښوونکی او د افغانستان د پخوانۍ لوړتیا نوی کوونکی دی.

تر احمدشاه وړاندې په کندهار و هرات کې د هوتکیانو او ابدالیانو نومیالیو هم د افغانستان خپلواکي ځلولې او هم هوتکیانو د پارس هېواد نیولی، خو دوی په کورنیو چارو کې د ټول هېواد د سیـاسـي اداري پریوالي بریالي شوي نه دي. خو احمدشاه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هماغومره چې د پوهې بريوله پلوه ستر افغان پاچاه دی، تر دې لا ډېر د هغو خدمتونو لا امله چې د افغانستان د ملي او سياسي يووالي په لار کې يې وکړل؛ د درناوي وړ گڼل کېږي، نو دا به يوه نيمگړتياوي چې د احمدشاه هېوادوال د هغه د ژوندانه تاريخ د عباسي خليفه القاهر يا پرانسوي څلورم هانري تر ژوند پښښو لږ وپېژني، هغه هم په داسې مهال چې گران هېواد د افغانستان د زلمي او پوه پاچاه اعليحضرت محمد ظاهرشاه اطال الله بقاءه د پوهې او ادب پالنې تر سيوري لاندې د پرمختگ خواته ځي.

د ۱۳۱۷ لمريز کال پر مني د کندهار ولايت نايب الحکومه او پوځي کوماندان والا حضرت «سردار محمد داود خان» د احمدشاه بابا د غزلونو ديوان «چې تر اوسه لاسي ليکنو په بڼه و» د چاپولو تابيا وکړه او ماته يې وويل چې د هاغه لوی پاچاه ژوند پښښې د هغه د شعرونو د ديوان د سريزې په توگه وليکم.

سره له دې چې روغ نه وم او د دغه پتمن کار له پاره د پلټنې او لوستنې وړ کتابتون و کتابونه هم نه وو، بيا مې هم د دې سکالو د ارزښت له مخې زړه ونيو او په بې وزلی کې مې هغه څه چې کړای شول؛ بشپړ کړل.

داچې د دغه کتاب پرېړوالي «څلوربرخې، اته ديرش څپرکي» د غزلي ديوان په سريزه کې د هغه د راوستو مخه نيوه نو د «احمدشاه بابا» په نامه د يوه ځانگړي کتاب په توگه چاپ و خپراوي ته وسپارل شو. (۱)

په پای کې د دغه ټکي يادول بې گټې نه دي چې د دغه کتاب په ليکلو کې زما له دوو سره سم د هغو کتابونو او اخځونو چې نوم يې اخلم، لومړی ځل په لمن ليک کې د ليکوال نوم، کتاب، چاپځی، د چاپ نېټه او د مخونو شمېر راوړل کېږي او تر هغې وروسته د مخ يا متن په لمنليک کې يوازې د ليکوال يا کتاب د نامه په يادولو بسنه کېږي.

د ۱۳۱۷ ژمی - کندهار ښار

مير غلام محمد «غبار»

---

(۱) د احمدشاه آرغزليز ديوان د ښاغلي ليکوال عبدالحي خان حبيبي په بشپړه سريزه پر ۱۳۱۹ کال په کابل کې چاپ شو، ما چې مخکې د دغه کتاب نيولېک دوي ته وړ کړی او نومړي هم د احمدشاه د زوکړې د نېټې، ځای، منگ، پلاز ناستې، ودانيو، نښان، اداري جوړښت او داسې نورو ځينې برخې او سرليکونه د «لوي احمدشاهٔ» د سريزې په (و - ط) مخونو کې ځايولې وو نو دا چې تر اوسه دغه کتاب چاپ شوی نه و، د غو اخځونو ته يې هم نغوته کړې نه وه، که نه دوی تل په خپلو ليکنو کې هرو، مرو د سرچينو او اخځونو يادنه کوي، نو درانه همکار د دغه کتاب د چاپيدو په ترځ کې پر ما پهنگار وکړ چې اقتباس ته يې نغوته وکړم. هماغسې چې هغه وړور دنيا وله مخې دالار ښوونه وکړه، زه يې هم د وجدان له مخې په پلي کولو اړ شوم. «ليکوال»

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ برخه

لومړی څپرکی

داحمدشاه نسب

احمدشاه د زمان خان زوي د دولت خان لمسی د سدوزيو له کوچني ونډ څخه دی چې د افغانستان د پښتنو د قبيلوي ويش له مخې د سړبنو ابداليو د لويې څانګې اړوند دی.

دلته د دغه ونډيز ويش سپړنه چې لومړی يې د کورنيو له نومونو نه سرچينه اخيستې او بيا قبيلې پرې نومول شوي چې هرې يوې څو وړې او سترې څانګې موندلې او په دې توګه يې د ملي يووالي د ړنګېدو او د ويجاړتيا لار برابره کړې، سمدلاسه بې ګټې او له دې څېړنې نه بهر ده.

خو د احمدشاه د نسب په اړه: يو شمېر ليکوالو چې غوښتي يې دي د پښتنو د نسب پوهنې په اړه د وغږيږي، هېښنده دروغجنې شجرې يې ليکلي، لکه يو چې د احمدشاه د نسب په اړه وايي: هغه د زمان زوی، د دولت زوی، د سرمست زوی، د شيرخان زوی، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خواجه خضر زوی، د سدو زوی، د عمر زوی، د معروف زوی، د بهلول زوی، د کاني زوی، د بامي زوی، د حبیب زوی، د پوپل زوی، د زیرک زوی، د عیسی زوی، د ابدال زوی، د ترین زوی، د شرخبون زوی، د سړبن زوی، د قیس «عبدالرشید» زوی دی.(۱)

دا وروستی د حضرت محمد (ص) هممهالي بولي چې په حجاز کې یې د اسلام دین ومانه او وسني څو میلیونه پښتانه یې له کوله دي.

بل پر دې هم نه سهیږي؛ د قیس عبدالرشید پلار پر پلار شمېري او پر شپږ د پرشم هغه یې ملک سا ول ته رسوي.(۲)

ځیني لا د دغو شجرو د نومونو او گڼو د تاکنې په اړه هم یوه خوله نه دي، څو نومونه یې له یوه ځایه لرې کړي او په بل کې یې ور ډېر کړي دي.(۳)

کله داسې چې په دې اړه زموږ د لیکوالو غلو او مبالغې بهرني لیکوال هم تېر یوستي وي، لکه شاغلی «ربورتي»(٤) چې د غو کیسو ته غوږ نیولی او په هغه ځای کې چې د دې شجرې د نومیالیو نومونه اخلي، د «سدوخان» (دسدوزیو مشر نیکه) د زوکړې نېټه د نواب حافظ محبت خان د «تذکرة الملوک» و «ریاض المحبة» نومیو کتابونو پر بنسټ (۹٦۵) سپوږمیز کال ښیي او «ملک زیرک» د افغانستان د پاچاه شاه رخ (۸۰۷ - ۸۵۰ سپوږمیز) هممهالی گڼي، دی په خپله اتکلوي چې ملک «ابدال» (د ابدالي پښتنو لوی نیکه) د شرخبون لمسی د افغانستان شاهنشاه «سلطان محمود غزنوي ۳۸۷ - ٤۲۱ سپوږمیز» هممهالي و او دغه اساطیري شرخبون هم د لومړۍ هجري پېړۍ په وروستۍ نیمايي کې د ثقفي حجاج هممهالی گڼي.

خو د دغو گروهو دروغجنوالی د سم اندیو پر وړاندې څرگند دی، ځکه چې که د دغو

---

(۱) کتلی شئ: «حیات افغاني» تاریخ، د محمد حیات خان لیکنه، د لاهور چاپ ۱۸٦۵ زیږدی کال، ۱۷-۱۱۹ مخونه.

(۲) کتلی شئ: «خورشید جهان» تاریخ، د شیر محمد خان گنداپوري لیکنه، د لاهور چاپ ۱۸۹٤ زیږدی کال، ۱۷۰-۱۷۸ مخونه.

(۳) کتلی شئ: «تاریخ سلطاني» د سلطان محمد خان خالص لیکنه، د بمبيي چاپ ۱۲۹۸ سپوږمیز کال، ۵۲-٦۸ مخونه، همدا راز «خصایل السعاده» د محمد سعادتخان لیکنه، د لکنهو چاپ ۱۸۸۵ زیږدی کال، ٤۵-۱٤٦ مخونه.

(٤) کتلی شئ: د پښتو ژبې د ویې پوهې او غوند له پوهې سریزه، د ملتان د کمېشنر مرستیال لفتنت ایچ جي ربورتي لیکنه، د کلکتې چاپ ۱۸۵٦ زیږدی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاریخلیکونکیو او نسبپوهانو پر اند د هرو دریو پلرونو له پاره یوه پېړۍ وټاکل شي، نو چې له احمدشاه نه یې تر قیس عبدالرشید پورې شل پلرونه شمېرلي، د ټولو له پاره اووه پېړۍ کېږي، په دې توګه تر احمدشاه پورته داسې ویلی شو چې ښایې د دې کیسې اتل «قیس» به پر پنځمه هجري پېړۍ ژوند کړی وي. بیا نو دا خپلاسې شجره له خپلو ټولو هغو ځانګو او پانو سره چې وروپورې نښلولې یې دي له ولیو او جړونه د باد مخې ته دغورځولو ده.

زموږ د دارنګه تاریخونو نیمګړتیا پر دغه کیسه بز آر اړه نه لري، ستره نیمګړتیا دا ده چې د میاشتو او کلونو او تاریخي او جغرافیایي نښو په ټاکنه کې پرېښوونې، ګډونې او ناپامۍ شوي چې دا دواړه د تاریخپوهنې له کلکو او څرګندو بنسټونو څخه ګڼل کېږي.

په هر ډول، بېرته د خبرې پیل ته راګرځو او وایو چې احمدشاه د زمان خان زوی او د دولت خان لمسی دی چې د پښتنو ابدالیو د سدوزیو پر څانګه پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم څپرکی

د احمدشاه نیکه

د احمدشاه نیکه «دولت خان» د دوولسمې هجري پېړۍ په پیل کې د کندهار د ابدالیانو مشر و. هاغه مهال د افغانستان ملي مشران د هېواد په ختیزو، لویدیزو او شمالي سېمو کې په رښتینې مانا د ملت واکمن وو او د پارس، هند و وزبکو حکومتونو هم ددوی یو ډول کورنی خپلواکی ته درناوي لاره، تر دې چې د هغوي واکمنو ددغو مشرانو له منځګړتیا پرته له افغاني ملت سره اړیکي نه لرل، سلطان محمد څرګندوي چې: پارسي واکمنو تل د کندهار د مالیې راټولو په اړه له افغاني مشرانو سره اړیکي ساتل. (۱)

ښکاره ده چې د مشرانو دا واک د پردیو واکمنو نه خوښېده خو دا یې ازمېیلې وه چې له همدغه ډول چلند پرته یې په افغانستان ته ورته هېواد کې سیاسي اغېز له ګواښ سره مخامخېدونکی دي، ځکه چې افغانانو لږ موده وړاندې خپلواک تیموري دولت بایللی او د خپل سیاسي واک دبیا ګټلو په لټه کې وو.

د هند بابري دولت له دغه املـه درون تاوان وګاله او د یوسفزیو (۲) د زړو رو

(۱) سلطاني، ٦٤ مخ

(۲) د «فرشته» تاریخ لیکوال، «محمد قاسم» د جلال الدین اکبر د پېر د پېښو په پای کې د یوسفزیو افغانانو پر وړاندې د هغه د پوځي تاوانونو یادونه کړي، لکه د سوات و باجوړ په جګړو کې چې د هغه د وژل شویو شمېر اته زره ښیي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشرانو، پیر روښان[1] خوشال خان ختک[2] او د هغوی د وروستیو او نورو د بریدونو په لړ کې ډېر ژوبل شو.

---

(۱) پیر روښان (بایزید) د افغان عبدالله زوی او د وزیرستان د کانیګرم اوسېدونکی دی. مور یې «بېبن» نومېده او په جلندر کې یې خپل دغه زوی وزېږاوه. روښان په کانیګرم کې د ملا پاینده تر لاس لاندې زده کړه وکړه؛ چې زلمی شو سمرکند ته لاړ او بېرته د هند پر لوري راستون شو. په جلندر کې یې له افغاني لودي پښتلې «شمسیې» سره واده وکړ او له ملا سلیمان کالنجري سره یې لیدنې وشوې. وروسته خپل هېواد ته راغی؛ له هغه ځایه جلال آباد او نورو ختیزو سیمو ته لاړ؛ پر افغانستان باندې یې د هندي مغولو د ښکېلاک پر وړاندې هڅې پیل او په پېښور کې یې د ښکاره جهاد جنډه پورته کړه. په پای کې د هغې جګړې په ترڅ کې چې د کابل له مغولي نایب الحکومه «محسن خان» سره یې د جلال آباد ختیز لوري ته په تور راغه کې وکړه؛ ووژل شو او په اشنغر کې ښخ شو (د لسمې هجري پېړۍ پای).

پیر روښان پوه سیاسي مېړه و؛ په پښتو، پارسي، هندي او عربي ژبو یې لیکل کړای شول او خپلې ژوند پېښې یې په «حالنامه» نومي کتاب کې لیکلې دي. پیر روښان د یوه ځانګړي مذهب بنسټ اېښوونکی و چې ګروهې یې پر ۹٤۹ سپوږمیز کال ډېر پرمختګ وکړ.

د پیر روښان کول، لکه زوی یې «جلال الدین»، لمسي یې «احداد»، کړوسي یې «عبدالقادر» او کودې یې «کریم داد» تول د هېواد د خپلواکۍ له پاره د اکبر، جهانګیر، شاهجهان او نورو پر وړاندې په مېړانه جګړې وکړې او پر ته له «عبدالقادر» ټول له هندي بابریانو سره د جګړې پر ډګر ووژل شول، په پای کې دغه تاریخي کورنۍ د بایزید د لمسي «الله داد خان» له مړینې سره سم په «دکن» کې ویر ځېده.

ملا درویزه په خپل «تذکره الابرار و الاشرار» نومي کتاب کې چې پر ۱۰۲۱ لمریز کال لیکل شوی، د دې کورنۍ په اړه لندې خو کرکجنې لیکنې کړې، کتلی شئ: د پېښور چاپ تذکره الابرار ۱۳۰۹ کال، ۱۳۷، ۱۵۹، ۲۱۳ مخونه. د پیر روښان د مذهبي تګلارې د پېژندلو له پاره د «دبستان مذاهب» کتاب ۱۲۹۲ سپوږمیز کال د بمبي چاپ ۲۳۵-۲٤۷ مخونه کتلی شئ، دا کتاب د یوولسمې هجري پېړۍ په دویم نیمایي کې لیکل شوی او ښکاري چې لیکوال یې یو کرکې او فیلسوف دولې سړی و. نوموړی کتاب د هند په چاپخونو کې څو ځله چاپ شوی، په ځانګړي توګه هغه چې د نول لکشور، لکنهو او کانپور په چاپخونو کې چاپ شوی، د لیکوال نوم یې نه شته او یوازې د «نامه نګار» بلنوم یې لیدل کېږي. د نولکشور، کانپور د ۱۹۰٤ کال چاپ کتلی شئ، خو د بمبي د ۱۲۹۲ کال په چاپ کې یې لیکوال د کشمیري «مېرزا محسن فاني» په نامه یاد شوي، سرجان ملکم هم څو ځایه دا نوم یادوي خو په ښکاره توګه دا نوم ناپېژندل شوی دی.

شمس الدین سامي وایي د «دبستان مذاهب» لیکوال د زرتشتي دین ګروهمن موبد (د زرتشتي دین پوه او لار وایي لاربود - ژباړن) وچې اکبر پاچاه پر مهال مسلمان شوی او دا کتاب یې د هغه پادشاه په نامه لیکلی دی، کتلی شئ: قاموس الاعلام، د استانبول چاپ ۱۳۱٦ لمریز کال، شپږم ټوک م. هـ ب توکې. د آر کتاب له لوستنې هم د سامي وینا رښتینې کېږي، په دې مانا چې لیکوال یې تر نورو دینونو او مذهبونو په زرتشتي دین بشپړ پوهېږي او د کتاب په پیل کې تر نورو دینونو غوره او پراخه څېرنه یې لیکې، همدا راز د موبد ځینې شعرونه یې راخیستي او د خپل تېر لیکنې دود په توپیر د شاعر نوم په درناوي نه یادوي، همدا لاسوند رابښیې چې د کتاب لیکوال په خپله «موبد» نومېده، والله اعلم بالصواب. خو سامي تېر وځي چې وایي، موبد خپل کتاب د اکبرشاه په نامه لیکلی وځکه چې لیکوال په کتاب کې د جلال الدین اکبر د لمسي شاه جهان د مهال ځینې لیدلې او اورېدلې پېښې را اخیستي او په یوه ځای کې وایي چې «هغه پر ۱۰۳۳ کال ماشوم و» ۱٤۷ مخ، دبستان، بمبي. اکبر چې پر ۱۰۱٤ کال مړ شوی، نو ویلی شو چې دا مهال لا موبد زېږېدلی نه و، همدا راز یې د مسلمانۍ په اړه هم غوڅه خبره نه شو کړای.

(۲) خوشال خان ختک د توري او قلم خاوند نومیالی افغان مېړه دی (۱۰۲۲-۱۱۰۰ هجري) دغه سیاسي مشر او اوچت شاعر د هند د بابري حکومت پر وړاندې د افغانستان د خپلواکۍ له پاره ډېرې جګړې وکړې، په دغه لړ کې یې د «تاترې» په جګړه کې د اورنګزېب تر ټولو ښه زور جګړه مار و پوړې وځپل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پای کې افغانان بريالي شول چې د هندوستان د يوولسمې پېړۍ د نومانده شاهنشاه اورنګزېب پر مهال له پېښوره تر اټکه خپلواکه واکمني پر پښو ودروي. پردي واکمن په افغانستان کې دغې پېښې ته ځير او د افغانانو ترمنځ يې د بېلتانه اور ته لمن وهله، په رښتيا هم همدغه سياست ددوي واکمني اوږده او د افغانانو ملي مشران يې مات کړل. ښايي وويو چې د افغانانو په زرګلنو تاريخونو کې د کورني بېلتانه ترخې پېښې څرګندې او زموږ د تېرو تاريخي ويرونو آر لامل ګڼل کېږي ځکه موږ په ډاګه بېلتانه ته (د افغانستان ملي رنځ) وايو.

په هرډول، پارسي واکمنو په لويديزو سيمو او کندهار کې د بېلتانه اچونې له لارې ژوند کاوه. پر ۱۱۰۵ لمريز کال حسين خان صفوي د پارس پاچاه شو او څه موده وروسته يې د «ګرګين» په نامه يو لېون ډولي ارمني چې پر پارسيانو پورې يې دومره اړه نه لرله، د «بېګلربيګي» ترنامه لاندې د کندهار د پوځي کوماندان او نايب الحکومه په توګه وټاکه او راوليږه.

ګرګين له شل زريز اوردو سره سيمې ته راغی خو څه موده وروسته ورته څرګنده شوه چې دده د خپلسرۍ پر وړاندې دوه ملي ځواکونه ولاړ دي چې يو يې د ابداليو او بل يې د غلزيو څانګه ده. د لومړۍ څانګې مشر د احمدشاه نيکه «دولت خان» او د دويمې هغې «ميرويس خان هوتک» و.

ګرګين چې د افغانانو اروا يې نه پېژنده، له حکومتي نامه او ننبې سره يې ان د خواړو د پېرودلو له پاره هم ملي مشرانو ته مخ ور اړول ستوغه ګڼله، له همدې امله يې پرېکړه وکړه چې په هر ډول چې کېدای شي دا دواړه ځواکونه له منځه يوسي او د خپلو پرغلونو له پاره ډګر پرانيزي. ګرګين دا کار پيل او هرڅنګه چې کېده، لومړی ځواک يې سملاسي وځاپه، خو دويم ځواک همغسې وچې دی او دده لارښود دولت يې له منځه يوور.

داحمدشاه نيکه «دولت خان» د کندهار ښار ختيز خواته پنځه ويشت ميله لرې په صفا ښار کې په خپله کلا کې اوسېده. پر يوه توره او غلې شپه چې په بانډو کې هيڅ غږ نه پورته کېده د ګرګين سپرو کنډکونو دا کلا، کلابند او په زور يې ونېوه. دولت خان په زړورتيا ګرګين ته ورغی، خو د کورنۍ ځينې غړي يې په تېښته بريالي او ځينې يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ونیول شول. گرگین په بېره دولت خان او د هغه مشر زوي نظرمحمد خان ووژل او شتمني يې تالان کړه. گرگین دا کار د سدوزی دولت خان ، عزت او اتل خان د کورنيو شخړو له امله «چې يو تر بله خپلوان وو » بشپړ کړ. د احمدشاه د نیکه دولت خان برخلیک همدلته پای شو ، خو د نوموړي پېښې نېټه څرګنده نه ده، پر ته له دې چې گرگین د حسین صفوي تر منځته راتګ(۱۱۰۵ لمريز) کال وروسته کندهار ته راغلی، کېدی شي چې د دغه چار د بشپړولو له پاره په څنډ راخوځېدلی وي.

اتکلي ويلي شو چې دا پېښه به د ۱۱۱۵ سپوږمیز کال پر شا و خوا شوې وي. د دې پېښې تر پرسېرېدو وروسته د ارغستان ابداليان چې ار ته سيمه يې په لاس کې وه، وسله وال شول او له گرگین څخه يې د غچ اخيستلو له پاره د دولت خان نور زامن چې له تاړاکه ژغورل شوي وو؛ خپل مشران وټاکل او جګړه يې پيل کړه.

دا مهال گرگین وو پرېد : د سولي له لارې راوړاندې شو او د دولت خان د زوي « رستم خان » مشري يې په دې توګه ومنله چې د دولت خان کشر زوی « زمان خان » ده ته برمته وروليږل شي، رستم خان چې بله تګلار يې په پام کې وه دا غوښتنه يې ومنله، خو گرگین نه غوښتل چې هغه ته وار ورکړي، نو څلور کاله وروسته يې رستم خان په چل راوغوښت : بندي يې کړ او ويې واژه، کورنۍ او خپلوان يې چې د کندهار ختيز لوري ته خو ميله لرې د علی آباد کاريز ته خيرمه اوسېدل د گرگین له خوا تالا او د گرشک و فراه ترمنځ د شوراوک و بکوا سيمو ته وشړل شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم څپرکی

د احمدشاه پلار

داحمدشاه پلار «زمان خان» نوميالي سړی دی، خود تاریخ په تیارو کې یې د بر لیږ وینو. په اټکلي توگه پر ۱۱۱۵ سپوږمیز کال چې پلار یې دولت خان او مشر ورور یې نظر محمد خان د گرگین په کرغېړن لاس ووژل شول او د ابدالیانو مشر توب دده ورور رستم خان ته ورسېد؛ دی د برمته په ډول گرگین ته ورولیږل شو. نه پوهېږو چې دا مهال دي څو کلن و، خو دا څرگنده ده چې ماشوم نه و او ښايي تر پنځلسو کلو به پورته و، ځکه چې د افغانانو د دود له مخې تر دغه کوچنی هلک برمته نه لیږل کېږي.

زمان خان د گرگین له خوا «چې ددې کورنی بنسټیز ړنګول یې هیله وه» کرمان ته ولیږل شو او تر ۱۱۲۲ سپوږمیز کال پورې یې هلته تر څارنې لاندې ژوند کاوه.

پر ۱۱۲۱ سپوږمیز کال گرگین له خپل ټول شل زریز اوردو سره د کندهار د غلزیو د څانګې د مشر میرویس خان هوتک له خوا ووژل شو. پارسي واکمنی د گرگین وراره «خسرو» له پنځه ويشت زریز اوردو سره چې د کرج و عجم له کوله و، د گرگین د وینې گټلو له پاره کندهار ته راولیږه، خسرو چې کرمان ته راغی، زمان خان یې پخلا او د ابدالیانو د مشر په توگه یې کندهار ته راوست چې د هغه په مرسته د ابدالیانو ملاتړ تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاسه کړي او د کندهار د غلزي دولت پر وړاندې يې وکاروي، ځکه چې هغه د دواړو افغاني څانګو په تريګنی پوه و، خو چې کندهار ته راغی، ويې ليدل چې ابداليو د ګرګين تر وژل کېدو وروسته «عبدالله خان ابدالی» له ملتانه راغوښتی او مشري يې ورسپارلې، نو اړ شو چې د عبدالله خان مشري ومني. زمان خان هم له عبدالله خان سره د ليدني په ترڅ کې بې له دې چې پخوانی زړه بدی په پام کې ونيسي، د هغه مشرتوب ومانه، په دې توګه دواړه کورنۍ چې له کلو راهيسې يې ترمنځ دښمني وه سمدلاسه روغې ته ورسېدې. ددوي ددښمنۍ لامل دا و چې د زمان خان پلار «دولت خان» د عبدالله خان له پلار «حيات سلطان خان» څخه د ابداليو مشري نېولې او هغه يې له خپل کهاله سره د ملتان تګ ته اړ يوستی و، سلطان محمد دا پېښې په ځير سپړلې دي.

په کندهار کې خسرو د خپل تره (ګرګين) په بر خليک اخته او ترڅو جګړو وروسته پر ۱۱۲۳ لمريز کال له خپل ټول اوردو سره د افغانانو له توري تېر شو.

د ابداليانو مشر عبدالله خان چې له غلزي دولت سره نه جوړېدونکی و له لويې دلې سره له کندهاره فراه ته وخوځېد، زمان خان هم له د غه سيال مشر سره بدرګه شو، عبدالله خان له فراه څخه هرات ته لاړ او زمانخان هم ورسره و.

عبدالله خان هم ځانته څه ويل او غوښتل يې چې دويم ميرويس شي. د هرات پارسي واکمن «عباس قلي شاملو» د پخواني واک ساتني له پاره، عبدالله خان له خپل زوی «اسدالله خان» سره بندي کړ، خو افغانانو چې د پرديو د ورکوني ژمنه يې کړې وه، هوډ يې وانه وښت او د «آزاد خان ابدالی» په مشرۍ يې جګړې ته ورودانګل. د پارس حکومت «ددې له پاره چې د هرات ښخره د کندهار غوندې نه شي» عباس قلی لرې او جعفر قلی استاجلو [1] يې پر ځای وټاکه. د همدغه کړکېچ په ترڅ کې عبدالله خان ابدالي له زندانه وتښتېد او ژر تر ژره يې د وينا وو او منځګړيو په مرسته د هرات او اسفزار ټول ابداليان د پرديو د شړلو له پاره د ځان مله او پر هرات يې بريد وکړ.

پارسيان وېرېدلي وو؛ د تاريخ ليکونکيو د څرګندونو له مخې يې توپونو د افغانانو د ويشتلو پر ځای د خپلو سپرو کربې ويشتلې [2] په هر دول، پايله څرګنده وه؛ پارسيان برمته او ووژل شول او د هرات افغاني حکومت د عبدالله خان ابدالي په مشرۍ

(۱) يو ه توركي څانګه ده چې د صفويانو پر مهال يې ګڼ شمېر وګړيو په اوردو کې دنده لرله. «ژباړن

(۲) تاريخ عمومی، د ميرزا عباس اقبال خان پارسي ليکنه، دويم چاپ، تهران ۱۳۰۵ لمريز ۱۹٤ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ۱۱۲۹ سپوږمیز کال د روژې پر ۲۶ نیټه منځته راغی، عبدالله خان پرله پسې ، فراه ونیو؛ د فتح علي تورکمن تر مشرۍ لاندې رالیږل شوي پارسي جګړه مار یې په «کوسویه» کې وکوټل او د هرات د چارو پر سمون بوخت شو.

له بده مرغه د دې کورنۍ او د کندهار د غلزي هغې ترمنځ د فراه د نیولو پر سر د جګړې اور بل او پر ۱۱۳۲ کال د فراه په دلارام کې د عبدالله خان تکړه زوي «اسدالله خان» د میرویس د زوی «میرمحمود» له لاسه ووژل شو او سپین ږیری پلار یې له کاره ولوېد.

عبدالغني خان الکوزي چې د هرات له سترو مشرانو څخه و، ولیدل چې نور د سپین ږیري او زړه چاودی عبدالله خان له لاسه څه نه کېږي، نو د هرات نورو افغاني مشرانو ته یې د نوي مشر ټاکنې ور اندیغ ورکړ او په ترڅ کې یې «زمان خان» د دغه چار له پاره وړوښوو. د هرات جرګې هم په غوڅه پریکړه ومانه، په پایله کې عبدالله خ :لرې او د احمدشاه پلار «زمانخان» یې پر ځای وټاکل شو. تر دې وروسته زمان خان د هرات د واکمن په توګه په ځرګنده توګه په نوموړي ښار کې لیدل کېږي. زمانخان تر ډېره ژوندی نه و او تر دوو کلو او پینځو میاشتو مشرۍ وروسته پر ۱۱۳۵ کال مړ شو. اټکل کېږي چې زمانخان تر شپېتو کلو پورته نه و، ځکه، دا ناشوني ده چې د هرات جرګې دې عبدالله خان د زړښت له امله لرې کړی او د هغه پر ځای دې یې بل او یا کلن بوډا ټاکلی وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی

د احمدشاه مور

افغان تاریخپوهان داسې روږدي شوي چې د ښځو په تاریخي اړه لږ غږېږي هغه هم په ځانګړیو ارزښتمنو پېښو کې او یا د یو شمېر ودونو یا مړینې په اړه، ځکه نو دا دومره هینبنده نه ده چې د افغانسان د نورو ښځو غوندې، د احمدشاه د مور په اړه د خپل تاریخ په پانو کې څه نه مومو.

سلطان محمد همدومره لیکي چې: «احمدشاه دغه ویاله (د روضې ویاله) د ارغنداو سهند لویدیز خواته د نوي ښار د ودانولو له پاره ښیدیا ته ویوسته، الکوزیو چې د ځمکې له ورکړې ډډه وکړه، احمدشاه همخپله پرېکړه پرېښووه، څه موده وروسته چې د شاه مور مړه شوه هلته یې ښخه او پر ځای یې «روضه» نوم کېښوو. [1] فیض محمد هم پر سلطان محمد پسې همدا راز لنډه څرګندونه کوي. [2]

ښکاره ده چې له دغو ناڅرګندو لیکنو نه څه لاس ته نه راځي، خو د کندهار سیمه یزې اترې د تاریخ لیکونکیو د غه بې ځایه چوپتیا ماتوي. د کندهار ښار اوسني اوسېدونکي چې پېنځم او شپږم نیکونه یې د احمدشاه همهالي وو، د احمدشاه د مور په اړه یې سینه پر سینه خبرې ساتلي او تر اوسه ورسره شته، په دې اړه ددوی خبرې اترې د منلو وړ دي ځکه چې بهرنی نښې یې پیاوړی ملاتړ کوي. وګړي د احمدشاه

(۱) سلطانی، ۱٤۳ مخ.
(۲) سراج التواریخ، ۳۰ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مور « زرغونه » بولي. زرغونه له آره پښتو ويی او ماتا يې « شنه » ده. د يرې افغاني ښځې په دغه نامه نوموړ شوي، د احمدشاه د يوه هممهالي ليکوال ليکنې، دغه سيمه ييزې اترې سمې گڼي، نوموړی ليکوال د خپل کتاب په يوه ځای کې د کرماني شاعر « ميرزا علی اکبر » بېرودی درې بيتونه ليکلي چې په هغوی کې د احمدشاه د مور نوم « زرغانه » راغلی[1] کېدی شي چې وروسته د ليکنې ورته والي له امله د ليکونکي (کښاند) يا د اروپايي چاپچاريو له خوا پر « زرفانه » اوښتی وي. د احمدشاه پر وړاندې د شاعر ژوره کرکه هم څرگندونې ته اړتيا نه لري، ده خپل بيتونه د همدې کرکې تر اغېز لاندې ويلي: د خراساني نادرشاه د کورنۍ د واکمنۍ تر ړنگېدو راوروسته او د افغان احمدشاه د لوړتيا ورځې يې غندلي او د فردوسي خراساني يو بيت هم په خپل شعر کې تضمينوي.

هماغسې چې افغانان د احمدشاه مور « زرغونه انا » بولي، زوی ته يې هم « بابا » وايي او وند يې الکوزی گڼي « کوه » کلی چې د احمدشاه د مور هديره په کې ده، د هغې تر ژوندانه مخکې تر اوسه پورې د يو شمېر الکوزيو تاتوبی دی، احمدشاه هم د خپلې مور هديره هماغه ځای وټاکه، له دې نه ښکاري چې مور يې الکوزۍ وه او د پښتنو د دود له مخې د خپل وند په ديرکې ښخه شوې ده.

پرگڼې وايي چې د احمدشاه مور د اوسني کندهار ښار تر ودانېدو وروسته (۱۱۷٤) مړه شوې او د دغو ويناوو له پاره کيسې هم لري، لکه وايي: احمدشاه چې د ښار د بوالونه او جگړه يز برجونه جوړ کړل، د هماغه مهال له دود سره سم يې گرد چاپېر د ژورې اوارتې کندې د وېستلو لارښوونه وکړه، زرغونې انا چې دا پرېکړه واورېده خپل زوی ته يې وويل: « د يوه افغان پاچاه له پاره شرم دی چې له دښمن نه خپله پلازمېنه د کندې په مرسته وساتي. تاته ښايي چې د کاله ترمنځه د دښمن راتگ اټکل کړې. » احمدشاه هم د خپلې مور مېرانې ته په درناوي، د سترې او ژورې کندې له وېستلو تېر شو او پر ځای يې کوچنۍ وياله چې د ښار او به پرې ووځي؛ ووېسته. همدا راز وايي چې:

(۱) کتلی شئ: « مجمل التاريخ بعد نادريه » کتاب، د ابن محمد امی ابوالحسن گلستانه نيکه، د لندن چاپ ۱۸۹۶ کال، ۱۳۵ مخ. ليکوال زلمی وچې پر ۱۱٦۹ لمريز کال له پارس نه هند ته لاړ او خپل کتاب يې پر ۱۱۹۵ سپوږميز کال په مرشد آباد کې وليکه. نوموړې اوربدل شوې پېښې چې دده د تاريخ بنسټ پرې ولاړ دي؛ ساتلې نه دي او له مذهبي کرکې او شاعرانه اغراق سره يې گډې کړې، ځکه يې کتاب د يرې تاريخي تېروتنې لري چې کره کتنه يې جلا ليکنه غواړي. « هراسکارمن » په هغه الماني سريزه کې چې پر دغه کتاب يې ليکلې نوموړيو تکيو ته ځير شوی او په ترغ کې يې نغوړلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په‌هند کې له‌مرهټیانو نه‌د احمدشاه د ماتې او تېښتې (۱۱۷٤) خبر «چې دروا غ و» کندهار ته‌راورسېد، وګړي د احمدشاه په تېښته او د اوردو په ځپېدو خواشیني شول. زرغونه‌انا چې خبره شوه ګرد چاپېر وګړیو ته یې وویل: «بری او ماتې د تقدیر پرېکړه ده، احمد به‌مړ شي خو تېښتي نه!»

په‌هر ډول، زما موخه‌دد غو روایاتو له‌رااخیستونه، د هغوی د تاریخي ربښتینولی منل یا نه‌منل نه‌دي، همدومره غواړم چې د احمد شاه د مور په‌اړه د کندهاریانو انګېرنې رابرسېره‌شي.

دا منلې شوې چې د سیمه یزو روایتونو او د تاریخ لیکونکي سلطان محمد له څرګندونو سره سم د احمدشاه مور له ۱۱۷٤ کال (د داوسني کندهار ښار ودانېدل) وروسته، د احمدشاه تر مړینې (۱۱۸٦) لږ څه‌وراندې مړه شوې، نو د مړینې نېټه یې د ۱۱۷٤ او ۱۱۸٦ (د احمدشاه د مړینې نېټه) کالو ترمنځ اټکلېږي. که‌داسې وګنو چې زرغونه‌انا د احمدشاه د زېږېدو پرمهال (۱۱۳۵) شکل کلنه‌وه‌او د ۱۱۸۰ لمریز کال پر شا و خوا مړه‌شوې نو دې پایلې ته‌رسېږو چې ارواښادې (۶۰) یا (۷۰) کاله‌ژوند کړی، خو د هغې ګور چې د سلطان محمد د ناڅرګندې لیکنې له‌مخې د ارغنداو سیند ښي اړخ ته په «روضه» نومې ځای کې دی، یوه ساده ودانۍ ده‌چې داوسني ښار شمال لویدیز لوري ته‌د څلورو میلو په‌شا و خوا کې لرې د «کوهک» غره په‌لمن کې جوړه شوې. کوهک کلی له‌دوو سوو بېلا، بېلو الکوزیو کورنیو څخه جوړ دی. د کوهک ځمکې کرنیزې دې خو د ګاونډیو کلیو په تو‌پیر پرته‌له انګورو نور بڼونه نه‌لري. د کوهک کوچنې غره پر سر د پخوانیو کلکو دیوالونو او برجونو نښې شته، داسې ښکاري چې مخکې په‌دغه‌لویه سیمه کې یو کلک پوځې کوټ و. ددغه ځای کروندګرو ماته وویل چې په‌لرغونې پېر کې دغه پوځې ښار دغره له‌څوکې د ډاګ ترمنځ پورې د یوه اوږده ژور سوري له‌لارې اړیکې لاره او د جګړو په‌ترڅ کې اوبه‌له‌کاریز نه‌پورته‌وړل کېدې.

ددغه روایت ربښتینواله‌اړنګ لري خو ما ونه‌کړای شو چې دغه‌کنډوالې په‌ځیر وګورم او ویې څېړم. د کوهک، ناګهان او روضې ویالې د زرغونې انا د زیارت له‌شمالي لوري څخه‌څنګ ترڅنګ بهېږي او د ځمکې په‌پنه‌ولو کې مرسته‌کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کلي ملا په ډېره مينه د کوهک د ښکلو باغونو په ځانګړي توګه د احمدشاه د يادګار «شاهي باغ» يادونه کوله او خواشيني و چې نوموړی باغ چې پر (۱۲۰) جريبه ځمکه ودان شوی او د زرغونې انا د زيارت ډېر خواوو ته راچاپېر و، اوس نه شته.

د زرغونې انا زيارت يوه مربع ودانۍ ده چې پاس پر منځ يې گومبزه ليدل کېږي. د ودانۍ سهيلي او شمالي اړخ درې، درې پرانيستې برنډې لري چې له منځنۍ خونې څخه يې د گومبزې منځ ته لارې دي.

د اړخونو برنډې په څلور ګونو خونوکې جوړې شوې (د کوټو غولۍ وران او ورونه يې په خښتو او ختو تړل شوي دي) د ودانۍ ختيځ او لويديز اړخونه له منځ نه د گومبزې پر لوري په يوه برنده بېل شوي (دا لارې يې نيمې په ختين دېوال تړلي دي) له ورايه د گومبزې د بام د چندرکارۍ نښې تاپې، تاپې ښکاري خو د ځلي هيڅ نښه نه شته، کېداي شي چې له آره به يې نه لاره. دا ودانۍ په پخو خښتو جوړه شوې، سره له دې چې د مهالپېښو له امله يې خپله تۍله ښکلا بايللې خو بيا يې هم خپل کالبوت ساتلی دي. د ودانۍ په منځ کې يوه اتـه اړخيزه ساده گومبزه وه چې خښتې يې په گچ پټې دي؛ پرمخ يې په بېلا، بېلو رنګونو ښکلي انځورونه کښل شوي او ځينې الوتې اسماني، بنفش، شنه او نسواري دود لرلي رنګونه پرې ليدل کېږي.

گومبزه په خپلو څلورګونيو پورتنيو خواوو کې څلور اوږدې کړکۍ لري چې هوا او رڼا ترې رانونځي خو له څه مودې راهيسې دا دنده د گومبزې څوکې چې پرسر سوری شوې او باد و باران ترې رانونځي پرغاړه اخيستې ده. د ګور بهرني جوړښت «چې د ګردی په منځ کې دی» خپله آرا و پخواني بڼه اړولي او په ناشو له تـه لاسونو ختې پرې تپل شوې دي. له بده مرغه د ګور د برليک چې د تاريخي منځپانګې، نامه، ځای، مياشتې او کال پيژندنه ترې کېږي او په داسې ځايونو کې يې شته والی ډېر ارزښت لري؛ ورک دی.

دا و د کندهار په کوچني کلي «کوهک» کې د افغان احمدشاه بابا د مور زرغونې انا زيارت چې اوس يې د کندهار سيمه يز حکومت بيا ودانول پيل کړي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پینځم څپرکی

د احمدشاه ورور

مخکې مو وویل چې زموږ په تاریخونو کې د ښځو د نومونو او نښو لږ یادونه کېږي، ځکه نو د احمدشاه د خویندو په اړه «که لرلي یې هم» په څه نه پوهېږو، که څه هم چې داسې لاسوند راسره نه شته چې له شته والي یې سترګې پټې کړو ځکه چې ډېر لږ لیدل شوي چې یوه کورنۍ دې د زامنو د لرلو تر څنګ لوڼې ونه لري، خو د ډېرو افغاني تاریخونو په وینا د احمدشاه ورور هماغه بې ساري «ذوالفقار خان» دی چې د هرات بې جوړې نومیالی تولواک و. د پښتنو په ټبر لیکونو کې د احمدشاه د پلار «زمان خان» بوازې دوه زامن، ذوالفقار خان او احمدخان ښوول شوي دي. د احمدشاه مشر ورور «ذوالفقارخان» د هېواد په تاریخ کې نومیالی، هېواد پال او تکړه افسر و. د هرات د ملي حکومت تر جوړېدو او د پارس د لاس تر لنډېدو وروسته پر ۱۱۳٦ او ۱۱٤۲ سپوږمیزو کلو یې د هغې سیمې واکمني ونیوه او پر له پسې یې د پارس او خوراساني نادرشاه د رالېږل شویو جګړه مارو پر وړاندې جګړې وکړې، وروسته چې د کورنیو شخړو له کبله د نادر پر وړاندې د هرات په ساتنه کې بې جوکې شو، مخکې تر دې چې په خپل لاس نادر ته د هرات په سپارلو اړ شي، واک یې پرېښوو او له خپل ورور احمدشاه سره پر ۱۱٤٤ کال د خپل کورني سیال «شاه حسین» دربار ته ورغي خو لته د سیاسي کتنو له کبله بندي او د نادر تر راتګ پورې په زندان کې پاتې شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروستـه تر دي چې نادر کندهار ونيـو ، د هغـه درناوي له پلوه چې خپلو مـيړنيـو دښـمنانو ته يې لاره، ذوالفـقـار خـان يې هم په درناوي ومـانه او پـه مـازندران کـې يې اوسېدو ته ولېږه، ځکه چې په افغانسـتان کې د ننه د داسې نوميالي او پېژندل شوي سړي شته والي د هغه له سياسي ګټو سره سمون نه لاره.

ذوالفقار خان د ۱۱۵۱ کال په پيل کې مـازندران ته لاړ او څه موده وروسته مړ شو. که ذوالفـقـار خان د نادر تر مړينې وروسـتـه ژوندی وای کـېدای شوه چې د هغـه هـواد د تاريخ اړولو لامل شوی وای.

دا چې ذوالفقار خان د احمدشاه سکني ورور و که ميرني، په دې اړه څه لاسوند نه شته، خو هرات و فراه ته د ذوالفقار خان له بېلو بونونو او له هغه نه د احمدشاه د مور او د هغې د کوچني زوي د لرې پاتې کېدو له امله، زه داسې ګنم چې زوالفقار خان او احمدشاه مـيـرني ورونه وو. د دواړو ورونو د ژوندانـه واټن هم دا ويـنا زبـاتوي ، ځکه چې د پلار تر مړينې يې وروستـه (۱۱۳۶ ل) احمدشاه دوه کلن ماشوم و چې ورور يې ذوالفـقـار خان لاربنود زلمي او د هرات د واکمنۍ ور ګـنـل کېده. دا مهال د ذوالفقار خان منګ د شلو او دېرشو کالو ترمنځ و ځکه چې تر دې کـشر د هاغـه مهال له سياسي او جګړه يېزې او تاسره سم د يوه لوي ولايت مشـر تاکل کـېـدی نه شـو. د دغـه الواک لـه منلو سـره سم شـايي په اټکلي تو ګـه ووايو چې ذوالفـقـار خـان بـه د دوولسـمـې لمريزې پېړۍ په پيل کـې زېږېدلـی وي، که د مور لومړنی زوي وي نو د مور منګ يې هاغـه مـهـال شل کاله اټکلولای شو او احمدشاه چې پر ۱۱۳۵ کال زېږېدلای، نو بويه ووايو چې سربېره پر دې چې د احمدشاه مور به تر بوې پېړۍ د بر ژوند کړی وي، احمدشـاه بـه يې هم دژوندانه پر پنځوس کلنی زېږولی وي، چې داسې پېښه ډېره لږ ليدل کېږي.

ابن محمد امين وايي چې د احمدشاه وراره او نايب السلطنه «لقمان خان» هند ته د احمدشاه د لومړي تګ پر مهال په کندهار کې و، او د تيمور شاه پرمهال د لقمان خان د زامنو يادونه هم کوي. [1] د دغـه روايت لـه منلو سره بويه وويل شي چې د ذوالفقار خان تر مړينې وروسـتـه د لقمان په نامـه يو زوي ترې پـاتې شـو چې پـه کـندهـار کـې د خـپـل تره لـه دربار سره يو ځای و.

---

(۱) مجمل، ۱۱۲ مخ، ۱۵۲ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که د «شیرمحمد گنداپوري» وینا چې کېداي شي د «محمد مهدی» لیکنې یې لیدلي وي، دا ډمنه وای[1] نو ویلای مو شول چې احمدشاه د «علیمردان» په نامه دویم ورور هم لاره چې په فراه کې یې د افغان و پارس په جګړه کې ګډون کړی و.[2]

خو څومره چې کتل شوي په نورو افغاني تاریخونو کې د دغه نامه او چارنښې یادونه، نه شته.

(۱) جهانګشا، ۱٦۷ مخ، د بمبیي چاپ ۹۰ ۱۳ ل.

(۲) خورشید، ۱۵۲ مخ، بویه وواېو چې د دغه کتاب سیاسي منځپانګه ډېرې تېروتنې لري او د باور نه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم څپرکی

د احمدشاه د زیږیدو ځای او نېټه

په «ملتان» کې د احمدشاه د زیږیدو خبره یوه ښکاره تېروتنه ده چې له ځینو هندوستاني لیکوالو نه اوربدل شوې او یو شمېر نورو یې پښپې کړې، لکه محمد حسن هندي چې پرته له کوم لاسونده د خپل کتاب په یوه ځای کې وايي: «احمدشاه خطهء ملتان مین پیدا هوا... = احمدشاه د ملتان په سیمه کې زیږېدلی...» او دا دوه بیتونه هم د هغه د تولوا کېدو په اړه وايي:

چو بنشست احمدشه نامدار — به تخت خلافت بصد اعظم و شان
ندازد بشیرم ز سال جلوس — بود تا اید این خدیو جهان [1]

فیض محمد هم د «تاریخ احمدي» له مخې همدا کیسه لیکي چې: «د احمدشاه نیکونه د ملتان او سدوزکي وو، دی هم هلته زیږېدلی او په ماشومتابه کې د ځینو پښتنو له کبله له خپل پلار «محمد زمان» سره کندهار و له هغه ځایه هرات ته لاړ دی.» [2] مورږ پوهیږو چې دا روایتونه بې بنسټه دي او «تاریخ احمدي» د «مرأت الاشباه» په څېر یې د احمد شاه کورنی د ابدالیانو د پخواني مشر د حیات سلطان د زوی «عبدالله خان» له کورنۍ سره چې په ملتان کې کډوال و، ګډه کړې ده. حیات سلطان چې د کندهار د

(۱) محمد حسن د احمدشاه هم مهالي و او د هغه د سلطنت په پای کې (۱۱۸۵) یې د «مرأة الاشباه» په نامه په پارسي ژبه یو کتاب ولیکه، دا کتاب وروسته په «اردو» وژباړل شو او په «اوده» ولایت کې چاپ شو، همدا چاپ کتلی شي، ۴۷ مخ.

(۲) «تاریخ احمد» د منشي عبدالکریم لیکنه ده چې د احمدشاه د لمسي «شاه شجاع» هممهالي و، دغه لیکوال په ناسمه توګه د حیات خان ابدالي زوی عبدالله خان د زمان خان پلار و د احمدشاه نیکه بللی او داسې ګني چې احمدشاه او پلار یې له نوموړي عبدالله سره له ملتانه هرات ته تللي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابدالیانو د خانی تر رنګېدو وروسته پر پوولسمه لمړیزه پېړۍ ملتان ته لاړ څه موده وروسته یې زوي عبدالله خان پر ۱۱۲۲ کال کندهار ته راغی او یو ځل بیا د ابدالیانو د «خان» په توګه هرات ته لاړ. عبدالکریم او نور و احمدشاه د نوموړي عبدالله خان لمسی ګڼلی او داسې پایله یې اخیستې چې احمدشاه په ملتان کې زیږېدلی دی. خو داسې نه ده، دا دواړه یو تر بله جلا او سیالې کورنۍ دي. د احمدشاه کورنۍ له پخوا راهیسې د اوسنی کندهار ختیز خواته د صفا ښار د ابدالیو په منځ کې اوسېده. [1]

لکه مخکې چې وویل شول، یوازې د احمدشاه پلار زمان خان، څو کاله په کرمان کې اوسېدلی، له دې نه ښکاري چې په ملتان کې د احمدشاه د زوکړې سکالو چوره درواغ ده. په کلک اټکل سره به یې لاندې ولولئ چې احمدشاه په هرات ښار کې پر ۱۱۳۵ لمړیز کال زیږېدلی دی.

تاریخپوهانو د احمدشاه د زوکړې نېټه ښوولې نه ده، ډګروال «مېلسن» او «محمد حیات» وایي چې احمدشاه د تولواکېدو پر مهال (۲۳) کلن و. [2] ښکاري چې دوی دواړه تېروتي، ځکه چې د احمدشاه پلار زمان خان پر ۱۱۳۵ لمړیز کال مړ شوی دی. محمد حیات د سلطان محمد غوندې د هغه د مړینې دا نېټه سمه ګڼي. [3] که احمدشاه د تولواکېدو پر کال (۱۱۶۰ ل) (۲۳) کلن و، نو بویه چې د خپل پلار تر مړینې دوه کاله وروسته زیږېدلی وي چې دا نا شونې ده نور تاریخلیکونکي چې د احمدشاه تر مړینې وروسته د هغه د منګ په اړه غږېږي، یو «علامه سید جمال الدین افغان» او بل پېرنګی «سرجن ملکم» دی چې دا دواړه د احمدشاه مړینه پر (پنځوس) کلنی ښیي. (٤)

د احمدشاه دا منګ تاکنه تر ډېره ریښتینې ښکاري او دا منلاي شو چې احمدشاه تر پنځو کلونو خورا ډېر ژوند کړی نه دی، لومړی، ځکه چې له یوې خوا د احمدشاه د پلار زمان خان او ورور ذالفقار خان او له بلې خوا د کورنیو سیالانو او پارس واکمنی تر منځ په تولو جګړه یزو پېښو کې، تاریخونو هیڅکله هم د احمدشاه د ګډون یادونه نه ده کړې، خو په دغو جګړو کې د زمان خان او ذوالفقار خان د پوځي افسرانو او کوماندانانو

(۱) سلطاني، د ابدالیو تېر، سرلیک، ۵۲-۶۹ مخونه.

(۲) کتلی شئ: «د افغانستان تاریخ» د ډګروال «مېلسن» لیکنه، دویم چاپ، لندن ۱۸۷۹ کال. د احمدشاه تر پېښو لاندې، له ۲۶۷ تر ۳۴۵ مخه.

(۳) حیات، ۱۲۷ مخ. سلطاني، ۱۰۰ مخ.

(٤) کتلی شئ: «تتمة البیان في تاریخ الافغان»، د سید جمال الدین افغان لیکنه، د مصر چاپ ۱۹۰۱ کال، ۶۹ مخ. د ملکم تاریخ، د هند چاپ ۱۸۶۷ کال، دویم ټوک، ۱۲۷ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نومونه راغلي، له دي نه زياتېږي چې دا مهال (د زمان خان د مشرتابه له پيله ۱۱۳۲ کال د هرات له واکمنۍ نه د ذوالفقار خان تر لاس اخيستو [۱۱٤۳ کال] پورې) يا احمدشاه نه و او يا دومره کوچنی و چې د جګړې پر ډګر يې د ګډون وړتيا نه لرله، که نه دا ناشونې ده چې د يوه افغان مشر، زوی دې د ځوانۍ په ورځو کې د پلار په ملاتړ د کورنيو او بهرنيو دښمنانو پر وړاندې، توري ونه وهي او نوم يې وانه خيستل شي.

حيات افغاني وايي چې د زمان خان له مړينې او پر هرات د هغوی د سيالې کورنۍ (د عبدالله خان کورنۍ) تر واکمنېدو وروسته، د احمدشاه مور له خپل کوچني زوی (احمدخان) سره په پټه د فراه لوري ته لاړه. (۱)

د محمد حيات دا وينا چې احمدشاه يې د خپل پلار د مړينې پر مهال کوچنی ښوولی، د اينسايکلوپيډيا اف اسلام » له ليکنې سره چې په کندهار کې يې پر کوچنيوالي د احمدشاه بنديتوب په ننبه کړی؛ سمون لري. بله دا چې احمدشاه تر خپلې مړينې درې کاله مخکې د هند په سېزونکيو ډاګونو او د هوا د په شمال لوېديزو سيمو کې، داس په سپرلي پر جګړو (۱۱۷۷-۱۱۸۳) بوخت و. سره له دې چې احمدشاه د تيمور و سليمان په څېر زامن او د شا ولي او جهان خان غوندې سرداران لرل، دا لرې ښکاري چې په خپله په بوډاتوب کې د جګړو له پاره د اس په سپرلي دغه اوږده واټنونه ووهي، نو ښايي وويل شي چې احمدشاه له نړۍ نه د تګ پر مهال پنځوس کلن و. دا چې پلار يې له (۱۱۲۳ سپوږميز کال) نه وروسته تر مړ کېدو (۱۱۳٥ کال) پورې (۱۲ کاله) په هرات کې وينو، راته څرګندېږي چې که احمدشاه پنځوس کاله او يا هم تر دې ډېر ژوند کړی وي، بيا م، د زېږېدو ځای يې هرات او په کلک اټکل هرات ښار دی.

اينسايکلوپيډيا اف اسلام، هم دا ټکي مني او وايي: پر ۱۷۲۲ زېږدي کال، دې کورنۍ (د احمدشاه کورنۍ) خوراسان ونيو او د مشهد پر لوري وړاندې لاړل، دا مهال احمدشاه هم زېږېدلی و او ډېر وي چې: « احمدشاه چې تولواک شو، (۲٥) کلن و. »

له پورتنيو څرګندونو نه دا پايله اخلو چې احمدشاه پر (۱۱۳٥) کال په هرات کې وزېږېد؛ چې (۱٦) کلن شو پر (۱۱٥۰) کال يې په کندهار کې د خوراساني نادرشاه له دربار سره اړيکې ومونډل؛ چې (۲٥) کلن شو پر (۱۱٦۰) کال په همدغه ښار کې تولواکۍ ته ورسېد، او چې يو پنځوس کلن شو، پر (۱۱۸٦) کال د کندهار په اړونده « توبه غر » کې يې له نړۍ نه سترګې پټې کړې. العلم عند الله العليم

---

(۱) حيات، ۱۲۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم څپرکی

د احمدشاه زده کړې

احمدشاه د ژوندانه له پیله تر پایه له داسې کورنۍ، چاپېریال و مهال سره اړیکې لرل چې د توررو له خرپهار او د توپ و توپک له غرمبهار پرته یې بل څه نه لیدل او نه اورېدل؛ لا کوچنی و چې خپل وررور یې د عبدالله خان ابدالي له سیالې کورنۍ او پارسیانو سره په جګړو لګیا لیده؛ له نوي زلمیتابه سره سم د کندهار زندان ته ننوېستل شو؛ تر دې وروسته یې د ژوندانه شپې کاله له نادرشاه سره په ملتیا په یانه او جګړو کې تېر کړل او بیا د ژوندانه تر پایه په هېواد چارو کې بوخت و. ښرګنده ده چې دد غه راز برخلیک په ترڅ کې هغه زده کړې ته وزګار نه و، خو بیا هم لیدل کېږي چې کله وزګار شوی، زده کړه یې شاته غورځولې نه ده، احمدشاه په دواړو ملي ژبو (پښتو او دري) ښه پوهېده او په پښتو یې شعرونه هم ویل. سره له دې چې د احمد شاه شعرونه ساده او تر ډېره د مینې ښرګندوی دي خو بیا هم سوچه شعر دی.

احمدشاه تر بل هرڅه ډېر د سیاست و جګړې سړه و، له هغو ازمېښتونو څخه چې ده په دغو دوو ځانګو کې تېر کړي، زیاتېږي چې دی د ختیځ ستر پوه نومیالی او، ویاړونه یې هم د عملي اړخ اړوند دي.

د ډېر پرځای ویل شوي چې په ټولنه کې د سړي ارزښت دد ي اړوند نه دی چې څومره پوهېږي دا ارزښت تر ډېره له دې سره تړلی چې څه غواړي او څه کړای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم څپرکی

د احمدشاه شخصیت

ورو، ورو د تاریخونو له لیکنو او په ځرګنده توګه د احمدشاه د کړنو له څرنګوالي ښکاري چې هغه د ښو اخلاقو خاوند او مذهبي لارښوونو او ملي دودونو ته ژمن سړی و. سره له دې چې د ډېر کله پراخ واک پر تېرې او تادا اوري خو سره له دې احمدشاه داسې لار غوره کړه چې د نیا ومنو پاچاهانو په لړ کې یې شمېرلای شو، هغه خپلو زامنو ته ویل چې سرغړوونکیو ته د غریو غوځونې سزا ورنه کړي او څوک پښتنو ته د سرټیټولو په دول، «لکه زموږ په ځینو ګاوندیو هېوادو کې چې دود و» د رناوي کولو ته پرې نه ږدي. د کوپې ملاسلام کولو پر ځای یې، د سرخواته لاس جګول «لکه زموږ د نن ورځې سلام ورکول» دود کړل او له پوهانو سره یې پر ناستې او مرکه ټینګار کاوه. (۱)

احمدشاه زړور سړی و؛ پر بې جوکو او کمزوریو یې زړه سوی کاوه؛ سرغړوونکي یې ښیل او د ځواکمنو ظالمانو کلک او بې داره دښمن و. پر دیني ټینګ پلویتوب سربېره یې ملي پلویتوب هم لاره. سره له دې چې په، ملت کې د وګړیو د نېژدې او خواخوږی پلار غوندې و خو بهرنیو دښمنانو او سرغړونکیو ته پر غزګر ځواک ښکارېده.

احمدشاه مېړه او حقوق پوه سړی و، د هېچا د ښېګنې غبرګون یې نه هېراوه، دده دغه ځانګړتیا د ژوندانه تر پایه د نادرشاه د کهاله او له ده سره د نادر د هملاریو ملګرو

(۱) سلطاني، ۱٤۷ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر وړاندې لیدل کېږي. احمدشاه ،دار، لویې او وړ سترګې نه کوله؛ ښنونکي او لوروونکي وډېر لګښتي هم ورته نه شو ویلی او ځانګړی ژوند یې پرته له هر ډول ځانښودنې په ډېره ساده ګۍ کې تېر شو. د احمدشاه تګلار، ټینګه، هوډمنه او نه ماتېدونکې وه؛ د ژوندانه په بېلا، بېلو پړاوونو کې یې ټیټوالی، لوړوالی، بند، خپلواکي، کشرتوب او مشرتوب، ولیدل: له هر راز سړیو او پوړونو سره یې ناسته ولاړه وکړه او د نادرشاه غوندې واکمن تولواک برم وماتې یې ولیده.

دغه هر څه یې پر خدای ورکړي لیدو اند اغېزوښیند او خوی او اخلاق یې وردرانه او پاخه کړل. داهم نه شو ویلی چې احمدشاه هیڅکله په خپله تګلار کې ښوېدلی نه دي، خو د کړو ډېره برخه یې د ښو اخلاقو ښکارندویي کوي، له همدې کبله تولو افغاني تاریخپوهانو د احمدشاه اخلاق ستایلي او تولو افغانانو هغه د اولیا الله له ډلې ګڼلی چې دا ددغه پاچاه له سترو مانیزو ویاړونو څخه شمېرل کېږي، فیض محمد د عبدالکریم له خولې لیکي چې: نادرشاه به تل په غونډو کې ویل چې په ګرد ایران، توران و هندوستان کې مې د احمدخان غوندې سم چاری او دښو خویونو خاوند سړی نه دی لیدلی. (۱)

---

(۱) سراج، ۹ مخ.

PROPERTY OF ACKU 8242

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهم څپرکی

د احمدشاه بڼه

د احمدشاه د بڼې په اړه څرګند لاسوند راسره نه شته، همدومره پوهېږو چې هغه د روغتيا او ځانې ځواک خاوند سړی و، داېې له تاريخي تېر ژوندانه او جګړه يزو هڅو څخه ښه څرګندېدای شي، ځکه چې احمدشاه لړې هېوادو ته پر اس تللی؛ له څپاندو سيندونو تېر شوی او په سلګونو ميله ګرځندي يرغلونه يې کړي دي، د بېلګې په توګه د ۱۱۷۵ کال په جګړه يزيانه کې چې له پنجابه سرهند ته د سيک ځواکونو پر وړاندې مخکې ته، ۱۳۵ ميله لار يې په دوو ورځو کې ووهله. (۱)

تاريخپوهانو د احمدشاه د بڼې په اړه څه نه دي ليکلي او د هغه خپل انځور چې غوڅ لاسوند وګڼل شي په لاس کې نه شته، يوازې په هندو پنجاب کې ځينې انځورونه موندل کېږي چې پر احمدشاه اړه لري، له هغوي څخه يو پر ۱۳۱۵ لمريز کال د کابل په خپرونو کې هم چاپ شو. (۲) دغه انځور ريښتينوالي د منلو نه دی، خو دا ترې څرګندېږي چې وګړيو د کيسو او روايتونو له مخې د احمدشاه د بڼې او کاليو په اړه څه اند لاره. دا انځور راښيي چې د احمدشاه کالي له تاريخي څرګندونو سره سمون لري چې په وروستيو کرښو کې به يې ولولئ له هغه نه دا اټکل کېدای شي چې دا انځور به لږ څه

---

(۱) سراج، ۲٦ مخ.

(۲) کالنی، ۱۳۱۵ لمريز کال- کابل مجله، د کابل چاپ، د ۴۱۲ او ۴۱۳ مخونو ترمنځ

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمدشاه ته ورته وي.

(کتلي شئ: دويم انځور) دانځور په لاندې ډول دی: «احمدشاه غوښين مخ، غټې توري سترګې، جګه پوزه، ورين تندی، توره ږيره، او د شونډو د پاسه بياتې شوي منځني بريت لرل» سره له دې چې دا انځور نيمايي دی، خو ليدونکی په دې پوهوي چې دانځور خاوند به منځ ونی لندی سری وي، په دغه انځور کې د احمدشاه کالي په لاندېني ډول ښوول شوي:

پر سر يې لويه پګړۍ او د چورمه يې چپنې د پاسه يې بله ارته برګه چپن هم اغوستې ده چې دا ټول د هاغه مهال د افغاني لوړو پوړونو کالي وو. اوس راته ناشونې ده چې دا احمدشاه د څېرې په اړه تر دې ډېر څه وليکو.

احمد شاه بابای افغان - ۱۱۳۵ - ۱۱۸۶ھ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسم څپرکی

د احمدشاه خواږه او اغوستن

د تاریخ په پاڼو کې هیڅ نه لیدل کېږي چې احمدشاه دې ځلبلې ژوند کړی وي، خو زامنو یې چې دا راز ژوند خوښاوه نو تاریخلیکونکیو یې یادونه کړې، د بېلګې په توګه د احمدشاه زوی تیمورشاه په الماسو پسولل شوی خول پر سراوه: پسولل شوی امېل یې اچاوه: په ګرانبیو مرغلرو پسولل شوې چپن یې اغوسته او نومیالی الماس «کوه نور» یې پر ښي او فخراجی یې پر کېڼې مټ تاړه: پر اس باندې د سپرېدو پر مهال یې په غمیو ښکلې شوې څوکۍ تر پښه لاندې ایښووه، او د سپرلۍ د اس پر سر یې هم د مرغلرو جوغه ولاړه وه. [1] د احمدشاه لمسي «زمان شاه» هم د غمیو خول پرسر اوه چې د غمیو ځلور جوغې یې لرلې. [2] د یوه کال په پسرلي کې چې «شاه شجاع» د سیاه سنګ په ډګر کې د کابل وسله وال سر تېري کتل، پر داسې آس سپور و چې د سپینو زرو غوندې سپین او ځنې اولکۍ یې په نکریزو سرې وې: لکۍ ته یې د سوچه سرو زرو «په غمیو ښکلې شوې» کړۍ وراچول شوې وه: او د غوږونو ترمنځ یې د یاکوتو او زمرودو خول ځلیده او زین یې په سرو زرو پوښل شوی و چې د لمر پر وړاندې ګرانبیه غمي د ستوریو

---

(۱) سراج، ٤٤ مخ

(۲) سراج، ٥٠ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

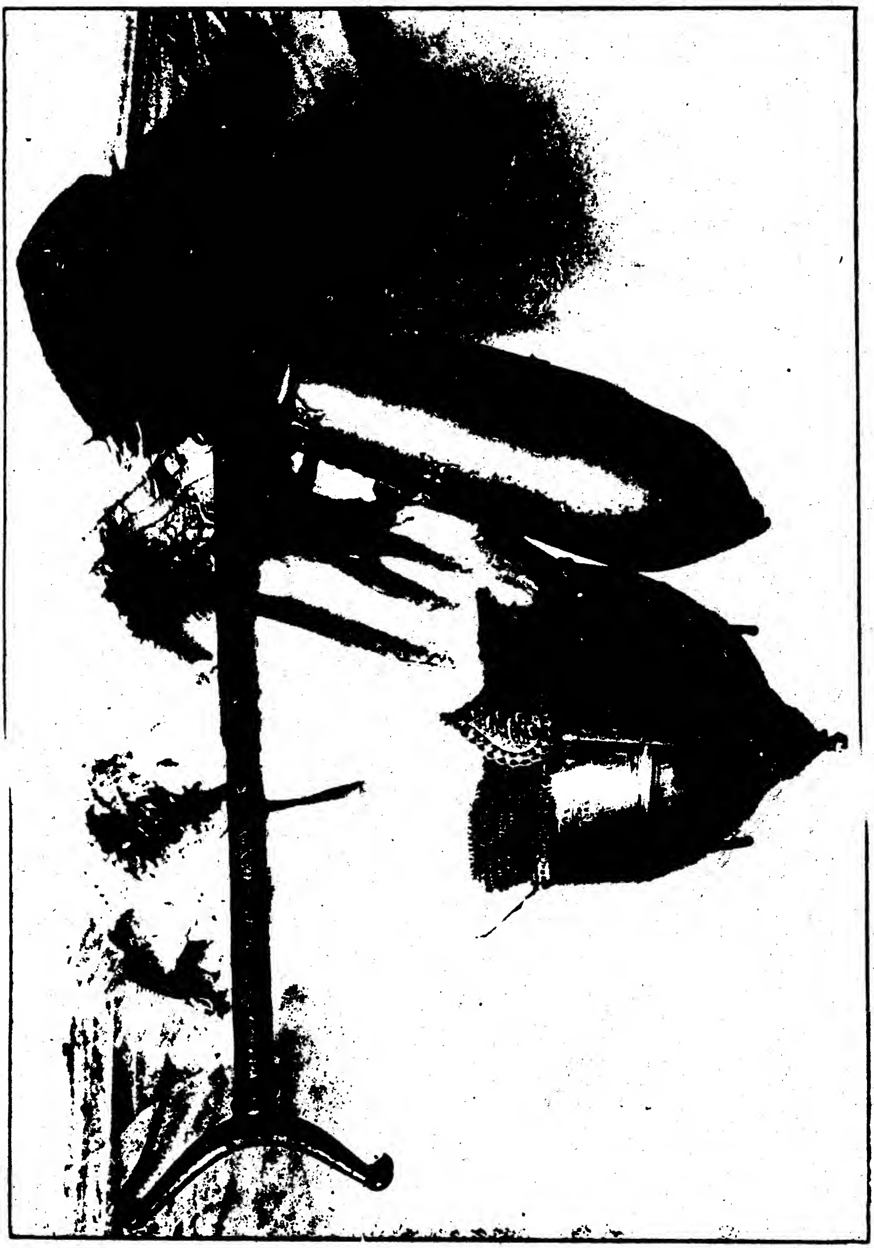

(c) ketabton.com: The Digital Library

غونډۍ پرې ځلېدل. دا د يوه کابلي پوسل و شل کلن سپينږيري (حسين داشي) د سترګو لېدلې پېښه ده چې پر ۱۳۲۸ سپوږمېز کال يې د ليکوال پلار ته ويلې وه.

خو د احمدشاه د ژوندانه ځليتيا په اړه له يوې خوا تاريخ څه نه وايي او له بلې خوا يې سيمه يز روايتونه هم ساده توب مني. پر ګنې وايي چې احمدشاه پر پلاژنه کېناسته او خول يې نه پر سر اوه او له توکيز پلوه يې هم ژوندانه له نورو افغاني لوړو پوړو سره ډېر توپير نه لاره، مانا دا چې په ودانۍ کې يې غالۍ او توشکونه غوړېدلي وو؛ اغوستن يې پګړۍ، چپن او موزې وې، او په افغاني خوارو سهېده. اوس به وګورو چې هاغه مهال د افغاني لوړ پوړ خواړه څه وو؟

محمد حيات په دې اړه د پاملرنې وړ ځرګندونې کوي، هغه د جګ ابدالي پوړ اغوستن داسې رانښيي: تر پونډيو پورې اوږده چپن، ارت پرتوګ، لوی کېچه ړی[1] غټه پګړۍ، موزې، ملابند، د ملا چاړه، او پر اوږه راځوړنده توره.[2] د هاغه مهال د پاچاهانو او لويانو انځورونه چې يو پر بل پسې موندل کېږي، د محمد حيات دا ځرګندونې رېښتينې کوي.

همدا راز د هاغه مهال افغاني لويانو خواړه وو: پلاو، لنده او وچه غوښه، چکنې کباب، پوخه، مستې، مېوه په ځانګړې توګه ختکي، شربت او داسې نور.[3]

له دې نه اټکلېږي چې د احمدشاه خواړه او اغوستن ساده او له افغاني دود سره سم وو چې له پورتنيو بېلګو يې تېرى نه کاوه. د نوموړيو ځرګندونو د رېښتينوالي له پاره «په ځانګړې توګه د اغوستن په اړه» بل لاسوند د احمدشاه هماغه مخکې ياد شوى انځور دى.

---

(۱) چپن ته ورته له وړيو نه جوړ شوی اغوستن دی چې غرني شپانه يې اغوندي، (ژباړن)

(۲) حيات افغاني، ۱۳۰ مخ

(۳) حيات افغاني، ۱۳۰ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوولسم څپرکی

داحمدشاه دمه نی بوختیاوي

ښکاری چې احمدشاه پر هیڅ ډول لوبو او دمو اخته نه و. په تاریخ او سیمه یزو روایتونو کې له ښادیو، لوبو او ان له ښکار سره د احمدشاه د مینې په اړه «چې د پاچاهانو له ژوندانه سره تړلې» څه نه شته. په تاریخ کې د احمدشاه د دربار د کارمنو په لړ کې د «میرښکار» نوم نه دی راغلی. په کندهار کې هیڅ یو لوبغالی، چوتره او بڼ نه شته چې د احمدشاه مېله ځای ورته وویل شي. ده په گرده پاچاهۍ کې یوازې یوه ورځ ساز وموسیکي اورېدلې او بس. (۱)

په رښتیا هم چې ددومره ساړه ذوق خاوندان پاچاهان« که د هېوادنیو چارو د پرښت یې لامل نه و»؛ لږلیدل شوي خو ښکاري چې همدغه لامل به داحمدشاه ددمې مخه نیولې وي.

تر ډېره د سلطنتي لړیو لومړني بنسټ ایښوونکي، تکړه سړي وو چې یوازې د پرله پسې هڅو په رڼا کې دغه لوړ ځای ته رسېدلي او د ژوندانه تر پایه یې د خپلو موخو له پاره له دغه کار نه لاس اخیستی نه دی. سربېره پر دې موږ د احمدشاه یوه دمه نی بوختیا پېژنو چې هغه له هېوادنیو چارو نه د وزگارېدو په ترڅ کې د هغه شاعري ده، احمدشاه هنری غزل بول شاعر« واقف لاهوری » هم څو ورځې رابللی، وایي چې« واقف » احمدشاه ته له ورتلو سره سم لاندینی بیت ووایه: (۲)

ندیده هیچکس ظل پیغمبر   بحمد الله که ظـــل الله دیدم

ژباړه: (چا لیدلی سیوري نه دي د استازي   شکر، شکر چې مې ولید د خدای سیوری)

---

(۱) سراج، ۳۰ مخ.   (۲) نگارستان فارسي، د محمد حسین آزاد لیکنه، د لاهور چاپ ۱۹۲۲، ۲۲۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوولسم څپرکی

داحمدشاه د «دراني» نومولو لامل

ومو ویل چې احمدشاه پر لویه سدوزي کورنۍ پورې اړه لري. د افغاني تاریخپوهانو د وینا وو له مخې د دې کورنۍ بنسټ اېښوونکی «سدو» د احمدشاه شپږم نیکه و، «راورټي» وايي چې د لسمې لمریزې پېړۍ په پای کې یې ژوند کاوه، او نوم یې هم اسدالله یا سعدالله بلل شوی وروسته د «سدو» په بڼه لنډ شوی دی، په هر ډول په یوولسمه لمریزه پېړۍ کې د سدوزي کوچني ونډ نوم ډېر نه یادېده د دغه نامه خپرېدل د احمدشاه د سلطنت له جوړېدو سره تړلي دي، خو کورني او بهرني تاریخپوهان تر ډېر ځایه احمدشاه ته «ابدالي» وايي چې دا د پښتنو د یوې لویې څانګې نوم دی. ابدالي نوم د دې څانګې د ډېر والي په پرتله، دومره پخوانی نه دی او په تاریخونو کې تر اوومه لمریزه پېړۍ پورې نه ښکاري، خو له لومړنیو اسلامي پېړیو راهیسې د پښتنو د نورو څانګو، لکه: سوري، غوري، لودي او نورو نومونو په تاریخونو کې راغلي دي، له دې نه ښکاري چې هاغه مهال ابدالي نوم، د ود یا لې تر لېږه او څارنه و، او کېدی شي چې هاغه مهال د دې ډلې څانګې په څانګړیو ټبرنیو نومونو پېژندل کېدې. تر دې وروسته ورو، ورور ابدالي نوم اوربدل کېږي او پر نهمه او لسمه لمریزه پېړۍ یې د تاریخ په مخونو کې په څرګنده توګه وینو.

نوښنګه په افغانستان کې ناځایه دغه څو سوه کلن نوم پر «دراني» واوښت او

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمدشاه سدوزی ابدالي، احمدشاه «دراني» او یا هم «دُر دران» ونومول شو؟ په دې اړه له تاریخپوهانو نه نغښتې او هیښنده خبرې اورو، لکه یو بهرنی لیکوال چې د بل هغه په پښتو، لیکي: د احمدشاه د خوب لیدو له امله، ابدالیانو خپل نوم پر «دراني» واړاوه. [۱] ښکاره ده چې ددغه بې بنسټه الواک نه منل شیرني ته اړ نه دي.

محمد حیات په دې اړه تر دې هم ډېر لیکي او وایي: د افغانستان پر پلار. د احمدشاه ترکښاستو وروسته صابرشاه نومي روحاني سړي چې احمدشاه ډېر ښه مانه؛ ورته وویل چې «دُر دوران» بل نوم غوره کړي، خو احمد د خپل تبره د نامه له په پام کې نیولو سره «دُر دُران» هغه غوره کړ. [۲] په دې مانا چې ابدالي ځانګه یې «دران» او «دراني» او ځان یې «دُرِ دران» ونوماوه.

فیض محمد هم دې ته ورته، پر سلطان محمد پسې د خبره متي.

په هر ډول، ښایي وویل شي چې د «در دران» نوی نوم په هیښنده چټکی د یوې بې بنسټه ترنې له مخې پر «دُر دران» واوښت او په رسمي خپرونو او دیني دریځونو کې یاد شو. افغاني تاریخپوهان وایي چې احمدشاه پر خپله ټاپه چې د طاوس بڼه یې لرله او صراحی ته ورته وه، دغه لیکنه وکړه: «الحکم لله یا فتاح، احمد شاه در دراني» [۳] تر دې وروسته احمدشاه ته پر «دُر دران» او دراني پاچاه ویلو سربېره ټول ابدالي تبرد «درانیو» په نامه ونومول شو.

د احمدشاه د پاچاهی پر هماغو ورځو په کورنیو ژبو او لیکنو کې د «ابدالي» پرځای «دراني» نوم وکارول شو. [۴]

---

(۱) د ایران لنډ تاریخ، د «سرپرستي سایکس» لیکنه، د اصفهان ژباړه او چاپ، ۷۸، نیټه یې نه شته، لومړی ټټوه، کبدای شي چې «سرپرستي» دا کربې له «مېلسن» نه زده کړې وي. ضیا الملت والدین وایي: دا خوب نومانډولي «چکني» لیدلی و، نه احمدشاه او ده له همدې کبله «در دران» بل نوم غوره کړ، تاج التواریخ، د امیر عبدالرحمان خان لیکنه، د بمبيي چاپ، ۱۳۲۳ ل کال، دوی ټوک، ۷ څپرکی، ۱۵۲ مخ.

(۲) سراج، ۱۰ مخ، سلطاني ۱۲۳ مخ

(۳) سراج، ۱۱ مخ، سلطاني ۱۲٤ مخ.

(٤) کتلی شئ: په حجاز کې د افغاني حاجیانو د ودانۍ ډډ برلیک په اړه لیکنه، کابل مجله ۱۳۱۱ کال د خپرېدو دویم کال، دویمه ګڼه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیارلسم څپرکی

د احمدشاه ماندینې او بچیان

زموږ په تاریخونو کې د احمدشاه د ماندینو شمېر د ښځو په اړه د هماغې بېځایه چوپتیا له امله، ناخرگند دی. د زامنو په اړه یې هم نه وایي چې له یوې موره وو، که له بېلا بېلو، ځکه نو د احمدشاه د مېرمنو شمېر تاکنه ستونزور کار دی خو دا چې دی متشرع سړی و، ویل کېداي شي چې پر یوه مهال یې د ښځو شمېر تر څلورو د بړ نه و، خو دا چې څه نومیدې، له کومو کورنیو وې او څه مهال واده شوي؛ څرگنده نه ده. موږ د احمدشاه له مېرمنو څخه یوه چې شاهزۍ «بیگم» نومیده او د هندوستان د شاهنشاه محمدشاه گورگاني (۱۱۳۱ - ۱۱۶۱) لور وه، ځکه تر نورو ښه پېژنو چې نومیالۍ کورنۍ یې وه، ددې ځلې مور د «صاحبه محل» په بلنامه یادېده او د هندوستان په پلازمېنه کې یې له احمدشاه سره واده شوی دی خو دا چې احمدشاه له شاهزۍ بېگم نه بچیان لرل که نه؛ څرگنده نه ده، محمد حیات د احمدشاه د لومړنۍ ماندینې (د شاهزې تیمور مور) په اړه څرگندنه غبړېږي، دی لیکي: احمدشاه د جلال آباد د بهسودو د عربانو د سردار له لور سره واده وکړ او تیمورشاه ترې وزېږېد. [1] محمد حیات هډو د ځلې نوم، پلار، او دواده نېټه نه یادوي.

دا چې احمدشاه په کوچنیوالي کې زنداني شوی؛ په ځلمیتابه کې پارس ته لاړ دی

---

(۱) حیات، ٤٤٦مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او شهزاده تیمور هم هماغلته زیږېدلی نو بنایي دا ومنل شي چې د شهزاده له مور سره یې هم په پارس کې واده کړی دی.

دا اټکل لرې نه دی چې د احمدشاه خسر چې د جلال آباد له سیمه یزو سردارانو څخه و او د هغو افسرانو په ډله کې راتلو چې له نادرشاه سره له جلال آباد و خیبر نه د تېرېدو په ترڅ کې (۱۱۵۱ کال) رابلل شوي او په بدرګه منل شوي وو، دی هم همدا مهال په نادري اوردو کې منل شوی او څه موده وروسته پارس ته ورسره تللی، لور یې هماغلته له احمدشاه سره واده کړې او تیمور ترې زیږېدلی دی. دد غه اټکل له منلو سره سم ویلای شو چې احمدشاه د سردار لور پارس ته د نادر تر ستنېدو وروسته (۱۱۴۵ کال) واده کړه او تیمور د احمدشاه د پاچاه کېدو پر مهال (۱۱۶۰ کال) لا اووه کلن شوی نه و.

د احمدشاه بله میرمن هم د عبدالکریم د وینا له مخې پېژندلې شو، نوموړی وایي چې «شاهزی سلیمان» د «شاهزي تیمور» میرنی ورور دی. دا چې سلیمان د احمدشاه دویم زوی دی، بویه وویل شي چې مور یې هم د احمدشاه دویمه ماندینه وه او کېدای شي چې په کندهار کې یې واده کړې وي ځکه چې شهزاده سلیمان په کندهار کې زیږېدلی او د احمدشاه د پاچاهۍ پر مهال مخکې تر دې چې دهند له شاهزۍ «بیګم» سره واده وکړي په کندهار کې پاچاه شوی و.

تر دې اخوا نه پوهېږو چې د احمدشاه نور زامن له همدغو دریو ماندېنو څخه وو که د بلې مور یا نورو میندو څخه زیږېدلي دي. د احمدشاه د لوریا لونو په اړه هېڅ څرک نه شته، په تاریخونو کې یې د لونو د زوکړې، نومونو او ودونو په اړه او یا هم د احمدشاه د زومانو په اړه هڅه نه مودل کېږي.

د احمدشاه زامن دا دي:

مشر زوی تیمور، دویم زوی سلیمان، سکندر، داراب و پرویز (د ابن محمد امین د وینا له مخې تر ټولو کشر). ابن محمد امین شاهزی سکندر د احمدشاه ځای ناستی او تر هغه وروسته یې د تیمور پر مهال په ناسته ولاړه کې د پاچاه همغاړی ګڼلی دی. (۱)

څرګنده ده چې دا تاریخلیکونکی د سکندر د ځای ناستې په اړه تېروتی، خو بیا هم دده وینا دا څرک لګوي چې تیمور و سکندر به له یوې او سلیمان و پرویز به له بلې موره

(۱) مجمل ۱۴۸ او ۱۵۲ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي، په دې توګه د نورو تاریخونو چوپتیا د دې مخنیوی نه کوي چې شهاب و داراب دې د هندوستان د پاچاه د لور زامن وګڼل شي، ځکه چې اوس موږ ته د احمدشاه د څلورمې ماندینې پته نه شته.

په هر ډول، تیمور د پلار له خوا د پنجاب تر نایب الحکومه توب وروسته د هرات نایب الحکومه ټاکل شوی او د خوراسان د ولایتونو د څارنې دنده یې لرله.

سره له دې چې احمدشاه د سلطنت تر پایه ځای ناستي ټاکلی نه و، خو د خپلې ناروغۍ تر کلکوالي وروسته یې ملکي او پوځي مشرانو ته تیمور په دغه نامه وروپېژاند.

تو یه غر ته د احمدشاه تر تګ وروسته، سلیمان هم څه مهال د کندهار د حکومت وکیل شو؛ خو سکندر د پلار د واکمنۍ په وروستیو کې د پنجاب پر نایب الحکومتوب وټاکل شو او د سپه لاسار جهان خان په ملتیا هغې سیمې ته وخوځېد، خو لا په پېښور کې و چې د احمدشاه د مړینې خبر یې واورېد او د تیمور شاه له لاربنوونې سره سم کندهار ته راستون شو. [1] پرویز هم د احمدشاه د سلطنت په وروستیو کې د کابل واکمني لرله.

او د پلار تر مړینې وروسته کندهار ته وغوښتل شو [2] خو د شهاب و داراب په اړه څه ویل شوي نه دي.

---

(۱) مجمل-۱۵۲مخ.

(۲) مجمل ۱۵۲مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوارلسم څپرکی

داحمدشاه هممهالي او ګاونډي پاچاهان

د احمدشاه پر مهال د افغانستان شمالي ګاونډی هېواد (بخارا) د استراخاني اوزبکو د یوې کورنۍ «چې د جنیدیه لړۍ نومیده» په واک و. ددې کورنۍ لسو تنو پاچاهانو له ۱۰۰۷ تر ۱۲۰۰ هجري کال پورې واک چلولی خو په پای کې پاچاهي کورنۍ بې جوکې شوه او د دربار مشرانو په ځانګړې توګه مانغیت مغولانو د دولت واګې ونیول او په ماورالنهر کې یې بلواوې پیل کړې. احمدشاه پر ۱۱۸۱ هـ کال چې وزیر شاه ولي خان د اردو کوماندان و له جیحونه په اوښتو هغوي ولړځول او پر ته له جګړې یې پر خپل ځای کېنول.

د بخارا د جنیدیه لړۍ لاندېني مشران د احمدشاه هممهالي وو:

عبدالمومن د ناستي کال ۱۱۶۰ هـ، دویم عبدالله د ناستي کال- ۱۱۶۴ هـ. محمد رحیم (د مانغیت مغولو له لړۍ څخه) د ناستي کال ۱۱۶۷ هـ. عبدالعزیز (د جنیدیه کورنۍ وروستی پاچاه) ل ۱۱۷۱ تر ۱۲۰۰ هـ پورې.

سلطان محمد او فیض محمد چې «شاه مراد» د بخارا پاچاه او د احمدشاه هممهالي ګڼي، تېروځي، «معصوم شاه مراد» د مانغیت مغولو د لړۍ لومړنی سړی دی چې د جنیدیه کورنۍ پر ځای کېناست او له ۱۲۰۰ تر ۱۲۷۷ هـ کال پورې یې شپږو تنو واکمني کړې ده. شاه مراد له ۱۲۰۰ هـ کاله تر ۱۲۰۷ پورې پاچاهي کړې، ځکه نو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوموړی د تیمور شاه افغان هممهالی و، نه د احمدشاه بابا. احمدشاه تر ۱۱۷۱ هـ کال پورې په پارس کې یو تاکلی هممهالی نه لاره، ځکه چې د نادر تر مړینې وروسته دغه هېواد د خپلمنځي اور په لمبو سوزېده او د تیرواکې دود په کې راژوندی شوی و. په آذربایجان کې د پښتنو غلزیو خان « آزاد » له پښځلسو زرو سرتېرو سره، په استرآباد کې « حسن خان » کاجار او په عراق کې « کریم خان زند » واکمنان وو.

له ۱۱۷۱ کال وروسته « کریم خان » د ټول هېواد پاچاه شو چې د احمدشاه تر مړینې یې هممهالی ګڼل کېږي، دغه سړی ډېر خوښ و چې احمدشاه پر خپل ټول ځواک سربېره، د هغه په هېواد کې لاس ونه واهه.

خو د هند دولت چې د اورنګزېب تر مړینې وروسته مخ پر ویجاړېدو و، د احمدشاه پرمهال ړنګېدو ته نېږدې شو، ځکه چې د هند پاچاهان پر ښځو او چړچو لګیا وو؛ وزیرانو او نورمشرانو لومې غځلوې او ځانګړې موخې یې غوښتې او د ولایتونو واکمنو خپل واګ ټینګاوه. د راجپوت، جټان او مرهټیان د سلطنت ړنګولو او هېواد لوټلو له پاره راپورته شوي وو، که د احمدشاه مېړانه او مرسته نه وی، هندي دولت به د مرهټیانو په لومړي یرغل راپرځېدلای و.

د احمدشاه هممهالي هندي پاچاهان دا دي:

ابوالفتح ناصرالدین محمدشاه خجسته اختر غازي پاچاه شاهجهان ۱۱۳۱ - ۱۱۶۱ هـ، مجاهدالدین احمدشاه د محمدشاه زوی ۱۱۶۱ - عزیزالدین دویم محمد عالمګیر د معزالدین جهاندار شاه زوی ۱۱۶۷ - ابوالمظفر جلال الدین عالي ګهرشاه عالم غازي پاچاه ۱۱۷٤ - ۱۲۲۱ هـ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویمه برخه

پینځلسم څپرکی

د احمدشاه ژوند لیک د هغه تر پاچاهۍ پورې

احمدشاه پر ۱۱۳۵ هـ وزیږېد او پر همدغه کال یې پلار «زمانخان[د هرات د حکومت مشر] » مړ شو. مور یې احمد شاه له ځان سره یو ځای له هراته فراه ته بوت.[1]

د احمدشاه مشر ورور ذوالفقار خان هم بنوراوک(د فراه او گرشک ترمنځ) ته لاړ، ځکه چې د «ملي سلاجرگې» له خوا د زمانخان پر ځای د پخواني مشر عبدالله خان ابدالي زوی، محمد خان تاکل شوی و. نوموړي د خپلې کورنۍ تاریخي سیالي(د زمانخان کورنۍ) ته بنه نه کتل.

تر دې وروسته د احمدشاه په اړه څرک نه شته او د ورور ذوالفقار خان په سفرونو کې یې «د احمدشاه د کوچنیوالي له کبله» نوم نه لیدل کېږي، خو ذوالفقار خان پر ۱۱۳۶ کال د هرات مشر وټاکل شو او له بنوراوکه د فراه له لارې هرات ته راغی.

دوه کاله وروسته(۱۱۳۸) جرگې دی د «باخزر» د حکومت مشر او ځای یې د

(۱) حیات، ۱۲۷مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخکې یاد شوي محمد خان ورور «الله یارخان» ته ورکړ، خو له باخرز نه هرات ته د ذوالفقار خان تر لښکرو یستنې وروسته، جرګې الله یار خان د فراه حکومت ته ولیږه او ذوالفقار خان یې د «مروچاک» پر حکومت وټاکه. که تر دې مهاله احمدشاه له خپلې مور سره په فراه کې و او له ذوالفقار خان سره یوځای شوی نه و، نو فراه ته د الله یار خان تر راتګ وروسته، هرو مرو له هغه ځایه وتلی او مروچاک یا بل ځای ته تللی دی.

پر هرات باندې د نادرشاه خوراساني د یرغل له ګنګوسې سره سم، جرګې پر (۱۱۳۹) کال بیا له فراه نه الله یار خان راوغوښت؛ د حکومت مشر یې وټاکه او ذوالفقار خان یې د فراه حکومت ته ولیږه، خو په دې نه پوهیږو چې دا مهال احمدشاه چېرته و.

د هرات نیولو له پاره د نادر د جګړو په ترڅ کې چې له ۱۱۳۹ تر ۱۱٤۱هـ کال پورې اوږدې شوې؛ ذوالفقار خان له فراه نه هرات ته راغی او د خپل کورني سیال الله یار خان په مرسته د نادر پر وړاندې پر جګړه بوخت شو، دلته بیا هم د احمدشاه نوم نه لیدل کیږي ځکه چې دا مهال هغه شپږ یا اووه کلن هلک و.

تر سولې او پارس ته د نادر تر ستنېدو وروسته، ذوالفقار خان پر ۱۱٤۲ کال یو ځل بیا له فراه نه هرات ته لښکر وخوځاوه چې په پای کې د جرګې په پرېکړه د هرات مشري ورکړ شوه او الله یار خان مروچاک ته ولیږل شو. تر دې وروسته مور په څرګند ډول احمدشاه په هرات کې مومو.

د ۱۱٤۳ کال په پای کې نادرشاه له دېرشو زرو جګړه مارو سره پر هرات یرغل وکړ خو ذوالفقار خان هغه پېنځه میاشتې وساته، دا مهال ذوالفقار خان پوه شو چې د الله یار خان ګوند د ښار په منځ کې د هغه د ورکولو له پاره کار کوي، ځکه جرګې ته خپله استعفا وړاندې او څرګنده یې کړه چې اوس له پارس سره جګړه روانه ده، خپله مشري پرېږدم چې کوچنی شخړه د ستروراني لامل نه شي.[1] جرګې پخوانی مشر الله یار خان بیا وټاکه او ذوالفقار خان له خپلې کورنۍ او ورور (احمدشاه) سره له هراته ووت او فراه ته لاړ.

ذوالفقار خان په فراه کې ساتونکي افغانان د نادري جګړه مارو پر وړاندې

(۱) سلطاني، ۱۱٤مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځواکمنول، خو چې د الله یار خان د ماتې او د نادر د بري غبرګ یې واورېد، له خپل کشر وروړ احمدشاه سره پر هماغه ۱۱۴۴ کال له فراه نه کندهار ته لاړ.

احمدشاه په کندهار کې هیښنده برخلیک لاره او د تقدیر له غوښتنې سره سم اړو چې د خپل ژوندانه خورا تیاره شیبې همدلته تېرې کړي، هماغسې چې ښایې د خپل ژوندانه پر مختلونې ورځې یې هم له هماغه ځایه پیل کړې وای.

په هر ډول، د میرویس نیکه د کورنۍ (هوتکیان) وروستي واکمن «شاه حسین» چې د نادر په لاس د هرات له نیولو نه خبر شو او له ابدالي ټبره سره یې د هغه ښه چلند ولید؛ شکمن شو او د دغې ځانګې نومیالي مشر «ذوالفقار خان» یې بندي کړ، احمدشاه هم چې نېږدې لس کلن هلک و له خپل وروړ سره یو ځای د زندان پروره ورننووت. تر دې وروسته د احمدشاه د ژوندانه یوه برخه د کندهار په دولتي زندان کې تېرېږي ده د زندان په انګر کې نېږدې شپږ کاله بې غږو غوږه غلی ژوند لاره، تر هغې چې پر ۱۱۵۰ هـ کال، نادرشاه کندهار ښار ونیو او بندیان یې خوشې کړل، احمدشاه هم چې نېږدې شپاړس کلن زلمی و د نورو هغو په څېر له بنده راووت.

شاه حسین هم د خپلو لویو سیاسي تېروتنو خوند وڅاکه. هغه د پارس د افغاني شاهنشاه «میراشرف» «چې له نادر سره پرجګړو بوخت و» ملاتړ و نه کړ او چې نوموړی شاهنشاه د نادر پر وړاندې دلښکر جوړولو او ټینګښت له پاره کندهار ته راغی، د خپلې یوې دلې سپرو په لاس یې د کندهار په جنوب لویدیزه سیمه کې وواژه او په خپل دغه چارې «چې د افغاني خپلمنځي شخړو درنځورۍ یوه څرګنده بېلګه ده» د هوتکي نوي دولت بنسټ ته کلک ګوزار ور کړ. وروسته تر دې چې نادرشاه پر هرات باندې د یرغل له امله زورور شو، شاه حسین بیا هم د دریېو زرو مرستندویو سپرو له لېږلو پرته د نادر پر وړاندې د هرات له ابدالي حکومت سره بله هیڅ مرسته و نه کړه او د دغې دویمې ناوړه چار له امله د هرات په ماته کې اغېزناک شو. نادر چې کندهار ته راوړاندې شو، شاه حسین یوازې او د ټولو شاه اشرف پلویو غلزیو او ابدالیو مشرانو له مرستو نا هیلی و ځکه یې د نادر شاه پر وړاندې ماتې هم څرګنده وه، د ساري په توګه اشرف سلطان غلزی چې د توخیو سپرو مشر و، د کلابندۍ په ترڅ کې له شاه حسین څخه جلا او له نادر سره یو ځای شو او خپل مشر ته یې د غه دروه یې د هغه د ناوړه سیاست تر ملاتړ غوره وګڼله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سربېره پر دې هم شاه حسين چې زړور او خپلسری سړی و، په لږ شمېر سره څه د پاسه يو کال د نادر پر وړاندې وجنګېد.

نادرشاه چې د ۱۱۴۹ له ذي الحجې نه د ۱۱۵۰ تر ذی الحجې پورې د ډېوالو او د ګر پرجګړو بوخت و، د کندهار له زاړه ښار نه يې لويه کړی راچاپېره او څو ځايه يې په يوه ميلي واټن کې کوچني پوځي کوټونه جوړ کړل چې په هر يوه کې زرساتونکي ځای پر ځای وو. دد غو کوټونو ترمنځ يې هر سل ګامه وروسته نور برجونه جوړ کړل چې هر يو يې په لسو سرتېريو ساتل کېده.

نادرشاه له پلازمېنې دوه ميله لرې ختيځ خواته د يوې سترې پوځي چاونۍ بنسټ کېښـوو؛ د ډېوالونه، برجونـه، اسـتوګنځی، جـومـات او څو وداني يې جوړې کړې؛ د «نادر آباد» په نامـه يې ونومـوله، او په خپله د اوردو له سترې برخې سره ورته راکښېـته شو.

نادر د سپرو کنډکونو په بريدونو، د کلات د غلزيو، بست، ګرشک، زمينداور او نور پوځي غونډونه مخکې نيولي اود شاه حسـين د اړيکـو کرښې يې له هره ځايه پرې کړې وې، خو خپل اړيکی يې له هرات، خوراسان و پارس سره ټينګ وو؛ د کندهار ښار د ښاتنيو غرونو لوړې څوکې يې نيولې وې او د پلازمېنې منځ يې تر اور لاندې ونيو. په دې توګـه ښار تر درنې مـرينې ژوبلې وروستـه، لاندې او د کوڅـو په منځ کې وژنې پيل شوې، شاه حسين له سلطنتي کورنۍ سره د غره څوکې ته چې د ښار سهيل لويديځ ته وه؛ وخوت او وروستی هڅې يې پر مخ بوتلې، خو هرڅه له لاسه تللي وو، په پای کې دا او کورنۍ يې ځانونه وسپارل او مازندران ته وشړل شول. نوموړی پر ۱۱۵٤ کال هماغلته په سنځيا ووژل شو.

نادر د کندهار ښار چې د هندوستان پر لار پولادين ډال و، روغ پرې نه ښوو او ړنګ يې کړ. دغه کلک ښار د سرپوزې د غره په ختيزه لمن کې پروت او له دريو خواوو ژورې کندې، برجونو او ډېوالونو له ړبونده ځمکې څخه بېلاوه؛ د نيغ او ستـونزور غـره لړی له لويديز لوري ساته چې پر لوړو څوکو يې پوځي چاونۍ وې او په دوو ډېوالونو سره پر ښار پورې نښتـې. بالاحصـار او سلطنتي ارګ د ښـار په منځ کې ؤ. څـه شـمال خـواته د يوې ټوټې لوړې ځـمکې پر سر ودان شـوي وو چې پلن د برين بنسـتـونه يې لرل او «نارنج»

(c) ketabton.com: The Digital Library

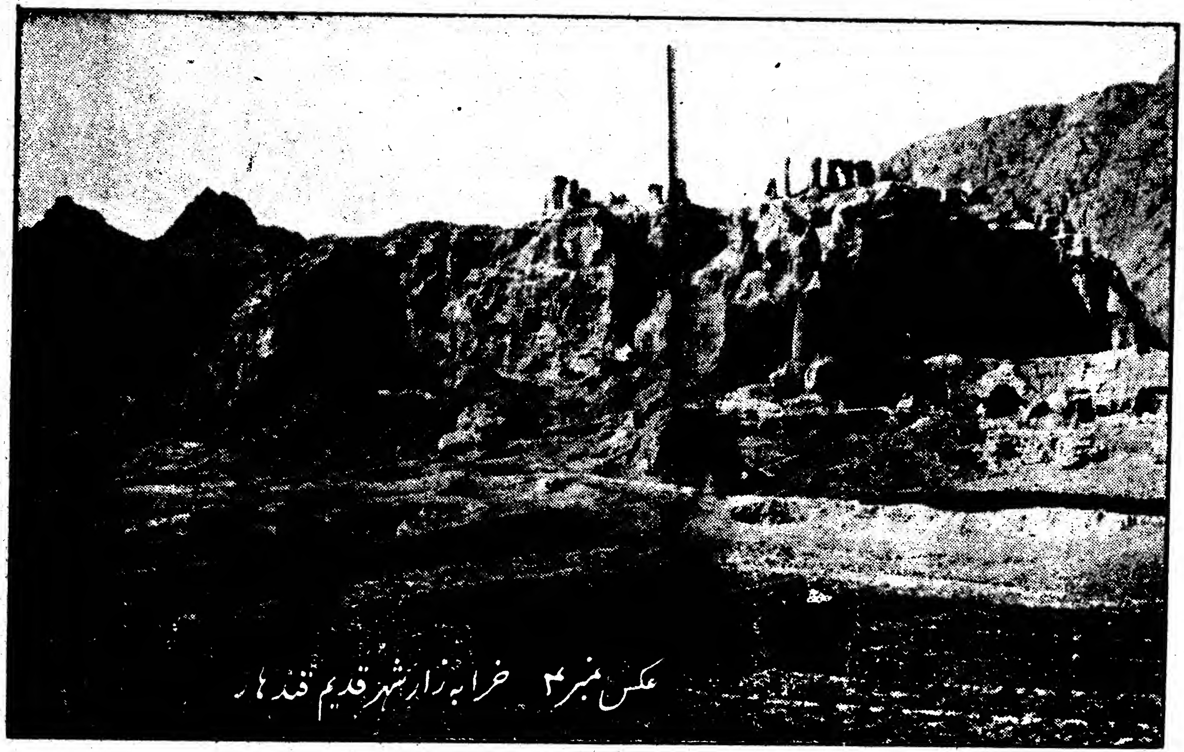

عکس نمبر ۴ خرابه زار شهر قدیم قندهار

(c) ketabton.com: The Digital Library

نومېده. د نارنج د شمالي اړخ پلن دېوال د ښار له ختيځ دېواله سره نښتی او پلازمېنه يې پر دوو (شمالي او سهيلي) برخو وېشله. شمالي برخه چې کوچنۍ ده د دولتي زېرمو، ځانګو او پوځي اډې له پاره وه او سهيلي برخې پر ښارياڼو پورې اړه لرله. دغه ځوکې له سهيل لوېديځ لوري په څېلو برجونو و دېوالونو ښارګاره او ساته چې قيتول »[1] نوميده.

نن هم د ښار دېوالونه، برجونه، نارنج او قيتول لږ څه پاتې دي چې په ځلورم انځور کې ښوول کېږي.

وروسته تر دې چې نادرشاه کندهار ښار ونيو او ړنګ يې کړ، افغاني مشران يې د هغوي د هيلې سرچېه په مېنه ومنل، د ساري په توګه عبدالغني خان الکوزی يې په هرات کې د ابداليانو د مشر په توګه وټاکه، په کندهار کې يې هم نورمحمد خان غلزی «ځينو تاريخ ليکونکيو په نامسم دول عليزايي ليکلی» د «مير افغان» په بلنامه د غلزيو مشر او د خپلو بدرګه والو افغاني سرتېريو کوماندان وټاکه. همدا راز يې افغاني مشران و کارمنان د نيول شويو ولايتونو (هرات، کندهار) پر حکومتونو وټاکل، لکه: حاجي اسمعيل خان الکوزی او اشرف خان غلزی او داسې نور چې د شينډنډ و کلات حکومتونو او د فراه او ګرېشک سمبو ته ولېږل شول.

سربېره پر دې نادرشاه ګڼ شمېر افغاني سرتېري هم په خپل اردو کې ومنل چې ځينې تاريخپوهان، لکه محمد مهدي او ابن محمد امين يې شمېر ځلوېښت زره ليکي، خو نور د ېر يې شپاړس زره ښيي چې دوولس زره ابداليان او ځلور زره غلزيان د افغاني مشرانو تر مشرۍ لاندې او ټول د افغاني نورمحمد خان په لارښوونه د نادر په بدرګه خوځېدل، دوی ليکي چې: هغو مره داد چې نادرشاه پر افغاني سرتېريو لاره، پر پارسيانو يې نه لاره، افغانان هم له ده سره په نيولو کې يوځای وو او ډېره توره يې وکړه.

رېښتيا دا ده چې د پارسي تاريخپوهانو پر ليکنو سربېره چې نادرشاه يو پوستين ګنډونکی تورکمن او يو نالوستی سړی و[2] هغه د خوراسان او سېډونکی، سني مذهبه او د بشپړ عقل، هوډ او ازمېښت څښتن و. نادرشاه په خوراسان کې روزل شوی او له

---

(۱) په توز کې مغولي ژبه، لښکري اډې او کوټ ته وايي. (ژباړن)

(۲) تاريخ ايران، د ميرزا حسين خان فروغي ليکنه، د پارس چاپ، ۱۳۱۸ سپوږميز کال، ۳۲۸ مخ، همدا راز تاريخ عمومي، د ميرزا عباس خان اقبال ليکنه، ځلورم ټوک، ۲۱۰ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغاني ملک محمود خان سيستاني سره يې د اړيکو په ترڅ کې پوهه تر لاسه کړې وه، نوموړي د افغاني سلطان محمود په ښهر ستره اروا لرله او غوښتل يې چې پر ګرده منځنۍ اسيا واکمني ولري، ځکه يې د ځنهونو پر لرې کولو پيل وکړ او تر هرڅه يې لومړی مذهب ته پام شو، په دې مانا چې مذهبي بېلتون يې د سياسي يووالي د ماتې لامل ګڼه، تر هرڅه لومړی يې د پارس سلطنت ته رسېدل، د هغه هېواد د لوياتو په جرګه کې د تشيع له پرېښوولو او حنفي مذهب له منلو سره اړوند کړل.

نادرشاه وکړای شول چې د افغانانو مينه راکاږي، افغانانو هم د هند په نيولو، په لوېديځ کې د تورکانو په ماتولو او د داغستان په ښکيلولو کې ونډه واخيسته، دا هماغه داستان دی چې سلطان محمد ، شيرمحمد ، محمد حيات او داسې نور تاريخپوهان يې ليکي.

نادر له افغانانو سره دومره نېژدې و چې د پارسي افسرانو د کرکه يې راوپاروله، ابن محمد ليکي: د پارسي مشرانو په لاس د نادر د وژل کېدو يو لامل له افغانانو سره د نادر په دربار کې د هغوی سيالي وه. نادر شاه غوښتل هغه پارسي مشران چې دده له اند سره سم نه وو، له منځه يوسي، په دې اړه له افغانانو سره وغږېد، افشار او پارسي سرداران چې په پېښه وپوهېدل، د نادر پر وژلو يې لاس پورې کړ. (١)

افغانانو هم هيڅکله نادرشاه هېر نه کړ، ان تر مړينې وروسته يې هم کور او سلطنتي کورنۍ د پارس اوردو له لوټ څخه وژغورل او د هغه وريرونه (علي شاه او ابراهيم شاه) يې په هماغه هېواد کې د دښمنانو پر وړاندې پياوړي کړل. دا ټکي له هغه ليک څخه چې د « قم » د بلوا ګرو مشر « ميرسيدمحمد » ابراهيم شاه ته ليکلی و او د نادر له مهاله يې ترخپل مهاله پورې له افغانانو سره د اړيکو له امله ګيله کړې وه؛ ښه څرګندېږي. (٢)

احمدشاه ته راځو: نادر د کندهار تر نيولو او له ګريو سره تر پېژندګلوۍ وروسته له خپلو تولو افغاني دښمنانو څخه يوازې « سيدال ناصري » وځاپه، دی د هوتکيانو پرمهال د پارس په جګړو کې نوميالی افغاني جرنيل و، نادر چې پر دغه سرغړاو افسر داډ نه شو کړای، نو ړوند يې کړ، همدا راز له ذوالفقار خان څخه هم چې ياد سړی و د ېر

(١) مجمل ١٤-١٥ مخونه.
(٢) مجمل ٤٢ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داریده، خو دا چې هند ته یې تګ په مخکې و، هغه ته یې تنخا او جاګیر وټاکل او په مازندران کې یې مېشت کړه، احمدشاه هم او س مهال له وروروسره وخوځېد او د دوي کاروان د ۱۱۵۱ کال په پیل کې د پارس خواته لاړ.

نادرشاه د هند تر نیولو، افغانستان ته تر راستنېدو، د بخارا تر تګ او د خوارزم تر نیولو وروروسته پر ۱۱۵٤ کال خوراسان ولایت ته راغی، دغه ځای ته د راتلو په ترځ کې یې د هیواد مخور له هرې خوا هر کلي ته راغلل، په دغه لړ کې یو هم افغان احمدشاه و چې له مازندرانه د نادر لیدو ته راورسېد. دا مهال احمدشاه شل کلن او ښکلی زلمی و، نادرشاه دې د افسري ورو باله او د خپلو افغاني بدرګه والو سرتېریو په ډله کې یې ومانه. نادرشاه چې د هند، بخارا او خوارزم په جګړو کې یې د افغانانو زړورتیا ډېره خوښه شوې وه، تر هغې وروسته یې افغاني افسرانو او سرتېریو ته ځانګړي پاملرنه کوله، د نادرشاه د دغې پاملرنې له امله احمدشاه وکړای شول چې د ډندو په سمبالولو کې خپله ورتیا وښیي، خو تر او سه لا احمدشاه یو افسر و او د ټولو افغاني سرتېریو کوماندان هماغه نورمحمد خان غلزی ګڼل کېده. احمدشاه په لنډه موده کې وکړای شول چې د خپل ښه چلند او اخلاقو له امله د افغاني سرتېریو، په ځانګړې توګه د ابدالیانو د داد و درناوي ور شي. سربېره پر دې تېرني ګډون او د پلارو ورور نامه هم په دې اړه اغېز لاره. بې لړنګه چې احمدشاه په داغستان و ایروان کې د نادرشاه په جګړه یزو سفرونو کې په پوره مېړانه د پوځي ډندو د سرته رسولو له پاره هڅې وکړې او له دې امله یې د نادر په دربار کې غوره ځای ونیو. شیرمحمد خان په داغستان کې د احمدشاه د توري یادونه کوي.(۱)

احمدشاه د نادرشاه د واکمنۍ په وروستیو کې د هغه له نومیالیو او ډاډمنو افسرانو څخه و او د نادر په بدرګه والو افغاني سرتېریو کې تر نورمحمد خان غلزي (میرافغان) وروسته، لومړنی سړی ګڼل کېده، ان تر دې چې د نادرشاه د مړینې پر مهال، سربېره پر دې چې احمدشاه د ټولو افغاني ابدالیو کنډکونو کوماندان و، د اوزبکو سپاره کنډکونه یې هم تر لاس لاندې وو.

احمدشاه له ۱۱۵٤ تر ۱۱۶۰ پورې شپږ کاله له نادرشاه سره په تګ راتګ کې

---

(۱) خورشید، ۱٦۸مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوځای و. بنایي دا ومنو چې د هېواد مشري په اړه د احمدشاه د پوهې یوه برخه د هماغو ورځو پایله ده چې دا تکي د دوارو لویو پاچاهانو په ځینو سیاسي او پوځي چارو کې په پرتلیز دول لیدل کېږي. هغه څه چې د دغو دوارو ترمنځ توپیر جوتوي دا دی چې نادرشاه تر هغو ټولو ارزښتمنو خدمتونو وروسته چې د پارس له پاره یې وکړل، له بده مرغه یې د ملت په زړه کې خپل گرانښت او لویوالی د ژوندانه تر پایه ونه ساتلای شو، خو احمدشاه خپل ملت ته د څرگندو خدمتونو له امله وکړای شول چې ان تر مړینې وروسته هم خپله مینه او گرانښت د هغه په زړه کې ژوندی وساتي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپاږسم څپرکی

احمدشاه څنګه د افغانستان پاچاه شو ؟

څرګنده شوې چې نادرشاه د ژوندانه په وروستیو کې روغتیایي او تا بایلله او د هوې ناپامۍ او پرغز په ترخ کې یې خپل ځای ناستی زلمي زوی « میرزا رضاقلي خان » بروند کړ، تر دې وروسته پرله پسې غمونو او یو لړ خیانتونو چې په هغه هواد کې روان وو، دده مزاج تریخاوه، ځکه یې د خلکو پر ځورولو پیل وکړ او په کوچنۍ ګناه یې لویه سزا ورکوله. وګړي د هغه له مصادرو، ربړولو او بې شمېره وژلو نه پوزې ته راغلل او وسله وال پاڅون یې پیل کړ. شیروان، تبریز و استرآباد یو پر بل پسې سرغړاو شول. دغو خوځښتونو د نادر پر غز نور هم اورنی کړ او چې له خپل آرتاتوبي او پلازمینې خوراسان ته تلو؛ په لار کې یې د وګړیو له کوپړیو غونډۍ جوړې کړې، سربېره پر دې یې وغوښتل چې خپل زامن نصرالله خان و امام قلي خان تر ځار لاندې نادري کلات ته ولېږي چې خلک یې د وراره میرزا علي قلي خان غونډې، د ده پر وړاندې و نه پاروي او وریسې لوی پارسي مشران او چارواکي چې د خپل سیاست مخالف یې ګڼل؛ له منځه یوسي. نادر خپل دغه هوډ د ځانګړیو پرېکړو په غونډه کې له خپلو باوري سربیو او لویو افغاني مشرانو ، لکه نورمحمد خان غلزي ،احمد خان ابدالي (احمدشاه) او نورو سره چې ده ته د ښې لاس غونډې وو؛ څرګند او غوښتل یې چې ددوي په لاس یې پلی کړي، خو د نادر

(c) ketabton.com: The Digital Library

پارسي دښمنان چې دارن او په کمين کې وو، له دې غونډې نه خبر او د ځان له وېرې يې د هغه وژلو ته ملا وتړله. په پای کې د غه نوميالي پاچاه د ۱۱۶۰ سپوږمیز کال د جمادی الاخر پر ۱۱ د يکشنبې پر شپه «خبوشان» ته نږدې د «فتح آباد» په استوګنځي کې د محمد خان کاجار، موسی افشار، خواجه بېګ افشار، صالح قرقلوي او نورو اوبا افسرانو له خوا ووژل شو. د پارس اوردو هم د نادر د کاله او خوندېنو د لوټلو له پاره له ځايه وخوځېد، خو افغان احمدشاه د دغه خبر تر اخيستو وروسته له افغاني سپرو ټولګيو سره د نادرشاه د کاله ساتلو له پاره پوځي لارې چارې ونيوې او سمدلاسه د افغاني ځواکونو د کوماندان نورمحمد خان (ميرافغان) له خوا د غلزيو او اوزبکو په ټوليو پياوړی شو.

پارسايانو جګړه و نه کړه او سرسري سمون منځته راغی. سهار د نادرشاه د ماڼۍ له خوا احمدشاه ته د هغه د مېړني ملاتړ له امله ځينې ډالۍ ور وليږل شوې چې په هغو کې يو هم نوميالي الماس (کوه نور) و. (۱)

احمدشاه چې د افغانستان له پاره يې ستر آرمان لاره، پر ته له دې چې نور د پارس په کورنيو چارو کې لګيا شي، له کوماندانان نورمحمد خان او ټولو افغاني ټولګيو سره د هرات له لارې کندهار ته وخوځېد، خو له بده مرغه چې د نادرشاه ماندينه (ملکه) او

---

(۱) نن هم «کوه نور» د نړۍ له لسو پېنځلسو نوميالیو الماسونو څخه دی، سره له دې چې دا تيږه د تاريخ له مخې د هندوستان ده، خو تر ډېره ځايه نړۍ ته افغانانو ورپېژندلې، مانا دا چې د هند شاهنشاه علاؤالدين افغاني خلجي د ۷۰۹ کال په جګړه کې پر «مالوا» بری وموند او د هغه د نورو زېرمو په لړ کې يې «کوه نور» هم تری واخيست، تر دې وروسته تر لسمه هجري پېړۍ پورې نوموړې تيږه د هند د افغاني پاچاهانو په لاس کې وه، وروسته چې «بابر» هندوستان ونيو، دا تيږه يې د افغان لودي پاچاهانو له خوندېينو څخه تر لاسه کړه. بابر هم خپل زوی «همايون» ته وبښله. بابري کورنۍ دا تيږه تر دوولسمه هجري پېړۍ پورې وساتله خو د نادرشاه د يرغل له امله يې له لاسه ورته. د نادر تر مړينې وروسته کوه نور د احمدشاه لاس ته ورغی، احمدشاه ته دومره پر زړه پورې نه وا او په خوندېينه کې وساتل شو، خو د تيمورشاه ته ډېر خوښېده او پر بېې مټ يې تاړه. زمانشاه چې کوه نور خپل ځای ناستي ته وسپاره دروند والی يې ۳/۸/ ۷۹۳ قيراطه و. شاه شجاع د يوه اروپايي په لاس کوه نور وتوږه او ان چې د افغانستان پلاز و جوغه يې هم پرېښووه او په پنجاب کې استوګن و، دا ارزښتمنه تيږه ورسره وه. دا د افغانستان له ښتمنيو سره د شاه شجاع ډېره ناپامي وه. په هر ډول، د پنجاب واکمن رنجيت سنګ د ۱۲۲۸ کال د جمادي الثاني په پيل کې له شاه شجاع نه کوه نور په سپکاوي واخيست، خو د هغه کورنۍ ته هم پاتې نه شو او د هند د نايب الحکومه «لارډ دالهوزي» له خوا پر ۱۲۶۳ کال په لندن کې ملکې «ويکتوريا» ته ډالۍ شو. کوه نور په لندن کې تر بيا توونې وروسته ۱/۱۶ قيراطه پاتې او تر اوسه د برېتانيا د سلطنتي کورنۍ په ګانو کې شمېرل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

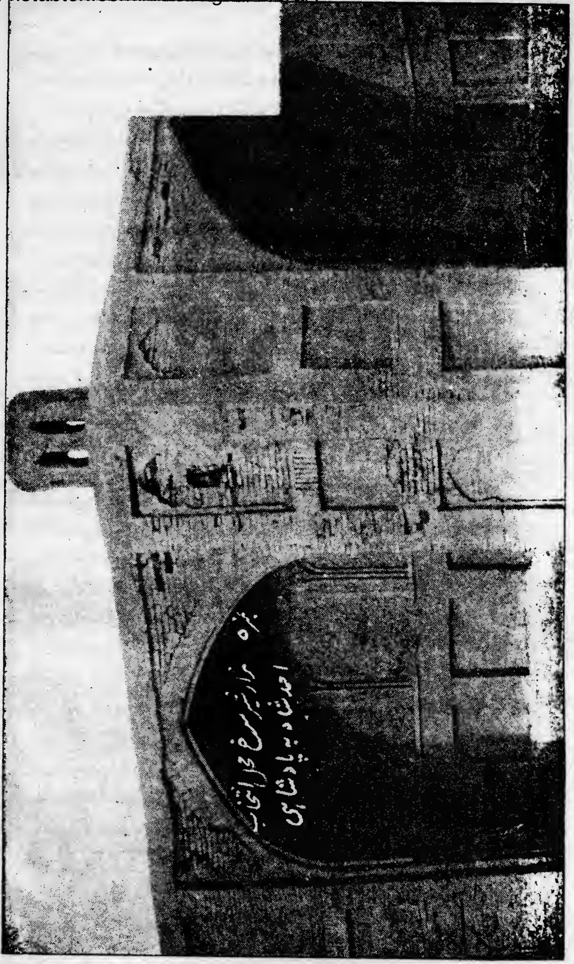

(c) ketabton.com: The Digital Library

کورنۍ د احمدشاه تر څرګېدو وروسته له ناوړه برخلیک سره مخامخ شوې.

احمدشاه له هراته د تېرېدو په ترڅ کې هیڅ داسې ونه ښوده چې له پارسي واکمنو سره کار لري او د ۱۱۶۰ کال په رجب کې له کردو افغاني ځواکونو سره یو ځای کندهار ته راغی، د لارې په اوږدو کې د پخوا په څېر لوی مشرې د نورمحمد خان غلزي وه او ښار ته له راتګ سره سم یې نورو افغاني مشرانو ته د افغانستان له پاره د پاچاه ټاکلو ورانديځ وکړ. دا ټکی چې ملي غوښتنه وه ژر ومنل شوه او سمدلاسه افغاني مشران راوبلل شول او ارزښتمنه جرګه جوړه شوه. احمدشاه هڅه کړه چې تر پاچاه ټاکنه پورې، افغان پوځي ځواک چې نېژدې شپاړس زره تنه وو، سره بېل نه شي.

څه موده وروسته د «شیرسرخ» په زیارت کې افغاني جرګه جوړه او پر اړوند سکالو خبرې پیل شوې. د شیر سرخ زیارت چې د نادرآباد پوځي چاونۍ په منځ کې د ښار پر شمالي دېوال پورې نښتی د یوه ناپېژندل شوي روحاني سړي ګور دی. خو نه پوهېږو چې هاغه مهال یې څه ډول بڼه او ودانۍ لرله، ځکه چې اوسنۍ ودانۍ یې (پېنځم انځور) یوه اته اړخیزه ګومبزه ده چې د احمدشاه د لمسی (دشاه محمود ماندینه) له خوا د احمدشاه تر مړینې (۳۵) کاله وروسته، په افغاني ډول او ډېره ساده ګۍ له پخو خښتو نه جوړه شوې ده. [1] کېدی شي چې دا ودانۍ تر څو کلو وروسته د نادر آباد د چاونۍ یوازېنۍ نښه وګڼل شي، ځکه چې چاونۍ د اوزښت و لمړورانګو له امله پر دغه لنده ځمکه د ویجاړېدو په درشل کې ده خو زیارت به د روحانیت د نامه تر سیوري لاندې ډېر؛ کلونه روغ پاتې وي.

د شیرسرخ جرګو ډېرې ورځې ونیوې او اته جرګې تر ډېرو خبرو وروسته بې پایلې شوې، ځکه چې په هغو کې د نورو جرګو په توپیر د خوښو ډېرښت په پام کې نه و او پر یوه ټکي د ټولو پرېکړې ته اړتیا وه، ټکی ارزښتمن او اندونه بېلا بېل وو ځکه نو غوڅه پرېکړه ستونزمنه وه. د جرګې لويو غړیو، لکه: «د نادر شاه د بدره ګه والو افغاني ځواکونو کوماندان د پوپلزیو مشر نورمحمد خان غلزي (میرافغان) د اسحق زیو مشر موسی خان، د نورزیو مشر نصرالله خان، حاجي جمال خان بارکزي او نورو د تبرنی سیالی او بډوالي له کبله د یوه بل پاچاهي منلای نه شوه، لکه نورمحمد خان غلزي چې د جرګې مشر ګڼل کېدملو ځان یې د شخصي او کورنی سابقې له مخې د پاچاهۍ ور ګاڼه، سره له دې چې د ځان ټاکنې له پاره یې ډېرې هڅې وکړې خو پاتې راغی، غونډې د هغه

(۱) پر ډبرلیک یې دغه پارسي لیکنه لوستل کېږي: «بعون و عنایت الله تعالی وقف فی سبیل الله بر مزار فیض آثار شیر سرخ، از طرف نواب مستطاب معلی القاب (والده ء عصمت نشان) شهزاده کامران... گردیده است... چهارشنبه ۱٤ ذی القعدة ۱۲۲۱»

(c) ketabton.com: The Digital Library

تریخ مزاج دد پاچاهۍ وړ ونه باله. په رښتیا هم ښه یې ویلي هغه څوک چې پر خپلو اعصابو حکومت نه شي کړای، پر خلکو به حکومت و نه کړای شي.

هغه چا چې د جرګې په ټولو غونډو کې د ځان په اړه هیڅ ونه ویل، یو او هغه هم «احمدشاه» و خو په نهمه ناسته کې د غونډې یوه غړي د لومړي ځل له پاره احمدشاه سدوزی د ښو اخلاقو او ځرګندې کار پوهۍ له امله د پاچاهۍ وړ وګاڼه او د هغه تاکنې په اړه یې وړاندیز وکړ، دغه سړی د استاد لایخوار زوي صابر شاه کابلی[1] وچې د تصوف د لاروي په توګه د ټولو کندهار یو مشرانو د درناوي وړ و.

دده ناپېیلي وړاندیز نه یوازې دا چې د شخړې او لانجې لامل نه شو، لا یې د غونډې لوی مشران دې ته ځیر کړل چې احمدشاه د کوچنی کورنی دی او د لویانو پر وړاندې به خپلسری واکمن نه شي، په دې توګه تر لې خبرو وروسته د غونډې برخوالو د احمدشاه تاکنه ومنله او په پای کې احمدشاه سدوزی د افغانستان پاچاه او د شیرسرخ ملي جرګه چې ارزښتمن تاریخي کار یې بشپړ کړی و، پای شوه. احمدشاه له جرګې نه د افغانستان د پاچاه په توګه راووت؛ د خلکو لوربینو او پېرزوینو ته یې ځواب وایه او د سرو زرو جوغې ته ورته غنم وړوی یې پر سر ولاړ و. «کتلی شئ: شپېړم انځور» دغه طبیعي او تاریخي جوغه، د ټاکنې په هماغه غونډه کې د احمدشاه د لومړني ټاکونکي «صابرشاه» له خوا د نېکمرغی په هیله د هغه د خولی پر څنډه تومبل شوې وه، دا تاریخي پېښه د ۱۱٦۰ هـ پر شوال چې د ۱۷٤۷ له اکتوبر سره سمون لري، منځته راغله، مانا دا چې تاریخ لیکونکیو د نادرشاه وژل او د احمدشاه پلازناستی د ۱۷٤۷ زېږدي کال په جون او اکتوبر کې ښولي او موږ پوهېږو چې د ۱۱٦۰ کال پیل (د محرم لومړی) د ۱۷۷٤ د جنوري له ۱۳ سره سمون لري، نو جون او اکتوبر میاشتې د نوموړي کال له جمادی الاخر (د نادرشاه د وژل کېدو نېټه) او شوال (د احمدشاه پلازناستی) سره سمېږي.

اوس به دغه (۲۵) کلن زلمی چې د پېښو لړی د یوه لوړو ځوړ لیدلي هېواد د چارو په سر کې وټاکه؛ وروینو چې د افغانستان د هېواد و ملت له پاره یې څه ډول خدمتونه سرته رسولي دي، خو دده د کړو د ارزښت پېژندنې له پاره غوره ګڼم چې تر احمدشاه د مخه د افغانستان پر اوتا لنډه رڼا واچول شي، چې د پرتلې تله د تاریخي پېښو د یوې ستري اړتیا په توګه له لاسه و نه وځي.

---

(۱) منشي غلام حسین، سیرالمتاخرین، د لکنهو چاپ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوولسم څپرکی

تر احمدشاه وړاندې افغانستان

افغانستان په سهيلي اسيا کې يو لوي هېواد دی. د بطليموس له «آرياکا» يا «جيحون» څخه د عمان تر سمندره او د لرغوني «اپارتيا» له ولايتونو او «سکاستين» يا خوراسان او سيستانه د «ايندوس» تر سيند پورې غځېدلی چې د ګاونډيو آريايي ملتونو په پرتله تاريخي ارزښت او لرغونواليلري. (۱)

افغانستان د هندو اروپا ټاټوبي د خوځښتونو منځۍ دی چې د سيحون و جيحون له غاړو تر اتلانتيک سمندر پورې خوځېدلي او د ګاونډيو آريايي ملتونو پر ژبو، دين، سياست او صنعت يې اغېز ښيندلي او تر اسلام څو پېړۍ د مخه يې په ماوراءالنهر، پارس او د هندوستان په سيمو کې لوی لاس لاره.

افغانستان يا لرغوني باختريان و اسلامي خوراسان د هند و ايران د ژبو، دين او دودونو سرچينه ده. د مسيح تر زوکړې څو پېړۍ د مخه يې پارس ته د زرتشتي دين زيری ورکړی او تر پېنځمې زيږدې پېړۍ پورې يې د يوناني او تخاري دولتونو په بهر کې د ماوراءالنهر، کاشغر، ختن او هندوستان پر هېوادونو واکمني کړې.

---

(۱) کتلی شئ: (الس تاريخي ليکنې) د «افغانستان و نګاهی به تاريخ آن» تر سر ليک لاندې د کمترين ليکنه د کابل مجلې د لومړي کال په ګڼو کې، د کابل چاپ. ۱۳۱۰-۱۳۱۱ لمريز کال. همدا راز «تاريخچه، مختصر افغانستان، زما ليکنه، په لومړني کابل کالنی کې، ۱۳۱۱ لمريز.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا راز د اسلام په پېر کې د صفاري سامان، غزنوي سامانیاو غوري پاچاهانو له مهاله تر تیموریانو او ابدالیانو پورې پر ماوراء النهر، پارس و هندوستان په بېلا بېلو، مهالونو او ځایونو کې واکمن و.

افغانستان باختري او اسلامي مدنیتونه لرل او د اویستا له مهاله یې تر یوه پېړۍ پورې د ختیزو اریایانو په تاریخ او اسطورو کې ستره ونډه ده.

د یامار، رستم، زرتشت، اویستا، ښکلې بخدي، ویشتاسب، کنیشکا، برمک، سامان، صفار، محمود و شهاب الدین نوموته د ابونصر، ابن سینا، ابوریحان، مولوي جلال الدین بلخي او په لسګونو داسې نورو له نومونو سره، همدا راز له افغانستان« په ځانګړې توګه له ختیزو ولایتونو، شمال او کابلستان(تر اسلام د مخه) » څخه لاس ته راغلې نښې، لکه: ودانۍ، بوتان، انځورونه، پیسې او داسې نور، د اسلامي پېر د ودانیو نښې او ګڼ شمېر صنایع، لکه: زرګندلي انځورونه، میناتوري، خاتم کاري،[1] ترکاني، انځوریزې وسلې جوړونې او داسې نور د افغانستان د تېرو ویاړلیو ورځو د یادګار په توګه پاتې دي.

سربېره پر دې، افغانستان ستري تاریخي ناخوالې لیدلي، مانا دا چې لا د زرتشت و باختري دولت یوه پېړۍ تېره شوې نه وه چې په شپږمه مخزېږدې پېړۍ کې هخامنشیانو پر افغانستان راودانګل، سره له دې چې نومیالي« کوروش » د افغانستان د لویدیزو ساتونکیو (د سیستان سکایان) پر وړاندې خپله کوږي بایلله خو په هېواد کې د هغوی پوځي او سیاسي واکمني وغځېده. دا مهال افغانستان وځپېد او په باج منلو اړ شو خو د پارس غوندې د هخامنشي مدنیت« چې لا اوم و » تر اغېز لاندې رانه غی.

هخامنشیان د ماکیدوني سکندر « څلورمه مخزېږدې پېړۍ » له یرغله وتښتېدل او د افغانستان ور یې د هغوی پر مخ پرانیستي پرېښوو.

یونانیانو په دېره مړینه، ژوبله هېواد ونیو، خو ژر په افغانواله کې ورنګېدل او د باختري صنایعو سرچینه او د یوه برویال دولت بنسټ ایښوونکي شول.

پر شپږمه مسیحي پېړۍ د افغانستان دویمه ویجاړي پیل شوه، ساسانیانو له

---

(۱) هغه لرګین لوښي چې د پیل داړو، هډوکیو، وسپنې، یا لرګي په ټوټو ښکلي شوي وي. (ژباړن).

(c) ketabton.com: The Digital Library

تورکستاني تورکانو سره د افغانستان ړنګولو او وېشلو تړون وتاړه؛ بدخشان او کتغن یې هغوي ته پرېښوو او مزار، مرو او هرات یې خپله واخیستل. کېدی شي چې «نوشیروان» به په دغه سیاسي تېروتنه کې چې پر دی توکم یې د افغاني آریایانو هیواد ته رانسویست او مرسته یې ورسره وکړه؛ ګرم نه و، ځکه هاغه مهال افغاني هیاتله دولت چې پر پارس یې بریدونه کول؛ لوته یې او کلکه دښمني یې ورسره کوله، په خپله یو بل دښمن ګڼل کېده.

محمود غزنوي هم چې د بر پوه او سیاسي پاچاه و، داسې تېروتنې دی؛ په خوراسان ولایت کې یې څو زره تورکمن شپانه پوولو ته پرېښوول. همدا تورکمن وو چې په پای کې یې دده د کول د ولت وپرځاوه او د افغانستان د شمالي ولایتونو پرنیولو سربېره یې پارس هم ونیو. تر هغې چې دوي له افغانستان و پارس سره د ګډېدو په ترڅ کې روږدېدل، تومورېو مدني هیوادو ته یې د بر تاوان ورواړاوه.

پر افغاني تخارستان باندې د تورکانو تر واکمنېدو وروسته، چینیان هم وپارېدل او پر اوومه زېږدي پېړۍ هغه ولایت ته رانوتل. افغانستان په دغه پېر کې له بهرنیانو نه د بر تاوانونه ولیدل او له ساساني تمدنه یې چې تر د بره یې مصنوعي بنه لرله هم دومره ګټه وانه خیسته.

همدا چې اسلام راڅرګند او عربو نیونې پیل کړې، ساساني یزدګرد د داریوش غوندې له لویدیزې جبهې نه وتښتېد او عربان یې د افغانستان ترمنځ او ماوراء النهر پورې را پرېښوول، خو افغانستان د اسلام په پېر کې نوي ژوندانه ته ورننوت؛ ابومسلم خراساني او بلخي برمکي کورنۍ د عربو سیاسي رژیم واړاوه؛ عربي پوهه یې پر مخ بوتله؛ پر دریمه اسلامي پېړۍ د هرات طاهري حکومت خپلواکي غوښتنه پیل کړه او افغاني صفاریانو په هماغه پېړۍ کې دا هیله وغځوله، ان تر دې چې د ټولو مسلمانو اریایانو د خپلواکۍ بنسټ یې کېښوو. له همدغه امله یعقوب سیستاني ته «د افغانستان د اسلامي پېر رستم» ویلی شو.

تر دې وروسته د بلخ له افغاني ساماني پاچاهانو نه نېولې د قطب الدین خوارزم شاه تر پرځېدو او د مغولو تر څرګندېدو پورې، افغانستان د پرمختګ و تمدن پر لیکه لاړ او خپل بایللی لرغونی سیاسي برم و مدنیت یې په نوې بنه راژوندی کړ. همدا مهال و چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

هندوستان تر څو پېړيو پورې د افغانستان دويم سياسي، ادبي او مدني منځي شو.[۱]

د افغانستان د رېيمه توره او ډاروونکي ويجاړتيا د چنګيز (اوومه اسلامي پېړۍ) له تاړاکه پيل او د ګوډ تيمور (اتمه اسلامي پېړۍ) له مړينې سره پای ته رسي.

د تيمور لړۍ د خپلې وړتيا له مخې په افغانواله کې ورنګېدل او له دې خاورې او اوبو (هېواد) سره يې زړه وتاړه. دوی د جغتايانو پر توپير په افغانستان کې پلاز مېنه جوړه کړه څکه خو تر سلو کلو پورې افغانستان وکړای شول چې د مغولو ويجاړونې ورغاوي، خو له پڼه مرغه پر لسمه اسلامي پېړۍ د افغانستان څلورمه ويجاړونه پيل او پارسي صفويانو د ماورا ء النهر له اوزبکو سره افغانستان لوټلو ته لاسونه رااوږده کړل، دوي د افغانستان وېشلو له پاره د نوشيروان او تورکي خاقان هماغه تګلار پلې کړه خو توپير يې دا و چې هاغه مهال يې يوڅای او دا مهال يې په سيالی سره دغه کار پرمخ بوت، همدا وه چې يوځل بيا د افغانستان ړنګېدل و وېشل پيل شول.

دا مهال بابر ګورګاني ته د هند هيله ودرېده او د هند د افغاني دولت تر مات، لو وروسته يې د هېواد ختيزې سيمې له ځان سره کړې، لکه څه رنګه چې اوزبکو او صفويانو هم شمالي او لوېديزې سيمې ښکېللې وې.

افغانان د دې څلورمې ويجاړتيا په بهير کې چې له لسمې تر دوولسمې پېړۍ پورې اوږده شوه، وزګار کېنه ناستل او د پرديو د شړلو او خپلواکی ګټلو له پاره يې ډېرې هڅې وکړې. سره له دې چې په ختيزه جبهه کې د هند د بابري دولت پر وړاندې د ملت بلهاريو او جهاد برۍ ونه موند، خو په لوېديز کې د پارسي صفويانو پر وړاندې ملي مشران بريالي شول. د دغه تاريخي داستان اتل هماغه نوميالی افغان مېړه « ميرويس نيکه » دی چې زوی يې « ميرمحمود » پارس ونيو، خولا د ميروس نيکه (کتلی شئ: اووم انځور، د ميرويس زيارت) او شاه محمود له مړينې څوکاله تېر شوي نه وو او افغانستان لا په دننه کې د سياسي واکمنی پريووالي بريالی شوی نه و، چې د تاريخ پاڼې واوښتې او نادرشاه خراساني راڅرګند شو. د نادرشاه تر مړينې وروسته يې په نېول شويو هېوادو کې پاڅونونه او تېرمشرې پيل شوه. پارسيانو تر لسو کلو پورې هېوادنی

---

(۱) کتلی شئ: د کمترين نه تاريخي ليکنې، د « افغان در هندوستان » تر سرليک لاندې، د کابل مجلې د دويم کال په ګڼو کې، ۱۲ - ۱۳۱۱ لمريز کال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

امنیت او د سیاسي واکمنۍ یووالی ټینګ نه کړی شو، دا ګوابن افغانستان ته د بهر مخامخ و، ځکه چې د افغانستان ملت د ونډیزو سیالیو له امله شنلی؛ د پردیود واکمنۍ له امله ناهیلی او کرکجن او د شتمنۍ له پلوه بې وزلی و، ملي مشرانو، خانانو او روحانیونو هم د ملت د بېره برخه چې پر کرهنه څاروي روزنه او څه هم په ښارونو کې په سوداګرۍ او لاسي کارونو بوخت وو، د خپلو ورو توکیزو ګټو له پاره کارول. د هېواد په شمالي سیمو کې د بخارا د جنیدي واکمنو پتې سیاسي لومې غځېدلې وې؛ په لویدیزو برخو کې نادري واکمنو ځانګړې خپلواکي غوښته او په ختیزو څنډو کې هندي واکمنو یو ځل بیا له هندوستان سره د یو ځای کېدو بنسټ کېښوو.

په دغسې او تاکې افغانستان یوه ځواکمن مټ، ټینګ هوډ او رانه اند ته اړ و چې دا ناخوالې لرې، ملي او سیاسي یووالی راژوندی او افغانستان یو ځل بیا د ختیغ هېوادونو پر لیکه ودروي چې په دې توګه د میرویس نیکه ناپشپړه تګلار بشپړه شي. دا لسې سړي احمدشاه و چې په دې ارزښتناکه شېبه کې یې سترخدمت وکړ او خپل ځانګړی او تولنیز ارزښت یې وځلاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتلسم څپرکی

داحمدشاه اداري وړتیا

احمدشاه چې د افغانستان د سلطنت پر پلاز کېناست، یو جګړه لیدلی او ازمېیلی سیاسي سړی و، هغه په افغاني اروا او تاریخ پوه او د کورنیو شخړو له امله د ملت د ټولنیز بنسټ کمزورتیا ته څیرو.

احمدشاه پوهېده چې که د یوه هوښیار مشر تر لارښوونه لاندې ملت سره یو شي، بیا به یې نړۍ ته تاریخي برم وځلېږي، ځکه یې له یوې خوا د کورنیو شخړو د هواري «په ځانګړي توګه د ابدالیو او غلزیو کورنۍ لانجې ته چې میراثي بڼه یې موندلې وه » پام شو اؤ له بلې خوا یې پرحکومت باندې د ملت د ډاډ منېدو هڅې پیل کړې. احمدشاه زیار وکېښ چې د افغانستان وګړي وپوهوي چې دوی سره ورونه؛ په ګټه او تاوان او د حکومت په چارو کې سره ګډ دي، له همدغه امله یې په پلازمېنه کې د افغاني قامونو د مشرانو یوه تلپاتې جرګه جوړه او په ټولو ارزښتمنو هېوادنیو چارو کې یې له هغوی سره سلا او پوښتنه کوله.

احمدشاه به چې یو ستر کار پیلاوه، نو د مخه به یې دلویو افغاني قامونو په اند ځان پوهاوه او هڅه یې کوله چې هغوی په خپله پرېکړه کې راګډ کړي، په دې توګه یې د افغاني مشرانو د جرګې ګډه پرېکړه تر لاسه کوله ، نو هغه کارونه چې ده وکړل د ملت خوښ وو او څنډ په کې نه پېښېده. همدا راز د ملت مشران د احمدشاه ملکي کارکوونکي او پوځي چارواکي وو چې په جګړه یزو خوځښتونو کې یې د خپلو قامونو له

نیم پوځي سر تېرېو سره یوځای دده ملاتړ کاوه. دا هماغه دود دی چې «مېلسن» د مبالغې په بڼه «فیوډالي جوړښت= تیرواکي» ګڼلی دی.

احمدشاه د افغانستان له ملت سره په داسې شېبه کې مخامخ شو چې د ګروهې او دین پریووالي سربېره د ګټو له پلوه سر بېل و خو د فطرت او ملي ځانګړتیا وو له پلوه دخپواکی، ویاړ او د اقتصادي کمزورتیا له امله د شتمنۍ غوښتونکی و او لا یې پر زړه د هوتکي پېروښېوونکی باد لګېده، ځکه نو یوه ښه لارښود ته سترګې پر لار ښکارېده.

هر قام و ملت د هغه څه د لاس ته راوړلو له پاره چې نه یې لري چمتو وي او وړ شېبې څاري. احمدشاه هم د لارښوونې دغه دنده ومنله او هماغه وړ شېبې یې افغاني ټولنې ته رامنځته کړې. په رښتیا چې دده دا چارې په ښه توګه تر سره کړای شوې.

احمدشاه له قام سره د لومړیو لیدنو په ترڅ کې د یوه ازمېیلي سیاست پوه غوندې چې وګړنی ځان غوښتنې دخپلې تګلارې له پاره کاروي، د افغانانو توره، ویاړ غوښتنه، خپلواکپاله، واکمنې او ګټه خوښونه راوپاروله او د اسلامي هېواد ساتنه، د مذهب له دښمنانو سره جګړه او له بډایو هېوادو څخه د شتمنیو د اخیستلو ټکي یې وړاندې کړل، په دې توګه یې د ټول ملت نغښتې او ویده مانیز ځواک راویښ او پر یوه لوري وخوځاوه.(۱)

---

(۱) هاغه مهال افغاني ټولنه له دغو پوړونو رغېدلې وه: د آمرانو او مامورینو پوړ، د خانانو او سیمه یزو مشرانو پوړ، د روحانیونو پوړ (ملایان، شیخان، سادات) د سوداګرو پوړ، د کروندګرو پوړ، د صنعتګرو او کسبګرو پوړ، د شپنو او کوچیانو پوړ او د پریوتیو پوړ (چپراسیان، بېوزلي او نور). سره له دې چې په افغانستان کې دا پوړونه له پخوا راهیسې وو او د خپلو دندو او کارونو د بدلولو واک یې لاره خو بیا هم ډیر لږ لیدل شوي چې یو سړی دې د خپل پلار پوړ پرېږدي او بل ته دې واوړي، په دوی کې تر شاهي کورنۍ او آمرانو وروسته لوړ رتبه ملکي او پوځي چارواکي. لومړنی پوړ و او روحانیون و سیمه یز لوی خانان پر دویمه کرښه سم ورسره تلل. سوداګر او محکه وال دریم پوړ او نور پوړونه تر هغوی ټیټ وو، خو روحانیونو په نورمړیو پوړونو کې بله وړتیا هم لرله او هغه دا چې تر ډېره شتمن او له دولتي مالیو او پوځي بېګارونه ګوښه وو. همدا راز یې هر کال له دولت نه د «مستمري» په نامه تنخا او له وګړیو نه «نذر» هم اخیسته؛ رسمي دربارونو ته بلل کېدل او د کرکېلې، ویالې کېندلو او داسې نورو پر مهال د وګړیو له خوا وړیا مرسته هم ورسره کېده او دولتي چارواکیو او خانانو یې سپارښتنې په خورا درناوي منلې خو خداې به پوهېږي چې د وګړیو دا مرستې او وړیا کارونه په خوښه وو که په ناخوښه او یا هم دا سپارښتنې حق وې که ناحق؟

کروندګر او ټیټ پوړونه په پرله پسې ډول د واکمنو، روحانیونو او خانانو تر بېګار لاندې ګڼل کېدل. یوازې شپانه کوچیان چې ټاکلی کور یې نه لاره د بېګار له جغه لرې وو، ځکه یې کلیوال او ښاري ژوند خوښ نه کړ چې پایښور یې تر ننه هم لیدل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لویو هیلو بشپړاوی تولنیزه پارونه غواړي. د پیاوړي ملي ځواک جوړېدو او د پرله پسې جنګونو پیل یوځل بیا دافغانستان ملت پټ ځواک را وینښ او په پای کې یې پر پرديو د افغان توکم د برم و لوړتیا ګروهه غښتلې کړه.

احمدشاه تر جګړو او بریو وروسته په نیول شویو سیمو کې د افغان ملتوالي د کړې خپرولو ته ملا وتړله چې ورغ پر ورغ لویه هم شوه. احمدشاه نیاو او سلا د خپلو کارونو بنسټ باله: له دې لارې یې تولنیز باور و ملاتړ تر لاسه کړ او په مینه او داد یې د خپلو کارمنو او چارواکیو زړونه خپل کړل. سره له دې، احمدشاه د دې تګلارې د سرغړوونکیو پر وړاندې سخت سړی او کلکزړی سړی هم وچې بې لارې یې په زور لارې ته راوستل.

تر دغه ځایه مو ولیدل چې احمدشاه په ښه ډول وکړای شول چې له ملي او تا او هغې وړتیا نه چې د فطري غوښتنو او پخوانیو پېښو له امله منځته راغلې وه، د هېوادني لوړتیا له پاره ګټه واخلي. همدغه د پېژندنې او کارونې متره، سترې بریاوې، د کورنیو چارو سمون او دده ځانګړې اوچت اخلاق په ګډه ددې لامل شول چې واړه افغاني پرګنې پر ده بشپړ داډ وویسا ولري، بده نه ده چې دلته پر احمدشاه باندې د ملت د نرو او ښځو د باور لرلو د بېلګې په توګه یو کوچنی داستان وړاندې کړو، کندهاریان وایي:

یوځل د هندوستان له پوځي یانه څخه د احمدشاه تر راستنېدو وروسته د اوسني کندهار ښار شمال ختیز لوري ته پېنځه میله لرې «دامان» نومي ځای دده د اوردو اډه شوه. د شپې له خوا یوه سرتیري اډه خوشې کړه او د خپل کوماندان له خبرولو پرته د خپل کلي خواته چې د احمدشاه له چاونۍ نه دومره لرې نه و، و خوځېد او د خپلې مېرمنې «اینو» لیدو ته ورغی، خو همدا چې مېرمن یې وپوهېده چې مېړه یې په تېښته د احمدشاه رکاب پرې اېښی، لوړه یې وکړه چې کاله ته یې پرې نه ږدي او ورته ویې ویل شرم دي چې احمدشاه بابا لاخپل انګړ ته ننوتی نه وي، سرتېری یې خپل کاله ته راشي.

سرتېری ستنېدو ته اړ او اډې ته له ورننوتو سره سم د څارن له خوا ونیول شو، سهار دا پېښه د ساتونکیو افسر ته ورسیده، سرتېری یې خوشې کړ خو کیسه تکی پر تکي د احمدشا تر درباره واورول شوه، احمدشاه د دغې افغاني مېرمنې په مېړانه خوراخوښ او دداسې روزنې د هڅونې په پار یې هغه کاریز چې د همدغه کلي تر څنګ بهېده، دې ته وربابښه. دا کاریز تر ننه شته او «اینو کاریز» نومېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه سیمه یزه کیسه چې بېلګې یې خورا ډېرې دي پر احمدشاه باندې د پرګنو د لوربینې ښه څرګندویي کوي:

لکه و مو چې ویل احمدشاه د ملي او سیاسي یووالي، د افغاني ملتوالي د کړی پراخېدو او کورنیو شخړو د لرې کولو له پاره یې ساري هڅې وکړې او د یوه پیاوړي اوردو او لښکر غځونو له لارې یې د تاریخي لوړتیا غوښتنې هیلې د ملت په چوکاټ کې سمبال کړې. همدا راز یې په افغانستان کې ځواکمن دولت جوړ کړ او ربښتیني چارواکي او تکړه افسران یې وروزل. په دا ګه ویلای شو چې احمدشاه د تکړه کارپوهانو په ټاکنه کې ښه وړتیا لرله او دخپل اخلاقي ځواک او غوځو پرېکړو د اغېز له لارې د اوردو د ټینګښت، اطاعت وېلهارۍ لامل شو.

احمدشاه په دولتي چارو کې د چارواکیو وړتیا او پرهغوی باور ښنستیز توکي ګڼل او تر ډېره چارواکي او کارکونکي د ژوندانه تر پایه پر رسمي چارو پاتې کېدل. سربېره پر دې احمدشاه ټولې دولتي چارې د یوې سترې اوپتمې کړۍ په مرسته څارلې او پرسزا او ستاینه یې لاس نه نیوه، همدا هڅې وې چې ده له ستلجه تر خراسان وسیستانه او له آمو تر عمانه د افغانستان سیاسي او ملي یووالي بشپړ او میلیونونه افغان وګړي یې پر یوه ملي غولي راغونډ کړای شول.

د افغانستان ملت هیڅکله هم د احمدشاه د هیلو پر وراندې خنډ نه شو؛ دده له غوښتنې سره سم پر مخ لاړ او زرګونو وګړیو یې په نغوته پر ډګرونو خپلې وینې تویې کړې، دغه پېرزوینې او لورېنې وې چې پر ته له کومې خپللاسې جوړونې او رسمي تشریفاتو ده ته (د افغان بابا) وویل شول.

یوه لوی افغان دغه لوی افغان داسې ستایلی دی:

«... و کان هذا السلطان العظیم الشان (ای احمدشاه) من قبیلة السدوزائی وهی القبیلة التی... من اجل ذالک تمکنت محبته من قلوب رعایاه عموماً مع اختلافهم فی الاجناس و المشارب ومن قلوب الافغانیین خصوصاً حتی انهم کانوا یعتقدون من المقربین الی الله و یعدونه اباً للعموم الافغانیین و من ثم لقبوه ببابا و هو الی الان یعرف عندهم بهذا اللقب اذ یدعونه احمدشاه بابا واستقر عرش ملکه وسلطنته علی دعائم الثبات و التمکن ولکن لما کانت العلة الحقیقة لثبات الملک و السلطنة هی حکمة و تدبیره الخ »[1]

---

(۱) کتلی شئ، د سید جمال الدین افغان« تتمة البیان »، ۶۸-۶۹ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمدشاه د بهرني سياست په اړه ځير سړی و، له همدغه امله يې د جنګيالي او چمتو ملت او د توريالي او پياوړي اوردو پر لرلو سربېره هم پر ماوراالنهر يرغل و نه کړ او د جيحون پنځيز برید ته يې په درناوي وکتل. همدا راز يې پارس ته لاس و نه غځاوه او يوازې د خراسان و سيستان د ځمکو په بيا نيولو چې د افغانستان لرغوني او پنځيزې برخې وې؛ وسهېد.

که احمدشاه له ستلجه اخوا پورېوتی هم دی، نو موخه يې د سند د سيمې ساتل وه، نه دا چې خپل غچ تر سره کړي يا هېوادونه ونيسي.

لنډه دا چې احمدشاه له خپلې سياسي او پوځي پوهې او له ټول هغه برم و پرتم سره چې ويې ګاټه، که د هېواد د علمي، صنعتي او اقتصادي پرمختګ مهال لاس ته ورغلای وای چې ګانده يې په ډاډمنه توګه وڅاري او ټينګه يې کړي، نو د نړيوال تاريخ يو نوميالی پاچاه به ګڼل شوی وای، خو موږ پوهېږو چې احمدشاه د خدای ورکړې وړتيا او پوهې تر سيوري لاندې او د خپلو پرله پسې هڅو او ټينګ هوډ له امله په افغانستان کې ستړې سياسي سمونې او ما نيز بدلونونه تر سره او خپله دنده يې بشپړه کړه، تر دې چې هغه د اتلسمې پېړۍ افغانستان د اخلاقي ځواک په وده کې خورا اغېزناک ګڼلای شو، ځکه چې سياسي بدلونونه د مذهبي او ټولنيزو هغو په څېر د ټولنې په اروا کې نوې ودې ته اړتيا لري، نو په دې توګه احمدشاه يو بريالی پاچاه او تکړه سياست پوه و، نه يو انديال فيلسوف.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریمه برخه

داحمدشاه هیوادنی چارې

هغه بنستونه چې احمدشاه د افغانستان په اداري، ملکي او پوځي چارو کې پر بېلا، بېلو مهالو او له جګړه یزو لښکر غځونونه د وزګارتیا په ترڅ کې ایښي، پر له پسې والی نه لري او ورو، ورو یې وده کړې خو د هغې اوډنې له پلوه چې په پام کې ده، دلته یې تر ټولو غوره یو پر بل پسې یادوو.

نولسم څپرکی

د احمدشاه ملکي جوړښتونه

په پلازمېنه کې:

داحمدشاه د اداري جوړښتونو (ملکي،پوځي) د پېژندلو له پاره دوې سرچینې لرو: لومړی د هغه د دولت د کارکوونکیو نومونه او د هغوی ځینې کړنې چې په ځغلنده توګه د تاریخ پر پاڼو لیدل کېږي.

دویم په دې اړه د احمدشاه د پایځوږ د مهال ټولنیزې تاریخې نغوتې دي چې یادده کول و یا محمد زي؛ ځکه چې دوې هماغه د احمدشاه مهال جوړښتونه په لړ و د بر توپیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساتلي دي. په دې توگه يې د احمدشاه له پېر سره پرتله، د دې خېرنې په ترڅ کې مرسته کوي.

په هر ډول مخکې تر هر څه بنايي ويوهيږو چې د احمدشاه په بنسټيزو او اداري جوړښتونو کې هماغه هېنندو ځانگړتياوي شته چې د ډېرو اسلامي هېوادونو په څو پېړيزو اداري جوړښتونو کې ليدل کيږي چې هغه هم د تاريخي او ملي دودونو، د عربو د اداري ډول او د مغولو او تورکو د نښو او گرنو يو ډول گډون دي. همدا راز د احمدشاه د مامورينو رسمي نومونه دملي، عربي او تورکي گړنو له اوډنې څخه راوتلي وو چې ځينې يې تر چنگېز ډېر پخوا د ختيځ په اسلامي هېوادو کې دود وو. دا ټکی په گڼو اسلامي تاريخونو کې په څرگنده توگه ليدل کيږي. په دې توگه په افغانستان کې د احمدشاه ځينې دولتي اداري بو تر بله اړيکي نه لري او يو شمېر سره ورته هم نه دي. گڼ شمېر اداري خپلواکي اوسيده پاچاه ته ځواب ويونکې وې. يوشمېر کوچنيو ادارو تر ډېره د ماليې پر وزارت اړه لرله. د ولايتونو ځينو ادارو هم له اړوند وزارتونو سره اړيکي نه لرل او مخامخ يې د سيمه يزو واکمنو تر لارښو نو لاندې کار کاوه. سره له دې چې دفاع وزارت له ملکي ادارو نه توپير لاره خو په ډېرو چارو لکه: لگښتونو، تنخاگانو او لوښيو کې يې له ماليې وزارت او ملکي څانگو سره گډې خواوې وې.

د احمدشاه پر مهال څه بنديغ نه و چې يو سړی پر يوه مهال څو دندې ولري، کټ مټ د پنځيز آرسرچپه چې يو شې پر يوه مهال دوه ځايونه نيولی نه شي، د احمدشاه چاروا کيو کړای شول چې د مانا له مخې دا ناشونی کار کېدونکی زيات کړي. په دې توگه د پورتنيو کتنو او ځانگړنو له په پام کې نيولو سره سم د دغو اداري جوړښتونو پر څېرنه پيل کوو چې له نيم څرگندو تاريخونو څخه راوېستل شوې؛ د محمد زيو له اداري آرونو سره پرتله شوي او زموږ په نننيو اداري نومونو ژباړل شوي دي.

وزارت:

د احمدشاه پر مهال د کورنيو چارو وزارت و عظمي صدارت يوه سړي ته چې «وزير» نومېده سپارل شوي وو، دا سړی تر پاچاه وروسته دهېواد لومړنی څېره وه چې کله کله به يې د «وکالت» په نامه د نايب السلطنه چارې هم سمبالولې. په کړارو و ورځو کې د صدراعظم په توگه د وزير دندې د دولتي ادارو پر څارنه او د پاچاه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرسلاکاری سربېره د هېواد په چارو کې دا وې:

د واکمنو په مرسته د ټولنيز امنيت ساتنه، د سيمه يزو ساتونکيو په مرسته د لارو ساتنه چې د خدمت کالنی تنخايې د خپلو ځمکو هماغه ماليه وه چې دوی ته ورشمېرل کېده خو که په اړوند لارو کې به يې څه تاوان پېښېده نو دوی به يې په ورکړه اړ وو، يو مهال د کندهار و غزني د لارې غلزيو د دغه خدمت په بدل کې د ځمکې د ماليې کالنی شلوېښت زره روپۍ مجرايي لرله.[(1)] د واکمنو او نورو ملکي چارواکيو ټاکنه او گوښه کول (ټاکنه او گوښه کول د نايب الحکومه گانو او لويو چارواکيو له وړانديز سره سم د همدغه وزير له خوا د پاچا له په فرمان سرته رسېدل)، د پوستې (ډاک) چارې (په کرارو شېبو کې د سيمه يزو لارويو په لاس، په بيړنيو ورځو کې د سپرو په مرسته)، د ماليو راغونډول (د ماليې وزارت او مالي څانگو له وړانديز سره سم د پاتيشونيو د ليک له مخې) او داسې نور.

د احمدشاه مهال وزير «بگي خان بامېزی» و چې د «اشرف الوزرا» په رسمي نامه يادېده او په ليکنو کې «وزيراعظم» ورته ويل کېده.[(2)] د احمدشاه د پايځور په پېر کې وزير ته «امير کبير، مختار مشير» هم ويل شوي دي.[(3)] د «تيمورشاه» پر مهال «شيخ عبداللطيف» ته د وزارت چارې سپارل شوې وې او ابن محمد امين هم څرگندوي چې نوموړی وزير و.[(4)]

خو «سلطان محمد» او د هغه په پېښو «فيض محمد» «شيخ» يوازې د وکالت او ديوانی ماليې د غونډولو څانگې مشر بولي[(5)] خو دا چې د غه څانگه د وزير په دندو کې راتله نو بل څوک يې د تيمور شاه د مهال د وزير په توگه په گوته کړای شوی نه دی ځکه چې هاغه مهال د وزير په نامه پرته له يوه سړي بل څوک نه و. همدا راز فيض محمد تېروځي چې وايي: «وزير شاه ولي خان د بدخشان تر نيولو وروسته د احمدشاه له خوا د

---

(۱) سلطاني، ۲٦٤مخ.

(۲) مکتوبات فقيرالله، ۲۷۰ مخ، د فقيرالله علوي شکارپوري د ليکنو کتاب په لاهور کې چاپ شوی، خود چاپ نېټه نه لري.

(۳) سلطاني، ۱۹۲مخ.

(٤) مجمل، ۱۵۳مخ.

(۵) سلطاني ۱۵۲مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اعلی دیوان وزیر» نوم تر لاسه کړ» ځکه چې د «اعلی دیوان» نوم د مورخینو پر ځرګندونه سربېره د سدوزیو پاچاهانو د فرمانونو له مخې هم «د مالیې وزارت» ته ویل شوې دي[1] او د مالیې وزیرانو د «دیوان بېګي» یا د اعلي دیوان مستوفي نوم لاره. دا په نورو اسلامي هېوادونو یا په تر احمدشاه دمخه افغانستان کې وو چې د مالیې وزارت مشرته وزیر ویل کېدل او د هېواد سر وزیر (صدراعظم) هم و، لکه د غزنویانو پر مهال چې په افغانستان کې لاندېني څلور ګوني وزارتونه وو او د مالیې وزیر (د دیوان وزیر، کله، کله د وزارت د دیوان خاوند) صدراعظم هم ګڼل کېده: لومړی- د دیوان وزارت (د مالیې وزارت وعظمی صدارت)، دویم- د عرض وزارت (دفاع وزارت) خو د دغه وزارت په سر کې «سپاه سالار» د مارشال و ستر درستیز په توګه ګڼل کېده. دریم- د رسالت وزارت (شاهي دارالتحریر). څلورم- د وکالت وزارت (د پاچاه د ځانګړیو چارو څارونکی او د دربار وزیر) دغه وزیر تل د پاچاه د سلاکارو غونډو او د وزیرانو د غونډې غړی نه و. د احمدشاه او د هغه د وروستیو پر مهال مطلق وزیر چې د عظمی صدارت دنده یې هم لرله، لکه: د احمدشاه وزیر «شاه ولی خان» د تیمورشاه وزیر «شیخ عبدالطیف خان»، د زمانشاه وزیر «رحمت الله خان»، د شاه محمود وزیر «فتح خان»، د شاه شجاع وزیر «عبدالشکور خان» او «سردار محمد اکبرخان (وزیر فتح جنګ شاه) د مالیې وزیران نه وو او د هغوی وزارتونه د کورنیو چارو وزارت ته ورته وو.[2]

اعلی دیوان:

یا د مالیې وزارت، دا اداره د احمدشاه پر مهال خورا ارته وه او د سیده او نا سیده مالیو پر چارو سربېره یې (د باج اخیستنې او خرځ اخیستې په نامه ګمرکونه) د کرهنې او اوبو، دولتي شتمنیو (د خالصه په نامه)، کروندګرو او سوداګرو ته د مرستو (د تقاوي په نامه)، د دولتي ودانیو، د خوارو د زېرمو، ضرابخانو او د نغدي او جنسي خوندینو چارې هم څارلې. دې ادارې چې د دولت د ګټو تولې سرچینې یې په لاس کې وې، د

---

(۱) کتلی شئ: د شاه زمان و شاه شجاع فرمانونه، ۱۲۱۰-۱۲۲۱ سپوږمیز کلونه، په کابل مجله ۱۳۱۷ لمریز کال (۳) ګڼه، ۷۸ لمبر کې خپاره شوي، له دغو فرمانونو څخه سربېره پر دغه ټکي دا هم څرګندېږي چې د افغانستان دسیمو او ټېرونو خانان د پاچاه له خوا د «سلطان و سرکرده» په نامه ټاکل کېدل او پېژندل کېدل.

(۲) کتلی شئ: د بیهقی تاریخ، د ابوالفضل لیکنه، د کلکتې چاپ، ۱۸۶۲ زېږدی کال ۳۱۱۱ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولت ټول لګښتونه (ملکي، پوځي) پر غاړه لرل او د دفاع وزارت له يوې ځانګړې ځانګې پرته چې د پوځي سرتېريو تنخايي وېشله، له ټولو دولتي ادارو نه يې شمېر غوښته.

داحمدشاه پر مهال د دغه وزارت وزير ته «دېوان بيګی» ويل کېده او تر احمدشاه وروسته پر «مستوفي» واوښت.

داحمدشاه دېوان بيګي يا د ماليې وزير «عبدالله خان باميزی» نومېده.[1] چې تيمورشاه هغه وواژه[2] دفيض محمد خان په وينا محمد علي رضا خان نومی هم يو مهال د احمدشاه (د داعلی ديوان د استيفا کارکوونکی) و.[3]

شرعيه محکمه:

داحمدشاه پرمهال عدلي شرعي محکمو پر شرعي قاضيانو پورې اړه لرله او ملکي چارواکي لکه پوليس يې پلي کوونکی ځواک ګڼل کېده. سره له دې چې د ولايتونو قاضيان د پلازمېنې د محکمو تر لاس لاندې نه وو، خو د منځي قاضي د هېواد تر نورو قاضيانو نېږدې او مشر و، همدا لامل و چې وروسته د پلازمېنې قاضي ته «قاضي القضات» وويل شول او د ابداليانو پرمهال د لومړي ځل له پاره ملامحمد سعيد آخوند پرخپل لوي شرعي مُهر دغه مسجع بيت وکيښ:

«محمد سعيد از فضل حق مشهور شد قاضی القضات شه محمود شد»[4]

دا هماغه نوم دی چې په افغانستان کې د غزنويانو پرمهال دود و.[5] داحمدشاه د مهال قاضي «ملافيض الله خان» و چې د تيمورشاه پرمهال «پاچاه مشير» شو.[6]

ښايي پوه شو چې د پاچاه د ټولواکی له امله د هاغه مهال قضايي محکمې د ځان د پاسه له هر ډول زور او لاربښوونې ښخه ګوښه او خپلواکې وې، لکه د تيمورشاه د مهال له يوې شرعي قبالې ښخه چې ښکارې د هېواد د سترو منځيو لکه په کندهار کې د هاغه مهال قضايي محکمې د يوه قاضي او اتو نايبانو او مفتيانو (همدا راز څو کاتبانو) له

(۱) مجمل، ۱۵۵ مخ. (۲) سراج، ۳۶ مخ. (۳) سراج، ۵۵ مخ.
(٤) سراج، ٦۲ مخ. (۵) بيهقي، ۲٤۸ مخ. (٦) سراج، ۷۲ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوا اداره کېدې. (۱)

د لیکلو ځانګه (شاهي دارالتحریر):

ددې ځانګې دنده څرګنده ده چې د شاهي فرمانونو لیکل وو. د احمدشاه پرمهال د انشا دیوان د یوه یا څو مشرانو تر لاس لاندې چې «منشي باشي» نوم درلود او د «سرلیکونکي» مانا لري سمبالېده چې تر مالیې وزارت وروسته د دولت له ارزښتمنو ځانګو څخه ګڼل کېده.

د احمدشاه سرلیکونکي «سعادت خان سدوزی» او «میرزا هادي خان» وو او د زمانشاه پرمهال دغه کارونه دوو سرلیکونکیو «میرزا محمد شریف خان» او «میرمحمد علی خان» پرمخ بېول. (۲)

د دربار اداري:

د احمدشاه مهال د دربار اداري د برې او ځینې یې خپلواکې ګڼل کېدې، سره له دې

(۱) قباله د کندهار ښار اوسېدونکي محمد رحیم خان پلوېلزیده چې لاندینۍ ځانګړتیاوې لري:
د قبالې کاغذ ژېړ ویې، مخ (۸×۱۰ اینچه) په تور رنګ او سرونیو لیکل شوې. د قبالې پر سر د قاضي لوی او ګرد مهر له دغه مسجع بیت سره لیدل کېږي:
چون مفوض شد به تیمورشاه شاهي ازکریم قاضی اسلام شد از صدق دل عبدالرحیم (۱۱۸۷)
د قبالې پرڅنډه د محکمې د رسمي غړیو (نایبان و مفتیان) (۸) لوې او واړه مربع و مسجع مهرونه دي چې دوه لوی یې په دې ډول لوستل کېږي:
لومړی: از عطای خدای هردو جهان پیرو مصطفی بود عمران
دویم: ز الطاف شاهجهان خوشدلم غلام همایون روشندلم
د قبالې د لیکلو نېټه د (۱۱۹۹) سپوږمیز کال د جمادی الثانی (۱۷) ده او داسې په کې راغلي: «فروش هشت سهم مساوی هشت شبانه روز آب و زمین از یک دهنه قنات مشهور به «سوره» واقع در محال پوشنج (پښین) من توابعات اشرف البلاد احمدشاهي، از طرف عبدالله خان ترینی عبدالرحمن زایی... به محمد نام... در بدل مبلغ (۸۹) تومان و (۲) هزار دینار تبریزی نقد که عبارت از یکهزار و هفتصد و هشتاد و چهار روپیه بوده باشد.....»
دا چې په کندهار کې لوی کاریز پر یوه شپه ورځ درې خرواره تخم ځمکه پېوې، منځنی کاریز یو خروار او کوچنی کاریز تر دې لې، نو د کندهار یو خروار چې د کابل له ۶۲ نیمو منو سره سم دی په لسو جریبو کې شنل کېږي، نو په قباله کې تر له لیکل شوې ځمکه (که کاریز یې منځنی وګڼل شي (۸۰) جریبه ده چې د یوه جریب بیه یې ۲۲ نیمې روپۍ کېږي.
(۲) سراج، ۵۵-۶۵ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې هم يو سړى په سر کې و چې د نن ورځې د دربار له وزير سره سمېده. دغه سړي ته «ايشک آقاسي» ويل کېده. د احمدشاه ايشک آقاسي« عبدالله خان» و چې يو مهال کشمير ته د تلونکي لښکر کوماندان و چې هغه ولايت يې ونيو او له افغانستان سره يې وتاړه. (۱)

عرض بيګي:

دغه نوم او دنده يې مونږ ته ښکاره ده او تر اوسه شته چې د وګړيو غوښتنې پاچاه ته وړاندې کوي او بېرته يې ځواب راوړي. د احمدشاه عرض بيګي« حاجي کريمداد خان» و چې وروسته کشمير ته د نايب الحکومه په توګه ولېږل شو. (۲)

مهماندار باشي (مېلمه پال):

دغه سړي د تشريفاتو د مدير په توګه د شاهي دربار د مېلمه پالنې دنده لرله. فيض محمد د زمانشاه د مهال مېلمه پال د «حفيد احمدشاه» په نامه راپېژني. (۳)

د پخلنځي څارن:

دغه سړي د پاچاه، دربار وشاهي کورنۍ د خواړو برابرولو چارې څارلې، خو دا چې د احمدشاه پر مهال څوک و څرګنده نه ده، فيض محمد د تيمورشاه پر مهال د پخلنځي د څارن په توګه د «داحمدشاه د زوی» نوم يادوي چې د پېښور په جګړه کې ووژل شو. (٤)

جهرچي باشي (وياند):

سرتېريو، مامورانو او وګړيو ته يې د پاچاه امرونه خپرول او درباري ارزښت يې لاره. د تيمورشاه وياند« زنګي خان» وچې د اتلسو زرو سرتېريو مشر او د پنجاب د سرغړاوو سيکانو د ځپلو له پاره ولېږل شو، همدا چې پاچاه د پېښور په ډګر کې پر پيل سپور او د ده لښکر يې کوټ، نوموړی له دود سره سم دري ځله د پاچاه له پيل نه تاو او دخپلې دندې ځای ته روان شو او بري يې وګاټه.

(۱) سراج، ۱۷ مخ (۲) سراج، ٤۱ مخ. (۳) سراج، ٤۹ مخ. (٤) سراج، ۳۷ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوردو باشي (د محمد زیو د لومړي پېر «عمله باشي»):

دغه سړی په تم (حضر) کې د پاچاه د دربار د کارکوونکیو او ساتونکیو د چارو سموونکی و او په یانه (سفر) کې د تلونکي پوځي او ملکي گرد پلاوي سمبالونکی گڼل کېده. ترایشک آقاسي وروسته اوردو باشي د دربار دویم چاروازکی و. د احمدشاه اوردو باشي «عبدالله خان» نومیده چې پر هندوستان باندې د احمدشاه د لومړي برید پر مهال لنډه موده د سرهند کلا مشر شو. منشي عبدالکریم د احمدشاه د مهال پېښو په ترڅ کې دو ځله دغه نوم یاد کړی دی.

پیشخانه چی:

د محمد زیو د پېر د (فراشباشي) په څېر و چې د پاچاه و دربار د یانه اړتیاوو لوښي يې برابرول. سلطان محمد د شاه شجاع د پیشخانه چي یادونه کړې ده. (۱)

پیش خدمت باشي:

د محمد زیو د پېر د (فراشباشي) انډول و. دا سړی د پاچاه او دربار د یانه د لوښیو سمبالوونکی و. سلطان محمد، د شاه شجاع د ځانگړي چوپړ «دین محمد خان» یادونه کړې ده. (۲)

نسقچي باشي:

دا سړی د «نسقچیان» په نامه د یوډلې مشر و چې تل يې د پاچاه له رکاب سره اړه لرله او په تم و یانه کې يې د شاه ملکي، پوځي او جزایي امرونه پلي کول. تیمور چې د احمدشاه له اجازې پرته له هراته د پلار لیدو ته راغی، د احمدشاه د نسقچیانو له خوا د «واشیر» په سیمه کې بېرته هرات ته ولېږل شو. «محمد یحی خان» د زمانشاه مهال نسقچي باشي و. (۳)

ځانگړی ندیم یا د پاچاه خوالگر:

خوالگر به چې هرڅوک و، د ابدالیانو د دربار له مخورو درنو څخه گڼل

---

(۱) سلطانی، ۱۱۹ مخ. (۲) سلطاني، ۲۷۳ مخ. (۳) سراج، ٤٨ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېده. «فتح الله خان سدوزی» یو له همدغو خوالگرو څخه و چې په همدغه نامه د «تیمورشاه» په دربار کې پېژندل شوی و. (۱)

خواجه سراباشي:

د پاچاه د ارگ د خواجه سرایانو مشر و چې ځینې مهال ارزښتمنو دندو ته لوړېده. د احمدشاه خواجه سراباشي «یاقوت» نومیده چې د شاه په ځانگړیو محرمانو کې راتلو. همدا راز د هندوستان د لکنهو د عالیجناب نواب شجاع الدوله کورنی «یوسف علیخان» د احمدشاه له خواجه سرایانو څخه و چې په دربار کې یې «التفات خان» بلنوم موندلی او و مهال د هېواد خزانه دار هم شو. (۲) اټکلېدای شي چې د احمدشاه په دربار کې نور چارواکي هم وو، لکه: قابوچي باشي، طبیب باشي او څو نور باشیان چې زمونږ تاریخونو یې یادونه کړې نه ده.

میراخور باشي گري:

دا یوه پراخه څانگه وه چې د یوه لوی میراخورباشي اویا هم د دوو میراخور باشیانو تر لاس لاندې یې چې یو یې لوی او بل یې ځانگړی و د شاهي څارویو چارې سمولې، کوچني کارکوونکي یې میراخوران، نایبان و مشران وو. دا هماغه څانگه ده چې وروسته یې د «دکمند دفتر» په نامه د «سراج الملت و الدین» ترمهاله کار کاوه. نوموړې ستره څانگه د یوه وزارت یا د لېږدونو د خپلواک مدیریت انډول وه.

میراخورباشي گری د هېواد په ټولو سیمو او پوځي اډو کې د آسونو، کچرو، اوښانو، خرو، غوایانو او پیلانو چارې سمولې او د باروړونکیو څارویو کول، ورشوگانې او پنډعالي یې څارل.

میراخورباشي گری د لېږدونو په اړه له دفاع و دربار وزارتونو او د لگښتونو او شمېر په اړه له مالیې وزارت سره اړیکي لرل. میراخور باشي د دولت په لویو کارکوونکیو کې گڼل کېده. د زمانشاه د مهال میراخور باشي «سردار احمد خان» د سرغړاو شهزاده محمود پر وړاندې فراه ته د تلونکې ډلې کوماندان وټاکل شو، همدا راز

(۱) سراج، ۳۷ مخ. (۲) سراج، ۳۰-۳۸ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سردار پاینده خان زوی میراخور «فتح خان» د کندهار پوځي کوماندانی ته ورسېد. [۱]

خزانه داري:

د احمدشاه پر مهال نغدي خوندينې او جنسي زېرمې د یوه مشر تحویلدار تر لاس لاندې وې چې «خزانه چي» او «خزانه دار» نومیده. دغه خزانه دار د دربار له خورا باوري غړیو څخه و چې د شمېرو اړیکو ځای یې د مالیې وزارت او لګښت لاسوندونه یې د پاچاه فرمانونه او د دفاع و مالیې وزارتونو لیکنې ګڼل کېدې. په تاریخ کې د «ابوالحسن» په نامه د شاه شجاع د نغدي او جنسي خزانه دار یادونه شوې ده. [۲]

داروغه ګي، اخبار ځانګه او هرکاره باشي:

دا د استخبارا تو خپلواک ستر توب و چې سیده یې د پاچاه تر څارنې لاندې کار کاوه او د خورا پاملرنې وړ و. د جاسوسی په څانګه کې یې پاک زړي نارینه او ښځینه کارکونکي لرل، د دغې ځانګې هڅو د دولت په پرمختیایي چارو کې ډېره مرسته کوله، فیض محمد په دې اړه پرزړه پورې تکي لیکلي چې په ترڅ کې یې وایي: «احمدشاه د رسمي کارکونکیو له خوړا پټو چارو څخه خبر و، چې کله، کله یې د اړتیا له مخې بر سیرول. د اطلاعا تو او خبرونو د همدې پې کچه پراختیا له امله، وګړیو دا د احمدشاه کرامات بلل. [۳]

---

(۱) سراج، ۴۹-۵٤ مخونه. (۲) سراج، ٦۷ مخ.

(۳) د سراج التواریخ له قلمي آرلیک ٦۹ مخ څخه:

دغه یوازېنی قلمي لیکنه په ځینو ځایو کې له چاپ شویو لیکنو سره توپیر لري او هغه دا چې په چاپ کې یې ځینې تکي لوېدلي چې په آر قلمي لیکنه کې شته. د دې لیکنې په هره برخه کې د مضمون و پارسي او عربي کرښو لیکنی سموالی ښوونکي «مولوي عبدالروف خان» او منشي «میرزا عبدالطیف خان» پر ګوته کړی او ځینې قلمي سمون هم په کې راغلی دی. امیر حبیب الله خان چې د دې لیکنې آر لامل او مشر سموونکی و، د کتاب په هر څپرکي کې یې تر کتلو او لاسلیک وروسته د چاپ لارښوونه کړې او ځینې ځایونه یې په خپل لاس سمونې، اړونې او وېستنې هم په کې کړې دي. د قلمي لیکنې ارزښت هم له همدغه ځایه پیلېږي. د پاچاه ځینې لاسي سمونې چې د ده د تاریخي ذوق او سیاسي اند څرګندوېې دې خورا پر زړه پورې او هېښنده بریښي، له هغو غوره ځونو څخه چې په چاپي لیکنه کې شوي یوه هم سردار سلطان محمد خان و امیر دوست محمد خان ته د نومیالي هندي مجاهد سید احمد لیکونه دي. د سېداحمد خان دوه ګوني لیکونه چې د هغه د شاګرد او نږدې مرید مولوي اسماعیل خان په لاس لیکل شوي خورا څرګند او ښکلي دي. دا قلمي لیکنه د (۱۳۳۰) سپوږمیز کال په میاشتو کې پیل او د (۱۳۳۲) په روژه کې پای شوې چې اوس په کندهار ښار کې د مولوي عبدالروف په کاله کې ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو فیض محمد خان دا اداره نه پېژني او په بل ځای کې د زمانشاه پر مهال د «داروغه گي او د ټول هېواد هرکاره باشي» په اړه غږېږي ، خو هاغه مهال «هرکاره» پټو څریو ته ویل کېده.

د احمدشاه هممهالی مورخ «ابن محمد امین» څو ځله د «هر کاره» او «هرگاره گانو» په نامه د هند دولت د پوځي څریو یادونه کوي.[1] همدا راز د احمدشاه بل همهالی «مرتضی حسین بلگرامی» چې د اورنگزیب لیکلې پاڼې را اخلی د مغوی په یوه کې ملکي پټ څري «هرکاره» نومېږي.[2] نو هرکاره باشي هماغه د جاسوسي اداري مشر دی چې د خبرونو د ځانگې نوم دا وینا رېښتینې کوي، د اردو ژبې سیندونه هم «پیک» پر هرکاره ژباړي. په هر ډول، د زمانشاه پر مهال د «د خبرونو د ځانگې دا روغه او د ټول هېواد هرکاره باشي» د نومیالي سردار جهان خان وراره «میر هوتک خان» و.[3]

ضبط بیگي گري:

راته څرگنده نه شوه چې ددې دندې خاوند څه ډول ملکي یا پوځي چارې سرته رسولې، ځکه چې اوس د نورې څېړنې او پلټنې مهال راسره نه و، سره له دې هم اټکلولای شو چې ضبط بیگي د کوتوالی او پولیس دنده لرله، ځکه دا ناشونې ښکاري چې د احمدشاه پر مهال کوتوالي او پولیس ځانگه نه وه او په هیڅ یوه عربي ، پارسي او پښتو نامه ، لکه : امیرشرط ، شحنه، عسس، میرشب، میرشبگیر و کوتوال دې یې یادونه شوې نه وي، پر داسې مهال چې تر احمدشاه څو پېړۍ مخکې او وروسته په افغاني دولتونو کې دا ځانگه وه او په یوه پورتني نامه په تاریخونو کې یاده شوې ده.

فیض محمد خان د «زمانشاه» او «شاه شجاع» ضبط بیگیان د «اسلام خان» و «محمد شریف خان» په نومونو یادوي.[4]

---

(۱) مجمل، ۱۰۱-۱۰۲-۱۰۳ مخونه.   (۲) حدیقة الاقالیم، د مرتضی حسین بلگرامي لیکنه، د لکنهو د نولکشور چاپ، ۱۲۹۶ هجري، ۱۱۳-۱٤۰ مخونه.

(۳) سراج، ٥٤ مخ.

(٤) سراج، ٥۹-۷۱ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سلاکاره غونډه:

د احمدشاه مهال سلاکاره غونډه په پلازمېنه کې یوه تلپاتې جرګه وه چې د افغاني ټبرونو لوی خانان و سرداران او د سترو ټبرونو اړوند ځینې لوي کارکوونکي او چارواکي يې غړي وو. د غونډې غړي د ژوندانه تر پایه، په خپله پاچاه ټاکل او ګوښه کول يې هم دده په خوښه وو.

دغونډې غړیو د پاچاه او دولت د پلاوي پر وړاندیځونو غورکاوه او د خپلو غوښتنو پایله يې احمدشاه ته وړاندې کوله. سره له دې چې احمدشاه د پاچاه په توګه د بشپړ واک خاوند و نامسؤول، د صدراعظم په توګه د پلي کوونکي ځواک مشر، د وسله وال پوځ لوی کوماندان، د ملي شورا د غونډې پرځای د هیواد ځانګړی مقنن، د قضایي محکمو په سر کې د جزا لوی قاضي او همدا راز د اولی الامر په نامه د ټولو تر لاس لاندې هیوادونو مذهبي لارښود ګڼل کېده، خو سره له دې هم داسې ليږ پېښېده چې د دې غونډې د وړاندیځونو او پریکړو خنډ شي، همدا لامل و چې ګرد افغاني مشران و ټبرونه د احمدشاه د ژوندانه تر پایه دده په ټولو کورنیو او بهرنیو چارو کې د زړه له کومې ورسره ملګري او چمتو وو.

په ولایتونو کې:

د احمدشاه مهال افغانستان پر ولایتونو او ولایتونه پر ولسوالیو وېشل شوي وو. په ولسوالیو کې کلي او بانډې هم راتلې. دولایتونو او لویو ولسوالیو مشران د پاچاه له خوا ټاکل کېدل، همدا راز د «سرلښکر» په نامه پوځي کوماندان و مستوفیان هم پاچا ټاکل. نور کشران و واړه کارکوونکي د ولایتونو د مشرانو او وزیرانو له خوا او کله هم د پاچاه له فرمان سره سم ټاکل کېدل.

د بري لويې ولسوالۍ د ولایتونو اړوند نه وې او مخامخ يې له پلازمېنې سره اړیکي لرل. د ولایتونو او ولسوالیو مشرانو ته «حاکم» ویل کېده اود ولایتونو مشرانو د «نایب وپیش کار» په نامه یو یا دوه مرستیالان هم لرل. کله، کله د ولایتونو مشران پر یوه مهال پوځي کوماندانان هم وو خو ځینې مهال پوځي ځواک بېل کوماندان لاره.

د ولایت مشر (نایب الحکومه) په خپله سیمه کې د پراخ واک و بشپړې خپلواکۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خاوند و، ځکه چې پلازمېنې له هغه نه دا دوه ټکي غوښتل:
یو، د ټولنیز امنیت ساتنه . دویم، منځنۍ خوندیینې ته د ولایت د لګښتونو تر سپما وروسته د مالیو رسول.

د ولایتونو مشرانو د روښانه شرعي له امر پرته د وژلو او د پوځي ځواک د کمولو حق نه لاره ،خو کـه شاهزی به و د سکې او خطبې له حق پرته یې د سلطنت له مقام سره ستر توپیرنه و.

هغه ولایتي اداري چې له والي سره یې کار کاوه مشران یې دا وو: سرلښکر (پوځي کوماندان)، مستوفي، قاضي، قلعه بیګي (کوتوال) ، نظام دفتري، باجګیر (د ګمرک مدیر)، میراخور (د لېږدونو مدیر) ، میرآب، د خالصه جاتو مدیر، ښاروال او داسې نور واړه کارکوونکي.

ولایتي ادارو له وزارتونو سره ډېرې اړیکې نه لرل، یوازې یې له مالیې وزارت سره د دېواني شمېرنو له پلوه سرو کار و،

خو د مالیې وزارت هم کړای شول چې د څو کالو تر تېرېدو وروسته دومره ځان وپوهوي چې د ولایتونو د هاغه تېر کال ګټه څومره وه؟ له هغې نه څومره لګېدلې او خوندیینې ته رسیدلې؟ او څومره پاتې دي؟ چې لړلیک یې د کورنیو چارو وزارت ته له ملک نه د اخیستو له پاره ولېږي.

د احمدشاه مهال کلي او بانډې د حاکمانو له خوا د ملک، خان، سرکرده یا سلطان په نامه د سیمه یزو خانانو په مرسته اداره کېدې ،د غه ملکان په خپله له سیمه یزو مخورو او شتمنو پورورکوونکیو خانانو څخه وو چې وګړي یې پوروړي وو، دوي په خپلو سېمو کې خورا خپلواک، واکمن او د ملت و حکومت ترمنځ برید ګڼل کېدل، ځکه چې حکومت مخامخ له وګړیو سره اړیکې نه لرل او خپل مالیه ورکوونکي یې یو، یو نه پېژندل، په سیمه کې یې یوازې ملک پېژانده او پر هغه پسې یې په مالي څانګه کې د کورنیو شمېر، د ځمکو کچه او د هغې سېمې تولـه دېواني مالیـه لیکله او د بېګارو سیورسات ګردي چارې یې له هغه نه غوښتې. ملک هم چې څنګه غوښتل و کول هغسې یې له وګړیو اخیستل. ځکه نو نیاو او حقوق خوندي نه پاتې کېدل او د ملکانو شتمنې په ناوړه توګه ډېرېده. ملکانو د وګړیو ترمنځ د جوړ جاړي او حقوقي محکمو دندې هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرمخ بېوي او سيمه يز مشران يا علاقه داران ګڼل کېدل. (*) (*)هاغه مهال د هېواد اداري وېش لنډ او علاقه دار نه و. د محمد زيږ پر مهال په لويو سېمو کې علاقه داران د « پرګڼدار » په بې انډوله نامه وتاکل شول. *** پرګنو د ملک د ربړه ونو پر وړاندې د تېښتې دري لارې لرلې:

لومړی، د حقوقي دعوو په اړه يې کړای شول چې د ملک پرېکړه ونه مني او لويو شرعي محکمو ته ورشي.

دويم، له ملک نه د بېزارۍ له امله يې کړای شول چې د مالي دفترونو په مرسته او د حاکمانو په منبت ليږهځه نه ځان بېل او پر بل ملک پورې چې ان د پخواني سيال به هم و؛ وتړي.

دريېم، د ملک د ډېر تاو تريخوالي او تېري له امله يې کړای شول چې لويو مشرانو، وزيرانو او پاچاه ته ورشي او مرسته وغواړي. دا څرګنده ده چې په يوازې ډول د وروستی لارې خپلول دومره اغېزناک نه وو، خو که ټولېزه بڼه يې موندلې وای د ملک په لرې کولو او د نوي پرټاکلو پای ته رسېدای شوه.

ملکان د وګړيو په خوښه او د مالي دفترونو او سيمه يزو حکومتونو له منبت سره سم ټاکل کېدل خو د لويو خانانو ټاکنه د پاچاه له فرمان سره اړوند وه.

په افغانستان کې د احمدشاه مهال د ځينو لويو او کوچنيو ولايتونو ميالي مشران دا وو: د هرات مشر درويش عليخان هزاره، د مشهد مشر د نادرشاه لمسی شاهرخ، د نيشاپور مشر عباس قلي خان بيات، د بلوچستان مشر نصير خان بلوچ، د ښکارپور مشر دوست محمد خان کاکړ، د سند مشر نورمحمد خان شهنواز، د ملتان مشر شجاع خان ابدالی، د ډېره اسماعيل خان مشر موسی خان، د پنجاب مشر زين خان مومند، د کشمير مشر خواجه عبدالله خان، د کلات مشر اشرف خان غلزی او نور...

(c) ketabton.com: The Digital Library

شلم څپرکی

د احمدشاه پوځي جوړښتونه

پوځي څانګې

د ټولو پوځي څانګو او ګرد پوځي ځواک په سرکې يو لوی کوماندان و چې «سپاه سالار» نومېده، دا څېره تر پاچاه وروسته دواړو افغاني ځواکونو کوماندان و چې د نني مارشال يا ستر درستيز انډول ګڼل کېږي. دده تر لاس لاندې بېلا بېلې څانګې وې چې هرې يوې په خپله برخه کې د دفاع وزارت چارې پرمخ بيوې، له دوي څخه لويې پوځي څانګې دا وې:

نظام دفتر:

دا دهاغه مهال تر ټولو لويه پوځي څانګه وه چې د اړتيا وړ لوښيو او شمېرنو، کارکوونکيو اولګښتونو او پوځي خونديينو او زيرمو ستره برخه چارې يې سمبالولې او څارلې.

نظام دفتر د نني دفاع وزارت انډول و، په دې مانا چې سرتېريو او افسرانو ته يې تنخا ورکوله؛ د اوردو د غله ګی لګښت يې ورکاوه؛ د افسرانو دوسيې او د سرتېريو شمېر يې جوړاوه؛ پوځي زېرمې يې برابرولې او څارلې او د ګرد اوردو د ټولو چارو سمبالونکی ځای ګڼل کېده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نظام دفتر د مالیې وزارت انډول ځواک و، د هېواد ټولو زېرمو یې بې ځنډه ډېله حوالې او سپارښتنې منلې او مالي څانګو یې مجرایي ورکوله. نظام دفتر د پوځي اوردو یوه بنسټیزه او تاریخي کړی وه چې عربو «دیوان الجند» باله، [١] او په افغانستان کې پر لومړنیو اسلامي پېړیو «جریده ء سپاه» نومیده [٢] چې وروسته «د عرض وزارت او د عرض دیوان» ونوموله شو. [٣]

په پلازمېنه کې نظام دفتر د سپاه سالار او په خپله د پاچاه او په ولایتونو کې یې اړوند څانګې د پوځي کوماندانانو تر لاس لاندې وې. د افغانستان په غزنوي دولت کې ددې څانګې مشر «عارض» نومېده، خو نه پوهېږو چې د احمدشاه پرمهال یې څه نوم و. فیض محمد یوازې د زمانشاه د مهال نظام دفتر یادوي [٤] خو د مشر نوم یې نه پېژني. سلطان محمد د شاه شجاع او د هغه د زوی فتح جنګ د مهال د «لښکر لیکونکي» په توګه د «میرزا حیدر علیخان» یادونه کوي. [٥] په دې کې څه اړنګ نه شته چې لښکر لیکونکي به د اوردو شمېر نه کوله [٦] خو څرګنده نه ده چې دغه نوم د احمد شاه پرمهال و او د نظام دفتر مشر پرې یادېده که نه؟ د محمد زیو پرمهال د نظام دفتر مشر «دفتری نظام» او «د نظام دفتر سر رشته دار» بلل کېده چې د سراج الملت والدین د پېر په وروستیو کې پر «امین نظام» واوښت.

سیورسات چې:

داحمد شاه پرمهال د سیورسات چې په نامه یو سړی د اوردو د خواړو او واښو د برابرولو او له وګړیو نه یې د یانه پرمهال د راغونډلو پازمن و. ده به چې له هرې سیمې نه له سپارښتنې سره سم غله راټوله کړه، لیکلي به یې ورکړل. دده لیکلي او لاسلیک د هېواد په مالي څانګو کې د هماغې سیمې د مالیو پرځای د منلو وړ و. نو دا چې د جنسونو حوالې او سپارښتلیکونو او له هېواد نه یې راغونډولو او پر سرتېریو د هغوی وېشلو شمېرنې ته اړتیا لرله نو هرو، مرو به یوې ځانګړې څانګې هم له سیورسات چي سره «که د لنډې مودې له پاره هم وه»؛ کار کاوه.

---

(١) تمدن اسلام، د جرجي زیدان لیکنه، د مصر چاپ، ١٩٠٢ کال، لومړی توک، ١٢٣ مخ.
(٢) تاریخ سیستان، د ملک الشعرا ء بهار په سمونه، د تهران چاپ، ١٣١٤ لمریز کال، ١٤٤ مخ.
(٣) بیهقي، ٣١١-٥٣٢ مخونه.
(٤) سراج، ٥٦ مخ. (٥) سلطاني، ٢٧٨ مخ. (٦) مجمل، ٨٣ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قورخانه (وسله تون):

پوځي وسله تونونه د «قورخانه» په نامه د يوه لوی زيرمه وال (قورچي باشي) ترلاس لاندې وو چې نن يې «وسله پال» بولي. وسله پال ته اورني توکي او وسلې سپارل کېدې؛ هغه ساتلې او له اړتيا سره يې سمې اوردو ته رسولې. ده د باروت جوړونې دستګاوې هم څارلې. لکه څرګنده چې د احمدشاه وسلې جوړونې، مرمۍ جوړونې او اورنيو توکو ته ځانګړې پاملرنه لرله، له همدې امله يې د باروتو، شورې او داسې نورو کار ځي په کندهار ښار کې د ننه د سلطنتي ارګ کېڼ اړخ (لويديځ) ته جوړ کړي وو، او په خپله يې څارلې. د دغو کارځيو سيمه چې د توپخانې او شاهي غوجلې ترڅنګ ده، د احمدشاه له مهاله تر ننه د «باروت خانې» په نامه ياديږي، همدا راز د احمدشاه مهال پرې کوونکې وسلې او د کندهار ښار صنعت، لکه: پيش کوزې، دوه خولې خنجرونه او تورې چې لاس ته راځي، پر ښکلا سربېره کلکې هم دي. احمدشاه اورنيو وسلو ته تر پرې کوونکيو ټيټ ارزښت نه ورکاوه. په دې اړه د هغه سترو نوميالي توپ يادولای شو چې پر ۱۱۶۸ کال يې په نېشاپور کې د جګړې پر ډګر جوړ کړ، د ځينو مؤرخينو په وينا يا اغراق و مبالغه د غه هېښنده توپ ۲۰ منه= ۵ , ۱۲ کابلې منه مرمۍ خوړه چې يو کلک ښار يې ړنګ کړ او ويې نيو.

بويه دا ټکي مو په پام کې وي چې د احمدشاه اوردو د پوځي چارو په يوه ستر اړخ کې د هاغه مهال له ملکي څانګو سره پراخ اړيکي لرل، ځکه چې د احمدشاه د اوردو د ربيمه برخه نيم پوځيان (ولسي لښکر) وو او د دې لوېې برخې افسرانو خپل او د خپلو اړوند ټولګيو کالنۍ نغدې تنخاوې او جنس د مالي څانګو د سپارښتنې او ليکليو پاڼو له مخې د هېواد له ماليو نه اخيستې او يا يې د خپلو جاګيرونو د سيمو د ماليې پرځای مجرايي اخيسته. په دې توګه د نيم پوځي ټولګيو او افسرانو د شمېر چارو ځای هماغه د ماليې وزارت او د هغې څانګې وې. د خواړو زيرمو (ګودام) د ماليې پر وزارت اړه لرله چې د اړتيا پر مهال د اوردو ځينو برخو ته د غلې پرويش اړ وه، سربېره پر دې ټول افغاني اوردو په کورنيو او بهرنيو تګ راتګونو کې د لېږدونکيو او باروړونکيو څارويو د غوښتلو له پاره سپرلۍ څانګو او ملکي ميراخورباشي ګريو ته ورتلل، همدا راز «اوردو باشي» چې د دربار له چارواکيو څخه و په جګړه يزويونو کې يې ځينې پوځي سمونې هم کړای شوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوویشتم څپرکی

اوردو

د احمدشاه اوردو له پوځیانو او نیم پوځیانو نه جوړ و، لومړی ډلې د «پوځ نظام» په نامه د اوردو درېیمه برخه جوړوله او دویمه د «ارت پوځ» یا «سپاره خانان» په نامه د ټول اوردو دویمه برخه وه. پوځي سرتېري درې ټولګي او نیم پوځیان ډېر په سپاره او لږ په پلي ټولګي کې وو.

پوځي سرتېري:

دا سرتېري د ژوندانه تر پایه په خپله خوښه راټولېدل، نغده او جنسي تنخا له وسلې او سپرلۍ سره د دولت له خوا ورکول کېدې، یوازې د آس بیه ورو، ورو د سرتېري له تنخا څخه سپمېده. د سرې کالیو او خواړو او د آس واښو پر سرتېري اړه لرله. هغه څه چې په تم مهال کې سرتېري ته ورکول کېدل هغه یې د تنخا پر ځای وو او په یونو کې ځینې یې وړیا او ځینې په تنخا کې شمېرل کېدل. پوځي سرتېریو د جګړې له مهاله پرته کالنی درې میاشتنی کورنی دمه لرله او د کال پاتې موده یې په خپلو پوځي اډو او چاونیو کې وسله وال پوځي کړاو او زده کړه کوله. د دغو سرتېریو ګڼ شمېر په پلازمېنه او نور یې په لویو ولایتي منځیو کې استوګن وو. هغه شمېر چې په پلازمېنه کې وو پر څو ډلو وېشل شوي وو، لکه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لښکر مـاتونکیـو زلمیـو ډله، (شـاهي ټولګي)، د سـاتونکیـو ډله (د پاچاد ساتونکي)، د سرتېرېو ډله او نور.

پوځي سرتېري په دربېو سپرو، پلیو او توپچي ټولګیو کې بوخت وو.

سپور ټولګی:

د اوردو دري برخې ترې جوړېدې. وسلې یې پتـیله یې ټوپک، توري، کرابین ټوپک و نېزې وې. شاهي سپاره د زغرې په لرلو له نورو سپرو ټولیو څخه غوره ګڼل کېدل. ټول سرتېري د بېلا، بېلو وسلو، لکه: ډال، خنجر و تبره په لرلو کې خپلوا ک وو. (اتم انځور کتلی شئ) د سپاره ټولګي سپرلی آس او (دجماز سوار) په نامه مهار شـوی اوښ و، چې د اړتیـا له مخـې له سیندونو نه د تېریدو پرمـهال د پلي ټولګي په اوچتولو هم اړ و.

پلی ټولګی:

د اوردو یوه برخـه ترې جوړېده، وسله یې ټوپک وچاړه وه او د نورو وسلو د کارولو خپلواکي یې هم لرله.

توپ ټولګی:

د غـه ټولګي دوې برخـې لرې چې یوه یې سپک او بله یې درانه توپونه وو. دغه درانه توپونه په آسـونو وړل کېدل او د احمدشـاه په اوردو کې یې ارزښتمن ځای لاره، لکه د پاني پت په جګړه کې (۱۱۷٤ کال) چې د احمدشاه شپېته زریز اوردو د دښمن له درې سوه اوځلویښت زریز اوردو سره جنګېده او د احمدشاه توپونو (ګڼ شمېر درنو توپونو) پر دښمن اور وراوه.

سپک توپونه یو ډول کوچني توپونه وو چې د «زنبورک یا شاهین و شهنګ» په نامـه یادېدل او د اوښ پر شا وړل کېدل. دا توپونه په هوسایۍ سره له یوه ځایه بل ته خوځېدل او د جګړې پر ډګر د درنو توپونو په توپیـر «چې د کرښـو تر شـا درېدل» په لومړۍ کرښه کې ځای پرځای کېدل او پرته له دې چې پرځمکه خپاره شي د چوشوي اوښ له شانه یې د دښمن لیکې ویشتې، یا په بله وینا ننیو ماشینګړو ته ورته وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داحمدشاه د بدرگه والو سپکو توپونو شمېر د هغه د پاچاهي پرلومړي کال او و سوو زنبورک لرونکیو اوښانو ته رسېده او همدا شمېر یې د سرهند په جګړه کې (۱۱۶۱ کال) د دښمن پر وړاندې کارولي دي. څرګنده ده چې احمدشاه وروسته د هغوي شمېر لا پسې ډېر کړ.

داحمشاه توپچی کوماندان (توپچي باشي) «رحمان خان بارکزی» و چې تر او سه یې کور د کندهار ښار د توپخانې په سیمه کې دی. او «رسول خان» هم د احمدشاه د شاهي لښکر کوماندان (قللراقاسی) و.

لښکري جوړښتونه:

یو دلګی لس تنه او لس دلګي (۱۰۰) تنه یو تولی کېده، یو کنډک لس تولیه (۱۰۰۰) تنه وو چې دوه یا څو کنډکونه به یو ځای شول یوه قطعه یا مفرزه ترې جوړېده.

د اوردو د افسرانو (خورد ضابط، ضابط، آمران، ارکان) جوړښت او نومونه په لاندې ډول وو:

ده باشي (دلګی مشر)، یوز باشي (تولی مشر)، منګباشي یا بیګباشي (کنډکمشر)، امیر لښکر (غونډ مشر).

د سپرو شاهي تولګیو (لښکر ماتوونکیو زلمیو) کوماندان ته «قللرآقاسي» ویل کېده او د کشیکچي (د شاه ساتونکیو ډلې) کوماندان «کشیکچي باشي» و. د سپکو توپونو کوماندان «شاهین چي باشي» یا «جزایر چي باشي» او جنګیالیو ته یې «زنبورک چي یا شهنګ چي» ویل. د تولو توپونو کوماندان « توپچي باشي یا میر آتش» و.

لېږدونې:

د اوردو لېږدونې د آس، اوښ، خره، غوایه او پیل په مرسته کېدې. د جګړې پر ډګر جنګیالي پیلان هم د یرغل پر مهال د دښمن د کرښو د ړنګولو له پاره کار بدل.

نیم پوځي سرتېري:

د احمدشاه د تول اوردو دوې برخې د «قامي لښکر یا سپاره خانان» په نامه نیم پوځي سرتېري وو. دغه سترولسی آره ځواک له دریو برخوسپرو تولګیو او یوې برخې

(c) ketabton.com: The Digital Library

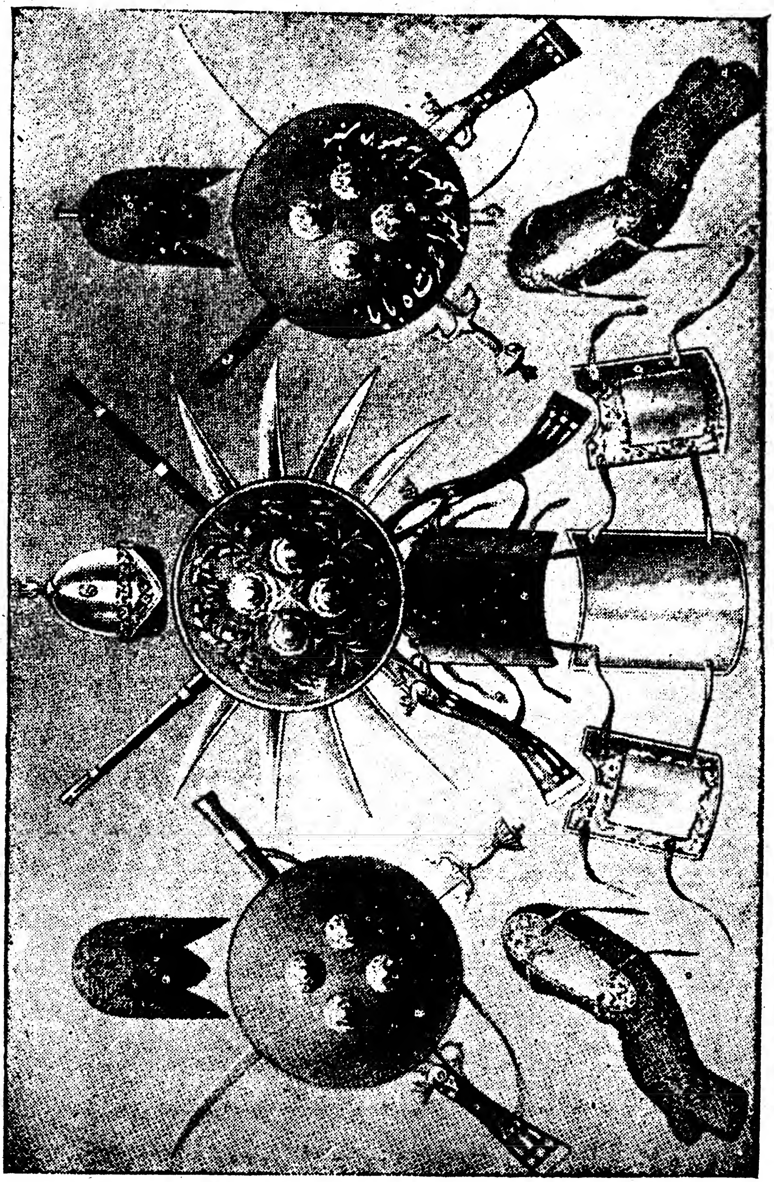

(c) ketabton.com: The Digital Library

پلي ټولګي ځخه جوړ او په لاندې ډول وېشل شوي و:

لومړی، هغه ډلې چې د جګړې پرمهال د هېواد له ځانګړیو سیمو څخه تر ټاکلیو آرونو لاندې په وسله وال ه بڼه چمتو کېدل او د احمدشاه له اوردو سره جګړې ته تلې او تر جګړې وروسته بېرته خپلو کورونو ته ستنېدې چې دولت بیا پر هماغه کال د نوموړې سیمې د دېواني مالیه وربښله، لکه د «کرم» سیند پرغاړه مېشتو «مروتو» چې د دولت دېواني مالیه د جنس په بڼه د کال دوه سوه او څلوېښت مهار شوي اوښان ورکول خود جګړې پر مهال یې د نوموړې مالیې پرځای پرته له دولتي تنخا (۲۰۰) سپاره جګړې ته چمتو کول.

دویم، د قامي لښکر ډلې چې د دولت له آرونو سره سم د ټبرونو د مشرانو له خوا د جګړې له پاره چمتو کېدې او تر جګړې وروسته بېرته سره بېلېدلې او پر خپلو کارونو بوختېدلې دا ډله پرته له هغو ورځو چې د جګړې پرمهال یې دولت ته سوبتیا ورکوله، نور یې له ملکي او پوځي ځانګو سره اړیکې نه لرل او یوازې یې مشرانو له دولت څخه د خپلې اړوند ډلې د تنخا او لګښتونو په نامه د کال یوه اندازه پیسې او جنس تر لاسه کاوه. نوموړې تنخاوې د دولت له خوا په ځانګړې ځای کې د کوماندان د جاګیر په توګه ټاکل شوې وې چې د دولت په مالي ځانګو کې د راتلو او وتو په بڼه شمېرل کېدې او یا د هېواد په نورو سیمو کې کالنۍ حواله او سپاربښتلیکونه ورکول کېدل چې د ډلې د کوماندان له خوا په خپله اخیستل کېدې او لګېدې. دا ډله په تم ورځو کې له نورو ملکي او پوځي چارو څخه ګوښه وه او دولت د کورنۍ او بهرنۍ جګړې له ورځو پرته هغه نه پېژنده.

درېیم د سپرو خانانو ډلې چې په تم ورځو کې هم د پوځي سرتېریو په څېر وسله والې وې او په ټاکلي وار یې په هېواد کې د غه دندې پرمخ بېوې:

د بریدونو ساتنه، د پورونو راټولول، د دولتي زېرمو ساتل، د کوتوالۍ پرځای د سیمه یزو حکومتونو داداري چارو سرته رسول او داسې نور.

ددې ډلې د غړیو نومونه په ځانګړې ځانګه کې لیکل شوي وو. دا هماغه ځانګه ده چې د محمد زیو پرمهال یې نوم «سان وچهره» شو او دامیر حبیب الله خان د مهال تر پایه روغه وه. دلته به هر کال سوبتیا کېده او د سړیو، ژوبلو آسونو او وسلې تر کتو وروسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې رسمي تصديق کېده. ماليې وزارت او د هغه اړوند څانګو د تصديق له مخې د ډلې د نغدي او جنسي تنخا پرځاى په شتمنيو کې د د بوانې ماليو حوالې او سپارښتکليونه او يا يې د ډلې د کوماندان جاګير ورشمېره.

د نيم پوځي لښکرو جوړښتونه:

همدا چې د پاچاه د فرمان له مخې به د چا د کوماندانۍ رتبه او د هغه د پليو او سپرو شمېر وټاکل شو، نوموړي به که شاهزى و، که وزير يا مامور و که خان د خپلې ډلې پر جوړولو يې پيل کاوه او خپل ازيزان، ګاونډي، نوکران و آشنايان به يې په کې راغونډول؛ آسونه او وسلې يې ورکولې او د ډلې خورد ضابطان يې ټاکل، خو د آسونو بيه ورو، ورو د سر تيرويو له کالنۍ تنخانه بيليده او وسله د امانت په ډول پاتې کېده. ځينې مهال د وسلې بيه هم ترې اخيستل کېده، له ځينو کوماندانو سره دولت د وسلې مرسته هم کوله او وروسته يې بيه له تنخا څخه ګرځوله.

که د ډلې کوماندان به کوچنى و «سپور... مشر» که منځوى و «سپور... خان» او که لوى به و «سپور... سردار» يې باله.

همدا چې د ډلې غړي به سلو ته ورسېدل، کوماندان يې ړيى (بيرغ) اوچتولاى او نغاره يې غږولاى شوه.

نيم پوځي ډله له پنځو سپرو نه پيل او ترڅو سوو ان څو زرو پورې رسېده. د ډلو منځنى جوړښت هم پر لس کسزو دلګيو ولاړ و، خورد ضابط يې «ده باشي» نومېده. لس دلګي د «بيرغ» په نامه يو ټولى کېده او مشرته يې «بيرغوال» وايه، په دې توګه ټول ده باشيان، د بيرغ منصبداران و بيرغ وال د ډلې افسران ګڼل کېدل.

ډله د خپلو دندو د ننه خپلواکه وه او له بل هيڅ پوځي مقام سره يې اړيکي نه لرل. کوماندان يې په خپله پوځي دنده کې خپلواک و او په ملکي دندو لکه: ملکى، حاکمى او نورو کارونو کې يې« که لرل به يې » له اداري آرونو سره سم چلند کاوه او پر يوه مهال يې دواړه ملکي او پوځي پازې سرته رسولې.

د نيم پوځي ډلو کوماندانان، تم مهال په ولايتونو کې د نايب الحکومه ګانو او په پلازمېنه کې د کورنيو چارو د وزير (لومړي وزير)، د دفاع وزير او پاچا تر لاس لاندې وو

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په جګړه یز یانه کې د پوځي سرتېرو دلوی کوماندان منونکي وو. په کورنیو او پوځي چارو کې به چې دوې یا څو نیم پوځي لښکرې په ګډه لېږل کېدې مشتري یې هغه چاته سپارل کېده چې تر نورو کوماندانانو یې د ډلې د غړیو شمېر ډېر و.

د اوردو شمېر:

احمدشاه چې له خوراسانه کندهار ته راغی او پاچاه وټاکل شو، شپاړس زره وسله وال سرتېري یې لرل او همدا چې د پاچاهۍ پر لومړي کال د اوردو پراختیا ته ځیر شو، د محمد امین د وینا له مخې یې شمېر څلوېښتو زرو ته ورسېد. تاریخ لیکونکي د هند د ځمکنیویونو په ترڅ کې د هغه د جنګیالیو شمېر له دوولسو زرو نه تر اتیا زرو پورې لیکي او هماغه مخکښی مورخ د خوراسان په یونونو کې د احمدشاه د جنګیالیو شمېر په اغراق سره له اویا زرو نه تر یو سل وشل زرو پورې ښیي.

په هر ډول، ښایي دا ومنو چې احمدشاه د جګړې پر یوه ډګر هم ټول افغاني اوردو کارولي نه دی ځکه چې د هغه ارت هېواد له آمونه تر عمانه او له خوراسانه تر ستلجه د تل له پاره ساتونکیو سرتېریو ته اړ و.

یو مؤرخ د احمدشاه د ځای ناستي تیمورشاه د اوردو شمېر تر اتیا زرو جنګیالیو هم ډېر ښیي او فیض محمد د احمدشاه د لسمي زمانشاه د اوردو شمېر داسې څرګندوي:

د «غلام خانه» په نامه سپاره شاهي ټولګي د پېنځو کوماندانانو تر لاس لاندې: (دوولس زره سپاره)

دده باشي، منګباشي او قللرآقاسي په نامه افسرانو تر لاس لاندې سپاره شاهي ټولګي: (دوولس زره سپاره)

د درانیو سپاره ټولګي: (ډېرش زره سپاره).

د ترینو، هوتکو، توخیو، اندړو، ترکیو، بلوچو او نورو (...).

د اوښ سپرو ټولګي: (...).

پلي ټولګي: (ډېرش زره او نه سوه پلي).

د سند، ملتان و ډېرو په پوځي اډو کې درسالې مېشت ټولګي او پلي کندکونه: (پېنځلس زره پلي)

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوموړی مورخ پر پورتني څرګندونه سربېره د زمانشاه سپاره ټولګي (شپږ اتیا زره) او د پنجاب په جګړو کې «له پلیو ټولګیو پرته» جګړه یز اوردو (سل زره) او ټول اوردو (یوسل و دېرش زره) جنګیالي ، لیکي.[1]

نو د احمدشاه د هېوادونو د پراختیا ، ګڼ شمېر جګړه یزو یانو او د جګړې پر ډګرونو د هغه د سرتېریو د شمېر «د شپېتو زرو په شا و خوا کې» له په پام کې نیولو سره اټکلولای شو چې د هغه د ټول اوردو شمېر یو سل و شلو زرو جنګیالیو ته رسېده. دا شمېر د احمدشاه مهال له جغرافیایي، سیاسي، اقتصادي او پوځي او تاسره هم سمون لري. د دغو ټکیو تر منلو وروسته بنایي لاندېنۍ کرښې په پام کې ولرو:

د افغانستان اوردو د احمدشاه پر مهال څه د پاسه یوسل و شل زره تنه وو، د دغه اوردو ۲/۳ برخې (اتیا زره سرتېري) نیم پوځیان او ۱/۳ برخه یې (څلویښت زره سرتېري) پوځیان وو.

د ګرد اوردو درې برخې (نوي زره تنه) سپاره ټولګي او یوه برخه (دېرش زره تنه) یې پلي ټولګي وو.

د درنو او سپکو توپونو لوی ټولګي هم په دغه شمېر کې راتلل.

د اوردو تنخاوې:

د احمدشاه اوردو د تنخا په اړه یې د شمېر په څېر زموږ په تاریخونو کې څه نه شته. یوازې فیض محمد د احمدشاه د لمسي «زمانشاه» د اوردو د تنخاوو په اړه داسې لیکي:

د زمانشاه دوولس زره شاهي رسالې «د زلمیو لښکر» خپله کالنۍ تنخا له نظام دفتر نه نغده اخیسته چې د هر یوه کالنۍ تنخا له «لسو» نه تر «پنځلسو» تومانو وه، «تومان په افغانستان کې چلېده او شل روپۍ کېدې، د پارس چلېدونکی تومان پنځه

---

(۱) پر پورتني وېش د پوهېدو له پاره «سراج التواریخ» (٥٦) مخ کتلی شئ. د امیرشیرعلي خان پوځي سرتېري یوازې په پلازمېنه کې شپېتو زرو ته رسېدل او میر عبدالرحمن خان د هغه څه له مخې چې دده د مهال له نظام دفترونو څخه ثرګندېږي ټول پوځي سرتېري، سپاره خانان، خاصه دار، اردلیان و سرداران یې سل زره سرتېري وو. امیرحبیب الله خان دغه شمېر شپېتو زرو ته راټیټ او خاصه دار ډلې یې لرې کړې. ددغه پاچاه ځای ناستي سپاره خانان هم وشنل او د ټولو پوځي سرتېریو شمېر یې دېرش زره پرېښوو.
د محمد زیو پر لومړي پېر دامیرشیرعلي خان له مهاله تر امیرحبیب الله خان پورې پلي کنډکونه شپږ سویز وزریز ، پلي ټولي سلېز، او «ترپ» نومي سپاره کنډکونه درې سویز وو. په همدې توګه کنډکونو هم ځانګړي نومونه لرل، لکه: نقره پوښ کنډک یا پلټن، رساله یا ترپ، حیدري او...

(c) ketabton.com: The Digital Library

روپۍ دي » د زمانشاه «دوولس زره » بدرگه لښکر ډېرو نغده تنخا او ځينو نيمه نغده او نيم جاگير لاره. ددې ډلي افسران د پاچاه ښښليو شتمنيو په لړلو سرلوړي وو[1] له دې څرگندونې نه ښکاري چې لومړی د زمانشاه د سرتېريو تنخايو تر بله توپير لاره او لږ و ډېره وه، دويم دا چې جنسي تنخايې هم اخيسته او دريم دا چې گڼو پوځي افسرانو ته د تنخا پرځای جاگير ورکړ شوی و، په دې توگه ويلای شو چې:

د زمانشاه د اردو د سپاره ټولگي (لوړ پوړ شاهي لښکر) يوه سړي ته د کال (پنځلس تومان=درې سوه روپۍ) تنخا ورکول کېده چې د مياشتې (۲۵) روپۍ کېدې ، د منځوي پوړيوه تن ته د کال (لس تومان= دوه سوه روپۍ) تنخاوه چې د مياشتې (شپاړس روپۍ او څو پيسې) کېدې. دا چې دغه دوه پوره ځانگړې شاهي لښکرې وې، نو د اردو نورو سپرو فرقوته « که پوځي وې که نيم پوځي » دريم پوړ هم ټاکلای شو، په دې ډول ښايي چې د هر سپاره تنخا تر لسو تومانو ټيټه وه او د اردو پليو ټولگيو تر سپرو هم لږ تنخا لرله، يا په بله وينا د تنخا له پلوه په څلورم پوړ کې راتلل.

زما په اند په ټوليز ډول د زمانشاه د اردو يوه سپاره ته د کال تر (اتو تومانو= يوسل وشپېته روپۍ) چې د مياشتې (۵ ، ٦ روپۍ او څو پيسې) شې ډېره تنخا نه ورکول کېده. ددغه اټکل د رښتيا ينې له پاره لاندينې لاسوندونه لرو:

د زمانشاه ورور « شاه محمود » چې د افغانستان دخول و پلاز هيله يې لرله، وروسته تر هغې چې د پلارنې دوست دفرملي سپرو د مشر د محمد خان زوی « عليخان » برملي په مرسته د کابل بالاحصار له زندانه په تېښته بريالي شو، د پوځي ځواک د چمتو کولو تکل يې وکړ، خو دا چې بېړنی شېبې وې، د زړونو د ترلاسه کولو او د سرتېريو د راټولولو له پاره يې په گړشک کې د لښکر د سرتېريو مياشتنی تنخا (پنځلس پخې روپۍ) وټاکلې.[2]

---

(۱) سراج، ٥٦مخ.

(۲) سلطاني، ۱۷۸ مخ. پخه روپۍ دوه مثقاليزه سپينزرې روپۍ وه چې شپېته مسينې پيسې ترې جوړېدې او د امير حبيب الله تر مهاله دود وه خو اومه روپۍ تر هغې لږ او له پنځو سو مسينو پيسو سره سمه وه. کچ و وزن يې هم همداسې و، د کابل من (پوخ) اته سېره او د کابل خروار اتيا سېره و، خو د تبريز من (اوم) دوه نيم چارکه او خروار يې د کابل دوه شپېته نيم سېره کېده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکاره ده چې هاغه مهال دا تنخا د بیړې له امله ډېره ژر تاکل شوې وه . امیردوست محمد خان هم چې د شاه محمود او د هغه دورور شاه شجاع پر ځای کیناست ، د خپل پوځي اوردو جنګیالیو ته یې د میاشتې (شپږ روپۍ) تنخا ورکوله. د نیم پوځي سرتېريو ځینې افسران تر اوسه شته چې له ځان سره یې « د سراج الملة والدین » پر مهال (۸۰) سپاره لرل او هرکال یې د خپلې او سرتېریو د تنخا له پلوه له دولت نه (دوولس زره) نغدې روپۍ اخیستې ، خو دا پیسې د کوماندان له خپلې تنخا سره هر سپاره ته د میاشتې تر (دوولسو) روپیو لې رسېدې. (۱) په دې توګه د احمدشاه د وروستیو ، لکه : زمانشاه ، شاه محمود و امیردوست محمد خان د اوردو ګانو د کالني تنخا له مخې ده د اوردو تنخا هم اټکلولای شو. زه دې پایلې ته رسېدلی یم چې د احمدشاه د سپرو ټولګیو هر سرتېري ته په میاشت کې (دوولس) روپۍ او د پلیو ټولګیو یوه سرتېري ته د میاشتې (شپږ) روپۍ تنخا ورکول کېده ، په دغه توپیر چې د شاهي لښکر تنخا له نورو پوځي ټولګیو او همدا راز د پوځي ټولګیو تنخا له نیم پوځي هغو سره یو تر بله توپیر لاره او همدا راز د اوردو تنخاوې د نغدو او جنس په ډول ورکول کېدې.

---

(۱) د محمد زیو پر لومړي پېر د پوځي سرتېريو تنخا په لاندې ډول وه:

د امیر دوست محمد خان د هر پلي سرتېري د یوې میاشتې تنخا شپږ پخې روپۍ ، د امیرشیرعلی خان د پلي میاشتنۍ تنخا اووه پخې کابلي روپۍ او د سپاره یې د میاشتې نولس روپۍ ، د امیرعبدالرحمن خان د پلي میاشتنۍ اته روپۍ او د سپاره یې په میاشت کې شل روپۍ ، مانا دا چې د آس میاشتنۍ تنخا دوولس روپۍ وه خو شاهي لښکر (ګارد) تر نورو لوړ او د میاشتې یې د برش روپۍ تنخا اخیسته. دده تر (۱۳) کاله پاچاهي وروسته د هر سرتېري تنخا د میاشتې دوې روپۍ جګه شوه ، په دې ډول چې پلي ته د میاشتې دوولس ، سپاره ته څلور ویشت او لومړني شاهي ته څلور د برش روپۍ تنخا ورکول کېده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه ویشتم څپرکی

د احمدشاه دولت ګټې او لګښتونه

هېوادنۍ ګټې: داحمد شاه پر مهال د افغانستان ګټې سیده او ناسیده مالیې وې چې د «دېوانی مالیو» او «باج اخیستنې یا خرځ اخیستې» په نومونو له کرنیزو ځمکو، بڼونو، ژرندو، کورنیو څارویو، کورنیو او بهرنیو سوداګریزو شیانو او کورنیو سوداګریزو صنعتي توکو څخه اخیستل کېده. د ناسیده مالیو شمېر ډېرو او له یوه شي نه د هېواد په بېلا، بېلو ځایو کې څو ځلې اخیستل کېدې.

سربېره پر دې د «خالصه جات» په نامه دولتي ځمکې د ګټې غوره سرچینه وه چې د کرنې یوه پر درې برخه یې دولت ته رسېده، ددغو چارو کارکوونکي ته «د ثالثات کارکوونکی» ویل کېده چې فیض محمد یې هم یادونه کړې ده. (۱)

ځینې مهال د مالیې کارکوونکیو او مشرانو دولت د نویو ناسیده مالیو په راوېستلو اړ کاوه او له دې لارې یې د هېواد سوداګرو کارګر تر کړاو لاندې راوستل. شاه شجاع څو تنه داسې کارکوونکي بندیان او له کابل نه یې دوسوه زره روپۍ نوې مالیه لرې کړه. (۲)

د سیده مالیې یوه برخه د ملکي او پوځي چارو د مشرانو سیمه یزو خانانو او داسې نورو د تنخا او جاګیر لګښت و او پاتې یې د دولت نغدي او جنسي خوندیینونه ته تله.

(۱) سراج، ۳۷-۱۶۵ مخونه. (۲) سراج، مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیده او ناسیده مالیه اجاره والو (تېکه والو) ته په اجاره (تېکه) هم ورکول کېده. تېکه وال چې په دې اړه د ملت واکمن و، د پراخ واک په مرسته یې مالیې راټولولې او دولت ته یې خپله برخه روپۍ په وار ورکولې. دوي له مالي څانګو سره د شمېر پر مهال د مالي څانګو د حوالو او سپارښتلیکونو، د زېرمو د رسېد پاڼو، د ټاکلیو اشخاصو د مالیو د بښنلیکونو او یا هم د بدو پېښو له امله د کرنیزو توکو د له منځه تګ د کچ مجرایي اخیستنه، خو که د پاتې برخې په سپارلو کې به یې پښه ګوډه کړه نو د اخیستونکې څانګې له خوا به ترې غوښتل کېده.

له دوی څخه یو هم عبدالخالق سدوزی نارامه شتمن تېکه وال و چې د احمدشاه تر مړینې وروسته یې په «شپږسوو زرو» روپیو د «ښکارپور» د مالیې تېکه لرله، خو دا چې خوندیینې ته یې د پیسو په ورکړه کې ناغېړي کوله نو کلک چلنډي اخیستونکي پرې وټاکل شول. نوموړی د دغه سپکاوي له امله واوښت او د تیمورشاه د دښمنو مشرانو په پارونه را پورته شو او وګړیو ته یې دشتمنیو تر ویش وروسته پر کندهار وسله وال یرغل وکړ او وروسته د کابل لوري ته وخوځېد، خو د تیمورشاه له خوا مات او وځپل شو.

ابن محمد امین دا پېښه په پراخ ډول څرګنده کړې ده. [1]

له دغو کرښو نه موخه دا ده چې د احمدشاه مهال د مالیې د تېکه والۍ او پور اخیستنې د ډول یوه بېلګه چې تر دې وروستیو (د سراج الملت والدین مهال) په افغانستان کې دوده؛ وړاندې شي.

اوس به وګورو چې د احمدشاهي افغانستان کالنۍ ګټې څومره نغدې او جنس کېدې. په رښتینې توګه د دغه ټکي او څارول څه اسان کار نه دی، ځکه چې د هاغه پېر د ځمکو او نورو خوځنده او ناخوځنده شیانو د مالیو کچه پټه او د پلورلیو او پېرودلیو سوداګریزو توکو او داسې نورو د کچې په څېر ناڅرګنده ده.

سره له دې هم په دې اړه د تاریخ په پاڼو کې ځغلنده نغوتې شوي، چې د هغوی په مرسته تر یوه ځایه پرې پوهېدای شو، لکه موږ وینو چې د احمدشاه پر مهال (۱۱۷۰) کال د افغاني پنجاب د ولایتونو د زمول شویو مرهتیانو کالنۍ مالیه د هغه ځای د مشر آدینه پرژمنه (اووه نیم میلیونه) روپۍ ټاکل شوې وه. [2] یا دا چې احمدشاه د «بنو» له

(۱) مجمل، ۱۵۳ مخ. (۲) سراج، ۲۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سهمې نه د ماليې او لښکر د لګښت و خوارو په نامه« اتلس زره روپۍ » اخيستې. [۱] يا احمدشاه پر (۱۱۸۱ هـ) د ډېرې اسماعيل خان د کوچنۍ سيمې« مياوالي » ماليه له (څلوېښتو) جريبو څخه يوه روپۍ وټاکله. [۲]

يا د احمدشاه تر مړينې وروسته د سند د « ښکارپور » د سهمې ماليه د کال په (شپږو سوو زرو) روپيو تيکه وه. [۳]

سربېره پر دې د احمدشاه د لسي پر مهال د افغاني ولايتونو کالنۍ ماليه، لګښت و سپما په لاندې ډول څرګنده ده. [٤]

ولايت نوم	دکالنيو ماليو کچه	کالنۍ لګښت	دخونديينې سپما
کشمير (لوی ولايت)	۲,٤۰۰,۰۰۰	۱,۷۰۰,۰۰۰	۷۰۰,۰۰۰
پېښور (منځنی ولايت)	۱,۲۰۰,۰۰۰	...	...
ملتان (کوچنی ولايت) »ت)	...	...	۳۰۰,۰۰۰
غازي خان ډېره (همداراز)	۷۰۰,۰۰۰	...	...

له پورتنۍ څرګندونې نه تر احمدشاه وروسته د ځينو افغاني ولايتونو د کالنۍ ګټې پر او ښارېدو سربېره د يوه ولايت لکه « کشمير » کالنۍ لګښت و سپما هم ډاګيزېږي، په دې مانا چې د ولايت لګښت د دولت د ګټې تر دوو برخو اوښتی او د پلازمېنې خونديينې ته تر يوې برخې لې رسېږي.

کله چې نور افغاني لوی، منځوي او کوچني ولايتونه، لکه: خوراسان، هرات، کندهار، بلخ، بدخشان، کابل (لوی)، بلوچستان، سيستان، باميان، غور (منځوی)، سند او نور کوچني ولايتونه له مخکښيو ولايتونو: کشمير، پېښور و ملتان سره پرتله کړو او کالنۍ ماليه يې اندول و ګڼو، د دغه ټکي له منلو سره چې د احمدشاه مهال له ماليو سره يې ژور توپير نه لاره، دې پايلې ته رسېږو چې د افغاني ولايتونو او پنجاب

(۱) حيات، ۵۲۰ مخ تر احمدشاه مخکې دې سهمې، سهمه يزو مشرانو ته څلور ډوله ماليې ورکولې: له ځمکو څخه جنس يو پر لس، له ځمکو څخه نغدې څه د پاسه يو پر لس، د شيانو د پلورولو له امله په روپۍ کې يوه پيسه او په نکاح کې شپږ روپۍ. تر احمدشاه او ځای ناستيو يې وروسته رنجيت سنګ له ښتو نه پر کال (سل زره) آو بيا انګريزانو (سل ويوولس زره) روپۍ ماليه ټولوله. همدا راز حيات ۵۰۹ مخ.

(۲) حيات، ٦۱۵ مخ. (۳) مجمل، ۱۵۳ مخ.

(٤) سراج، ٥٦ مخ، محمد حيات پر خپل مهال د انګريزانو له خوا د پېښور او ډېرو ټوله ماليه (دوه مېليونه) کلداري ليکې، ۸۹ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(گرد هېواد) د ټوله کالنی مالیه (یودېرش مېلیونه) روپۍ کېدې، په دغه توپیر، لکه بلوڅستان چې د مالیې پر ځای د شپږو زرو سپرو بلوچو سرتېرېو کالنی لګښت ورکاوه، یا بلخ و بدخشان چې د اوزبکو خانانو د پر له پسې تاړاکونو او ویجاړونو له امله دومره ړنګ شوي وو چې ان د احمدشاه د لمسي تر مهاله یې هم خپل کالني لګښتونه پوره کولای نه شول او هر کال به د پلازمېنې له خوندیینې څخه یو څه پیسې د نومورېو ولایتونو د لګښتونو له پاره وراستول کېدې.[1]

داحمدشاه دولت کالنی ګټې یوازې همدا (۳۱ مېلیونه) روپۍ ګڼلای نه شو، سره له دې چې دغه شمېر هم دولتي بودیجه بشپړوله؛ لګښتونو ته بس و، او یو څه یې د سپما په توګه خوندیینې ته هم تلو، خو د دولت نورې ګټې د جګړو د ډګرونو ولجې او د ګاونډیو هېوادو د مشرانو او پاچاهانو ډالۍ وې.

که څه هم چې داګټې ټاکلې نه وې او کله، کله لاس ته راتلې، خو سره له دې هم درنې او د احمدشاه مهال تر پایه غځېدلې وې، لکه د احمدشاه د پاچاهۍ پرلومړیو (۱۱٦۰) کال هغه خوندیینه چې د کابل و پېښور څو کلنه مالیه او د پنجاب د مشرانو ډالۍ وې او د نادرشاه او د کابل د واکمن توکل خان د استازي «محمد تقي شیرازي» په لاس د کندهار له لارې خوراسان ته وړل کېده، د احمدشاه لاس ته ورغله چې څه د پاسه (شل مېلیونه) روپۍ یا (دوه مېلیونه) اشرفۍ کېدې. په خوراسان کې د نادرشاه د ماندینې ډالۍ چې ګرانبیه ډبرې په ځانګړې توګه «کوه نور» په کې و، هم ستره شتمنې ګڼل کېده. هغه خوندیینه چې د پنجاب د نیولو پر کال (۱۱٦۵) «میرمنو» احمدشاه ته وسپارله، د هندي مؤرخیو د وینا پر بنسټ (لس مېلیونه) روپۍ وې، همدا راز پر (۱۱۷۰) کال چې احمدشاه په ډیلي کې د وزیر قمرالدین زوی «نظام الدوله» ته د هندوستان وزارت ورکاوه، هغه شمېر پیسې چې د نومورې له شتمنی نه د احمدشاه خوندیینې ته وسپارل شوې، (شل مېلیونه) روپۍ یې لیکي. په هندوستان کې د احمدشاه د یوې جګړې د ډګر (پاني پت) ولجه مېلیونونه روپۍ، لوښي، څاروي، وسلې او داسې نور وو، همدا راز د هند د نورو راجاګانو او مشرانو ډالۍ او د جګړو ولجې هم پر پورتنیو څرګندونو ورډېرولای شو.

---

[1] سراج، ٥٦مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هر ډول، دومره ویلای شو چې د احمدشاه خوندیینه د ځای او مهال په پرتله خورا بډایه وه او تر مړینې وروسته یې اوږده کلونه د وروستیو له پاره ستره هوساینه ګټل کېده.

پر هغه ورځ چې د احمدشاه لمسی «شاه شجاع» وژل کېده د سلطنتي سپما د خوندیینې یو شمېر ګانې او ګرانبیه ډبرې ورسره وې، چې سلطان محمد یې بیه د (پنځو میلیونو) روپیو په خوا و شا کې لیکي. دا چې د احمدشاه وروستیو هم خپلې ګټې لرلې، څه اړنګ نه شته، خو سلطنتي خوندیینه چې له غمیو او سرو زرو ډکه وه، هماغه خوندیینه وه چې په خپله احمدشاه ډکه کړې وه، ځکه چې کاله ته یې د احمدشاه غوندې ستري برياوې، درنې ولجې او د پاچاهانو ډالۍ لاس ته ورنه غلې.

دولتي لګښت:

د احمدشاه د دولت لګښتونه دا وو:

د سرتېريو او افسرانو تنخا، د وسلې او پوځي يونونو لګښتونه، د هېوادني کارکوونکيو، سيمه يزو خانانو، ساداتو او دينپوهانو، تنخاګانې، د لېږدونو او سپرليو لګښت، د دولتي ودانيو لګښتونه، د دربارو سلطنتي کورنۍ لګښتونه او داسې نور، خو پوځي لګښت د هېواد تر ټولو لګښتونو خورا درون و او لکه څرنګه چې ښکاري د هېواد د ټولې کالنۍ ګټې دوه برخو ته ورنږدې و، په دې مانا چې:

د احمدشاه اوردو (سل و شل زره) تنه لرل، چې (نوي زره) يې په سپرو او (دېرش زره) يې په پليو ټولګيو کې وو، نو چې د هر سپاره مياشتنۍ تنخا (۱۲) روپۍ او جنس و، په کال کې ټوله (دوولس ميليونه او نه سوه او شپېته زره) روپۍ کېدې او هر پلي هم مياشتنۍ (شپږ) روپۍ او جنس تنخا اخيسته چې ټوله په کال کې (دوو ميليونو او يو سل وشپېتو زرو) روپيو ته رسېده.

همدا راز د اوردو د افسرانو نغده او جنس تنخا چې د جاګير په توګه له هېواد نه تر لاسه کېده، د وسلې د پېرودلو او وسله تونونو د ډکولو او د لېږدونو او داسې نورو کالنۍ لګښت (درې ميليونه) روپۍ کېدې، په دې توګه د احمدشاه د اوردو ټول کالنۍ لګښت څه د پاسه (نولس ميليونه) روپۍ وې چې د هېواد د ټولې کالنۍ ګټې په پرتله (۳۱ ميليونه روپۍ) د دولتي پانګې دوې برخې ترې جوړېدې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هېواد کې د ودانیو چارې، لکه: ښار، پول، جومات، تم ځای او داسې نور تر ډېره په ښېګارې ډول سرته رسېدې. د کارکوونکیو تنخاوې، د دربار لګښتونه او داسې نور د دولتي ګټو له هماغو (۱۲ مېلیونو) پاتې شویو روپیو څخه ورکول کېدل او چې څه به پاتې کېدل د دولت د سپما خوندیینې ته سپارل کېدل.

دا مو په پام کې وي چې د لاریونونو د لګښت له نیول شویو هېوادونو، ولجو او د بهرنیو پاچاهانو او د لارې د سرد واکمنو له ډالیو څخه بشپړېده.

د یادولو وړ ده چې د هېوادنیو کارکوونکیو، خانانو او داسې نورو نغدي او جنس تنخاوې د جاګیر او د هېواد له دېواني مالیو نه د حوالو او سپارښتلیکونو له لارې ورکول کېدې ځکه چې خوندیینو اوږه ورکولای نه شوه.

تولو لویو دولتي کارکوونکیو ته هم د تنخا پر ځای پاچاه ښېلي کلي او بانډې رسېدلي وې. لکه ابن محمد امین چې د مختار الدوله «شیرمحمد خان» د کلیو او بانډو د جاګیر یادونه کوي چې د تیمورشاه پرمهال ترې اخیستل شوي و. (۱)

د محمد زیو د پاچاهۍ پرمهال د ابدالیانو په توپیر د لویو کارکوونکیو تنخا جګه شوه، د بېلګې په توګه شاه شجاع ابدالي خپل ورور شاهزي پیروزالدین ته چې د هرات نایب الحکومه و د هغه ځای له دېواني مالیې نه د کال (درې سوه زره) روپۍ تنخا ټاکلې وه (۲) او خپل زوي شاهزي تیمور ته یې چې د کندهار نایب الحکومه و، د کال (۳٦ زره) روپۍ تنخا ورکوله. (۳)

خو پاچاه دوست محمد خان د کندهار له مالیو نه یوازې د هغه ځای لویو سردارانو ته د کال لاندېنۍ تنخاوې ورکولې:

سردار رحمدل خان ته (پېنځه سوه زره) روپۍ، سردار میرافضل خان ته (دوه سوه زره) روپۍ، خوشدل خان ته (سل واویا زره) روپۍ، غلام محی الدین خان ته (سل و دوولس زره) روپۍ، سردار شیر علي خان ته (سل زره) روپۍ، منوردل خان ته (اویا زره) روپۍ او نورو سردارانو ته (دوه سوه او شپږ د برش زره) روپۍ. (٤)

له دې نه ښکارې چې د احمدشاه مهال د چارواکیو تنخا د هغه تر وروستیو ټیټ وه.

---

(۱) مجمل، ۱۵۹مخ (۲) سراج، ۷٦مخ (۳) سلطاني، ۲٦۳مخ. (٤) سراج، ۲۲۰مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دروېشتم څپرکی

د احمدشاه د چارواکیو رسمي نومونه

افغانانو یو ډول نومونه لرل چې په هندوستان کې یې د خپلې شهنشاهی پر مهال دود کړي وو، لکه: خدای زی، ظفرخان، تفال خان، سربلند خان او په لسګونو نور.

محمد قاسم فرشته څو ځلې دغه افغاني نومونه یاد کړي، په ځانګړې توګه د سلطان علاوالدین د سلطنت د پېښو په ترڅ کې یې د ډکن افغاني پاچاه «حسن کانکوي بهمنی» نومونه اخیستي دي.

د احمدشاه پر مهال یو شمېر دغه نومونه د عربي ژبې له یوې ډلې نومونو سره چې له پېړیو راهیسې د ختیځ په اسلامي هېوادو کې کارېدل، یو ځل بیا په افغانستان کې دود شول چې کورنیو او بهرنیو څېرو ته یې ورکړه یوازې د پاچاه واک و. دا نومونه ډېر او په لاندې ډول وو: فرزند خان، جان نثار خان، شاه پسند خان، شاه دوست خان، وفادار خان، کفایت خان، التفات خان، خان خانان، مشرف خان، شاه ولي خان، مخلص الدوله، نظام الدوله، امین الملک او په دې ډول په لسګونو نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورويشتم څپرکی

داحمدشاه ودانی

په دې پوهېږو چې احمدشاه ملت ته د نوي تمدن و پوهې وريېژندلو ته وزګار نه و. بنايي وويل شي چې د افغانستان پوهه، اَدبيات او لرغوني ملي صنايع چې د مغولو تر تاړاک وروسته ويجاړ او د افغانستان د تيموريانو پرمهال لږ راژوندي شول او بيا د اوزبکو، سپويانو او بابريانو له لاسه د هېواد د سياسي شنني له امله ګړنګ ته ولوېدل، د احمدشاه پرمهال هم پرهماغه مړ ژواندي بڼه پاتې شول، مانا دا چې دا مهال په افغانستان کې هيڅ ښوونځی، پوهنتون، کتابتون و اکاډيميک بنسټ جوړ نه شو. همدا راز احمدشاه د خپل سلطنت په ټوله موده کې د کرنې، صنايعو او اقتصاد ودې ته هر اړخيزه پاملرنه ونه کړای شوه ځکه چې هغه له سياسي او کورني پلوه د يوه ړنګ و ويجاړ هېواد پاچاه شوی و او خپل ټول ژوند يې د همدغو نيمګړتياوو د سمون په لار کې تېر کړ. په دې توګه، سره له دې چې له احمدشاه نه په دغه لړ کې کومه غوره نښه راپاتې نه ده، خو بيا هم چې کله وزګار شوی لږ و ډېر يې ودانيو او د ځينو کورنيو صنايعو ساتنې او دودونې ته لاس غځولی دی.

احمدشاه د نادرشاه په لاس د کندهار د پخواني ښار د ړنګېدو له امله غمجن و او نادر آباد کلا يې« چې پر خيشته ځمکه يوازې له پلازمېنې سره د جګړې له پاره جوړه شوې وه » د افغانستان د پلازمېنې وړ نه ګڼله، ځکه يې پر (۱۱۷٤) سپوږميز کال د اوسني کندهار ښار بنسټ کېښو، (نهمه ګڼه انځور کتلی شئ) او د لومړي ځل له پاره يې سيده بازارونه جوړ کړل چې پر نېغو کرښو يوه بل ته مخامخ وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

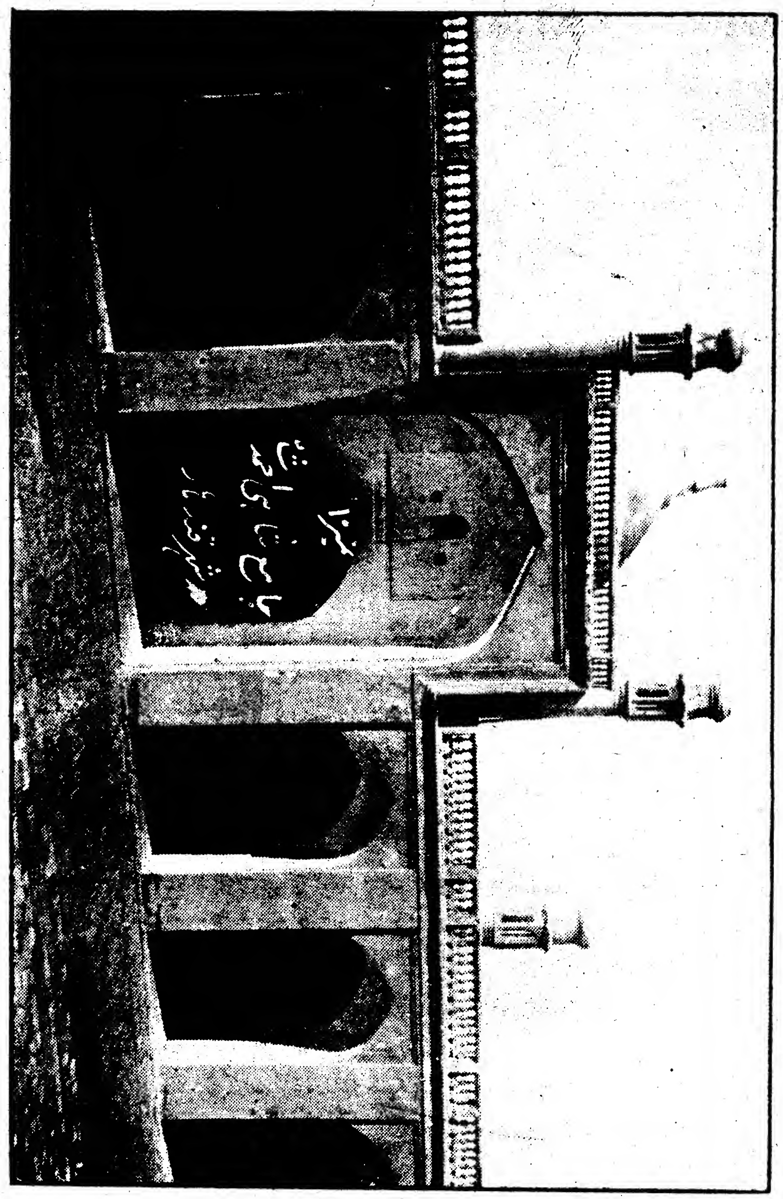

(c) ketabton.com: The Digital Library

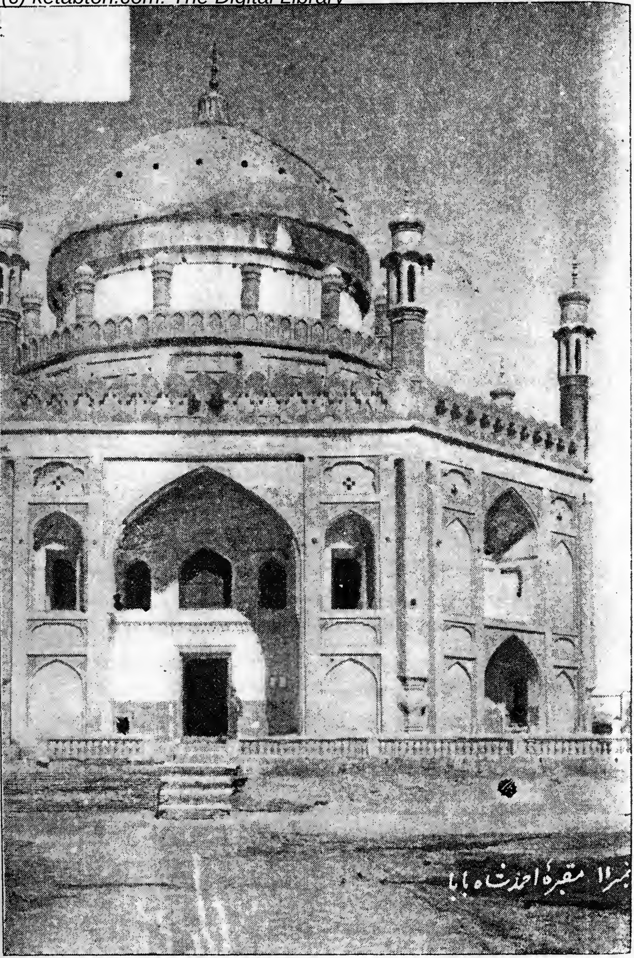

نمبر ۱۱ مقبرهٔ احمدشاه بابا

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمدشاه د ښاري سيمو تر ټاکلو وروسته د شمالي اړخ په منځ کې « دولتي ارګ » وټاکه چې وروسته يې بنه وازول شوه او ارخونه ته يې د شاهي سرتېرو مېشتځي، توپخانه، وسله تون، د پيو، د باروت جوړونې ځای او شاهي غوجل ودانه کړه. او د سلطنتي دېواله ته مخ يې د « شاه بازار » ترڅنګ شاهي جومات جوړ کړ (لسم انځور کتلی شئ) خو په کندهار کې د احمدشاه تر ټولو ښکلې ودانۍ هماغه دي چې « د حضرت محمد ﷺ » د سپېڅلې خرقې او خپل قبر له پاره يې د « شاهي بڼ » په منځ کې جوړې کړې. اوس د بڼ څرک نه لګېږي، دا هماغه ښکلې ماڼۍ ده چې د يوه اسپانوي ختيځ پوه « هسري هراس » په وينا « يوه نړۍ سپېڅلتيا او برم و پرتم تر وورې ». (يوولسمه ګڼه انځور کتلی شئ)

احمدشاه پر (۱۱۶۶) کال د کابل بې آرو بنسټه ښار ته ديوه دېوال په چاپېرولو پوځې بنه ورکړه خو نن يې کومه غوره نښه پاتې نه ده. د کابل بالاحصار ختيز لوري ته يې د شاه شهيد په نامه د « شاه اسحق ختلاني » زيارت پر ۱۱۸۳ کال د خواجه سرا « ياقوت » په مرسته ودان کړ، همدا راز يې په بلخ کې د پخواني خولم پر ځای اوسنی تاشقرغان جوړ کړ، دده پر مهال (۱۱۸۴) کال په سند کې د نايب الحکومه « غلام شاه خان » له خوا د « حيدر آباد » نوي ښار بنسټ کېښوول شو. احمدشاه پر (۱۱۷۰) کال د خپلو دوو کارکوونکيو په مرسته په مکه معظمه کې د افغاني حاجيانو له پاره د استوګنې ودانۍ جوړه کړه. کېدای شي چې د هېواد په نورو سيمو کې به هم ودانيزې چارې شوې وي خو د تاريخ له مخونو په دې اړه څه لاس ته نه راځي. احمدشاه د افغانستان د ختيزو ولايتونو ان هندوستان ګڼ شمېر ختګر کندهار ته راوستل او په احمدشاهي ښار کې يې ځانګړې مېنه د « دختګرو مېنې » په نامه وټاکله، دا مېنه تر اوسه په همدغه نامه شته او استوګن يې هماغه د احمدشاه مهال د ختګرو کول دي چې پورتنۍ پېښه يې هېره نه ده او اوس هم ختګري کوي. د احمدشاه پرمهال پر ودانيو سربېره چې بشپړه بېلګه يې د هغه خپل زيارت دی، د افغانستان له نورو ښکليو او پرمختلليو صنايعو څخه چې د منځنيو پېړيو په لړ کې په زوره راکښونکې بڼه څرګندوو او ورو، ورو له منځه لاړل، يو يا دوه يې ژوندي وساتل شول، لکه مونږ وينو چې د احمدشاه پرمهال د لرګوني ښکلې افغاني خاتم کارۍ او لرګين کارۍ په لړ کې د نورو ترڅنګ ښايسته کړکۍ هم جوړېدې چې ځينې يې لا تر اوسه د هاغه مهال په جوړو شويو کورونو کې پاتې دي. (۱۲ انځور) او يا د ډول ډول لرغونيو افغاني انځور شويو زرينو ټوټو پر ځای چې په ټول ختيځ کې يې لوړ نوم لاره او يو مهال د چنګيز د زوی « اوغدي » د خوښونې له امله د هرات ښار د بيا ودانېدو لامل شوې، د احمدشاه پرمهال ښکلې وريښيم ګنډنې د « خامک ګنډنې » په نامه بڼه پرمختګ کاوه چې تر اوسه کار پرې کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پينځه ويشتم څپرکی

د احمدشاه پرمهال د افغانستان نښان

د احمدشاه پرمهال د افغانستان نښان، پرپاچاهی د هغه د ټاکلو پرلومړۍ ورځ وټاکل شو، په داسې توګه چې د ملي جرګې يوه غړي او د احمدشاه لومړني ټاکونکي د تولو ترخوښې وروسته د سلطنتي خول پرځای د نېکمرغۍ په هيله د غنمو وږی د احمدشاه پرخولۍ وتومبه، احمدشاه هم له هماغې شېبې نه د غه سپېڅلې نښه د ځان و دولت له پاره ومنله، دا نښه د افغانستان له او تاسره هم سمه وه چې د هېواد کرنيز والی څرګندوي.

احمدشاه يوازې د غنمو وږی بس ونه ګاڼه او « توره » يې « چې د افغانستان د ملي او تاريخي مېړانې او زړورتيا نښه يې ګڼله » هم پرې ورډېره کړه. تر هغې وروسته « غنم وږی او توره » د افغانستان رسمي نښان و، بيا پر دغه افغاني نښان يوه بله نښه هم ورډېره شوه چې « ستوري » ته ورته وه.

د احمدشاه له مهاله ترمونږ، د افغانستان نښان په ړاز ړاز بڼو رارسېدلی، لکه د شاه شجاع پر ځينو مېسينو پيسو کله يوه او کله دوې تورې انځور شوې. د محمدزيو پرمهال او د اميرشيرعلي خان پر پېر (۱۲۷۹-۱۲۹۶) دغه توره د زمري په لاس کې وينو. (۱)

---

(۱) کتلی شی: د شمس النهار ورځپاڼې ګڼې، لکه: د (۱۲۹۰) سپږومېز کال د ذی الحجی (۱۵) او (۲۵) نېټې، لومړی توک، لسمه او يوولسمه ګڼه، د (۱۲۹۱) کال د ربيع الاول (٦) نېټه، دويم توک (اوولسمه) ګڼه او د (۱۲۹۲) کال د ربيع الاول (۱۳) دريم توک (څلورمه) ګڼه.

« شمس النهار » رسمی ورځپاڼه وه ځکه يې پر سرمخ د افغانستان د هاغه مهال رسمي ------- »

(c) ketabton.com: The Digital Library

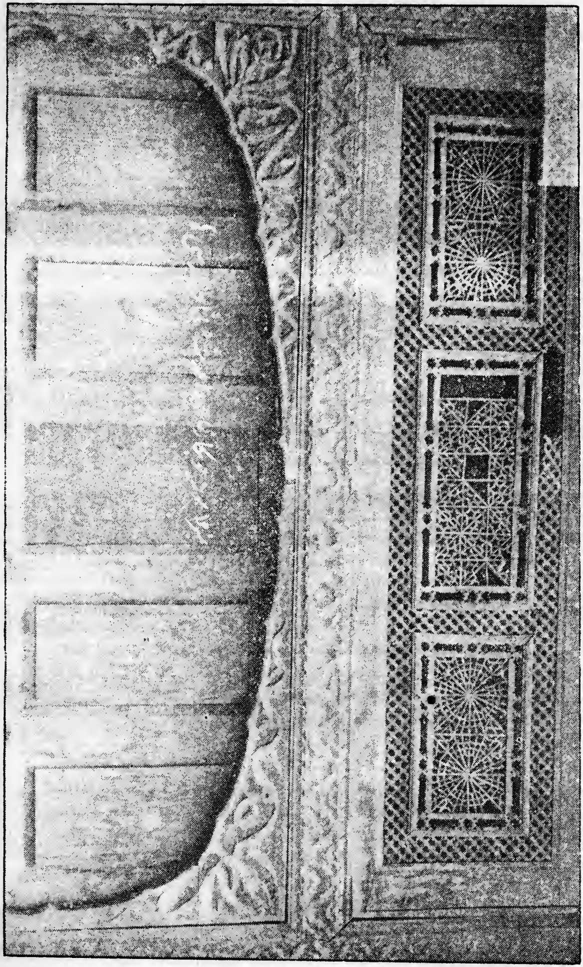

(c) ketabton.com: The Digital Library

د «ضیاء الملت و الدین امیر عبدالرحمن خان» (۱۲۹۸-۱۳۱۹) د مهال پر پیسو او داسې نورو د دریځ پرشاو خوا د غنم وږي لیدل کېږي. تر هغې وروسته تر ننه د دریځ او کله، کله د خولی گرد چاپېر د غنم وږي له دوو رپونده متقاطع تورو سره «ددې له پاره چې په عمودي تقاطع د پېرنګي صلیب ته ورته نه شي» لیدل کېږي او ځینې مهال د افغانستان پر رسمي پیسو، فرمانونو، بیرغ و خولی له تورې سره توپ و ټوپک هم شته او دود دي. خو دا چې د احمدشاه مهال افغانستان نښان د غنم وږی، توره او ستوری وو لږ څه څرنې ته اړتیا لري، ځکه چې زموږ په تاریخونو کې په دې اړه څه نه شته، خو د احمدشاه مهال پیسې په دې اړه ډېره مرسته کوي. سره له دې چې په افغانستان کې د احمدشاه مهال د پیسو ټولګه نه شته خو بیا هم د هغه څو پیسې چې د کندهار ښاروالۍ د موزیم د تاریخي پیسو په کلکسیون کې او ځینې یې له مینه والو اشخاصو سره دي؛ پورتنې تکي زباتوي.

ددغو پیسو یوه چې مېسینه او د وزن و حجم له پلوه د احمدشاه «فلوسونو» ته ورته ده پر یوه مخ یې لوار غنم وږی دی خو د وږي شا و خوا نورې نښې او د پیسې بل مخ سولېدلی او نه ښکاري[1] په دغه لړ کې یوه بله پیسه چې هغه هم مېسینه ده، پر یوه مخ یې دغه انځور دی: «دوې نېغې او پرتې تورې او د دواړو ترمنځ غنم وږی» پر بل مخ یې

----» نښان انځور شویدی. تر ۱۲۹۱ کال د شمس النهار په مخکښیو ګڼو کې د لومړیو مخونو پر سر د وه خوځنده زمري یو بل ته مخامخ دي چې د هر یوه په لاس کې توره او ښامار یې تر پښو لاندې نیولی دی، خو د (۱۲۹۲) کال په نوموړي ګڼه کې بیا ښارمار نه لیدل کېږي.

شمس النهار لومړنی ورځپانه ده چې په افغانستان کې خپره شوې او له پورتنیو کښو څخه چې یوازې لومړي او وروستي مخونه لري لاندې سکالو وې لاس ته راغې:

د اخبار په سرپاڼه کې د زمریانو څلور خراوې او د بېلا، بېلو قافیو څلور حمدیه بیتونه لیکل شوي او د سرپاڼې په پای کې یې کالنی بیه (د شاهي ښهري شل روپۍ) او په عربي او انګریزي ژبه یې له میاشتې او کال سره د خپرېدو نېټه لیکل شوې ده. همدا راز یې شپږ میاشتنی بیه او د یوې ګڼې بیه هم لیکل شوې ده.

«شمس النهار» د کابل بالاحصار د شمس النهار په چاپخونه کې د ورځپاڼې د مشر میرزا عبدالعلیخان په زیار چاپ و خپرېده.

مخکې ښودل شوې ګڼې یوازې لومړی او وروستی پاڼې لري چې ټول څلور مخه کېږی او دا مخونه د ورځپاڼې د دوه تنې په توګه ګڼې نه لري، په دې توګه پوهېدای نه شو چې هرې ګڼې څو مخونه لرل. د سرپاڼې په شاتني مخ کې چې موږ یې دویم بولو او دورځپاڼې د وروستی پاڼې پر دواړو مخونو د شمس النهار د اداري، اعلانونه، لکه: بیه، د لېږلو آرونه او داسې نور لیکل شوي دي..

(۱) دا د کندهار استوګن ښاغلی محمد رحیم خان پلوپلزي پیسه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د «ب احمدشاه» لیکنه لوستل کیږي.(۱)

څرګنده ده چې نوموړې پیسه د کندهار ښار تر جوړېدو وروسته چې «احمدشاهي» (۱۱۷٤) نومېده، د احمدشاه له خوا وهل شوه او چلند یې ومووند خو کال یې څرګند نه دی. انګلیسي چې د پیسې له یوه مخ نه د «ضرب» توري چې پرڅنډه لیکل شوي و د اوږده مهال سره لیدو له امله الوتې او «ب» توري یوازې پاتې شوي، په دې توګه له دغو دواړو توریو څخه د «ضرب» ویې جوړه یې چې ټول «ضرب احمدشاهي» لوستل کېده.

داحمدشاه ځینې مسي روپۍ لاندېنۍ لیکنې او بڼې لري:

۱- پر یوه مخ «فلوس احمدشاهي» لیکنه، پر بل مخ د وي توري چې نیمځي یوه بله پرې کوي.

۲- پر یوه مخ «فلوس احمدشاهي ۱۱۶۱» ، پر بل مخ دوي نیمځي متقاطع توري.

۳- پر یوه مخ «فلوس احمدشاه ۱۱۷۷» ، پر بل مخ یوه پرته توره او د هغې د پاسه یو بې مانا انځور.

٤- پر یوه مخ «فلوس احمدشاهي» ، پر بل مخ یوه پرته توره چې له پاسه کرابین ټوپک نیغ پرې راغلی.

۵- پر یوه مخ «فلوس احمدشاهي» ، پر بل مخ یوه پرته توره او د پاس یې یو ستوری. په ځینو کې دغه ستوري د تورې د پاسه دري او په ځینو کې دوه شي چې یو یې پاس او بل یې لاندې ښکاري.

٦- پر یوه مخ «فلوس احمدشاهي» ، پر بل مخ یوه پرته دوه ژبې توره او یا یې د پاسه یو ستوری.

خو د احمدشاه سره زرې پیسې اوس په کندهار موزیم کې نه شته، ما یوازې د احمدشاه یوه سپینزرې پیسه ولیده چې د افغانستان د هاغه مهال دوه مثقاله او څو چنې درنه روپۍ ده.(۳)

ددې روپۍ پر یوه مخ دغه نابشپړه لیکنه لوستل کېږي: « ... از قادر بیچون به احمدشاه... زن بر سیم و زر... ست ما... »

بل مخ یې: « ... میمنت مانوس سنه ۸ جلوس ... ب... »

د افغاني تاریخونو د څرګندونې له مخې ښایې د پیسې آر لیکنه داسې وي.(٤)

---

(۱) دا د کندهار د چلغور استوګن ښاغلي محمد رسول خان بابري پیسه ده.

(۲) دا د کندهار ښاروالۍ په موزیم کې داحمدشاه په نامه د تاریخي پیسو د ټولګې اروند پیسې دي.

(۳) دا د امیرعبدالرحمن خان د نومیالي کوتوال «نایب میرسلطان خان» د کورنۍ پیسه ده.

(٤) لګه «سراج التواریخ» لومړی ټوک، د احمدشاه سرلیک.

(c) ketabton.com: The Digital Library

«حکم شد از قادر بیچون به احمدشاه- سکه زن برسیم و زر از پشت ماهی تا بماه- سن ۸ جلوس میمنت مانوس ضرب...»

احمدشاه په هرات، کندهار، مشهد، اټک، انواله (روهیله کنډ ۷۳-۱۱۷٤) بریلي (پر هماغه کال روهیله کنډ)، بهکر (اندوس ۱۱٦۸-۱۱۷۷)، پېښور، ټټه (سند)، غازي خان ډېرې (۱۱۷۰)، ډېرو، سرهند (دغه ځای د پیسو وروستی کال ۱۱۷٦ دی)، ډیلي (پر دویم ځل نیولو)، کشمیر (سره زري پیسه ۱۱٦۷)، لاهور (سره زري او سپینزري ۱۱٦۱)، مراد آباد (روهیله کنډ)، ملتان (۱۱٦۵)، نجیب آباد و آګره، (د احمدشاه په نامه د نجیب الدوله له خوا پر ۱۱۸۰ کال سکه وهل شوې) ښاروکې پیسې چاپ کړي چې بېلګې یې دا دي: په اټک کې سره زرې روپۍ، پر یوه مخ یې «حکم شد از قادر بیچون به احمدشاه - سکه زن بر سیم و زر از پشت ماهي تا بماه»

پر بل مخ یې «جلوس میمنت مانوس سنه ۱۵ ضرب اټک». سپینزرې روپۍ هم پر همدغه ډول چاپ شوې ده. په ملتان کې چاپ شوې مسي روپۍ چې پر یوه مخ یې «احمدشاه پادشاه دراني فلوس سنه ۱۱۷۰» او پر بل مخ یې «ضرب ملتان جلوس مبارک ۱۰» لیکل شوي،[۱]

خو په دې نه پوهېږو چې د احمدشاه مهال افغانستان ملي رنګ څه و او په پوځي رېبو کې په کومه بڼه کارېده؟ یوازې همدومره څرګنده ده چې د احمدشاه تر لړۍ وروسته د محمدزیو پر لومړي مهال له ۱۲۵۹ تر ۱۲۸۵ پورې د افغانستان رېبو (بیرغونو) ټاکلی رنګ نه لاره او تر ډېره سره او شنه رنګونه دود وو، خو له ۱۲۸۵ کال را وروسته په پوځي درې سریو سرو او شنو بیرغو کې په سپین رنګ، سپېڅلې کلمه، قرآنی آیتونه د راشده خلفاوو (څلورو یارانو) له نومونو سره لیکل کېدل. کېداي شي وواېو چې دغه جوړښت ورنګونو د احمدشاه لړۍ د پوځي بیرغونو او رنګ سره ژور توپیر نه لاره، همدا رنګونه وو چې له (۱۱۹۷) کال را وروسته ورو، وروو له «دریغ» سره تورو بنفش رنګونه او په پوځي بیرغونو کې «لمر، ستوري او توپ» پرېوړ ډېر شول، لکه هماغسې چې د افغانستان د بهرنی سیاسي خپلواکی د له منځه تګ سره، ملي رنګ «تور» شوی و. ددې سکالو هر اړخیزه څرګندونه له هغې د پیرونو او اوښتو سره بېله څېړنه غواړي، دلته بنایي همدومره وواېو چې د خپلواکی تر ګټلو وروسته د افغانستان ملي رنګ پر (۱۳٤٦) سپوږمیز کال «تور، سوروشین» وټاکل شو، شاهي رنګ هم «سور» دی چې تر (۱۳۱۹) لمریز کال وروروسته د افغانستان د سلطنت مقام ته ځانګړی شوی دی.

(۱) «رساله مسکوکات افغانستان در عصر اسلام» د نوی مؤرخ او د تاریخ ځانګې او کابل موزیم مشر ښاغلي احمدعلیخان کهزاد، لیکنه، کابل ۱۳۱۹ کال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورمه برخه

د احمدشاه جګړه یز یونونه

وروسته تر هغې چې احمدشاه د افغانستان پر پلاز کېناست، لومړنی کار يې د دولت و پوځي اوردو جوړول و چې سمدلاسه دا دواړه اسان ګڼل کېدل، ځکه چې احمدشاه د دولتي جوړښت له پاره رهبتيني ملګري لرل چې څو کاله له ده سره د نادرشاه تر څنګ راټول و آزمېيل شوي وو، نو له دوی څخه يو «بګي خان باميزی» يې د «شاه ولي خان - اشرف الوزرا» په نامه د هېواد لومړی وزير وټاکه او بل «جهان خان پوپلزی» يې د «ميربزن- سپه سالار - خان خانان» په نامه دفاع وزير کړ. د پلازينې پوځي کوماندان د «اميرلښکر» په نامه «شاه پسند خان اسحق زی» وټاکل شو، همدا راز نور نوميالي او پېژندل شوي سري د ښلا، ښلو ځانګو چارواکي او پوځي مشران شول.

اوردو هم په هوسايني سره جوړ شو، ځکه چې احمدشاه له توپونو او نورو لوښيو سره شپاړس زره وسله وال افغاني سرتېري لرل. دا کوچنی اوردو ستر ځواک او هغه زلمي په کې وو چې د ژوندانه څو کلونه يې د هندوستان، بخارا، خوارزم، ايروان و داغستان پرجګړه يزو ډګرونو تېر کړي او هيڅکله يې ماتې ليدلې نه وه.

احمدشاه پوهېده چې دغه جنګيالی اوردو د يوه هېواد د نيولو له پاره بس دی، ځکه يې له خوراسانه د راتلو له لومړي ورځې شننې ته پرې نه ښوو. احمدشاه چې د افغانستان پاچاه شو، دغه سرتېري د زړه له کومي خدمت ته چمتو شول ځکه چې دوی تر پخواني او زړور افسر احمدشاه ښه پاچا نه ليده. د نوميالي شاعر له وينا سره سم[1]

---

(۱) زد و چيز گيرند مر مملکت را يکی ارغـــواني يکی زعـــفراني
يکی زرنام ملک برنبشـــه دگر آهن آب داده يماني «دقيقي بلخی»

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمدشاه د هیوادنیو چارو او هیوادنیونې له پاره یو ارخ لاره چې هغه څواک دی، خو د دغه کار دویم ارخ «پانګه» نیمګړی او موند لویې د بره هغه غوښته، دا مهال بخت له احمدشاه سره مرسته وکړه او په کندهار کې د کابل و پېښور ولایتونو د څوکلنې مالیې او د پنجاب مشرانو د ډالیو د څه د پاسه اد وو میلیونو سروزرو «همیانی چې نادر ته ورل کېده: لاس ته ورغله، څرګنده ده چې احمدشاه ددې پانګې ستره برخه د هیواد د سرتېریو د لګښتونو په چارو کې ولګوله او د اورده و د پراختیا هڅې یې پیل کړې.

افغاني مشرانو هم اوردو ته د سرتېریو د لېږلو او د نیم پوځې دلو د جوړولو په اړه خورا زیار وګاله، له همدې امله د هندې مؤرخینو له وینا سره سم، احمدشاه چې له «ستلجه» تېرېده تر شا یې د یرش زریز اوردو روان و.

په دې توګه همدا چې احمدشاه له لومړنیو ملکي او پوځي چارو څخه وزګار شو، بې ډیله یې د ختیځ له لوري د افغانستان د څمکو پر بیانیولو پیل وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږویشتم څپرکی

لومړی یون (۱۱۶۱) س کال

د کابل، پېښور، سند و ملتان ولایتونو یوځای کول، د لاهور جګړه، له هندوستان دولت سره د «سرهند» جګړه

ځینې تاریخ لیکونکي د احمدشاه د جګړه یزو یونونو د شمېر ونېټو په ټاکنه کې تېروتي، لکه فیض محمد خان چې د احمدشاه د لومړیبیانه او له پېښوره کندهار ته د هغه د بېرته راستنېدو کال (۱۱۶۰) «د پاچاهۍ لومړی کال» ګڼي (۱) خو موږ ته څرګنده ده چې نادر شاه د (۱۱۶۰) کال پر نیمایي د جمادي الاخر په میاشت کې ووژل شو او احمدشاه تر دې نېټې څلور میاشتې وروسته د «شوال» پر میاشت د افغانستان پاچاه شو، همدا راز له خوراسانه کندهار ته د احمدشاه راتګ، د مشرانو راټولېدو، د جرګې جوړېدو او د پاچاه ټاکنې همدومره موده غوښته، نو څرګنده شوه چې د (۱۱۶۰) کال پای ته دوې میاشتې پاتې وې چې احمدشاه «پاچاه» شو. په دوو میاشتو کې د یوه منځني حکومت جوړول، د کندهار د چارو او سرتېرو سمون او تر پېښوره تګ و راتګ خورا ناشوني ښکاري.

احمدشاه پر (۱۱۶۱) کال خو ځښتونه پیل کړل او دا چې هوډ یې کړی و چې د

---

(۱) سراج، ۱۱مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هیواد له ختیز لوري څخه یې راونیسي، نو سپاه سالار «سردار جانخان» یې د مخکښ په توګه د کابل کرېښې ته واستاوه؛ په کندهار کې یې د سلطنت وکالت خپل ورار «لقمان خان» ته وسپاره او دی له ستر لښکر، درنو توپونو او لوژستیکي زېرمو سره د مخکښې لښکر تر شا و خوځېد.

«سردار جانخان» چې لوری یې کابل و په غزني کې له جګړې سره مخامخ شو، ځکه چې د کابل و پېښور نایب الحکومه «ناصر خان» چې د هندوستان دربار پخوانی کارکوونکی او د نادر له خوا غاړې ایښوولو ته اړ شوی و، د خپل بادار تر مړینې وروسته یې څو ځلې د حکومت چغه پورته کړې وه او غوښتل یې چې تر دغه نامه لاندې ځان له اټکه تر غزني د خپلواکۍ ور وښیي.

همدا چې «ناصر» په کندهار کې د احمدشاه له پرېکړې خبر شو، په کابل و غزني کې یې لښکر «تیارسئ» کړ، خو په دې وپوهېد چې کابلیان احمدشاه پلوي دي، نو له ایماقو او هزاره ګانو څخه یې د پوځي ټولګیو پر جوړولو پیل وکړ، خو تر دې وروسته ناصر په غزني کې د احمدشاه له مخکښ سره د ټکر په ترڅ کې مات او بېرته ونیول شو.

ناصر په خپله د احمدشاه د مخکښ لښکر د مخنیوي له پاره په کابل کې د لښکرې چمتووالي هڅې پیل کړې خو ژر بې جوکې او تښتې ته اړ شو، ځکه چې ایماق و هزاره لښکرې چمتو نه شوې چې د خپل هیوادوال پاچاه «احمدشاه» پر وړاندې وجنګېږي.

همدا چې ناصر پېښور ته ورسېد، بیا یې د سرتېرو راغونډول پیل کړل، خو دلته هم د کابلیانو ته له ورته غوښتنې سره مخامخ شو او وایې ورېدل چې په اشنغر کې دده پخوانی ملګری «افغان عبدالصمد خان مومنزی» د احمدشاه د اردو د هرکلي پرچارو لګیا دی، له همدغه امله یې په خورا پرغز د هغه پر سیمه یرغل وروړ، خو عبدالصمد مخکې تر دې «جلال آباد» ته روان شوی و.

ناصر لا دمه کړې نه وه چې د احمدشاه سپه سالار پر پېښور ورننووت، دی اړ شو چې خپله کډه پرېږدي؛ یوازې له اټکه واوړي او د راولپنډۍ «چهچهه» ته پر شا شي، مېړمن یې چې د زبردست خان لور او د علیمردانخان لمسۍ وه په درناوي یرغمل شوه. سپاه سالار د احمدشاه له سپارښتنې سره سم ناصر وڅاره. ناصر دې چټکې څارنې له امله لوری لودن ورک کړ او لاهور ته لاړ، هلته یې د هند د شهنشاه د وګړي په توګه ځان د مړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نادرشاه پرځای وروسپاره، دده خوځښت د احمدشاه پر وړاندې د پنجاب نایب الحکومه تینګښت ته وپاراوه. سپاه سالار له اټکه اخوا د احمدشاه نوې سپارښتنې ته تم و چې احمدشاه د غزني، کابل و جلال آباد د چارو تر سمون وروسته پېښور ته راننووت، دده سمدلاسه پېښور لویه اډه کړه؛ افغاني مشران یې راټول او سره یو کړل او یوسفزي، خټک او نور سرداران یې په پوځي افسرانو کې ونیول. دا مهال احمدشاه د یووالي د لا تینګښت له پاره د یوسفزیو لویه ځانګه «لردراني» وبلل.

افغاني مشرانو په نیم پوځي چارو کې له احمدشاه سره بېساري مرستې وکړې او زیار یې وګاله. احمدشاه له پېښوره سهیل خواته د ډېرو او سند د نیولو له پاره یو لښکر واستاوه، وګړیو ومانه او د سند بښي کځونه لاس ته راغلل، خو احمدشاه په خپله د اټک په سېمه کې چې پول تړلی و له سینده پوریوت؛ چټک له جهلمه تېر شو او د لاهور لوری یې ونیو. دا مهال د سپاه سالار مخکښې لښکر په لوی ځواک کې ګډ شوی و او د احمدشاه اوردو د یوه لوي لښکر په توګه پرمخ روان و، له هغې خوا د هندوستان د لومړي وزیر اعتماد الدوله قمرالدین خان خوریه، د ذکریا خان زوی «شهنواز خان» چې د پنجاب نایب الحکومه او پوځي کوماندان و، له لاهور بهاره ووت او د «چناب» ترڅنګ یې لښکر تم کړ. د احمدشاه اوردو د چناب او بودې خواته له رسېدو سره سم په دربدو اړ شو، ځکه چې سیند مست و او لار یې نه ورکوله، خو ورځې دواړو اوردو ګانو له ورایه یوه بل ته کتل، خو خبره داسې پاتې نه شوه او د یوې شپې پرسهار چې هندي پوځیان لا ویښ شوي نه وو، احمدشاه د شاهي رسالې له کندکونو سره چې څه د پاسه اته زره سپاره وو، له خپلې چاونۍ نه ورک او د شهنواز له لښکر نه څو میله پورته له چناب نه تېر شو او سبده یې مخ پر لاهور غورځنګ وکړ، ددغه ناڅاپي برید له اورېدو سره سم، د شهنواز سپینې وتښتېدې او بې جګړې د بلې ته وتښتېد؛ اوردو یې د افغاني ځواکونو تر یرغل لاندې راغی او پایله یې د څو ګېنتو په ترڅ کې د هند د اوردو په ماته او د احمدشاه په بري پای ته ورسېده.

احمدشاه لاهور ته ورننوت او د پنجاب د چارو پر سمون بوخت و چې د پنجاب لوري ته د هند دربار له لښکري خوځښته خبر شو. د پنجاب تر نیولو وروسته هندوستان د احمدشاه په پام کې نه و او پرېکړه یې دا وه چې بېرته افغانستان ته راستون شي، خود

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنجاب د ساتنې له پاره اړ شو چې هندوستان دولت پر خپل ځای کېښوي، ځکه د جګړې له پاره له لاهوره ووت.

دامهال «محمدشاه» د «ابوالفتح ناصر الدین محمد شاه خجسته اختر پادشاه غازی شاهجهان» په بلنامه د هندوستان شاهنشاه و چې له دېرشو کلو راهیسې پر واک ګدې ناست او نږی یې د مزو چړچو د فلسفې په ستر ګو لیده.

محمدشاه د نادرشاه د پېښې د بیا منځته راتګ له وېرې د اټل د خپل ځای ناستي «شاهزي احمدشاه» تر لاس لاندې د افغان احمدشاه مخ ته څه د پاسه سل زره اوردو راولېږه. ددغه اتوره دو لوی مشران وو اکچاري ه او: د هندوستان «وزیر لعظم وزیر الممالک اعتماد الدوله قمر الدین خان» د اودې حکمران او د هند توپونو کوماندان «نواب ابوالمنصور صفدر جنګ» دراجپوت مهاراج «ابسري سنګ» د سرهند مشر «جمال الدین خان تالپوری»، د پتیالې کوماندان «سنګ جیت»، د ځای ناستې ورور «صلابت خان» او داسې نور.

هندي اوردو لوژستیکي زېرمې او د لویو افسرانو کډې په سرهند کلا کې پرېښوې او په خپله د «ستلج» پر کڅ د «ماچي واره» د لارې مخې ته افغاني اوردو ته تم شو.

له دې خوا افغان احمدشاه له دېرشو زرو پوځې او نیم پوځې سرتېریو سره خوځېده، هندي کوماندان چې دده راتګ یې د ماچي واره پر لار څاره، واورېدل چې احمدشاه له «لودهیانه» نه پر بله لار له ستلجه تېر او مخامخ سرهند ته کوز شوي او ټولې هندي زېرمې یې نیولې دي. دا ناڅاپي غږ چې د شا له خوا اورېدل کېده، هندي پوځې مشران یې ولړزول او پر راغلې لار بېرته تګ ته اړ شول. افغان احمدشاه هم مخې ته ورودانګل او پر داسې مهال چې د داړو ډلو لوري سرچپه شوي وو، له سرهند نه څو میله لرې «مالپور» سیمه د جګړې ډګر شو. که دامهال د یلې بله ډله رالېږلې واي، افغان اوردو کلابندېده، خو داسې و نه شول او د هند ټولې هیلې د ځای ناستې شاهزي پر اوردو وپورې تړلې وې.

د جګړې په سیمه کې د ښمنو خواوو لښکرې جګړه یز خوځښتونه پیل او تر دوولسو ورځو پورې د توپونو پر ورولو لګیا وې، ددې مودې په ترڅ کې افغان احمدشاه وکړای شول چې د سپرو ټولګیو په مرسته د هندي اوردو اړیک کرښې له هرې خوانه غوڅې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي. په پای کې پر دیارلسمه یا اووه لسمه ورځ افغان احمدشاه د دښمن پر مورچلو د یرغل پرېکړه وکړه، خو هندیانو مهال ورنه کړ او د مخنیوي له پاره یې د جګړې ډګر ته راووتل، د هندي اوردو ښي اړخ د توپونو د کوماندان صفدرجنګ نواب ابوالمنصور خان او کیڼ اړخ د وزیر الممالک قمرالدین خان د زوی تر لاس لاندې و، ځای ناستی له خپل مشر وروړ صلابت خان او د اوردو له ستري برخې سره پر منځ ودرېد. د هندو افسرانو تولګیو د اردو په پای کې د شاتنی پیاوړتیا له پاره ځای ونیو او هندي درانه توپونه هم ځای پر ځای شول.

د افغان احمدشاه د اوردو ښي لاس ته سپه سالار جان داد خان او کیڼ لاس ته یې امیرلښکر شاه پسند خان پرجګړه بوخت وو، احمدشاه یې ترمنځ ولاړ و او «زنبورک» نومي سپک توپونه یې «چې اووسوو زنبور لرونکیو اوښانو ته رسېدل» پر لومړیو کرښو ځای پر ځای کړل، درانو توپونه چې اووه مخکښي توپونه وو د ګر پر یوه څنډه یې لوړ ځای ونیو او په دې توګه جګړه پیل شوه.

دوې ګېنټې لا تېرې نه وې چې د افغاني ښي اړخ کوماندان د هند پر ځواکونو برید امر ورکړ او «میرمنو» کلک ټینګار کاوه خو د افغاني جنګیالیو د چټک تګ له امله میمنو پر شا شو او پر ځای یې د راجپوت «مهاراج ایسرای سنګ» له خپلو سرتېریو سره چې د خپل دود له مخې یې کالي په زاپراني رنګ لړلي او لمنې یې تر ملا تړلې وې (دغو ژېړو کالیو ته «ګیسریه مانه» وایي او مانا یې برې یا مرګ دی) د افغاني کوماندان د برید د مخنیوي له پاره راوړاندې شو، خو افغاني سرتېریو د کلک ګوزار په ورکولو سره وځاپه. راجپوتیان منډې ته اړ او د میرمنو د مورچلو تر منځه وتښتېدل او ځینې یې ځای ناستي شاهزي ته ورغلل. افغاني ځواکونو ماتې خوړلي د مورچلو ترمنځه پسې واخیستل او هماغلته د وژنې او د جګړه یزولوښیو د نیونې پېښې منځه راغلې. له بده مرغه د «بان» په نامه د هوایي اورنیو مرمیو د ک ګاډي د اور اخیستو له امله وچاود؛ د بان تو لوګاډیو اور واخیست. یو شمېر بریالي افغاني جنګیالي ټپیان او وژل شول او ښي کرښې شاتګ ته اړ شوې، خو پر ځای یې د افغاني اوردو لویې برخې د ځای ناستي د ځواکونو په منځ کې لار پرانیسته او د هند وزیر الممالک قمرالدین خان چې په کېږدۍ کې پر لمانځه ولاړ و همدا مهال د افغاني توپونو د پرله پسې ډزو له امله ووژل شو، خو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

نواب صفدرجنگ[1]

د شپې تیاره د اوربند او دافغاني ځواکونو د شا تګ لامل شوه، وروسې هندي ځای ناستي د هغه واک له مخې چې له خپل پاچاه پلار څخه یې لاره، ددې له ډاره چې که مات شي نود ډیلي پلاز به د افغان احمدشاه لاس ته ورشي، د سولې غوښتنه وکړه، د افغان

(۱) میرزا مقیم ابومنصور صفدرجنګ د برهان الملک سید سعادت خان خوراساني خوریه او زوم او په اوده ولایت کې د هغه استازی و. برهان الملک چې زوی یې نه لاره د ابوالمنصور روزنه یې ونیوه، تر هغې چې نایب الحکومه او د برهان الملک استازی شو. د ماما تر مړینې وروسته د هندی محمدشاه پرمهال د پلازمېنې د تړپونو کوماندان او دبرهان الملک ځای ناستی شو. د هندي احمدشاه پرمهال د عظمي صدارت څوکی ته ورسېد، همدا چې له ورستی رتبې نه لرې شو له پاچاه سره وران او د جټانو د مشر سورج مل په مرسته یې د نوموړي پاچاه پر وړاندې د جګړې هوډ ونیو، دده بد نوي صدراعظم د وزیر الممالک قمرالدین خان زوی نظام الدوله او د ډیلي د نوي پوځي مشر نظام الملک اصف جاه زوی پیروز جنګ غازی الدین د افغان نجیب الدوله اوروهیلیانو په مرسته له ابو منصور سره جګړې وکړې او په پای کې یې دخپل حکومت ځای لکنهو ته په ستنېدو اړ ویست او هلته د شکاکلو په ناروغۍ مړ شو. ابومنصور پوه زړور و غښتلی سړی و خو دوې تېروتنې ترې وشوې چې دواړو د هند اسلامي دولت ته تاوان ورساوه:

لومړی. د خپل پاچاه پر وړاندې یې له جټانو نه مرسته وغوښته او هغوی یې د دولت لوتلو ته زړور کړل.

دویمه: د افغاني بنګښو اوروهیلیانو د شخړې په منځ کې یې بې ځایه لاس وواهه او د محمد خان بنګښ د زوي قایم جنګ تر وژل کېدو وروسته یې د قایم جنګ کهول ادله اباد ته بوت او ویې واژه او د هغوی د واکمنۍ سیمه «فرخ آباد» یې په خپله ونیو. خو کله چې د قایم جنګ زوی احمدخان بنګښ ماتې ورکړه، ملهارا او مرهټیان یې د شپږو میلیونو روپیو بډې په ورکړه مرستې ته راوبلل. احمدخان یې بېرته مات او د هغه نیمه شتمني یې مرهټیانو ته وبښله او له آره یې د هندوستان پر سلطنت باندې د هغوی د یرغل ورپرانیست.

د ابومنصور ماما برهان الملک سید سعادت خان له بېخه خوراساني او نوی هند ته لاړ و. په پیل کې د سید سربلند خان مبارز الملک چوپړ و. وروسته د ورتیا په ښودلو د ډیلي د سپاه سالار سیدحسین په مرسته د هند دشهنشاه فرخ سیر د کارکوونکیو په ډله کې راغی او بیا د هندون بیانه پوځي مشر وټاکل شو. د هندی محمد شاه پرمهال یې وده وکړه؛ پر (۱۱۰۱) کال یې د برهان الملک بلنوم وګاټه او د اکبر اباد نایب الحکومه شو. بیا د اوده نایب الحکومه توب هم ورته ورسېد. «برهان الملک» پوه او جنګیالی سړی و؛ مرهټیان یې تارومار کړل؛ له خوراساني نادرشاه سره د جګړې په ترڅ کې ډیلي ته نېژدې یرغمل او بېرته خوشي شو او څو ورځې وروسته د چنګابې په ناروغۍ مړ شو. نوموړي د ژوند تر پایه د خپل پخواني خواخوږي سربلند خان درناوی له لاسه ورنه کړ. خو سربلند خان چې د برهان الملک، نظام الملک اصف جاه، اعتماد الدوله قمرالدین خان و خواجه عاصم صمصام الدوله په څېر د هندوستان د هاغه مهال له نومیالیو څخه دی هم له آره خراسانی او د نوي راغلي سید محمد افضل زوی او نوم یې میرزا محمد رفیع دی، پلار یې د اورنګزېب پرمهال هند ته راغلی او ترکوچنۍ دندې وروسته مړ شو، زوی یې د بهادر شاه د زوی شاهزي عظیم الشان د دېوان د کارکوونکیو له ډلې څخه شو او هماغه مهال یې د سربلند بلنوم وګاټه. د فرخ سیر پرمهال داله آباد، د پټنې د عظیم اباد، اودې او کابل نایب الحکومتونه یو پر بل پسې ورکړ شول« په کابل کې یې زوی خانزادخان استازی و». د محمد شاه پرمهال د ګوجرات او بیا د ادله آباد نایب الحکومه شو، خو په خپله د نادر شاه خوراساني تر راتګه د ډیلي په دربار کې مېشت و. هند ته د نادر تر راتګ وروسته، سربلند خان له نړۍ نه لاس واخیست او پر ۱۱۵۰ کال یې سترګې ترې پټې کړې. سربلند خان بشپړ، پوځي، هڅاند، پوه او نوښتګر سړی و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمدشاه هم دا وړاندیز خوښ شو ، ځکه چې له کندهاره یې خبر اخیستی و چې ځینو خپل چاریو د هغه له وراره « لقمان خان » نه کړی ، چاپېره کړې او غواړي چې کړکېچ رامنځته کړي ، له همدې امله یې سمدلاسه د هندي شاهزي د سولې توکي واخیستل او ویې منله چې د هند د وزیر الممالک زوی « میرمنو » دې د پنجاب نایب الحکومه وي.

په دې توګه دوې دښمنې خواوې سره ښېلې شوې. هندیانو بیره کوله چې ژر د هلي ته ورسېږي ، ځکه چې محمد شاه مړ شوی او خول و پلاز زلمي ځای ناستي ته سترګې پر لار و.

له سرهند نه د احمدشاه د راتګ پر مهال د ملتان ګورګاني واکمن « زاهد خان ابدالي » له خپل زوی شجاع خان سره د ملي احساس له مخې په لار کې د احمدشاه مخې ته راغلی او اس ، اوښ او نورې ډالۍ یې له منني او درناوي سره وړاندې کړې ، احمدشاه هم د افغاني دولت له خوا بېرته د ملتان پر حکومت پرېښنوو چې وروسته یې زوي شجاع د احمدشاه له خوا په ملتان کې د خپل پلار پر ځای وټاکل شو. (۱)

احمدشاه له پنجابه پېښور ته راغی او د کابل له لارې کندهار ته لاړ ، خو لقمان خان په کندهار کې د احمدشاه د بېرته راتګ له اورېدو وروسته ، د خپلو لانجه مارو ملګریو له خوا یوازې پاتې شو ؛ په ناچارۍ یې مخور راوړاندې کړل او پښېماني یې وښوده ، احمدشاه دی وبانښه او بندي یې کړ ، خو نوموړی ډېر ژر په زندان کې مړ شو. (۲)

---

(۱) کتلې شئ: د « رنجیت ظفرنامه » د دیوان امرنات لیکنه ، د لاهور چاپ ، ۱۹۲۸ کال ، ۱۱۲ مخ.

(۲) مجمل ، ۱۱۲ مخ ، ابوالحسن د خپل کتاب په بل ځای کې د لقمان خان زامن یادوي چې په ارګ کې دننه یې له تیمور شاه او د هغه له ورونو سره یو ځای ډوډۍ خوړه ، ۱۵۲ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووه ویشتم څپرکی

دویم یون (۱۱۶۲) کال

د سیالکوټ، اورنګ آباد، ګوجرات و سپرسرور نیول

احمدشاه بیا پر (۱۱۶۲) کال د کابل و پېښور له لارې مخ پر پنجاب و خوځېد، همدا چې «شاهدرې» ته ورنېژدې شو، معین الملک میرمنو په ښکاره د مخنیوي په لټه کې شو، خو په زړه کې یې د سولې لار لټوله، په پای کې یې وکړای شول چې د اشرف الوزرا شاه ولیخان په منځګړتیا خپل درناوی احمدشاه ته وړاندې کړي.

میرمنو په خپل دغه وړاندیځ کې ومنله چې د سیالکوټ، اورنګ آباد، ګوجرات و سپرسرور څلورګوني سیمې د افغانستان اړوند وګڼي؛ کالنۍ مالیه یې د افغانستان دولت ته ورکړي او سمدلاسه یې هم د نوموړیو سیمو مالیه له ځینو ډالیو سره احمدشاه ته ولېږله.

احمدشاه چې لا یې د پاچاهی دوه کاله تېر نه وو او افغانستان یې د کورنیو چارو له پلوه د سمون وړ ګاڼه، د میرمنو وړاندیځ یې ومانه او پېښور ته راستون شو. ۱۱۶۲ کال لا پای نه و چې احمدشاه کندهار ته راغی خو له یوې نوې پېښې سره مخ شو چې د ده ژوند یې ګواښه. دا لانجه د ده د وژلو او سلطنت رنګولو سیاسي لوبه وه. د دې لانجه ماري ډلې مشر هماغه پېژندل شوی افغان سردار نورمحمد خان غلزی «میرافغان» و چې له شپاړسو زرو سرتېریو سره د خوراساني نادرشاه ملګری و. نوموړی د نادرشاه ترمړینې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته دڅان له پاره د افغانستان د پاچاهی خوب لیده، خو دا چې د « شیرسرخ » په جرګه کې د تاو تریخوالي او لویی له کبله د دغه ستر ځای له نیولو بې برخې شو، په دې توګه یې خوب د خپل پاچاه احمدشاه پر وړاندې « چې یو مهال دده تر لاس لاندې افسر و » پر غبچ و پر غز واوښت، ځکه یې تګی ته لاس واچاوه او د احمدشاه د دولت څو تنه ناخوښي یې « چې ددوي غوندې په هر دولت کې وي » د ځان پر خوا راټول کړل.

په دوی کې نومیالي سړي کدو خان، محمد خان پوپلزی او د توپونو کوماندان عثمان خان وو.

احمدشاه ددې ګواښناکې پېښې تر برسېرولو وروسته « دا چې تېر کال یې د لقمان خان پېښه په سره سینه زغملې وه » دا ځل د دښمنو له زړور تیا څخه اندېښمن شو او ددې له پاره چې نورې پوځي چارې یې هم په پام کې وې د پلازمېنې د ډاډ منبدو له امله یې هغوی ووژل او همدا دده پر وړاندې دده د پاچاهی د پېر وروستی بلوا وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اته ویشتم څپرکی

دریم یون (۱۱۶۳) کال

د هرات نیول، شمال وسهیل ته لښکر لیږنې او د بلخ، بدخشان و بلوچستان لاسته راوړل

احمدشاه د پنجاب تر دویم یانه وروسته، څه موده د افغانستان له ختیزو سیمو څخه د سند تر سینده داړه من شو: خپل پام یې لویدیځ لوري ته راوګرځاوه او تر هرڅه لومړی یې هرات تر کار لاندې ونیو. دامهال د هرات حکومت د توپچي باشي امیرخان و بهبود خان په ولکه کې و. په مشهد کې هم د نادرشاه لمسی شاهرخ له (۱۱۶۱) کال را پردېخوا د نادر د ځای ناستي په توګه منل شوی و، خو پر (۱۱۶۳) کال د هغه ځای د څو مشرانو د موخو له امله، شاهرخ څو ورځې بندي او بیا ړوند کړای شو او سید محمد چې د امام رضا زیارت متولي و د سلیمان شاه په نامه، دده پرځای کېناست. دغه سري د هرات مشر احمدشاه ته راوپاراوه. امیرخان د احمدشاه له اړوند والي څخه سرغړاوه او همدا چې له کندهاره یې هرات ته د احمدشاه د خوځېدو واورېدل، تینګار یې پیل کړ. دا مهال احمدشاه له (۲۵) زرو سپرو او پلیو سرتېریو او توپونو سره د ګرشک، فراه او سبزوار لار ونیوه. کله چې احمدشاه هرات ښار ته ورنېژدې شو، ویې لیدل چې امیرخان پر ساتنه بوخت او د پرګنو د غوښتنې پروا نه لري، ځکه یې تر (۱٤) ورځو تم وروسته پر ښار د یرغل لار ښوونه وکړه، د ده سرتېري د شګو له کڅوړو سره پرمخ لاړل: کنده یې ډکه کړه؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بې ساري زړورتيا د توپونو د ډزو له سېمې نه د ډېرې مرګ ژوبلې په زغلمو تېر او برجونو او د بوالونو ته يې د ختلو له پاره زينې ودرولې. ښاريانو هم د احمدشاه د سرتېريو مرستې ته ورودانګل؛ دا برو برج يې ورو وسپاره او په ښار کې يې د پارسي جګړه مارو په وژنه لاس پورې کړ. په دې توګه احمدشاه ښار ته ورننوت؛ امير خان يې وواژه او درويش علي خان هزاره يې د هرات د نايب الحکومه په توګه وټاکه.

دامهال د خوراسان ولايت چارې ګډې وډې⁽¹⁾ او د احمدشاه د ورتګ او د هغه ځاى د نيولو له پاره اوتا چمتو وه، خو احمدشاه نوموړى تګ راتلونکې ته وځنډاوه يوازې وزير شاه وليخان يې له لسو زرو سرتېريو سره د افغانستان د شمالي سيمو (مرو، ميمنه، بلخ، بدخشان) د سمون له پاره واستاوه او خپله د هرات تر سمون وروسته کندهار ته راستون شو. سپاه سالار سردار جانخان چې د مشهد د بلواګرو د مخنيوي له پاره «چې د اميرخان مرستې ته راخوځېدلي وو» له پېنځو زرو سرتېريو سره لېږل شوى و، هغوى يې د تربت شيخ جام په سېمه کې سره وشنل او بېرته د احمدشاه له اوردو سره يوځاى شو.

احمدشاه کندهار ته له راتلو سره سم ځنډ ونه کړ او د کندهار د لنډګاونډي «بلوڅستان» د نيولو له پاره يې يو ګډ لښکر واستاوه، ابن محمد امين په دې اړه وايي

---

(۱) د نادر تر وژلو وروسته (۱۱۶۰) يې وراره ميرزا علي قليخان د زابل، سيستان، هرات و هزاره له افغاني سرتېريو سره له سيستانه مشهد ته لاړ، د نادر ټول کهول يې وواژه او ړوندويندي يې کړ. يوازې د نادر لمسى شاهرخ يې د کاروني له پار وساته او په خپله يې د هماغه کال د جمادي الاخر پر (۲۷) د عليشاه تر نامه لاندې د پاچاهۍ غېږ پورته کړ، ورپسې يې ورور د عراق حاکم ابراهيم خان ورته راپورته او د نورو افغاني مشرانو لکه الله يار خان غلزي او نورو په مرسته يې په سلطانيه کې له علي قلي سره جګړه ونښلوله؛ مات يې کړ او د ۱۱۶۱ کال پر نيمايي په خپله پاچاه شو، خو ډېر ژر په سمنان کې د شاهرخ او خوراساني سرتېريو له خوا راوپرځېد او ووژل شو او شاهرخ يې پرځاى کېناست. بل کال يې علي قلي هم وواژه. پر (۱۱۶۳) کال اتلس کلن شاهرخ د امام رضا زيارت د متولي ميرسيد محمد له خوا بندي او ړوند کړاى شو او نوموړى سيد يې د سليمان شاه په نامه پرځاى کېناست، څو ورځې وروسته دى هم دلښکر د مشر يوسف جلاير له خوا ړوند و بندي شو او ړوند شاهرخ تش په نامه پاچاه وټاکل شو.

يوسف هم پر (۱۱۶٤) کال د ميرعلم خوراساني او د «کورد» د اميرجعفر له خوا په جګړه کې مړ او د شاهرخ نايب السلطنه توب اميرعلم ته ورسېد. امير علم خپل ملګرى د کورد جعفر هم وواژه او په خپله تر (۱۱۶۶) کال پورې پاتې شو، خو پر هماغه کال د احمدشاه دراني ورتګ نوموړې شخړې تولې له منځه يوړې.

کتلى شى: مجمل التواريخ، د ابن محمد امين ليکنه، د زين العابدين له لمنليک او د مدرس رضوي له ځنډ ليک سره، د تهران چاپ، ۱۳۲۰ کال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دا يون احمدشاه په خپله کړی دی[1] خو نوموړی مؤرخ د يونونو د نېټو او څرنګوالي په اړه ژوري تېروتنې لري. په هر ډول، دا مهال بلوچستان د سردار نصيرخان بلوچ په لاس کې و چې يو آزمېيلی او زړور سړی و، ده د نادر تر مړينې وروسته له خپله نايب الحکومه توب نه يوه کوچنۍ پاچاهي جوړه کړې وه، خو سره له دې هم هغه چې د ژور ليد خاوند و، هېڅکله پر خپل ځواک ويسا نه شو او د احمدشاه وړانديځ يې ومانه چې د هغه له خوا د بلوخستان نايب الحکومه او په جګړو کې به له شپږزرو سپرو بلوچو سره داحمدشاه په اوردو کې خدمت کوي او د خپلو د غو سپرو کنډکونو لګښت و تنخا به د بلوچستان په ماليه کې شمېري. نصيرخان دومره د ادب خاوند و هوښيار و چې داحمدشاه د مينې او ځانګړې پاملرنې وړ وګرځېد. نصيرخان وروسته له شپږ زريز بلوڅ لښکر سره د هند و نېشاپور په راتلونکيو جګړو کې د احمدشاه تر شا ليدل کېږي. احمدشاه هم دده د زيار ګالنې په درناوي په شمال کې د « هنه ګي » سيمه چې د پښتنو کاکړو ځای و، ورو بښله.

خو، شاه ولي خان له هرات مروې ته ورسېد او له هغه ځايه ميمنې، اندخوی او شبرغان ته واوښت؛ ټولې دغه سيمې يې د احمدشاه دولت اړوند او نوي مشران يې پرې وټاکل.

شاه وليخان چې بلخ ته راغی يو لښکر يې تا شقرغان او ايبک ته تر باميانه ولېږه، دلښکر مشر ته يې لارښوونه وکړه چې په نوموړيو ځايو کې مشران وشمېرونکي وټاکي او د ماليو د ورکړې له پاره آر کېدي. وروسته شاه وليخان د کوندوز له لارې تخار ته واوښت؛ تر بدخشانه (فيض آباد) مخکې لاړ او د بلخ چارې يې هماغلته هم پلې کړې. شاه وليخان ددغو دوو لويو افغاني ولايتونو تر سمون وروسته د خان آباد و اندراب له لارې پر هندوکوش واوښت او له پنجشيره ګلبهار ته راغی؛ د کوهستان و کوهدامن د چارو تر څغلنده سمون وروسته د کابل له لارې کندهار ته لاړ او د (١١٦٤) کال په وروستيو کې احمدشاه ته ور ورسېد. احمدشاه ډېر ترې خوښ و چې دی يې په شمال کې د اوږده يانه له ستونزو څخه ژغورلی و، له همدې امله يې په ګلبهار کې يوه ښېرازه ځمکه چې شاه ولي خان د لارې په ترڅ کې په خپله خوښه کړې وه؛ ورو بښله.

---

(١) مجمل، ٩٠ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه ویشتم څپرکی

څلورم یون (۱۱٦۵) کال

د پنجاب و کشمیر نیول، د ډهلي دربار ته سفیر لیږل، د ملتان و سند او د اندوس د ښیو کڅونو سمون

احمدشاه پر (۱۱٦۵) کال اوردو ته د یانه لار ښوونه وکړه، دا مهال سرتېري ښه په دم کې وو او کالنی دري میاشتنی دمه یې په کورونو کې تېره کړې وه، د لښکر اسونو هم د اوړي واښه خوړلي، مزي او چمتو وو. احمدشاه له کندهاره د کابل له لارې مخ پر پېښور روان شو، نوموړي ښار ته تر رسېدو وروسته یې د ایشک آقاسی عبدالله خان په مشرۍ یو لس زریز لښکر د کشمیر د نیولو له پاره ولېږه، عبدالله خان په اټک کې له اباسینه پورېووت او د حسن ابدال له کلي یې مخ پر کشمیر لاریون ونیو، تردې پورې لا دغه ولایت د هند شهنشاه په بې جوکې نامه سمبالېده، همدا چې عبدالله خان ورننووت، د کشمیر حکومت یې ونیو او تر سمون او د ساتونکیو ځواکونو تر ځای پرځای کولو وروسته یې، کوچنی خواجه عبدالله خان (کوچنی ځکه چې له ده سره یې توپیر وشي) نایب الحکومه او سکجیون هندو یې د کشمیر ولایت مستوفي وټاکه او په خپله د کندهار لورې ته راروان شو.

مستوفي سکجیون د وزیر شاه ولیخان لاس روزلی خو د فطرت (ختې) له مخې دروهن و بې پتې سړی و چې څه موده وروسته یې د دروهې او تګی په لار کې سر بایلود. احمدشاه له

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېښوره لاهور ته لاړ ، معین الملک میر منو چې پلار یې د سرهند په جګړه کې (۱۱۶۱) د احمدشاه له لاسه وژل شوی او د پنجاب څلور سیمې ترې لاړې وې (۱۱۶۲) ، داخلي وروستی جګړې ته چمتو شو . د هغه سپاه سالار «راجاګورامل» له سینده تېر او شاهدرې ته نږدې یې اډه ونیوه. همدا چې احمدشاه را ورسېد ، کلکه جګړه ونښته ، ښکاره ده چې بری د افغاني اوردو و او د پنجاب سپاه سالار ووژل شو؛ سرتېري یې وتښتېدل او معین الملک خان سپارلو ته اړ شو ، مفتي عبدالله یې د احمدشاه اوردو ته ورولېږه او د شاه ولیخان په منځګړتوب یې ښښنه وغوښته ، احمدشاه پر ښښنه سربېره دی یو ځل بیا د افغانستان د پنجاب د نایب الحکومه په توګه وټاکه ، میرمنو هم خپله خوندینه چې څه د پاسه لس میلیونه روپۍ وې ، د مالیو په نامه د احمدشاه دولت ته وسپارله او د رښتینوالي لوړه یې وکړه. احمدشاه لاهور ته ورننووت؛ د چاروسمون یې پیل کړ او کلندر خان افغان یې له یوه لیک سره چې د پنجاب نوې پېښې په کې لیکل شوې وې ، د یلي دربار ته ولېږه . د هند شاهنشاه احمدشاه ګورګاني چې د سرهند جګړه یې هېره شوې نه وه او بیا یې له افغانانو سره جګړه نه غوښته ، د احمدشاه دراني وړاندیځ یې واخیست او ویې منله چې تر ستلج اخوا پنجاب ، سند ، ملتان و کشمیر دې د افغانستان وي. افغان احمدشاه د پنجاب و ملتان د چارو تر سمون وروسته د سند د ښي اړخ کڅونو د چارو د سمبالتیا له پاره له اباسینه تېر او ارزښتمنې افغان مېشتې سیمې یې له دېرو نه تر پېښوره وکتې او له وګړیو او خانانو سره د مالي او پوځي چارو ، ګرنیزوتوکو او د وسله والو د سرشمېرنې په اړه وغږېد او ځینې آرونه یې وټاکل چې «د ګروال میلسن» و «محمد حیات» یې یادونه کوي. همدا راز دغه وروستی مؤرخ په نوموړیو افغاني سیمو کې د احمدشاه د ځینو آرونو نومونه اخلي. لکه: احمدشاه د ګنداپوریو او اپرېدیو د وسله والو سرشمېرنه وکړه چې د لومړي د لې وسله وال (۱۲) زره او د دویمې (۱۹) زره وټاکل شول. یا دا چې پر (۱۱۸۱) کال یې د میاوالي د سیمې د یوې کوربې ځمکې (نږدې څلوښت جریبه) مالیه «یوه» روپۍ وټاکله ، همدا راز یې له مروتو نه د کالنۍ ځمکنۍ مالیې پرځای دوه سوه مهار شوي اوښان او د جګړې په ورځو کې دوه سوه بې تنخا سپاره اخیستل . د بنو مالیه یې هم د لښکر د لګښت و خواړو پر شپږ و زرو روپیو سربېره ، د کال (۱۲) زره روپۍ وټاکله. (۱) محمد حیات همدا راز پر (۱۱۷۳) کال بنو ته د احمدشاه د تګ یادونه هم کوي. (۲)

احمدشاه د سند د ښیو غاړو تر کتنو وروسته ، پېښور ته راغی او له هغه ځایه د کابل پر لار کندهار ته لاړ. کندهار ته له راتګ سره سم یې د مشهد ولایت د نیولو چارې تر کار لاندې ونیوې.

---

(۱) حیات، ۴۳۷-۳۱۳-۶۱۵-۵۸۲-۵۲۰ مخونه.　(۲) حیات، ۶۲۸ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیرشم څپرکی

پینځم یون (۱۱۶۶) کال

د نېشاپور جګړه

احمدشاه چې نور د افغانستان له ختيز لوري وزګار شوی و، بيا يې لويديځ ته پام او د هېواد د پخوانيو څمکو بيا نيونه يې پيل کړه. له همدغه امله پر ۱۱۶۶ کال له کندهاره هرات او له هغه ځايه مخ پر نېشاپور وخوځېد. د احمدشاه سرلښکر د لارې په منځ کې د شاهرخ د استازي مير علم له ورور معصوم نه «تونکلا» ونيوه او احمدشاه بې ځنډه د يله نېشاپور ښار چې د شاهرخ د حاکم «جعفربيات» تر لاس لاندې و؛ کلابند کړ. د جګړو په ترڅ کې جعفر مړمی وخوړه او ځای يې اتلس کلن «عباسقلي» ونيو. هاغه مهال نېشاپور له کلکو پوځي ښارونو څخه ګڼل کېده او ناځاپه هوا سړه او واورښتې شوه چې پوځي خوځښت وتو پونه يې له ستونزې سره مخامخ کړل. د عباسقلي تره «سيف الدين» خپل زلمي وراره ټينګار ته هڅاوه. ژمی رالنډېده او د خواړو، واښو او سوند توکو تنګڅه په مخ کې وه. په ځانګړې توګه چې د نېشاپور د سيمو څو کلنو پرله پسې بلواوو او د نادر تر وژل کېدو وروسته د ځان خوښيو مشرانو تاړاکونو د دغه ولايت کلي و بانډې رنګې کړې وې. احمدشاه ليده چې کلابندي اوږدېږي، ځکه يې د راستنېدو پرېکړه وکړه او تر شاتګ مخکې يې لارښوونه وکړه چې درانه توپونه چې ورل يې د پرله پسې ورښتونو او د لارو د ويجاړتيا له امله ستونزور وو، د نېشاپور په کاريزونو کې ښخ کړای شي او په خپله د هرات خوا ته راوګرځېد. له هرات نه د تېرېدو پر مهال په اوسنی اسلام کلا کې ساړه دومره ډېر شول چې د مؤرخينو د وينا له مخې په يوه شپه کې اته سوه سرتېري مړه شول او د اوردو ډېرو پوځيانو ځارويو په ځيرل شويو ګېډو کې شپه تېره کړه، خو همدا چې احمدشاه کندهار ته راغی د هغه ځای تود و پوست ژمی ده او د ده اوردو ته د هوساينې لامل شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو دیرشم څپرکی

شپږم یون (۱۱۶۷-۱۱۶۸) کال

د مشهد و نېشاپور نیول

احمدشاه د نېشاپور د پروسېږن یانه (۱۱۶۶) تر راتګ وروسته او د نوموړي ځای د چارو د نیمګړې پرېښوونې له امله د زړه له کومې ناکراره و، همدا چې هوا ښه شوه پر (۱۱۶۷) کال بیاد پلازمېنې له سر تېریو سره وروخوځېد، یوشمېر سپرويې له سپاره ښتنې سره سم، هر یوه له ځان سره د کابل په تیږه دوه نیم چارکه چوون هم واخیستل چې نېشاپور ته له ورتګ سره سم یې د کلاتړوونکیو توپونو جوړو ونکیو ته ورکړي.

احمدشاه له هراته جام، لنګر او له هغه ځایه مشهد ته لاړ او ښار ته نږدې د جلوايي سېمه یې اډه وټاکله. دا مهال د ړانده شاهرخ (د میرزا رضا قلي زوی او د نادرشاه خوراساني لمسی) خپلچاري نایب السلطنه «امیرعلم خزیمه» په مشهد کې نه و او کوم لرې ځای ته لاړو، د نوموړي خپلسریو چارواکیو شاهرخ له احمدشاه سره جګړې ته اړ ویست او جګړه ونښته، خو پرګنو شاهرخ ځانسپارنې ته وهڅاوه، دی هم د احمدشاه اوردو ته راغی او د خپل اړوند والي او غوږ نهونې څرګنداوی یې وکړ. احمدشاه د خپل پخواني سیاسي چلند له مخې شاهرخ ونازاوه او د ځان له خوا یې د مشهد نایب الحکومه وټاکه. وروسته احمدشاه مشهد ښار ته ورننوت؛ د چارو پر سمون لګیا شوا و افغان نورمحمد خان یې په ښکاره د شاهرخ مرستیال، خو په مانا کې د خوراسان ولایت د بشپړ واک خاوند وټاکه. په ملکي جوړښت کې یې هم د جام، باخرز، خاف، تربت و ترشېز

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیمې له مشهده بیلې او د هرات اړوند يې کړې.

احمدشاه له دغه ځایه د کندهار د ځواکونو کوماندان «شاه پسند خان» له پنځو زرو سپرو سره د شاهرود ، بستام و سبزوار د نیولو لپاره ولیږه ، نوموړی د خپلې دندې تر بشپړولو وروسته د مشهد لویې چاونۍ ته راستون شو . د ځینو د وینا له مخې په دغه یانه کې د شاه پسند سپرو د لوډ خزر د کځونو د خپلواک واکمن حسن خان ګاجار له ځواکونو سره د «مزینان» پر دښته په ناڅاپي توګه ټکر وکړ ، تر دې پېښې وروسته احمدشاه له مشهده ووت او د نیشاپور پر لوري روان شو ، همدا چې نیشاپور ته ورسېد ، عباس قلي بیا ناړامه شو او احمدشاه د افغاني ، یا د سلطان محمد د وینا له مخې د پېرنګي کارپوهانو په مرسته یو لوی توپ جوړ کړ . که څه هم چې د احمدشاه په اوردو کې د اروپایي کارکوونکیو شته والی له منلو لرې ښکاري ، خو دا سمه ده چې ده د نیشاپور نیونې او د پروسېږن سپکاوي د لرې کولو له پاره درون توپ جوړ کړ . احمدشاه هوډمن و چې د خوراسان له څنګه دا ازغي لرې کړي ، په دې توګه د ډبوالونو جګړه پیل شوه او د دغه درانه توپ په مرمیو « چې د ځینو مبالغه خوښوونکیو مؤرخینو په وینا یې یوه مرمۍ د کابل په تیږه دوولس نیم منه کېده » د ښار کلکې سیمې ونړول شوې.

نیشاپوریانو « چې له پخوا راهیسې یې له احمدشاه سره د جګړې هوډ نه و » عباسقلي خان سپارنې ته اړ ویست ، ده هم له خپلو وسله والو سره ځان وسپاره ، خو له بده مرغه چې د ښار د پوځي ځایونو غوره برخې ړنګې شوې وې . په هر ډول ، احمدشاه چې زړور میړونه یې روزل ، عباس قلي یې هم و نازاوه ؛ د ځان له خوا یې د نیشاپور پر حکومت وټاکه ؛ د هغه تېریې غزني ته راوست او په خپله پر ۱۱۶۸ کال د هرات پر لار کندهار ته لاړ .

تر دې وروسته احمدشاه د کورنیو چارو د سمون له پاره ښه وزګار شو ځکه چې ده د اته کلن کړاو په ترڅ کې خپله ستره سلطنتي دنده چې تر افغان ملي بیرغ لاندې د افغانستان د ځمکو سیاسي او اداري یووالی و ، په ښه توګه بشپړه کړه ، اوس چې له جیحونه تر عمان او له ستلجه تر سیستان پورې ده په هېواد کې ګڼل کېدل ، هاغه مهال رارسېدلی و چې احمدشاه په کراری سره د خپلو اته کلنو هڅو پایله ترلاسه کړي.

هېره دې نه وي چې احمدشاه په خپله د غه جغرافيايي نقشه کې د هېواد یوه غرنۍ سیمه (بلورستان) چې اقتصادي ارزښت یې نه لاره؛ هیره کړې وه ، ځکه چې له څو پېړیو راهیسې ، له ګوډ تیمور پر ته چا د افغانستان د دغې پر زړه پورې سیمې یادونه کړې نه ده .

احمدشاه تر (۱۱۷۰) کال پورې له پلازمېنې (کندهار) ونه ووت او پر اداري چارو بوخت و ، خو د پېښو بهیر تر دې نور کرار پرې نه ښوو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه دیرشم څپرکی

اووم یون (۱۱۷۰) کال

د پنجاب و کشمیر سمون، د ډیلي نیول

احمدشاه د دولت لوړ پازي چارواکي ژر، ژر له خپلو دندو څخه نه لري کول، موږ د احمدشاه مهال داسي څېرې پېژنو چي دده د پاچاهی تر پایه یې هغه واک چي لارویې ساته، لکه اشرف الوزرا شاه ولیخان چي شپږویشت کاله لومړی وزیر او سردار جانخان همدومره موده د افغاني اوردو لوی سپاه سالار و.

که یو رېښتین و ازمېیلی چارواکی به د دندې په ترخ کې مړ شو، احمدشاه یې زوی یا ورور پر ځای ټاکه، په همدې توګه چي د پنجاب افغاني نایب الحکومه معین الملک میرمنو مړ شو، احمدشاه یې ځای دده زوی «میر مؤمن» ته ورکړ، نوموړي د خپلې هوښیارې مور «مغولاني بېګم» واوښي خواجه موسی په مرسته د غه ستره پازه پرمخ بوتله، خو د میر مؤمن ژوند لنډ او تر مړینې وروسته یې د لاهور د سترو چارواکیو او مغولاني بېګم ترمنځ شخړې پیل او د حکومت چارې ګډې وډې شوې، احمدشاه له کندهاره د سپاه سالار جانخان ورور «امان خان پوپلزی» د نایب الحکومه په توګه وټاکلی وروليږه خو د نوي حاکم ترور رسېد و پورې ناخوښيو چارواکیو، لکه د پخواني نایب

(c) ketabton.com: The Digital Library

الحکومه مرستیال طره باز خان ، پوځي کوماندان بکاري خان رستم جنګ ، د نایب الحکومه زوم خواجه موسی احراري ، د نواب عبدالصمد خان زوی عبدالله خان سیف الدوله او ځینو نورو دومره او تا ترخه کړې وه چې امان خان یې له سمولو بېجوکې شو ، ددغه تاوتریخوالي یو ستر لامل د هند د دولت وزیر احمدشاه ګورګاني د امیرالامرا ، د اصف جاه د لمسي او د خان پیروز جنګ د زوی شهاب الدین عماد الملک غازي الدین خان بهار پیروز جنګ [1] پټې لمسونې وې.

په هند دربار کې د غه وزیر ستر اغېز لاره او د هندوستان شاهنشاه «دویم عالمګیر» یې د قلم غوندې په ګوتو نڅاوه.

همدا چې غازي الدین په پنجاب کې او یه خرې ولیدې ، د کېانو نیول یې پیل کړل او سید جمیل خان یې له پوځي لښکر سره لاهور ته واستاوه ؛ د میرمنو مور یې په دوکه او تګې یرغمل او نومیالی بلواګر « آدینه بېګ » یې ومانه او پوځي مرسته یې ورکړه ، چې هغه بیا پر (۱۱۷۰) کال د هندوستان د شاهنشاه له لښکرو سره لاهور ونیو او د دریو میلیونو روپیو په ورکولو د هند د دربار حکمران شو. سربېره پر دې غازي الدین وکړی شول چې په کشمیر کې افغاني مستوفي « سکجېون » د خپل دولت پر وړاندې د روهې ته راکاږي ، سکجېون د مېلمستیا پر شپه د کشمیر نایب الحکومه او پوځي کوماندان « کوچنی خواجه » په ناځوانۍ سره بندي او ووژه او ځان یې د ډیلي له خوا نایب الحکومه وټاکه. احمدشاه چې پر له پسې یې دا خبرونه اخیستل پر ۱۱۷۰ کال یې په کندهار کې پوځ « تیارسئ » او سمدلاسه د پوځیانو او نیم پوځیانو راغونډېدل پیل شول. احمدشاه داخل پرغز نیولی و اوغوښتل یې ژر تر ژره بلوائي ته وروړسېږي ، ځکه یې د

(۱) غازي الدین زړور ، ژېبوه ، شاعر او ښه لیکونکی ، خو مرستهیری او حق ناپېژندونکی سړی و او د ګټې او نامه ډېر وږی و. ده سربېره پر دې چې له خپل مرستندوی ابومنصور صفدرجنګ سره چې د هند په دربار کې یې دده پلوي کوله ، له پاچاه سره هم پټ پرې کړ. هندي احمدشاه دی خپل وزیر وټاکه ، خو نوموړي مرهټیان له شاه سره جګړې ته راوبلل ؛ په سکندره کې یې ولوټه او د پاچاه مور یې ړنده کړه ، وروسته یې له خپل نوي لاسپوڅي پاچاه « دویم عالمګیر عزیز الدین محمد » سره هم همدا ناوړه چلند وکړ. د نوموړي دغو کړنو له یوې خوا د هند د اسلامي دولت د ړنګولو ، مرهټیان زړور کړل او له بلې خوا یې پاچاه د پردیو د هر ډول ملاتړ و مرستې راکاږلو ته چمتو کړ ، خو همدا چې غازي الدین د افغان احمدشاه له خوا وشړل شو ، بیا یې ښه ورځ و نه لیده ؛ د نړۍ له چارو یې لاس واخیست او د دوولسمې هجري پېړۍ په پای کې په یوه پټ وتیلږ و پرخلیک له نړۍ نه لاړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پخوانيو يونونو پر توپير، د بلوچستان لارونيوه او د لارو پر ناورتيا سربېره د بلوچستان له شمالي سيمو څخه سند ته واوښت[1] او چې له اندسه تېر شو، مخامخ په لاهور ورغی. دا مهال آدينه بېگ د پېښې پر ارزښت وپوهېد او ليدل يې چې هند دولت و وزير غازي الدين له احمدشاه سره د جنګېدو متره نه لري، نو سملاسي تېښته يې د هوښيارۍ کار وګاڼه: لاهور يې خوشې کړ او د هانسي د پوال خواته لاړ، خو احمدشاه يوازې د پنجاب سيمون نه غوښت، د هغه هيله دا وه چې د ډېلي دربار له ناوړه څېرو څخه پاک او د هند شاهنشاه لارې ته له راوستو سره، پياوړی هم کړي چې د خپل هېواد ساتنه وکړای شي او د هند ناوړي پنجاب ته رانه شي، ځکه د لاهور و پنجاب تر ځغلنده سيمون وروسته بيا له ستلجه پورېووت، دا مهال د «نورالدينخان بامېزي» ترمشرۍ لاندې کشمير ته تلونکی لښکر مخ پر شمال روان و، همدا چې کشمير ته ورسېد، بلواګر يې وشنل، مستوفي سکجېون يې ونيو او بندي يې لاهورته ولېږه او په خپله څه موده د هغه ولايت د سيمون له پاره پاتې شو.

هند دربار له ستلجه د احمدشاه له راتېرېدو څخه خبر شو، خو ويې نه غوښتل ،يا يې ونه شو کړای چې مخنيوي ته راوړاندې شي، ځکه يې د هرکلي لار ونيوه او تر ټولو مخکې د هند افغاني مشران د پر تاوده ښکار ېدل، له دې ډلې څخه د اصالت خان يوسفزي زوی «نجيب خان- نواب نجيب الدوله بهادر» چې د وزير غازي الدين له خوا له پوځي ځواک سره د جګړې له پاره رالېږل شوی و، د کرنال په سيمه کې له احمدشاه سره مل شو.[2] نوموړی زړور سړی او د هند په افغاني نوميالیو سرونو کې ګڼل کېده، له

---

(۱) Afghanistan From Darus to Amanullah. د سرجارج مکمن ليکنه، د لندن چاپ. ۱۹۲۹، ٦٤-٧٦ مخونه.

(۲) په پيل کې نجيب الدوله د روهيله له مشرانو حافظ رحمت خان و دونديخان سره په مراد آباد کې اوسېده او څه ځای او نوم يې نه لاره، د هندي احمدشاه وزير «غازي الدين» ډېلي ته راوغوښت او خپل سيال ابومنصور خان صفدرجنګ ته يې مخامخ کړ. د هغو جګړو په ترڅ کې چې وشوې نجيب خان، ابومنصور دې ته اړ کړ چې او دې ته پر شا شي، تر دې وروروسته «نجيب خان د نجيب الدوله و اقطاع پهترګده نوم وګاټه. وزير غازي الدين دی هند ته د افغان احمدشاه د لښکر غځونې پر مهال، مخنيوي ته وروليږه، خو نجيب الدوله د جګړې پر ځای احمدشاه ته له درناوي سره ورغی، احمدشاه هم دی په ډېلي کې د هندوستان اميرالامرا (د پوځي ځواکونو لوی کوماندان) وټاکه. نجيب الدوله د ژوندانه تر پايه ددې لويې څوکۍ څښتن و. دی سپينږيری او زړور سړی وا او د ډېلي د دښمنو او مرهټيانو په جګړو کې يې څرګندې اتلولۍ وکړې. د جټانو نوميالی مشر «سورج مل» چې دهندوستان د اسلامي سلطنت لوی دښمن او د مرهټيانو پلوی و، هم په پای کې د نجيب الدوله له خوا ووژل شو او ځای يې زوی «جواهر سنګ» ته پاتې شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدې امله د احمدشاه له خوا د هندوستان دولت سپاه سالار وټاکل شو، د ده د «پاني پت» په جګړه کې د هند د نورو افغاني مشرانو په ګډون، زيات کړه چې افغاني وينه يې په رګونو کې چلېږي.

احمدشاه له ډيلي نه د برش ميله لرې و چې په «بسونيت» کې يې وزير غازي الدين د هند دولت په نامه هر کلی وکړ او د ډيلي د سياسي تېرو تنو ښېښه يې وغوښته، احمدشاه د هند ولت د دغه پوځي لښکر غځوني د لګښت تاوان لنډولو ته راوباله، خو وزير خپله بې جوکې وښوده او احمدشاه مخ پر ډيلي وخوځېد.

د ډيلي په پنځلس ميلی کې د هندوستان شاهنشاه دويم عالمګير «محمد عزيزالدين» د احمدشاه ليدو ته وروړسېد او احمدشاه د جمادی الاول پر (۷) د جمعې پر ورځ پر ډيلي ښار ورننوت، دويم عالمګير چې د افغانستان له شاهي کورنۍ سره يې خپلوي ښه ګڼله، ځکه يې د خپل ورور شاهزي اعزالدين لور نکاح په ځانګړي سلطنتي دود له شاهزي تيمورشاه سره وتړله. احمدشاه د هند د چارو د سمون له پاره، د هېواد لوی وزارت د پخواني وزير الممالک قمرالدين خان زوی نظام الدوله[1] ته ورکړ او افغان نجيب الدوله يې د هندوستان سپاه سالار وټاکه.

احمدشاه يوه مياشت وخو ورځې په ډيلي کې مېشت و او له ښه مرغه دغه پلازمېنه چې اتلس کاله پخوا يې د نادرشاه د اوردو له لاسه د هنديانو په وينا دوه سوه مېليونه روپۍ تالا شوې وې، دا ځل د احمدشاه د پوځي سمون تر سيوري لاندې ښېړ وساتل شو او له د ډېرش زرېز افغان اوردو نه يې چې تر سېزونکي لمر لاندې يې سلګونه ميله لار وهلې او اوس يې د دوی په ګروهه د نيول شوي هېواد د پانګو منځي او زېرمه په لاس کې وه؛ هيڅ ډول زيان ونه رغامه، خو په خواشينۍ سره چې د کرکې جتيانو له سېمو نه ډيلي ته د افغاني اوردو تر راستنېدو وروسته، د ډيلي د ځينو بدغوښتونکيو د لاسوهنو او د اوردو له امله د احمدشاه پر هوډ سربېره دغه او تا بل ډول شوه.

---

(۱) نظام الدوله د هند د وزير الممالک (صدراعظم) اعتماد الدوله قمرالدين خان زوي دی، پلار يې د بهادر شاه او فرخ سير له مهاله تر محمد شاه ګورګاني پورې د هندوستان له لويو چارواکيو څخه و، په خپله هم د احمدشاه ګورګاني له خوا يو ځل وزارت او بل ځل د هندوستان اميرالامرا رتبې ته رسېدلی و او دا دی يو ځل بيا د افغان احمدشاه له خوا د هند پر وزارت وټاکل شو، خو د هغه يو ګڼ شمېر پيسې هم د احمدشاه دولت پانګې ته ورکړ شوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ډهلي کې د احمدشاه د اوسېدو په ترڅ کې د هند گوښه شوی وزیر غازي الدین د دویم عالمگیر له زوی شاهزي هدایت بخش او د هغه له زوم میرزا بابر سره د افغاني مشر جانباز خان او یوې پوځي ډلې په ملتیا د مالیو راټولولو په نامه فرخ آباد ته لاړ. د هغه ځای والي سردار احمدشاه بنگښ د احمدشاه په نامه سرې او شتمنۍ ورکړې او غازي الدین او دې ته لاړ، دا ودې والي شجاع الدوله په سربرید کې جگړې ته چمتو شو، خو روهیله افغان سعدالله خان پرې نه ښوو او د پنځوسوو زرو روپیو ورکړې ته یې اړ ویست. غازي الدین پر راستنېدو په فرخ آباد کې تم او احمدشاه ته یې ورتگ وځنډاوه. له بلې خوا احمدشاه لېدل چې د هند سلطنت چاروا کیو د لاسوهنو له امله «په ځانگړې توگه» له سهیله ترگواښ لاندې دی.

د احمدشاه سیاسي تگلارې غوښتنه کوله چې د افغاني گټو د ساتنې له پاره، د هند اوسنۍ دولت پیاوړی او تر ملاتړ لاندې یې ونیسي، ځکه یې د هغه د دښمنو د ځپلو پرېکړه وکړه. هندیان حق لري چې د احمدشاه له دې کړنې څخه ناخوښي څرگنده کړي او گرمه او پړه پرې ورواچوي چې ولې یې د هندوستان پاچاهي له یوې ورستې او مخ پر ړنگېدو کورنۍ څخه یوه بل پیاوړي لاس ته ونه لېږدوله. کېدای شي چې افغان احمدشاه د هاغه مهال افغانستان د ختیزو ولایتونو د اوتاله په پام کې نیولو سره سم، همدا سیاسي چلند وړ گاڼه، سربېره پر دې یې د پاچاهۍ له گدۍ څخه د یوه داسې پاچاه راغورځول چې ده ته یې ځان سپارلی و، له مېرانې لرې گڼل، په ځانگړې توگه چې په خپله یې هم پر افغانستان پورې د هندوستان تړل نه غوښتل.

احمدشاه د جمادی الاخر په پیل کې له ډهلي نه راروان شو او د ډهلي له د برش میلي څخه یې د جټانو له خوا د نیولیو کلاوو پر بیا نیونه پیل وکړ او د «دیلم گدهه» چاونی او «مېترا» منځي تر نیولو وروسته د «اگرې» تر شماله مخکې لاړ. د احمدشاه اډه په اکبرآباد کې وه او سپاه سالار یې د جټانو په سېمو کې ورانده تلو چې له هندیانو نه افغاني اوردو ته «کالیره» ناروغي خپره شوه. احمدشاه چې دښمنان یې مات کړي او ډارولي وو، مخ پرشمال وخوځېد. د هندوستان پاچاه او سپاه سالار نجیب الدوله د ډهلي ترڅنگ د «تالاب مقصود» په سېمه کې هر کلي ته ورغلل. دا مهال د محمد شاه گورگاني مېرمن «صاحبه محل» له خپلې لور «ملکه زمانی» سره چې ترور لور یې هم وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د ډيلي ژوند يې تريخ ګانه، له افغان احمدشاه نه غوښتنه وکړه چې ل لور سر يې واده وکړي، احمدشاه دا غوښتنه ومنله او د منشي غلام حسين په وينا تر واده وروسته يې ناوې، خوانينې او ملکه زماني ګرد سره کندهار ته بوتلې.

احمدشاه تر لږ ځنډ وروسته له ډيلي نه افغانستان ته راوخوځېد او چې د ستلجکڅوونو ته راورسېد، «عبدالصمد خان ممن زی» يې د هغه ځای «سرهند» پرحکومت وټاکه چې پنجاب تر اويو اخوا استازی او مخکښ ولري. همدا راز يې په لوېږي دوآبه کې «د ستلج وبياه ترمنځ» افغان سرفراز خان حاکم وټاکه او د ملتان نايب الحکومه توب يې د هغه ځای د پخواني نايب الحکومه زاهد خان زوي شجاع خان ابدالي ته وسپاوه.

احمدشاه لاهور ته تر رارسېدو وروسته پردې پوهېده چې د سيکهانو ځينې نوې منځته راغلې ډلې بيا بلوا او وراني غواړي، نو شاهزی تيمور يې د پنجاب، ملتان و سند د نايب الحکومه په توګه وټاکه او سپاه سالار جانخان ته يې دنده ورکړه چې د «امرتسر» د بلواګرو سيکهانو غورونه تا وکړي. بلند خان سدوزی يې هم د کشمير حکومت ته ولېږه او نورالدين يې راوغوښت. احمدشاه تر دغو چارو وروسته «د ۱۱۷۰ کال پای» چې يو لوی هېواد يې د پاچاهی تر سيوري لاندې راوستی و، پېښور ته راغی او د کابل له لارې کندهار ته راورسېد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريم دېرشم څپرکی

اتم يون (۱۱۷۳-۱۱۷٤) كال

د بلوچستان د نايب الحكومه «نصيرخان» ګواښ، د پانيپت جګړه، د هندوستان نيول

احمدشاه چې پر (۱۱۷۰) كال له هندوستانه راستون شو، د افغانستان په ختيزو ولايونو كې ژورې پېښې منځته راغلې. كندهار ته لا د احمدشاه د راتګ يوه مياشت نه كېده چې پنجاب بلوا پيل كړه (۱۱۷۰)، دامهال د پنجاب و هندوستان په سياسي او تاكې د دوو بلواګرو كړنو ځانګړې اغېز لاره، دا دواړه چې پرموخو يې سربېره اخلاق هم سره ورته وو، هماغه د هند ګوښه شوی وزير د پيروز جنګ زوی غازي الدين او نوماند آدينه بېګ وو. د هند و پنجاب دغو ورځو او تا ددوی د غوښتنو د پلې كېدو له پاره خورا چمتو وه، په دې مانا چې پنجاب له څه مودې راهيسې د «سيک» د نويو تو كېدليو ډلو اورني ناتارګواښه. سيكانو د مذهبي تاو تريخوالي ترخمار لاندې لويه تولنه جوړه كړې وه او دا چې د دغه نوي زيږېدلي مذهب[1] ما نيز اغېز مخ پورته او د خپلو پلويانو

(۱) «نانک ګرو» د سيک مذهب بنسټ ايښوونكی د نهمې هجري پېړۍ پر پای د راوي په كڅونو كې وزېږېد، د بېديان د پوړ او د كهتريانو د ډلې اړوند و چې لومړی يې د افغاني شاهنشاه ابراهيم شاه ------>>

(c) ketabton.com: The Digital Library

دعقل ځای یې نیولی و، ځکه نو دا پله د هر هغه ځواک جګړې ته د سر سپارنې تر بریده چمتو وه چې له خپل مذهب سره یې په ټکر کې لیده.

دمعین الملک میرمنو او د هغه د زوی میرمومن د حکومت پر مهال سربېره، د دې ډلې په اړه د هغوی د کارکوونکیو د کلک چلند له امله سخت غبرګون منځته راغی چې دوی یې پاڅو وچاودون ته چمتو کړل. احمدشاه چې له پخوا نه د سکالو پر ارزښت پوهېدلی و، وروسته تر دې چې دروغې جوړې سیاست بنه پایله ورنه کړه، د زور لارې یې ونیوه او د پنجاب پوځې ځواک ته یې واک ورکړ چې په امرتسر کې د هغوی ځالې ړنګې او په وسله واله توګه یې د بلوا مخه ونیسي. سیکانو دا غبرګون منلی و او د خپلو موخو له پاره یې ځان چمتو کاوه، دا مهال آدینه خپله سیاسي او پوځي ورتیا سیک ډلو ته وړاندې کړه، سیکانو په خوبنې واخیسته او د جګړو په ورځو کې یې د هغه کوماندانې ومنله، آدینه وکړای شول چې سیک وسله والو لښکرو ته پوځي پیاوړتیا وروبښي.

سپاه سالار جان خان وغوښتل چې آدینه له سرې لارې مات کړي، ځکه یې هغه د پنجاب دنا یب الحکومه شاهزې تیمور له خوا د دوآبې (د تسلیج وبیاه ترمنځ) پر حکومت وټاکه او «لکې ځنګل» ته یې رسمي فرمان ورواستاوه. آدینه هم د ورې لېوه په څېر په

--------->> دولت خان سره د خواړو د کار ګوونکي او زېرمه وال په توګه کار کاوه او وروسته ځېله شو.

نانک د خدای پرېووالي، د محمدي شرعې پرچارو له یوه کالیوت نه دار وا وتلو او یل ته یې پرنښتلو. مزیو، دیوتا او د مخلوق په توګه د هندوانو پر دېوانو ګروهن و. حلول و بیووالي بوتان ویوتعبونونه او شراب و د خوک غوښه یې نه منل او د ژوېو ربړول یې نه خوښول. تسبیح یې په لاس کې او زنار یې پرغاړه و. د پنجاب دجټانو (کلیوالو) په ژبه د نانک ټول شعرونه لاربښوونې او تر ډېره د خدای د جل جلاله د لویوالي او سپېڅلتیا او همدا راز د ځمکو او آسمانونو د بېروالي په اړه دي. نانک وایي: نبیان، ولیان، او تاران له رښتینې بنده ګۍ نه بشپړ تابه ته رسېدلي او هر ځوک چې وغواړي له دې لارې بشپړ بېدای شي. تر نانک وروسته یې تګلار واوښته او مریدانو یې دغو بنې خورل، په مذهب کې غلو او حلول ته ګروهېدل پیل کړل او ان د نانک لمانځنه یې ونیوه.

پر لسمه پېړۍ د نانک ګروهنو ډېر شول او پر یوولسمه یې بېلارې پیل کړه. د نانک وروستي له منهبي لاربښوونې نه د سیاست ډګر ته ورننوتل او د سمو جوړ ښتونو لکه د زېرمو، غوجلو، وسلو، سرتېرو، کارکوونکیو او ګیو د چارو پر سمبالتیا لګیا شول. ملګرېو یې د خلیفه په لار کې بلهارې او دغه د زېرمې له پاره غلا خپله فریضه وګڼله، له همدې امله سیکان د جوکې او ځواک خاوندان شول دا ددوې شعار و چې په غوره ډېنه کې سره راټول شي؛ نذر ورکړي؛ په ګڼه د مرخې د لاس ته راوړلو له پاره (ګرو= خلیفه نانک) ته دعا ووایي او پریکړه وکړي. دغې ګروهې ددوی په سترو سیاسي او پوځي ګامونو کې څرګند اغېز لاره.

پر یوولسمه پېړۍ د نانک خلیفه «تیغ بهادر» د عالمګیر په امر ووژل شو او نور ډېر ملګري یې د بهادرشاه او فرخ سیر پر مهال ووژل شول.

سیکانو ان په دغه پېر کې د نانک په نامه پیسې چاپ کړې. پر دوولسمه پېړۍ افغان احمدشاه هم وټکول، تر احمدشاه وروسته سیکانو په پنجاب، کشمیر و پېښور کې پرمختګ وکړ او یو دولت یې جوړ کړ، تر هغې چې له انګریزانو سره مخامخ شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیړه ومانه او په دوآبه کې یې پرخپل کار پیل وکړ، خو سپاه سالار چې دی لاهور ته راوغوښت؛ سرغړونه یې وکړه، سپاه سالار لښکر ولېږه تو ته اړ شو، آدینه مخکې د سیک په لښکرو دوآبه په ځانګړې توګه «جالندر» لوټلی و، تر دې وروسته د افغاني پنجاب حکومت و سیک بلواګرو ترمنځ جګړه ونښته، احمدشاه د خپل سپاه سالار پر پوځي پوهه دومره ډاډه و چې د هغه د ځواکو له امله یې د سیکانو د چارو د پای هیله لرله او په خپله په کندهار پلازمېنه کې پر هېوادنیو کارونو بوخت و.

خو د هند دولت ګواښ تر پنجاب سترو، د اورنګزیب د پاچاهۍ په پېر کې «سیواجي» نومي سړی د هند په سهیل کې د مرهټیانو د حکومت بنسټ کېښوو، دغه حکومت د اورنګزیب تر مړینې وروسته «چې د هندي بابریانو د کورنۍ پر ځېدل پیلېږي»؛ په چټکۍ وده وکړه، ترهغې چې لا د برش کاله تېرنه وو چې مرهټه حکومت نږدې د سهیلي هند ټاپو وزمۍ ونیوه او نن یې پاچاه «بالاجي پیشوا» د ټول شمالي هند د نیولو خوب لیده، په دغه ترڅ کې غازي الدین د خپلې ونډې تر سره کول پیل کړل.

غازي الدین چې ډهلي ته د افغان احمدشاه د (۱۱۷۰) کال تګ پرمهال د پیسو د راټولولو په نامه په فرخ آباد کې اوسېده او احمدشاه ته یې له ورتګه سرغړاوه، افغانستان ته د احمدشاه تر راتګ وروسته یې د خپل پاخه منطق په مرسته احمدخان بنګښ وغولاوه چې د هند د سپاه سالارۍ په هیله له ده سره مرسته وکړي او هم یې د دکن مرهټه ځواکونه مرستې ته راوبلل چې د هغوی په مټ د هند وزارت و دولت لاس ته راوړي. غازي الدین د خپلو موخو د ګټلو له پاره د مرهټیانو حکومت وهڅاوه چې ډهلي او د نجیب الدوله او شجاع الدوله ټولې اړوند سیمې ونیسي او همدا راز یې تر اباسینه پورې ټول شمالي هند و افغاني ختیز ولایتونه د پرمختګ له پاره د ورسپمو په توګه ورته وښودې، سربېره پر دې یې د ډهلي په سهیل کې جټان او په لویدیځ کې راجپوتان چې د منځني هند ستر ځواکونه وو دغه کار ته وهڅول. د غازي الدین د سیاسي هلو ځلو لمن له یوې خوا تر «اوده» ولایت پورې او بلې خوا په پنجاب کې د آدینه بېګ له لوري غځېده، خو په اوده کې یې د نواب شجاع الدوله د پوهې له کبله ماتې وخوړه.

پر (۱۱۷۲) کال «پیشوا» د شمالي هند د نیولو له پاره پنجاب ته د پلیو، سپرو او توپونو یو لوی لښکر راولېږه چې مشري یې د پاچاه ورور «راګونات راو» (راګوبا) پرغاړه لرله او پرغازي الدین سربېره، سندیا، هولکر، جنګورا او د مرهټیانو ځینې نور لویان یې هم غړي وو. د جټانو سیمې ته د نوموړي اوردو له راتګ سره سم، «سورج مل» د مخکښني تړون له مخې مرستې ته وروداننګل راګوبا د ډهلي سیمو ته تر رارسېدو

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته د «جنګورا» تر مشرۍ لاندې يو لښکر کېڼ خوا د اجمير سيمو ته ولېږد، دويم لښکر يې د «سندياد تا» تر مشرۍ لاندې مخ پر پنجاب وخوځېد او لويه برخه له راګوبا سره د ډيلي منځي ته روانه شوه.

دا مهال د مرهټيانو اردو ټول منځنى هند وېرولي و او د جټانو او راجپوتانو ډلې چې د ډيلي په سهيل ولويديځ کې د دې سيمې ستړې ځانګې وې له دوی سره په خوښه اويا هم د زور له لارې مرستې ته راوړاندې شوې، يوازې د هندوستان سپه سالار افغان نجيب الدوله د پلازمېنې ساتنې ته ملا ټينګه کړه او د دېوالونو جګړه ونښته، ددغه لوی اوردو پر وړاندې د سپاه سالار ماتې څرګنده وه، په ځانګړې توګه چې لا د پنجاب چارې ويجاړې او سمدلاسه د افغانتستان د مرستې لار بنده وه. سره له دې هم نجيب الدوله دومره مېړنى ټينګار وکړ چې راګوبا ومنله که دی ډېلی خوشي کړي نو د کاله لوري ته لار به ورته پرانيستې پرېږدي. نجيب الودوله اړ و چې ډېلی پرېږدي او «سارنپور» ته لاړ شي. دده له وتو سره سم مرهټيانو ډېلي ونيو، څه موده وروسته اجمير ته لېږل شوی لښکر د ډيلی لويې اډې ته راستون شو، خو پنجاب ته تللي لښکر ې خورا ناګار وچټک روان و، همدا چې سرهند ته راغی د افغاني ساتونکيو سرتېريو يو دېوال يې مخې ته راڅرګند شو، دا خوراکوچنى پوځي ډله وه چې سترګه ترې نه سوزېده، خو هغه کوماندان چې ددوی لارښوونه يې کوله د هغه پېر يو زړور و کرکجن افغان و، دا سړی په سرهند کې د احمدشاه حاکم هماغه عبدالصمد خان ممن زی و چې په جګړه کې يې د مېړانې او زړروتيا له امله «لېوني» باله. د عبدالصمد مغول و هندوان نه خوښېدل او د احمدشاه دراڅرګندېدو په لومړيو کې يې ناصر خان خوشي او له خپل ملي ځواک سره يو ځای شو.

په هر ډول، جګړه پيل، افغاني ډله تارومار او عبدالصمد چې توره يې په لاس کې وه د جګړې پر ډګر يرغمل شو.

په سرهند کې د آدينه ځواکونه د مرهټيانو هرکلي ته راورسېدل او يو ځای له ستلجه تېر شول، افغان سپاه سالار جانخان چې د دښمن خوځښت يې څاره، د مرهټي اوردو د ډېرښت او سيمه يز دښمن (سيک) دشته والي له امله اړ شو چې د بشپړو سوچه افغاني اوردو د چمتو کولو له پاره له لاهور نه پرشاشي، ځکه له شاهزي تيمور سره «چارمحل» و «زين آباد» ته لاړ. سنديا په بېړه لاهور ونيو او پر شاهزي پسې يې واچول، سپاه سالار چې د احمدشاه له خوا د «شيرجنګ» په نامه غږ ورته کېده، دلته يې خپله ټوله پوځي پوهه او وړتيا وکاروله خوپوه شو چې د ښمېر لږ والی يې د ساتنې مخنيوی کوی، ځکه پېښور ته پر شا شو او د مرهټيانو بې سرو پښو اوردو له سنده تر اټکه د اباسين ټول کيڼ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د ستلج سیند څنډې ته ونیول او منځني يې ور تالا کړل.

سندیا، آدینه بېګ په پنجاب کې د مرهټیانو نایب الحکومه وټاکه، د دهم ومنلې چې د کال به اووه میلیونه او پینځه سوه زره روپۍ د مالیو پر ځای د مرهټیانو خزانې ته ورکوي. د مرهټیانو یو جنرال «پټهیل» له یو شمېر سرتېرو سره په اټک کې د اباسین سر برید ساتونکی وټاکل شو. بلواګرو سیکانو په پنجاب کې له هیڅ ډول ورانۍ نه مخ ونه ګرځاوه.

تر دې وروسته سندیا له ستلج څخه پورېبوت او د سارنپور لوري ته ولاړ، ځکه چې غازي الدین له مرهټه جګړه ماړو سره د نجیب الدوله جګړې ته تللی و او نجیب الدوله د انتربید اړوند د ګنګ په کڅ (سکرتال) کې د هغه مخنیوی کاوه.

سندیانو غوښتل چې د نجیب الدوله له ماتولو سره د هند کار یو مخیز پای ته ورسوي. نجیب الدوله او افغاني روهیله سردارانو په لکنهو کې نوموړي موخي شجاع الدوله او د اودې نواب ته ورسولې او نواب يې پر اوده ولایت د مرهټیانو له یرغله وویراوه او مرسته يې ترې وغوښته، شجاع الدوله هم چې راتلونکې ګواښ يې ننګیره او د مرهټیانو د مرستې لېکونه يې بې عبر ګونه پرې ایښي وو، چټک له خپل پوځي ځواک سره د جګړې سیمې ته ورسېد او د نجیب الدوله لوري يې سم کړ. (۱) تر دې وروسته د دواړو خواوو ځواکونه لږ څه اندول شول خو چې سندیا د غازي الدین څنګ ته راغی، د مخامخ لوري تله يې بسپکه کړه. له بله مرغه دا مهال پنجاب ته د احمدشاه د راتګ انګازې د مرهټه ځواکونو او افسرانو زړونه ولړزول او پښې يې ورېږد بدې.

---

(۱) شجاع الدوله د نواب عبدالمنصور صفدرجنګ زوی او په اوده ولایت کې د هغه ځای ناستی و او د دغه خدمت او نورو خدمتونو له امله چې د پاني پت په جګړه کې يې وکړل ډېر ژر يې د افغان احمدشاه له خوا د فرزند خان او د هند رستم بل نوم د هند د عظمی صدارت له مقام سره وګاټه، سربېره پر دې «کوړې چکله» نومې سیمه ورو بښل شوه. شجاع الدوله زړور و وینې خوړ ډېر ځان خوښی سړی و، له همدغه امله يې ځینې داسې کارونه وکړل چې د هند اسلامي دولت ته يې تاوان ور واړاوه. ده د خپل مشر تابه په پیل کې د خپل تره زوی محمد قلیخان د حکومت پر سیمه «الله آباد» یرغل ورووړ، هغه يې ونیو او ويې واژه. کله چې د بنګال مشر میر قاسم له کمپنۍ څخه ماتې وخوړه هندې شاه عالم و شجاع الدوله ته ورغی. شجاع الدوله د هغه تر ساتنې او له انګریزانو سره تر جګړې وروسته يې لامله میرونیو او شتمنې يې ترې ګرنهه کړه، شجاع الدوله تر ماتې وروسته د خپل هېواد د بیا نیولو له پاره د انګریز ملګرتیا ته اړ شو، خو د نورو اسلامي ولایتونو د ساتنې پر ځای يې د پیاوړي افغاني ولایت (کترا) د نسکورولو تابیا وکړه او له انګریزي سرتېرو سره يې یو ځای تر ډېره هغه ودان ولایت رنګ؛ نومیالی حافظ رحمت خان يې شهید؛ فیض الله خان روهیله يې پسې واخیست او ټول هغه لوری کهول يې بندي او وشانه. جنرال جانکین له فیض الله خان سره پخلا و یوازې رامپور و څو کوچنې ځایونه يې ورته پرې ښوول، خو شجاع الدوله د کترا سیمه ونیوه او په ناروغۍ کې او دې ته راستون او ډېر ژر مړ شو. څرګنده ده چې د هغه زوی میرزا اماني اصف الدوله هم د پلار له ستر هېواده څه ګټه پوره نه کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو احمدشاه دده غړ دوو کلنو پېښو په ترڅ کې چېرته واو څه یې کړل؟ احمدشاه د ډېلي د (۱۱۷۰) کال تر پایه وروسته نوی کندهار ته راغلی و چې پر ۱۱۷۱ کال یې د سیکانو او اډینه بېګ لاوروېده. هر څو مره که احمدشاه د سیکانو راتلونکی ګواښ اټکلاوه خو دا چې نوی کندهار ته راستېدلی او دهرې یوختیا وې یې ارلې او له ډېلي څخه د سپاه سالار جانخان پر پوهه او ورتیا ډاډمن و، سمدلاسه یې د پنجاب د چارو سمون هغه ته پرېښوو. بل کال (۱۱۷۲) احمدشاه په خپله پنجاب ته تګ په پام کې لاړه او همدا چې پر ډېلي یې د مرهټیانو یرغل واورېد، د پوځي پانه یې ترې لاربښوونه یې وکړه. خو دا مهال یوه ګوډنۍ خوانېښوونکې ستونزې پنجاب ته ددد سملاسې تګ مخه ونیوه. دا لا هغه خپلسري وه چې د احمدشاه نایب الحکومه په بلوچستان کې پیل کړې وه. نصیرخان یو پوه سړی، زړور افسر او د احمدشاه یو سرسپارلی جنګیالی و چې د خراسان و هند په جګړه یزو هڅو کې یې د خپلې ربښتینوالۍ آزموینه ورکړې وه. خو د پېښو له امله په شخصیتونو کې د ګروهې او موخې اوړون کېدونکی دی، نصیرخان هم د پنجاب د چارو د ګډوډۍ، د مرهټیانو د یرغل او د شاهزي تیمورو سپاه سالار د ماتې تر اورېدو وروسته خپله ګروهه واړوله او چمتو نه شو چې د ۱۱۷۲ کال په پوځي پانه کې چې احمدشاه پنجاب و هند ته په پام کې لاره؛ ګډون وکړي. نصیرخان د خپل دغه کار و منځګېني آر له مخې د شپږ زرېز بلوچ لښکر د نه لېږلو په اړه احمدشاه ته لاسوند وښېنه وړاندې نه کړه او لا یې د احمدشاه د یوه پوځي افسر پر وړاندې چې ددې پېښې د چاجلوله پاره له کندهار درباره لېږل شوی و، د دښمن چلند پیل کړ او د کلات په (۶۹) میلی شمالي سیمه کې «مستونګ» ته نېژدې یې له ډېرو سرتېریو سره د احمدشاه دراليږلي افسر مخه ونیوه. نوموړي افسر د جګړې پازمن نه و او پر ته له یوې ډلې بدرګې پوځیانو بل څه ورسره نه وو. خو بیا یې هم و نه غوښتل چې بې جګړې وتښتي. د نصیرخان د ګنیو او چمتو لښکرو پر وړاندې د دغه افسر ماتې هرو، مرو وه، تر یوې جګړې وروسته افسر شاته ستون شو. نصیرخان د خپل دغه چلند د پایلې د څرګندېدو له پاره سمدلاسه په مستونګ کې مېشت شو.

احمدشاه ددې پېښې تر اورېدو وروسته غوسې ونیو او له شاهي دوولس زرېز لښکر سره له کندهاره وخوځېد. نصیرخان په مستونګ کې ناڅاپه د احمدشاه له برید سره مخامخ شو. دا زوړ پوځي چې په لومه کې لوېدلی و، خپل ټول ځواک یې په جګړه کې وکاراوه. خو په زور مات او د کلات خواته په ناسمه ستنېدنه اړ شو. احمدشاه نصیرخان دمې ته پرې نه ښوو؛ په بېړه یې وڅاره او په کلات کې یې ښار بند کړ. نصیر چې د پنجاب و هندوستان په ښځړو پوه و، دا یې منلای نه شوه چې احمدشاه به د هېواد ګردې ارزښتمنې چارې پرېږدي او د کلات غوندې بې ارزښته سیمه به تر ډېره چاپېره او بو مخېزه کړي. ځکه یې په بشپړ زغم پرساتنه ټینګار کاوه. د کلات د کلا کلکوالي چې درون پوځي ځای ګڼل کېده هم دده له ټینګار سره

مرستـه کوله.

احمدشاه په خورا سره سینه له ښاره راتاو شو او دیوالي جګړې یې پیل کړې، خو دا چې د پنجاب د ستونزې له امله ډېر اندېښمن و، له همدغه ځایه یې یوه کوچنۍ ډله سرتېري د نورالدین خان تر مشرۍ لاندې د پنجاب کرښې ته ولېږل او هڅه یې وکړه چې په دې توګه د شاهزي تیمور وسپاه سالار زړونه راجګ او سیکان و مرهتیان وډار کړي.

نصیرخان د احمدشاه له ښکاره سوړوالي نه وننګېر له چې له هغه سره هېو د پنجاب و هند اندېښنه نه شته او چې کلات یې نیولی نه وي بېوې خواته به هم لاړ نه شي. نصیرخان چې د احمدشاه پرجګړه یزو آرونو پوهېده، وېره یې لرله چې که احمدشاه په کلات کې وځنډېږي هرو مرو به یې مرستندوی ځواکونه له کندهاره ملګرتیا ته راشي، هله نو د کلات نیول او دده ځپل هرو، مرو دي، ځکه نو نصیرخان هڅه وکړه چې د احمدشاه په بدرګه کې د خپلو ملګریو افسرانو له لارې د سولې وړاندیز مځکې کړي. نصیرخان په دغه وړاندیز کې ومنله چې د پخوا غوندې به په بلوچستان کې ځان د احمدشاه نایب الحکومه ګڼي او په بهرنیو جګړو کې به له بلوچو لښکرو سره د افغاني اوردو د یوې څنډې په توګه برخه اخلي.

احمدشاه نصیرخان د هغه د پخوانیو هڅو او خدمتونو له مخې وباښه؛ د هغه وړاندیز یې ومانه او په خپله شمال خواته وخوځېد. (۱)

---

(۱) دا په بلوچستان کې د افغانستان دولت پر وړاندې د نصیرخان وروستی سرغړونه وه چې بیا نه ده وکړه او نه یې وروستنیو. نصیرخان تر دې وروسته چې احمدشاه ژوندی و او د تیمورشاه پرمهال چې دی ژوندې و، له مننې یې سرونه غړاوه. دزمانشاه پرمهال (۱۲۰۷-۱۲۱۷هـ) چې د افغانستان دولت واوربدل چې د نصیرخان یو وراره د هغه د زوي محمود پر وړاندې لویې او حکومت غواړي، د اشرف الوزرا شاه ولیخان د زوی مختارالدوله شیرمحمد خان تر مشرۍ لاندې یې بلوچستان ته یو پوځي لښکر ولېږه؛ سرغړوونکي یې کلکوګوابن او محمود یې پر نایب الحکومه توب ځای پرځای کړ. محمود د کابل دربار ته له شپږ زریز لښکر سره (د احمدشاه مهال له ار سره سم) راغی او څه موده وروسته خپلې دندې ته ولېږل شو.

پر (۱۲۲۲) کال چې شاه شجاع له کندهاره د بلوچستان پر لار سند ته لاړ، بیا یې محمود له خپل ورور مصطفی، خپلې مور او شپږ زریز لښکر سره هرکلي ته رااووت؛ د درناوي څرګندونه یې وکړه او ډالی او تاکلي سرتېري یې وړاندې کړل. پر ۱۲۵۵ کال چې هند دولت افغانستان ته لښکري راولېږلې، بلوچو یې مخه ونیوه او برید یې پرې وکړ، خو په هغه جګړه کې چې انګرېزانو په کلات کې وکړه، له دې امله چې افغانستان کورنیو شخړو نېولی و او بلوچستان ته یې لاس نه رسېده، نو د بلوچستان والي مهراب خان ووژل شو. دا هماغه داستان دی چې قاسم علي د خپل منظوم کتاب یوه برخه له شاعرانه اغراق او ګنېو تېروتنو سره ورته بېله کړې ده. «کتلی شئ: د کابل جګړې، پېیلې (منظومه) چې پر ۱۲۶۰ کال ویل شوې او پر ۱۲۷۲ کال په اګره کې چاپ شوې»

انګرېزانو پر ۱۸۵٤ کال د محراب خان له زوی نصیرخان سره مخامخ تړون وکړ او تر ده وروسته یې زوی محراب د بلوچستان والي شو. د بلوچستان والي پر ۱۸۷٦ کال په کلات و کوېټه کې د انګرېزي هند د پوځیانو مېشتېدل، یو استازی او د اورګاډي پټلی او ټېلېګراف ومنل او په پای کې پر ۱۸۸۳ کال بلوچستان، برېتانوي بلوچستان شو

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا مهال ۱۱۷۲ هـ کال پای ته نږدې و. خو نورالدین چې له اباسینه رااېښو او پنجاب ته د احمدشاه د راتلو انګازې ولولې جوړې کړې، د ده وګړای شول چې بې خنډه د چناب کڅ ته ورسېږي او «وزیرآباد» ته ورګوز شي، ځکه چې ده د احمدشاه له لارښوونې پرته د مرهټیانو مخې ته وروتل ور نه ګڼل، خو احمدشاه کندهار ته د بلوچستان تر لاتګ وروسته د بولان له تنګي څخه سند ته ورننوت او یو مخیز مخ پر شمال د اباسین ښیو کڅونو ته وخوځېد، له پېښوره یې سپاه سالار وشاهزی تیمورشاه د هغوی له ملو سره تېر یو سره له ځان سره کړل؛ له اټکه واوښت او په وزیرآباد کې له مخکینی ډلې سره یوځای شو. دا مهال د احمدشاه د اردو شاتنۍ ځواکونه د کندهار نیم پوځي ډلې وې چې ده له لارښوونې سره سم وروسته له کندهاره راخوځېدلې وې.

د مرهټیانو پوځي سربرید ساتونکي د احمدشاه د راخوځېدو د خبر ترا اورېدو وروسته یو مخیز د اندس له کڅونو لاهورته پرشا شول. لاهور د مرهټیي «سابا» په لاس کې و چې پر ۱۱۷۲ کال یې د آدینه تر مړینې وروروسته د هغه ځای ونیو. سابا هم د لاهور له ساتونکیو سرتېریو سره د سندیا له ځواکونو سره د یو ځای کېدو له پاره، پر ستلج واوښت؛ سیکان هم پرځای ساړه کېناستل او د پنجاب د بلوا لړه په خپله غلې شوه.

احمدشاه له خپل تول لښکر سره چې د رهګوني تولګي یې د برشو زرو جنګیالیو ته رسېدل د ۱۱۷۳ د صفر پر میاشت د پنجاب تر «قطب دري» مخکې لاړ او له هغه ځایه یې د سیند تر تېرېدو وروسته تر «جمنا» اخوا د «سارنپور» لارونیوه.

هندي مرهټیان چې پنجاب ته د احمدشاه په راتګ وپوهېدل، د پوځي یانه سمون یې پیل کړ، سندیا او غازي الدین چې په سکرتال کې د افغان نجیب الدوله پر کلابندۍ او د اودې له نواب شجاع الدوله سره پر جګړه لګیا وو، په بیړه یې له لوري سره د سولې خبرې پیل ؛ سملاسي اوربند ټینګ او یو تر بله بېل شول. غازي الدین مخ پر ډیلي او سندیا د مرهټیانو دلومړي پوځ د کوماندان په توګه د احمدشاه د مخنیوي له پاره پنجاب ته روان شو.

غازي الدین چې ډیلي ته ورسېد د هندپاچاه دویم عالمګیر عزیزالدین یې په ځانګړې توګه له منځه یوړ او خپل ماما د عالمګیر وزیر نظام الدوله یې هم وواژه، پرځای یې د اورنګزیب لمسی د کام بخش زوی «محی السنه» تش په نامه پر پاچاهی وټاکه او د وزارت تر نامه لاندې یې د هند دولت د چارو واګې په خپل لاس کې ونیول، تر شا یې د

مرهټیانو دویم پوځ د «هلاروهلکر» تر مشرۍ لاندې راوخوځېد او په ډهلي کې غازي الدین وجنګوراو پرځای چمتو والي ونیو. راګوبا هم څه موده وروانډې د مرهټیانو همواده تر واکمنۍ شوی و.

احمدشاه په سارنپور کې وچې سپاه سالار نجیب الدوله او د کترا د سیمې مشر سعدالله خان روهیله (۱) له خپلو سردارانو سره، لکه: حافظ الملک حافظ رحمت خان او

(۱) سعدالله خان د افغان محمد علي خان روهیله زوی او د پرېږ خان نکي اوږند دی. نیکه یې د فرخ سیر پر مهال د افغانستان له ځمځ نه کټهر او لایت (مراد آباد، بدوان، بریلي) ته راغلی. د دغه کهاله لیکان دوه زرونه زږ چې پر شاه عالم او بل حسین خان نومېده. شاه عالم د داود، حافظ رحمت خان په نوم نوم دروزامن او حسین خان د دوندي خان په نامه یو زوی لاره. داود د کټهاون د راجا تر سپاه سالارۍ ورسېد او په پای کې د هغه په لاس ووژل شو. د داود زوی علي محمد نومېده چې د سپاره تولیه تر پر رتبه د مراد آباد د نایب الحکومه د لګنو د عظمت الله خان قاضي زاده په مرګه کې ونیول شو او څه موده وروسته یې له ډهلي دربار سره اړیکي ومونډل. د علي محمد وتیا دې لاحل شوه چې پښتانې افسرانو کې ومنل شي. دوه په هغه جګړه کې چې د بارهه ساداتو د بلواګرو پر وړاندې یې وکړه، د هند صدراعظم قمرالدین خان له خوا یې د «نواب» لقب او پیښه زریزه رتبه واخیسته. څه موده وروسته وزیر دې ګوښه کړ او د دواړو خواوو تر منځ جګړه ونښته. خو علي محمد خان د وزیر د میرمنې «شولاپری» په منځګړتیا سوله وکړه او د وزیر زوی میرصدرالدین یې زوم شو. علي محمد خان پیاوړي سرتیري راټول او د پلار وژونکي د کماوون راجا یې مات او باج ورکولو ته یې اړ ویست.

د علي محمد خان د حکومت منځنۍ اتواله وه. په هغه لانجه کې چې د هند د سپاه سالار ابومنصور صفدر جنګ له سر بو سره پېښه شوه، د هند پاچاه، سپاه سالار و صدراعظم په بنګده کې، د علي محمد خان جګړې ته ورورواندي شول، په پای کې شاه له علي محمد خان سره سوله وکړه، دی یې په سرهند کې استوګنې ته اړ او کترا ولایت یې چې د علي محمد خان د حکومت سیمه وه د عظمت الله زوی فریدالدین ته ورکړ.

افغان احمدشاه چې لومړی ځل پر ستلج ورواوښت، علي محمد خان له دغو شېبو نه ګټه واخیسته او له سرهنده کترا ته راغی، د هغه ولایت ټولې سیمې، لکه: دارانګر، مراد آباد، سنبل، بریلي، شاهجهانپور او نورې یې ونیوې او خپلواک حکمران شو.

علي محمد خان هوښیار، جنګیالی او مدنیت روزونکی سړی و، دا نوالي ښار ده ودان کړی وچې له شجاع الدوله سره په جګړه کې زنګ شو.

علي محمد خان د ۱۱۶۲ کال په شوال کې مړ او زوی یې سعدالله خان پر ځای کېناست. د علي محمد خان نور زامن عبدالله، فیض الله، محمد باز، الله یار و مرتضی خان نومېدل. علي محمد خان، حافظ رحمت خان د وزیر، دوندی خان د سپاه سالار، ملا سردار خان د وسله تون د مشر و فتح خان د میرسامان په توګه ټاکلي او خپل زامن یې هغوی ته سپارلي وو چې دده تر مړینې وروسته د کترا په افغاني حکومت کې شخړه جوړه نه شي.

مؤرخ مرتضی حسین، هندي محمد شاه ته د علي محمد خان د ورتګ پر ورځ و او په خپل تاریخ «حدیقة الاقالیم» کې یې بنه داسې راښیي: د علي محمد خان جګه ونه، منځنی بدن، سپین پوستکی توره درې ګوټې اوږده ږیره، تر شونډو خړېیلې برېتونه، رانجه کړي سترګې او سپین کالي یې وو، خورا درون و بناغلی ښکارېده چې پرمخ یې د دار و غم نښه نه برېښېده.

سعدالله د پلار پر ځای تر ناستې وروسته لومړی نوی حاکم قطب الدین چې له ډهلي یې رالېږلی و، د جګړې پر ډګر وواژه، دویم د فرخ آباد حاکم قایم جنګ بنګښ چې یې لامله یې کترا ته لښکر راوستی و، د سعدالله پر وړاندې په جګړه کې مړ شو، دریم د هند سپاه سالار صفدرجنګ یې چې فرخ آباد ته یې د قایم جنګ د زوی احمدخان پر وړاندې لښکر رالېږلی و؛ له منځه بوړ. دده مشران ورونه عبدالله خان و فیض الله خان چې د کندهار له درباره کترا ته راغلل» دوی د احمدشاه پر لومړي تګ له سرهنده کندهار ته ورسره تللي وو» د کترا مالیې پر دریو اړو مشرانو وروڼو ووېشل شوې چې هر یوه ته د کال یو میلیون و درې سوه زره روپۍ وټاکل شوې.
-----------<<

(c) ketabton.com: The Digital Library

زوی یې عنایت خان، دوندي خان و قطب خان د لسو زرو افغاني سرتېرو په ملتیا احمدشاه ته راغلل، خو شجاع الدوله د خپلو ځاني چارو له پاره اودې ته تللی و. احمدشاه له سارنپوره مخ پر دهلي وخوځېد. سپاه سالار جانخان و شاهزی تیمور چې د مرهټیانو له لاسه یې زړونه له دوره ډک وو، له لسو زرو سرتېرو سره د مخکښو ځواک په توګه وخوځېدل.

د دهلي د لارې په اوږدو کې د سندیا ناځواکونه چې څه د پاسه اتیا زره تنه وو او افغاني سرتېرو ته ناست وو، جګړې ته راوراندې شول. سپاه سالار جانخان پر ګوابښنا کې یرغل پیل وکړ. سندیا هڅه وکړه چې ټینګ شي خو افغاني ځواک یې زړه ورسوری کړ او د دهلي ته نږدې تر «بدني د ګره» شاتګ ته اړ شو. جګړه لا روانه وه چې د احمدشاه اوردو راورسېد او د بر ژر یې سندیا کلابند کړ. په ربښتیا چې سندیا زړور افسر و او په کلکه یې ساتنه کوله؛ په خپله له سرتېرو سره د جګړې پر ډګر پلی شوی او تر وروستي سلګۍ پورې یې توره ووهله، خو څه ګټه یې لرله چې احمدشاه د اورد لمبو غونډې له څلورو خواوو چاپېر کړې و؟ د جګړې پایله د مرهټیانو او سندیا تا د اوردو تولو ژنه شوه، په داسې ډول چې یوازې څو زره وتښتېدلی شول، او هغه تښتېدلي هم تر ۲۵ میلو پورې وځارل شول. دا لوی بری د ۱۱۷۳ کال په جمادی الاخر کې پېښ شو.

غازی الدین و جنګوراو چې په دهلي کې د مرهټیانو د اوردو شاتني وو، د لومړی لیکې د تارومار بدو تر اوربدوو روسته یې بې ډیل وځنده د دهلی خوشې او مخ پر سهیل د

——» سعد الله خان د پاني پت په جګړه کې د احمدشاه په ملتیا غوره هڅې وکړې او په خپله پر ۱۱۷۵ کال له نړۍ نه لاړ، وروته یې عبدالله خان، مرتضی خان و الله یار خان لا پخوا مړه شوي وو. تر سعدالله خان وروسته مشري فیض الله ته پاتې شوه، څه موده وروسته د دې کورنی نومیالي لویان سپاه سالار دوندي خان، وسله مشر ملا سردار خان و میرسامان فتح خان هم مړه شول او د فیض الله خان و وزیر حافظ رحمت اداري چارې درنې شوې، دامهال شجاع الدوله د کمپنی له سرتېرو سره پر کترا وروداننګل او تر جګړې وروسته ماتې خوړلی فیض الله خان «کماون خان» ته لاړ او حافظ رحمت د جګړې پر ډګر شهید شو.

وروسته تر هغې چې شجاع الدوله د کترا ودانۍ ړنګې او یو لوی کهول یې یرغمل وځپلی و، او دې ته راستون او څه موده وروسته مړ شو.

خو حافظ الملک حافظ رحمت خان پر سیاسي چارو سربېره یو پوه سړی او د ښو اخلاقو خاوند و؛ په پښتو او پارسي یې شعر هم وایه؛ ارزښتمن کتابتون یې لاره او د هر زامن یې دده د غوره روزنې ترسیوري لاندې شاعران و پوهان شول، لکه: نواب الله یار خان، نواب محبت خان، نواب مستجاب خان، نواب غلام مصطفی خان.

افغان احمدشاه د حافظ درناوی کاوه، خپل دوه لوی دښمن غازي الدین و سورج مل یې دده په غوښتنه وبښل او د پاني پت تر جګړې وروسته یې «اتاوه» سیمه ده ته ورو بښله. حافظ د ژوندانه پر (٦٧) کال د (۱۱۸۸) د صفر پر (۱۱) په میرانپور کې د جګړې پر ډګر شهید شو. د ژوند پېښو مینه وال یې د سید الطاف علي «د حافظ رحمت خان ژوند» نومی کتاب چې د دوان په بڼه پر ۱۹۳۳ کال چاپ شوی، کتلې شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جتيانو سېمې ته ور ننوتل. خو د مرهټيانو دويم لښکر د جمنا کيڼ اړخ ته په مکندره کې مېشت و.

احمدشاه له «بدني» څخه «نارنول» ته وخوځېد او د رسالې کنډکونه يې چې څه د پاسه پنځلس زره سپاره يې لرل د پلازمېنې د ځواکونو د کوماندان شاه پسند خان اسحق زي ترمشرۍ لاندې د مرهټيانو د دويم لښکر جګړې ته ولېږل، نوموړی جنرال د شپې په تياره ډېلي ته ورسېد او پر دويمه شپه له جمنا نه تېر او په مکندره کې يې ناڅاپي شبخون پيل کړ، په څو ګېنټو کې د دښمن ټول اوردو تېت او ووژل شو او مشر يې «هولکر» له څو سوو سپرو سره وتښتېد. سمدلاسه د مرهټيو څرک پاتې نه و خو لا تر اوسه يې ځواکمن دولت تر شا ولاړ و.

احمدشاه د دښمن ترماتې او دهغه د اوردو د زېرمو اولوښيو ترنيولو وروسته ډېلي ته ورننووت، همدا چې د راجپوت مشران له پښتنې خبر شول، ژر يې احمدشاه ته خپلې ډالۍ او غوښتنې ورولېږلې، په دوی کې د «جيپور» او «ماروار» راجان تر ټولو لومړي شول، جتيان هم غلي وو اود مرهټيانو د ملګرتيا يې څه نه ويل، خو احمدشاه غوښتل چې د جتيانو غوړونه تاو کړي نو يو لښکر يې ددوی سېمې ته ولېږه نوموړی تر «آرام ګده» پورې پرمخ لاړ او دا پوځي کلا په شپاړسو ورځو کې له ټولو زېرمو او لوښيو سره ونيول شوه. دامهال غازي الدين وسورجمل دواړه له خپلو کړو پښېمانه شول، او له احمدشاه نه د ښښنې غوښتلو له پاره يې د «حافظ رحمت خان» لمن ونيوه، احمدشاه هم دوي وبښل او په خپله له اوردو سره يوځای د جمنا له ښي اړخ نه کيڼ ته واوښت او د (۷۳) ميلو پر واټن يې په انوپ ښار کې اړه جوړه کړه. احمدشاه له ډېلي نه د وتو په ترڅ کې هلته د يعقوب علي خان باميزي او نواب محسن الملک تر مشرۍ لاندې دوه ساتونکي پرېښوول.

احمدشاه چې په انوپ ښار کې و د اودې ولايت راجا او د ډېلي د توپونو کوماندان د نواب صفدرجنګ ابومنصور خان زوی نواب شجاع الدوله بهادر او احمدخان بنګښ[1] له فرخ آباد څخه له لسو زرو سرتيريو سره د افغاني اوردو ترڅنګ ودرېدل.

---

(۱) اميرالامرا بخشي الممالک غالب جنګ احمدخان بهادر بنګښ افغان د غضنفر جنګ محمد خان بنګښ زوی دی، لومړی يې پلار د هند په اوردو کې سپور بلو کشمر و، په هغه جګړه کې چې د شاهزي فرخ سير په ملګرتيا يې د معزالدين د زوی شاهزي اعزالدين پر وړاندې وکړه د غضنفر جنګ بل نوم، اووه زريزه رتبه او د شمس آباد، بهوج پور و مراد آباد جاګير يې تر لاسه کړل. د هندي محمدشاه پرمهال دا له آباد نايب الحکومه او د لويو سړيو په ډله کې شو. ------>

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمدشاه لومړنی نواب چې د هندوستان له لویو سړیو څخه و او په «سکرتال» کې له مرهټیانو سره جګړې ته چمتو شوی و، د بړ و ناژاوه، وروسته احمدشاه ته د کندهار لس زریزې نیم پوځي ډلې د عطا محمد خان، کریمداد خان و څو تنو نورو ترمشرۍ لاندې راورسېدې؛ دامهال د احمدشاه ټول اوردو شپېتو زرو ته رسېده.

پانیپت:

د مرهټیانو د لومړي اوردو له ماتې نه لا څلور میاشتې تېرې نه وې چې دویم ځل یې

------- » محمد خان خپل پخواني دښمن راجا چترسال د هغه له زرګونو وسله والو سره مات کړ، بیا د مالوې نایب الحکومه وټاکل شو او دوه کاله وروسته دهلي ته راوغوښتل شو. د خوراساني نادرشاه د یرغل پرمهال د هند پاچاه د ارګ ساتونکی شو، نادر چې بېرته ستون شو محمد خان فرخ آباد ته لاړ او هماغلته مړ شو.

محمد خان پوه، جنګیالی او مدنیت پال سړی و، ده لکه څرنګه چې ځان له بلو کشمیری څخه د امارت څوکۍ ته ورساوه، همداسې یې خپل اړوند ولایتونه د هند د ودانو ولایتونو پرکچه ودرول. محمد خان د بهوچپور پر سیمه او د ګنګ پر غاړه د خپل پخواني مشر« فرخ سیر » په نامه « فرخ آباد » او د خپل زوی « قایم خان » په نامه « قایم ګنج » ښارونه جوړ کړل، همدا راز یې ورو، ورو د کول یا شاپور له بریده تر سل و پنځوس میله واټن پورې د محمد آباد، دریا ګنج، خدای ګنج، نبي ګنج، یاقوت ګنج، شمشیر ګنج، کاسګنج او د خپلو زامنو په نومونو داسې نور ګڼ شمېر ښارونه ودان کړل.

خو د محمد خان ځای ناستي مشر زوی قایم جنګ قایم خان د پلار ورتیا نه لرله او په هغه یې لاسله جګړه کې چې د کترا ولایت له مشر افغان سعدالله خان روهیله سره یې وکړه په خپله ووژل شو؛ د شپږو میلیونو روپیو په شاوخوا کې شتمني یې د هندي احمدشاه د استازي او سپاه سالار ابومنصور صفدرجنګ له خوا ونیول شوه او ګرد کهول یې الله آباد کلا ته بندي بوتلل او ووژل شو. له دغه کهاله څخه یوازې د محمد خان ناروغ زوی احمدخان وژغورل شو.

احمدخان د پلار ربښتینی زوی و او د مهال له موندلو سره سم یې د افغان رستم خان شمس آبادي په مرسته پر پلارنی سیمه ورودانګل، د صفدرجنګ نایب راجاه نولرای «یې ورواژه او ولایت یې ونیو. صفدرجنګ د دهلي له اوردو او جټانو سره جګړې ته ورواندې شو، رستم خان ماتې وخوړه خو احمدخان په خپله د صفدرجنګ د اوردو پر زړه یرغل ورووړ او د هغه پېنځه زریز ساتونکی او خولی پرسر لښکر یې تار و مار کړ او په خپله هم د پیل پر شاتیې شو. دښمن په کړاو مات شو او احمدخان سمدلاسه د صفدرجنګ منځی لکهنو ونیو او بل لښکر یې الله آباد ته ولیږه، د بنارس راجاګان « بلوند سنګ » و « میرتهي پټ » یې هم چوپړ ته راغلل.

د هغو تودو اوردو جګړو په ترڅ کې چې وروسته د احمدخان بنګښ و صفدرجنګ و مرهټیانو ترمنځ وشوې، سره له دې چې احمدخان خپل نیم هېواد بایلود، خو د دویم عالمګیر پرمهال یې د امیرالامرا، بخشي الممالک و غالب جنګ بلنومونه وګټل. د پاني پټ په جګړه کې احمدخان د افغان احمدشاه په ملګرتیا څرګندې تورې وکړې او پرځای یې د احمدشاه له خوا دده نیم هېواد چې دملهارا او مرهټیانو لاس ته ورغلی و بیرته ورکړ شو.

احمدخان بنګښ د غوره ځانګړ تیاوو او اوچتو اخلاقو ښه بېلګه وه، د مړانې، ورکړې او ښې ګروهې په اړه یې په تاریخ کې هېښنده کیسې لیکل شوي. تر مړینې وروسته یې زوی مظفر جنګ د پلار ځای ناستی شو او له هندي شاه عالم نه یې د هغه بلنومونه له مرغلینې جوغې، پګړۍ او تورې سره واخیستل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له سهیله شمال ته لویه لښکر لېږنه پیل شوه، د دغه اوردو لوی کوماندان د مرهټیانو د پاچاه بالاجي پیشوا د تره زوی «سداشیو بهاو» نومېده چې په «باوجي باباډو» پېژندل شوی و، د لښکر ستر غړي یې: د بالاجي پیشوا زوی «چې د هندوستان پر پلازد کښناستو له پاره لېږل شوی و» «منخکې یاد شوی «ملازاو لکر» او د «ابراهیم خان» په نامه یو ګاردي دکني مسلمان او نور وو.

ګڼو افغاني او هندي مؤرخانو د دغه اوردو شمېر تر سلو زرو لې نه دی ښودلی.[1]، یو اوسنی هندي لیکوال یې شمېر له دري سوو تر نه سوو زرو ښیي.[2] یو بل اوسني هندي لیکوال یوازې د دغه اوردو د ښځو او پوځیانو شمېر سل زره ټاکي.[3] عبدالکریم خان په مبالغې سره د نوموړي اوردو د توپونو شمېر له پېرنګي توپ وېشتونکیو سره یو زرو پنځه سوه توپونه، د پېرنګیانو غونډې په چټساتي توپکو وسله وال دوولس پلي زر ریز کنډکونه، دوولس زره «راوت» او څو زره یې «پته باز» شمېر لي، ټول اوردو یې بې شمېره او د «مهابارت» تر جګړې وروسته یې ساري ګڼلی دی.

سلطان محمد، د مرهټیانو په اوردو کې د انګریزانو دوولس زره پلي، دوولس زره سپاره او زر توپ وېشتونکي مني، لکه مرتضی حسین چې وایي: د مرهټیانو اوردو یو ګرځنده لوی بازار لاره چې غوري پلورونکي، بنجارګر، رخت پلورونکي، جولاګان، کولالان او داسې نور په کې وو، همدا راز کارکوونکي لګیا وو او د ډول، ډول شنو بوټیو ګلداني یې له یوه ځایه بل ته وړې راوړې. د پیورو او باروړونکیو غواګانو شمېر یې تر زرګونو اوښت او څو زره آسونه او پیلان یې لرل. دا رښتیا ده چې په دې جګړه کې انګریزانو د مرهټیانو برې نه غوښت، ځکه چې د دوی له خوا د ټول هندوستان نیول په بنګال ومدارس کې د انګریزانو نوې ودانۍ له ګواښ سره مخامخ کولې، خو دا چې د مرهټیانو ځواک خورا ډېر او تر افغانانو یې برې هرو، مرو ښکارېده، انګرېزانو د توپ وېشتونکیو افسرانو او پوځي ډلو له پلوه د مرهټیانو مرسته وکړه چې د هغوی تربرې وروسته لږ ترلږه د انګریزانو اوسنی ګټې خوندي پاتې شي. دا په تاریخ کې لومړی ځل و

---

(۱) لکه سلطان محمد افغان ۱۳۳-۱٤۰ مخونه، ابن محمد امین ۱۲٤-۱۲۹ مخونه.

(۲) کتلی شئ: د حافظ رحمت خان ژوند، د بي ای سید الطاف علي لیکنه د هند چاپ ۱۹۳۳ کال ۹۱-۱۱۲ مخونه.

(۳) د هند لنډ تاریخ، د سید ابوظفر ندوي لیکنه، د هند چاپ ۱۹۳٤ کال، ۱۸٤ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې افغان و انګريز «که څه هم په ناسيده توګه» د جګړې پر ډګر مخامخ شول. جټانو او راجپوتانو هم د مرهټيانو خوا ونيوه، په پای کې دغه بې پايه اوردو د ۱۱۷۳ کال پر وروستيو د ډيلي سيمې ته ورګډ شو. د جټانو له سيمې نه د تيريدو په ترڅ کې غازي الدين او د جټانو مشر سورجمل د «سداشيوبهاو» هرکلي ته وروړاندې او ډيلي ته ورسره لاړل، خو داځل د غو دواړو له احمدشاه سره د مخامخيدو مټره نه لرله. د افغان له بري او ګټ اخيستنې نه يې ګلکه ويره وه، همدا ويره يې د مرهټيانو له بري نه د مرستې د نه کولو له امله هم لرله، ځکه نو دواړه په ځير مخکې تلل او د غوڅې پريکړې له پاره يې لارې لټولې.

په هر ډول، د جمنا اوبه چې د برسات (اوربښت) له امله جګې شوې وې، اوس د افغان و مرهټې اوردوګانو د مخامخيدو خنډ وې.

سداشيوبهاو د ډيلي ښار ورچنې اده جوړه کړه او د ابراهيم ګاردي، جنګوراو، او هولکر لښکرو د ذی الحجې پر (۹) د پلازمينې دېوالې جګړه ونښلوله. د يعقوب علي خان افغاني افسران ساتنې ته راپورته شول، خو د دښمن د پروالي تر دوو ورځو پر غلونو او توپ ډزو وروسته ځانسپارنې ته اړ ويست. يعقوب علي خان د هغې وينا له مخې چې له مرهټيانو سره يې کړې وه، بې ځنډه په بيړۍ له جمنا را پوربووت او د احمدشاه چاونۍ ته راغی. غازي الدين وسرج مل د پام له مخې په دې جګړه کې ورګډ نه شول او وروسته تر هغې چې سداشيوبهاو د ذيحجې پر (۱۹) ډيلي ته ورننووت پر تالا يې لاس پورې کړ: د «ځانګړي ديوان» سپينزرې چت يې راوسپړه او د شيخ نظام اوليا، قدمګاه، او محمدشاه هندي د زيارتو سپينزري لوښي يې ويلي کړل.

سورجمل و غازي الدين داسې لارجوړه کړه چې د سدا شيوبهاو په خوښه د سريو او لوښيو د برابرولو په نامه د جټانو سيمې ته لاړل، خو بيا د مرهټيانو اوردو ته راستانه نه شول سره له دې، په پای کې سورجمل د افغان نجيب الدوله له لاسه د جګړې په ترڅ کې ووژل شو او خپل ځای يې زوی جواهر سنګ ته پرېښوو.

سداشيوبهاو د نوي ۱۱۷٤ کال د دويمې مياشتې (صفر) په پای کې له ډيلي نه ووت او ښار يې «ناروشنکر برهمن» ته وسپاره. سدا شيوبهاو غوره وګڼله چې له احمدشاه سره تر مخامخيدو وړاندې د ډيلي په (۶۰) ميلي کې «د ګنجپورې» پوځي کلا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ونیسي، له همدې امله« قطب دري » خواته وخوځېد، دا پوځي کلاد هماغه زرور افسر عبدالصمد خان ممن زی تر لاس لاندې، د یوه افغاني لښکر چاوڼی وه.

عبدالصمد خان د سرهند په جګړه کې تر یرغلمېدو او پرمرهتیانو باندې د احمدشاه ترلومړي بري وروسته د دښمن له لاسه خوشې او اوس د ګنجپورې چاوڼی کوماندان و چې د جمنا بڼي لورې ته یې د افغان پوځي منځي ساتنه کوله. د سیدا شیوبهاو اوردو د تورسهل غونډي راښپوه شو او د ربیع الاول پر (۷) د عبدالصمد خان او د هغه د مرستیال قطب الدین خان افغان روهیله له کلک ټینګار سره مخامخ شو. د مرهتیانو توپونو د کلا برجونه ټینګ وویشتل او پلې یې ورننوتل، ښکاره ده چې عبدالصمد خان له خپلې ډلې سره د زړګونو دښمنو ترمنځ ولوېد او تر وروستي جنګیالي پورې یې د لاس ولستوني په جګړه کې ووژل شول. د عبدالصمد پرځای یې زوی« فیض طلب » د احمد شاه له خوا د پلار ځای ونیو.

احمدشاه چې د ګنجپورې خواته د مرهتیانو د اوردو د راتګ واورېدل، ژرېې د لوی لښکر د خوځېدو لارښوونه وکړه، همدا چې د جمنا غاړې ته ورسېد، پوه شو چې عبدالصمد خان وژل شوی او ګنجپوره د دښمن لاس ته ورغلې ده، سره له دې چې د پشکال ورځې پاتې او سیند لارنه ورکوله، بیا هم په پوځي هوډ له تولو سپرو کنډکونو سره پر اوبو ورګډ شو، او د ربیع الاول پر (۱۸) د «باکپت» په سیمه کې له سینده تېر شو، وریسې یو زرو څلور سوه پیلان د توپنو، جګړه یزو زیرمو او پلیو ډلو پر لېږدلو لګیا شول. سره له دې چې مرهتیان د جمنا له اوچتوالي ډاډه وو، خو بیا یې هم د سیند بڼي اړخ ته څارونکې ډلې لرلې، احمدشاه چې له جمنا نه تېرېده ددوی له خوا ډزې پرې وشوې او د خیبر د دوو زرو سرتېریو مشر احمدخان خیبري له یو شمېر نورو سره ووژل شو او یو شمېر هم په اوبو کې ډوب شول.خو احمدشاه بې ډیل وځنډه مخ پر ګنجپوره روان شو.

مرهتیانو چې د احمدشاه راتګ واورېد، د پاني پټ خواته پرشا شول ځکه چې د هغه ځای ارتوالی د پوځي خوځښتونو وړو. سربېره پر دې مرهتیانو غوښتل چې له احمدشاه سره تر جګړې د مخه په هغه سپېځلې چینه کې چې له پاني پټ نه اخوا د سرهند پر لار ده مذهبي لمباو کړي، احمدشاه هم پردوی پسې وخوځېد او ترهغې چې پاني پټ ته رسېده، دښمن مورچلونه کېندلي او ټینګ کړي وو. د مرهتیانو مورچلي د پاني پټ د ګر

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمالي اړخ ته ځای پر ځای او پینځه ویشت زره مخکښ سرتېري یې د «سنبالک» سرای په خوميلی کې تيارسی وو.

احمدشاه د دښمن د چمتووالي تر برسېره ولو وروسته، د کندهار پوځي کوماندان «شاه پسند خان» ته چې د عبدالکريم په وينا ښکلی او غښتلی زلمی و، په خندا وويل:

«هو، شاه پسنده! نننی قراولي جګړه ستا په برخه رسېدلې، و به وينم چې څه کوې؟»

شاه پسند له يوه پينځه زريز لښکر سره د سنبالک پر سرای ورغی: مرهټي ساتونکي یې مخې ته راپورته شول او شاه پسند پر يرغليزه جګړه بوخت شو. ورغ لا پای ته رسېدلې نه وه چې مرهټيان مات او ووژل شول او شاه پسند په راستنېدو کې خپل سپاره په داسې ډول د احمدشاه له مخې تېر ول چې هر يوه د دښمن يوه خولی په لاس کې نيولې وه.

احمدشاه وړاندې لاړ او خپل اوردو يې داسې ور ځای ته ورکښته کړ چې هلته په آسانۍ سره د دښمن لاس نه وررسېده. دا ورځ چې احمدشاه د پاني پټ پر ډګر په شپږ ميله واټن کې د مرهټيانو پر وړاندې لښکر ځای پر ځای کړ، د ۱۱۷٤ کال د ربيع الاول (۲۱) وه، تردې وروسته د جګړې تر پايه دواړه دښمن اوردوګان نېژدې درې مياشتې سره نښتي وو.

ددې مودې په لړ کې د احمدشاه جګړيزه وړتيا څرګندېږي، احمدشاه له شپېتو زرو پليو او سپرو، توپونو او يو زرو څلورو سوو پيلانو سره غوښتل چې په يوه لرې هېواد کې پر يوه درې سوه او څلوېښت زريز اوردو، ګڼو توپونو او څو زرو پيلانو بريالی شي.

احمدشاه په دې جګړه کې پر ته له هغه څه چې لرل يې، له يوې خوا يې هم د مرستې هيله نه وه او ځان يې په پردي هيواد کې ليده، خو دښمن په خپل هېواد کې جنګېده چې له پاني پته يې د هندوستان تر سهيلي بريدونو پورې اړيکه کرښې غځېدلې وې.

احمدشاه پرېکړه وکړه چې دد ښمن د ستر اوردو اړيکه کرښې له هرې خوانه د يوې لويې دبرش ميلي کړی په منځ کې غوټې کړي، دد غه هود له پاره يې له خپلو برسېره وونکيو او ځريو ډلو څخه کار واخيست، لکه څه رنګه چې ليدل کېږي د احمدشاه د ځريو لړی او هڅې د ستايلو وړ دي، ځکه چې هغه د سېمې په منځ کې د دښمنې تول

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوځښتونه او د باندې د هغه اړیکلارې، څواکونه او مرستندویې زېرمې ځائنه برسېره او څرګندې کړې او بې څنډه یې د سپرو ډلو په مرسته چې په پرله پسې او شنلې توګه ګرځېدې؛ له منځه وړې دي. احمدشاه وکړای شول تولې هغه لارې چې د مرهټیانو اوردو ته خواړه او واښه پرې راوړل کېدل د رسالې ډلو په مرسته وڅارې، ان د دغو لارو یوه ارزښتناکه هغه یې چې د مرهټیانو د اوردو شاته غځېدلې وه او د شمال له خوا د سرهند د هندوانو یوه مشر او د افغانانو کلک دښمن «آلاجیت» واښه او خواړه پرې راوړل هم وتړله. همداراز د احمدشاه د سپرو ډلو له خوا د ډهلي د پیسو خوندېینه چې مرهټیانو غوښتل پاني پت ته یې یوسي د لارې په اوږدو کې برسېره او ونیول شوه او ټول ساتونکي یې ووژل شول.

مرهټیانو غوښتل چې کوماندان «ګوبند پندت» له لسو زرو سپرو سره له جمنا نه اخوا ولېږي او پر اوزده اوروهیلکنډ، د شجاع الدوله، نجیب الدوله او نورو افغاني روهیله سردارانو تاتوبي» یرغل وکړي او د نوموړیو سردارانو اړوا تر اغېز لاندې راولي چې د احمدشاه په اوردو کې یې خدمت کاوه، نوموړي کوماندان لا د ډهلي په اتلس میلۍ «جلال آباد» کې کور وسم شوی نه و چې د احمدشاه پېنځه زره سپاره د عطاګي خان کندهاري په مشرۍ د شپې په تیاره کې پرې ورشیوه شول او یو یې هم ژوندي پرې نه ښوو. سهار یې په پاني پت کې د «ګوبند پندت» سر له تولو لوښیو سره احمدشاه ته راورساوه، په دې توګه د احمدشاه پوځي چارو د مرهټیانو لوی اوردو په دار کې واچاوه.

مرهټیانو د سنبالک تر مخکښي قراول پورې یو غځل بیا د ربیع الاول پر (۲۸) د «داړې» جګړه پیل کړه خو په دغه وراندې تګ کې د سپاه سالار جانخان د سپرو له خوا چې ځانونه یې پت کړي وو، له یوه اړخه ښه پاسته شول او د ګڼو مړیو تر پرېښوولو وروسته تر خپلو مورچلو پورې په منډه وتښتېدل. د ابراهیم خان ګاردي ورور فتح خان چې پر افغان کین اړخ یې ناڅاپي یرغل راوړی و، کلکه ماتې وخوړه او خپله ټوله وسله یې بایلله، تر دې وروسته مرهټیانو پر مخکتګ ته زړه ښه نه کړ او د دوې د اوردو پر بهلا بهلو برخو د افغاني ټولیو ناڅاپي بریدونو خورا ډېر تاوان وراړاوه. عبدالکریم د دغو یرغلونو یوه بېلګه داسې را اخلي چې هره ورځ به یوه افغاني ډله د دښمن مورچلو ته ورننوته او تر خونړۍ جګړې او تکړ وروسته به خپل اوردو ته راستنېده، په دغه ترڅ کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

به‌ډېر ژوبل و تپیان شول او له سرونو او مخونو نه به یې وینې بهېدې، خو تولو به په خندا افغاني سندرې ویلې او نڅا به یې کوله، دغې پېښې هندي نواب شجاع الدوله و بوګناوه او په لیدو یې سرتر پایه هېښ پاتې و.

په هر ډول، اوردو څنډ دواړه خواوې سترې او د لانجې غوڅولو ته چمتو کړې، په ځانګړې توګه مرهټیان چې د لارو دبندېدو له امله خواړه او نور شیان ورته نه راتلل، همدا وه چې د (۱۱۷٤) کال دجمادي الاخر پر (٦) د ۱۷٦۱ د جولای پر (۱٦) تول افغاني او مرهټي ځواکونه د جګړې ډګر ته راووتل او د سهار له خوا دا جګړه چې د هند په تاریخ کې ساری نه لري پیل شوه. د مرهټیانو ښی اړخي لښکر د مرهټیانو د پاچاه د زوي «بهادر وسواس راو» ترمشرۍ لاندې مخ پرخوځېدو و او «سداشیوبهاو» د منځ ځواکا فسرګڼل کېده. د مرهټیانو د یرغلیز ځواک لومړۍ کرښې د دوزرو او څلور سوو پیل سپرو او د ابراهیم خان ترمشرۍ لاندې د څلوېښت زریز مسلمان ګاردي لښکر تر شا د سبل غوندې راتوېې شوې، چمتو توپونو یې هم پرله پسې اور ورونه پیل کړه، د مرهټیانو لښکر په خورا بشپړ تابه او چټکۍ مخکې راتلو، احمدشاه د ډګر پر یوه جګ ځای ناست و؛ د جګړې تول خوځښتونه یې څارل او د افغاني اوردو بې جوکې ځایونه یې د شا له خوا پیاوړي کول. د احمدشاه لوی وزیر شاه ولي خان له دوولسو شاهي زغره والو (کرښه ماتوونکي زلمي) سره، بدرګې ته ولاړو، افغاني دواړه خواوې د سپاه سالار جانخان و امیر لښکر شاه پسند خان تر لارښوونه لاندې مخکې تلې، پوځکښنیو کرښو کې د نجیب الدوله او نورو افغاني مشرانو ترلاس لاندې روهیله افغاني ډلې او د نواب شجاع الدوله بهادر ډله وه، د احمدشاه درانه توپونه هم د دښمن د غټ ځواک پر وړاندې د افغان وسله وال پوځ د ډاډ تکیې و.

مرهټیان په بیړه راوړاندې شول او د روهیلیانو یرغلیزې ډلې د مرګ ژوبلې په زغملو او تمبېدو اړ شوې. نجیب الدوله سردار عنایت خان له خپلو لسو زرو سرتېرو سره د مرهټي لښکرو په منځ کې کلابند او عطاګی خان کندهاری له خپل پنځه زریز لښکر سره یوځناشو. دا مهال نواب شجاع الدوله له خپلو لسو زرو جنګیالیو سره کلک یرغل وکړ، سره له دې چې لاتر اوسه افغاني ښی اړخ پر خپل ځای وخو د احمدشاه کیڼ اړخ د دښمن د ډېروالي او نه تمېدونکي پرمختګ له کبله بې جوکې او له منځه تګ ته نېژدې وو

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرهتیان پرخپل بري بشپړ ویسا وو او لړ شېبې یې برلاسي ته پاتې وې. احمدشاه چې دا هرڅه لیدل دد ښمن له دغه ګواښن پرمخته‌ګه یې زړه ونه غوړځاوه او د مخنیوي له پاره یې شاهي زغره والو ډلو ته چې وروستنی نوی ځواک او د ټول افغان پوځ پیاوړی کوونکی ګڼل کېده د مرهټیانو پر لښکر د یرغل بولنه ورکړه، دا هغه وروستنی شېبې وې چې تېرېدې او د دواړو خواوو د ژوند و مرګ برخلیک تاکل کېده.

احمدشاهي ډلو لکه څنګه چې هیله کېده، د مرهټیانو د لښکر منځه ونیوه او بریالی شوې چې منځ یې تر کلک اور لاندې ونیسي. په دې ډول چې لومړی یو زریز کنډک د احمدشاه له خوا دد ښمن د لښکر پرمنځ غوره‌ځنګ و یرغل ته واستول شو او مخته لاړ، همدا چې له ستر ګو لرې شو، دویم کنډک ورولېږل شو، په همدې توګه دوولس کنډکونه یو پر بل پسې لاړل، همدا چې لومړی کنډک خپل اوربل وکړ او لا یې بیا توپکونه ډک کړي نه وو، دویم کنډک راورسېد او اوربل یې وکړ، همداسې دوولس واړه کنډکونه راغلل او یو ځای یې تر اور لاندې ونیو، ددغه پرله پسې اور له امله د مرهټیانو لښکر مشر شاهزی «بسواس راو» مړ او ملـه افسران یې تار و مار شول، ځکه د دښمن دښې لاس ټولې کرښې ولړزېدې. دې پېښې د څو شېبو په ترځ کې دد ښمن نیم بریالی اوردو شاتګ ته اړ ویست. افغاني توپونو هم چې لا دمخه یې د جګړه یزو پیلانو کرښې او د مرهټیانو غوره منځي تر اور لاندې نیولي وو اوس یې د ژوبلو پیلانو په ستنولو او تېښته کې او د مرهټیانو د جبهې په شاتنیو کرښو کې د بلوا جوړولو له امله، له افغاني یرغلیزو ډلو سره ښه مرسته وکړه. دا مهال افغان اوردو په لوی یرغل دد ښمن کرښو ته ورننوت او د اورنیو وسلو جګړې خپل ځای غوځوونکیو وسلو او لاس لستوني جګړې ته پرېښوو. څو ګېنټې د پانی‌پت په خونړۍ او پرغز جنه سیمه کې د لمر تر ځلاندو وړانګو لاندې د تورو او چاړو له برېښنا او د وینو له سېل پرته بل څه نه لیدل کېدل، نیوونکي او نیول شوي، بریالي او ماتې خوړلي بې وینا او موسکا په ډاروتکې چوپتیا پر دغه ډګر د ژوند و مـرګ له پاره، نه دبري له پاره جنګېدل، ددې ګـراني سوبې او بري جایزه د هندوستان ځلاند تاج و پلازو چې په پای کې دغه تاریخي ورځ د مرهټیانو په نه راستنېدونکې ماتې بشپړ شوه او د هندي او انګریزي مورخانو د وینا له مخې پانی‌پت ډګر د دښمن په دوو سوو زرو مړیو پټ شو. [1] د مرهټیانو پاتېشوني هم د افغاني

(۱) ابوظفر ندوي، ۱۸٤ مخ او د هند تاریخ. د مارسېډن لیکنه، د لندن چاپ، ۱۹۱۰ کال، ۱۳۶ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لښکرو له خوا تر ځلوريشتو ميلوپورې وځارل او ووژل شول او د مرهټيانو له دوو، دريو نوميالو، لکه: «هولکر» «شمشيرراو» او «ماجي سنديا» پرته بل څوک ژوندي پاتې نه شو، مرتضي حسين وايي: نور نو تر دېرو کلونو پورې مرهټيانو په ټول «دکن» کې ونه شو کړی چې داسې لښکر جوړ کړي، يوازې څو کاله وروسته د مرهټيانو مشرانو په ډېر کړاو ايله پنځوس زريز اردو جوړ کړای شو.

دا ده د پانيپت جګړه د افغان په تاريخي بري پای ته ورسېده او احمدشاه د جګړې دا تل په توګه د تاريخ پر مخ راڅرګند شو.

د پانيپت جګړې ولجې ډېرې وې، د پيسو پرخونديينو سربېره پنځوس زره آسونه، دوه سوه زره غوايه، پنځه سوه پيلان و څو زره اوښان د احمدشاه لاس ته ورغلل. په دې جګړه کې په منځني شمېر هر افغان جنګيالي د دښمن له پنځو سرتېريو سره جنګېدلی، هر افغان د مخامخ لوري درې تنه وژلي او هرو دريو افغانانو يو دښمن يرغمل نيولی دی، خو د افغانانو مر ګ ژوبله دومره لږ وه چې هيڅ مؤرخ يې ليکلو ته پام کړی نه دی، کېدای شي چې لسو زرو ته به نه رسېده.

له دوو ويشتو زرو يرغملو څخه يوازې ابراهيم کاردي چې مسلمان او د اسلام دښمنو؛ ووژل شو، پاتې نور وبښل شول.

احمدشاه تر جګړې وروسته ډيلي ته راغی او دا چې کړنلاره يې د هند د اوسني بې جوړې حکومت پياوړول وه، نه د هغه نيول او خپلول، نو د هندوستان سلطنت يې د دويم عالمګير زوی غازي پاچاه «ابوالمظفر جلال الدين عالي ګهرشاه عالم» ته چې په خپله په بنګاله کې و، ورپا وبايښه او زوی يې «ميرزا جوان بخت» د سلطنت نايب وټاکه. د هندوستان سياسي او اداري چارې يې د هند د وزارت په رتبه او د «فرزندخان و هند رستم» په بلنامه «نواب شجاع الدوله بهادر» ته وسپارلې او پوځي چارې يې د هندوستان سپاه سالار «نواب نجيب الدوله بهادر افغان» ته وربښوو‌ې.

اوس احمدشاه له يوه ستر کاره وزګار شوی و، هماغه کار چې ډېرې خبرې پرې شوي، څکه چې احمدشاه د کړاو په ګاللو، د افغان زلميو د وينو په بلهارۍ او د هندوستان دولت د ګواښناک دښمن پر وړاندې د کېدونکې ماتې د بوږنوونکې پايلې له په پام کې نيولو سره د هندوستان ځلېدونکی تاج د مرهټيانو له لاسه اخيستی او ورپا يې پريوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناوړه سر ایښي و. دا چې ددې جګړې ګټوره پایله د افغانستان پرځای هندوستان ته ورسېده، نو دا ستره جګړه د احمدشاه له خورا بې ګټې کارونو څخه شمېرل کېږي، له بلې خوا چې هاغه مهال احمدشاه په هند کې د اروپایانو راتلونکي ګواښونه اټکلولای نه شول، ځکه نو د بنسټیزو چارو د نه ترسره کولو له امله ګرم نه ګڼل کېږي. (۱)

احمدشاه نور په هند کې ځنډېدلی نه شو، نو مخ پر شمال وخوځېد، دا ځل په پنجاب

(۱) د افغان احمدشاه تر زېږېدلو (۲۳۱) کاله وړاندې پر ۹۰۴هـ=۱۴۹۸ زېږدي کال د «واسکو دیګاما» په نامه یوه پرتګالي ګرځندوی د «د ماغه امید» له لارې د هندوستان لوری وپېژاند او لومړی ځل دده د ملت ګام دهندستان پر خاوره کېښوول شو، وریسې په هند کې د پرتګال اقتصادي ځانګې هم وغځېدې. په ۱۱-۱۲ پېړۍ کې (د احمدشاه ژوند مهال) دغار کیانو، پرانسویانو او انګرېزانو هم د پرتګالیانو لار ونیوه خو پرانسویان په هند کې ترخپلو سیالانو مخکې شول. انګرېزان د ملکې الیزابت پر مهال یوازې سوداګر وو او د هند په بندرونو کې یې د ختیز هند د انګرېزي شرکتونو په نامه سوداګري تړلنې پرانیستې. جهانګیر (۱۰۱۴-۱۰۳۷) د لومړي جارج په غوښتنه (۱۰۲۱هـ) د احمدآباد په «سورت» کې کمپنۍ ته د سوداګر خونې د جوړولو خوښه ورکړه.

اورنګزېب (۱۰۶۷-۱۱۱۸) د سورت واحمدآباد تر نیولو او د بمبیې تر ښار بندۍ وروسته کمپنۍ په کورنیو چارو کې نه لاس وهنې ته اړ کړه.

د افغان احمدشاه تر زېږېدو دوه کاله وړاندې کمپنۍ وکړای شول چې له محمدشاه (۱۱۳۱-۱۱۶۱) نه په ټول هندوستان کې د سوداګرۍ کولو خوښه ترلاسه کړي، له همدې نېټې نه کمپنۍ ترخپل اغېز لاندې سېمې پر درېیو برخو: کلکته، مدراس و بمبیې ووېشلې او په هره یوه کې یې له یوې سلاکارې ډلې سره یو مشر وټاکه. د کلکتې مشر «لارډ کلایو» د هند له نوابانو او راجاګانو څخه ځومره چې کېده د سوداګرۍ او ګمرک واک ترلاسه کړ، تر دې وروسته د هند په کورنیو چارو کې ورو، ورور د کمپنۍ لاس غځېده.

په پانیپت کې د احمدشاه ترجګړې پېنځه کاله وروسته (۱۱۷۹) د بنګال نواب دخپل مشرتابه واک د یوې ټاکلې کالنۍ تنخا پرځای کمپنۍ ته ورکړ. شاه عالم هندي هم د کالنۍ درې نیم میلیوني تنخا په بدل کې کمپنۍ ته د «بنګال، بهار و اوریسه» پرېښوول ؛ ومنل. احمدشاه چې په کندهار کې د ناروغۍ پر کټ پرېواته (۱۱۸۶) د اودې نواب شجاع الدوله چې د احمدشاه له خوا د هند پر صدارت ټاکل شوی و د لارډ کلایو له ځای ناستي «وارن هیسټینګس» څخه یې د کترا افغاني ولایتونه په یو ولس نیم میلیونه روپۍ وپېرودل او نوموړي ځایونه یې د پوځي چلند له لارې تر وژلو او رنګولو وروسته ونیول. پر ۱۷۸۹ کال د بریتانیا او پرانسې ترمنځ د «ورسای» تړون په هند کې د پرانسې د لاسوهنې مخه ونیوه، تر دې وروسته بریتانیا د هندوستان د لویو او ودانو سېمو، لکه: بنګال، بنارس، بهار، مدراس و بمبیې څښتنه شوه.

پر (۱۲۱۴) هـ کال کمپنۍ د «تیپو» ترمړینې وروسته د میسور خاونده او نورې برخې یې پر ۱۲۳۳ کال ورپورې ونښلولې او له ۱۲۵۴ تر ۱۲۶۱ کال پورې ورو ورو د ستلج اخوا سېمې هم د کمپنۍ په شتمنیو کې راغلې، په پای کې د هند تر بلوا ۷۳-۱۲۷۴ وروسته کمپنۍ د بریتانیا پارلمان له خوا ړنګه او د ملکې ویکتوریا د فرمان له مخې د هندوستان سلطنت د بریتانیا د تاج و پلاز یوه برخه شوه او ملکې د هند د امپراتریس بلنوم غوره کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د احمدشاه له وېرې هېڅ ونه ننګېدل شو د چې سيکان په تېره بلواګر به په دې سيمه کې پاتې وي، ځکه چې تولو ناخوښيو ودانۍ پرې ايښې او په کوڅونو کې پټ شوي وو، احمدشاه د دوی د چارو سمون ګاندي ته پرېښوو او چې لاهور ته راغی پنجاب حکومت يې «زين خان مومند» ته چې پوه سړی او جګړه ليدلی افسر و؛ ورکړ او په خپله سمدلاسه د پېښور و کابل پر لار کندهار ته لاړ. احمدشاه کندهار ته تر راتګ وروسته پلاز مېنې ته د نوي ښار د جوړولو په لټه کې شو، د ۱۱۷٤ کال په پای کې يې د اوسني کندهار ښار بنسټ کېښوو او پر همدغه کال يې شاهزی تيمور د هرات ولايت د نايب الحکومه په توګه وټاکه او ولېږه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلور د پرشم څپرکی

نهم یون له ۱۱۷۵ تر ۱۱۷۷ کال پورې

په پنجاب کې د سیکانو ګو اښل (د شنې پانې جګړه)

کشمیر ته لښکر لېږل او د هغه سمون

سیکان د پر لانجه مار وو او د مرهتیانو له ماتې یې پند وانه خیست، ځکه هم دا چې احمدشاه یې له سره تېر شو، بیا زاتول شول او بلوایې پیل کړه. داخل یې د آدینه بېګ پرځای آرسیک «جیساسنګ» د مشر په توګه وټاکه، دا سړی د سرهند د یوه مشر «الاجیت» له خوا چې له افغانانو سره یې ژوره دښمني لرله پیاوړی کړی، وروستی یاد شوی هماغه سړی دی چې د پانیپټ په جګړه کې یې له مرهتیانو سره د خواړو او وابښو ارزښتناکه مرسته کوله.

سیک مشرانو پرېکړه کړې وه چې په پنجاب کې سیکي دولت جوړ او پرېښوودروي، د «رنجیت ظفرنامې» لیکوال «امرنات» د خپل ستایلي په غوړمالی کې هڅه کوي چې د رنجیت د نیکه «چهرت سنګ» نوم په ناوړه توګه د دغه پاڅون د مشرانو په لیکه کې د تاریخ د اتل په توګه وښیي.[1]

سیکان د بلوا پر تلپاتې منځي «امرتسر» سربېره، د ستلج پورې غاړه او د سرهند

---

(۱) ظفرنامه، ۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر ډګرونو هم را تول شوي وو چې وینا وو یې د کشمیر پرهم مذهبانو هم اغېز وښیند. سیک وسله والو پرګنو چې له افغاني ساتونکیو نه لاهور ونیو او نایب الحکومه زین خان یې په «کوټ» بانده کې کلابند کړی و، د کشمیر سیکانو ناپلوي وګړي هم په خپلو موخو کې ګډ او پر سیمه یز حکومت یې یرغل وکړ. دامهال (۱۱۷۵) کال د پنجاب و کشمیر ټول لوی منځي د بلواګرو لاس ته ورغلي وو.

د سیکانو ګواښل له پخوا رهیسې د احمدشاه په پام کې وو، همدا چې د بلوا غربې واورېد، د تیارسئ لارښوونه یې وکړه.

هاغه مهال چې احمدشاه لاهورته ورسېد د (۱۱۷۵) کال لومړي نیمایې پای ته نږدې و، دا مهال د سیکانو د غونډې ځای امرتسر او وسله وال ځواک یې په «چنداله» او «کوب» کې له افغاني افسرانو سره پر دېوالي جګړه بوخت و. احمدشاه پرېکړه وکړه چې د سیکانو پر منځي ناڅاپي کلک یرغل وکړي، نو ددې له پاره چې ددغه د یرغل په ترڅ کې افغاني هندي سرتېریو ته تاوان ونه رسېږي «ځکه چې هغوی هندي کالي اغوستل او په سختۍ یې له سیکانو سره توپیر کېده» نو د ځانګړي منځوي په لاس یې افغاني افسرانو ته لارښوونه وکړه چې د دوی وګړي او هندي سرتېري دې په خولۍ او پګړۍ کې یوه، یوه شنه پانه وتومبي چې یرغلیز ځواکونه یې له بلواګرو سره توپیر کړای شي، په دې توګه احمدشاه ناڅاپ پر سیکانو تینګ یرغل وروړ او کلک تاوان یې وروست، تښتېدلیو هڅه وکړه چې سرهند ته پرشا شي، خو احمدشاه پرېکړه کړې وه چې کار یې یو مخیز کړي، نو له ستلجه په تېرېدو سرهند ته وراندې شو و په ٤٨ ګهنټو کې یې ۱۳۵ میله لار ووهله. سیکان د یوې ډلې په توګه د ورستی جوارۍ له پاره چمتو شول، احمدشاه لار ورنه کړه او درجب پر یوولسمه یې برید پرې وکړ، د سیکانو اویا زریز پلي او سپاره لښکر پېنځه ویشت زره مړي ورکړل او پاتي وتښتېدل. تر دې وروسته چې احمدشاه ژوندي و بیا سیکانو د بلوا ځواک ومتره و نه موندهٔ او دې ستغې جګړې ته یې «راګلوګارا - بې شمېره وژنه» ویل.

احمدشاه د هندوستان سپاه سالار نجیب الدوله راوغوښت او د دې سېمې د سمون ساتلو له پاره یې لارښوونه ورته وکړه او بشپړ واک یې ورکړ، همدا راز یې د پټیالې او سرهند حکومت یوه ځان پلوي سیک ته ورکړ او ویې غوښتل چې د دغه سیاست له لارې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بلواګرو څواکونو ترمنځ د دوی راولي او د نورو سیکانو د زړونو په لاس ته راوړنه د پنجاب سمون وساتي.

دا بختور وغوره شوی سیک هماغه «امیرسنګ» نومی و چې څو کاله یې له وزیر شاه ولیخان سره خدمت کړی او افغاني روزنه یې لیدلې وه، ترهغې چې نوموړی ژوندی و له رهبنتینولی یې لاس وانه خیست ان چې په لیکونو کې به یې د لاسلیک په ترڅ کې خپل نوم «امیرسنګ بامیزی» «د شاه ولي د تیره اړوند» لیکه.

په هر ډول، احمدشاه له سرهنده لاهور ته راستون شو: د پنجاب چارو بنستیز سمون ته ځیرشو او هغه پوځي لښکر چې مخکې د نورالدین خان ترمشرۍ لاندې کشمیر نیولو ته لیږل شوی و، پر (۱۱۷۵) کال یې کشمیر بېرته له بلواګرو نه ونیو او اوس نورالدین حکومت پرې کاوه.

احمدشاه د (۱۱۷٦) کال پاتې ورځې هم په پنجاب کې د دغه سترولایت د چارو پر سمون او د سیکانو پر ګواښلو بوخت و. وروسته له هغې چې د چارو له بهیره ډاډمن شو، د نوموړي ولایت حکومت یې هماغه زین خان ته ورکړ او په خپله پر (۱۱۷۷) کال کندهار ته راوګرځېد. تر دې وروسته بیا احمدشاه پنجاب ونه لید او دا په ختیزو ولایتو کې دده وروستی یون ګڼل کېږي.

ځینو مؤرخینو د مرهټیانو ترجګړې وروسته له ۱۱۷۵ کال تر ۱۱۸۲ کال پورې دوه ځلې پنجاب ته د احمدشاه تګ پرګوته کړی دي، خو له ۱۱۷۵ تر ۱۱۷۷ کال پورې د دغه یانه د یوځل تیاکلو په اړه د غلام حسین خبره رهبنتیني ګڼل کېږي[1] ځکه چې نوموړی مورخ د احمدشاه هممهالی او د پانیپټ ترجګړې وراندې په ډېلي کې و.

احمدشاه کندهار ته د راستنېدو په بهیر کې د یانه کرښه له ملتانه اسماعیل خان دېرې ته وتیاکله، له هغه ځایه ګومل درې ته راغی او غزنې ته ننووت. داځل دی د کلکې تودوخې له امله ناروغ شو او پرمخ یې دانې راوختې، یو شمېر سرتېري یې هم په لار کې د ډېرې تودوخې له امله مړه شول، سره له دې هم احمدشاه کندهار ته راورسېد او تر ۱۱۸۳ کال پورې په پلازمېنه کې د حکومت پر چارو بوخت و.

---

(۱) «سیرالمتاخرین» تاریخ، د غلام حسین لیکنه، د هند د نولکشور چاپ، دریېم توک، ۹۲۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پینځه د پرشم څپرکی

د (۱۱۸۱) کال لښکر لېږنې

د شمالي ولايتونو سمون، د افغانستان و بخارا برید تاکنه

له څه مودې راهیسې د باختر و تخارستان «مزار و کتغن» ولایتونو ځینې برخې د بخارا د پاچاه عبدالعزیز په نامه بلوا ته هڅول کېدې. نوموړی د بخارا د سلطنتي کورنۍ (جنیدیه کورنۍ) وروستی غړی و چې د بوې خپلچارۍ او ځان خوښې دلې له لاسه یې ماتې خوړلې وه. دا سړی د نوغي مغولو د «مانغیت» له څانګې څخه وو چې د «کبچاک» له ببدیا څخه د بخارا جنیدي پاچاهانو ته راغلي او وزارت یې موندلی و، په پای کې دوی هم هماغه لوبه چې له «شیبانیانو» سره یې بایللې وه له «جنیدیانو» سره یې هم بایلله. عبدالعزیز د بخارا تش په نامه پاچاه و اود افغانستان په شمال کې دا لومې د مانغیتیانو له خوا د عبدالعزیز په نامه غځول کېدې.

احمدشاه د شمالي ولایتونو د چارو د سمون له پاره پر ۱۱۸۱ کال وزیر شاه ولیخان له شپږو زرو سپرو سره ولېږه، ځکه چې نوموړی له پخوانه د شمالي سیمو په چارو پوهېده، دی چې بلخ ته ورسېد او چارې یې وکتې، د بخارا یانو پرجګړه یز چمتووالي وپوهېد او له افغاني بریدونو نه د بخارا لوري ته تېر شو، سره له دې چې بخارا یانو په «کرشي» کې د جګړې چمتووالی نېولی و، خو د سولې له لارې یې روغې جوړې ته غاړه کېښووه. د افغانستان دولت چې د افغاني سیمو له سمون پر ته یې له آمو نه اخوا لاس نه غځاوه، نو ځکه افغاني وزیر هغه تړون چې د دواړو هېوادو ترمنځ یې آمو سیند برید ټاکه؛ ومانه او په خپله له بلخه بدخشان ته لاړ. د ۱۱۸۲ کال په پسرلي کې د کتغن و بدخشان تر سمون وروسته د کابل له لارې کندهار ته ورسېد. داځل شاه ولیخان د حضرت محمد (ص) سپېڅلې خرقه هم د بدخشانه فیض آباد ښاره کندهار ته راوړه چې تر ننه شته او د دغه ښار د مانیزو برکتونو د لامل په توګه ګڼل کېږي. «د یارلسم انځور کتلی شئ» (۱)

(۱) حضرت محمد «ص» ته ددې سپېڅلې خرقې اړوند والی ببله څېړنه غواړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

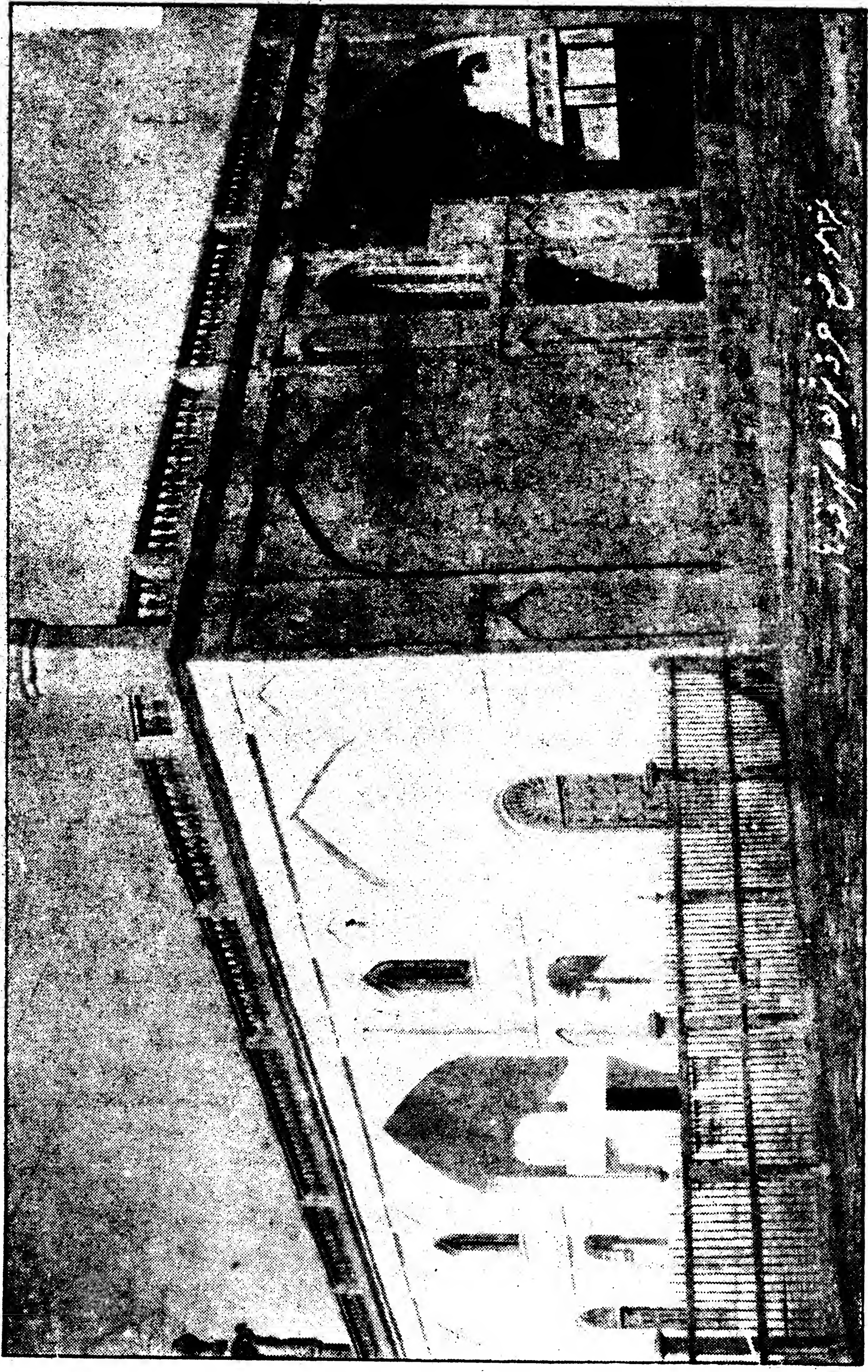

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږ د پړشم څپرکی

لسم یون (۱۱۸۳) کال

د خوراسان ولایت سمون

په خوراسان ولایت کې د احمدشاه نایب الحکومه شاه رخ له څه مودې راهیسې دخپل مشر زلمی زوی میرزا نصرالله تر اغیز لاندې راغلی و، نصرالله د پلار له ړوندوالي څخه ناوړه ګټه واخیسته: یوځل پر (۱۱۸۱) کال د زند د کریم خان دربارته د مرستې غوښتلو له پاره ورغلی و او بیا یې پر ۱۱۸۲ کال له کوردانو او نورو نه د پوځي ځواک د جوړلو تابیا کړې وه او غوښتل یې چې په خپله خپلواک حکمران شي. د تون و تبس حاکم علیمردان هم داسې خوب لیدلی واحمدشاه د دغو خپلسریو د مخنیوي له پاره پر ۱۱۸۳ کال د کندهار له اوردو سره وخوځېد او له هرات ښاره د جام و لنګر پر لارد ولایت منځي «مشهد» ته وراندې شو، نصرالله په «کوچان» کې له کوردانو نه د لښکر پر جوړولو لګیا شو او غوښتل یې چې د موخې د بشپړاوي له پاره په خپله کوردستان ته لاړ شي.

خو چې د ولایت له سر بریده یې د احمدشاه د راتېرېدو خبر واورېد په بیړه مشهد ته راستون شو، د شاه رخ دویم زوی میرزا نادر چې هوښیار زلمی او پلار ته ګران و د هغه تاو له امله چې مشر ورور یې تل له ده سره د پلار د ځای ناستي له کبله لاره، مشهد پرېښودو ته اړ شو، ده غوښتل چې د پارس له پاچاه کریم خان نه د مرستې غوښتلو په نامه څو ورځې د خپل ورور د واک له سیمې څخه لرې اوسي، خو د تون و تبس حاکم علیمردان وکړی شول چې هغه د لارې په اوږدو کې څو ورځې د مېلمه په نامه له ځان سره وساتي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

علیمردان هیله لرله چې میرزا نادر د خپلو ځای غوښتونکیو موخو له پاره لوښي کړي.

احمدشاه چې مشهد ته ورننوځي شو او د جلوالي سبحه يې چې پر ۱۱۶۷ کال يې لښکر مبشت کړي وه بيا چاوني کړه، شاهرخ و نه کړای شول چې د زوی له خوښې پرته د خپل پاچاه هرکلي او درناوي پرځای کړي. نصرالله هم د مشهد وروننه وترل او ځان يې کلابند کړ. احمدشاه د يوالي جګړه پيل کړه، نصرالله د بر ژر پوه شو چې د پرګنو او پلار له خوښې پرته د يوه لوی پاچاه پر وړاندې سپين سترګي نه شي کړای، نوژر ځانسپارني ته اړ شو.

د مشهد مشران احمدشاه ته راغلل او د نصرالله بښنه يې وغوښته، شاهرخ هم د نصرالله بښنه وړاندې کړه او خپله لور «ګوهرشاد» يې شاهزي تيمور ته ورکړه. ميرزا نصرالله خپل نوميالي او بيساري سور رنګی آس چې «غريب» نوميده او پينځلس زره روپی بيه يې وه احمدشاه ته ډالي کړ. د شاهزي تيمور د واده دود د احمدشاه په اوردو او مشهد ښار کې ترسره شو او نصرالله د احمدشاه له خوا «فرزند خان» بلنوم تر لاسه کړ.

دا مهال سپاه سالار سردار جانخان چې له اتو زرو سرتېريو او د بلوچستان نايب الحکومه سردار نصيرخان چې له شپږزرو سپرو بلوچو سره مخکې د احمدشاه له خوا د تون و تبس د سيمو د سمون او د هغه ځای د حاکم عليمردان د غوړ تاووني له پاره لېږل شوي وو د تون و تبس، ګلستانه، سلطان آباد او نورو تر سموني او په کاخک کې د عليمردان او اتو سوو بلواګرو تر وژلو وروسته د مشهد لويې چاوني ته راستانه شول.

احمدشاه د مشهد ولايت تر سمون وروسته، د خپل پخواني چلند له مخې، يوځل بيا شاه رخ د خوراسان ولايت نايب الحکومه وټاکه[1] او د هغه بل زوی يزدان بخش يې د يرغمل په توګه له ځان سره روان کړ او په خپله چې د پارس هېوادونو د نيولو هيله يې نه لرله د (۱۱۸٤) د صفر پر (۸) يې کندهار ته د ستنېدو پريکړه وکړه او سمدلاسه د هرات له لارې ورغی.

(۱) احمدشاه د خوراسان پر دويم يانه (۱۱۶۷) نورمحمد خان پښتون د شاه رخ نايب وټاکه خو څه موده وروسته يې راوغوښت او پرځای يې اميرخان ولېږه. بيا شاه رخ فريدون ګرجی په دغه نامه رمانه. ميرزا نصرالله چې رالوی شو فريدون يې وواژه او په خپله يې د هغه چارې واخيستې. نصرالله خان زرور خو ځان خوښی زلمی و، ځکه يې پلار ډېر ژر ترې وځورېد او خپل دويم زوی ميرزا نادر يې د هغه پرځای وټاکه، څه موده د دوو وروڼو ترمنځ په شخړو کې تېره شوه. نصرالله د تيمور شاه مهال پر لوړبو پرته له دې چې د افغانستان دربار ته راشي پر (۱۱۸۸) کال يې له حسن عليخان کاجار نه مرسته وغوښته خو بريالی نه شو، بيا په شيراز کې د پارس پاچاه کريم خان زند ته ورغی او تر (۱۱۹۳) پورې هلته پاتې شو، وروسته اصفهان ته لاړ؛ شبراز ته ستون شو؛ مشهد ته راغی او له ورور سره يې جګړه وکړه دا ځل يې تر يوه کاله د پلار نيابت لاس ته راوړ، له ۱۱۹۸ کال وروسته يې بيا څرک نه لګېږي خو ميرزا نادر مشهد ته د احمدشاه تر دريم يانه او له نصرالله نه د پلار تر ځورېدو وروسته، څه موده د شاه رخ نايب و، خو چې له ورور ----->

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر دي وروسته چي احمدشاه ژوندی و بیا چهرته نه لاړ ، ځکه چي جوکه يې ټيټېده اود تنګ له پاره يې غوره لامل هم نه و.

------>> سره يې په جګړه کې ماتې وخوړه ، تېښته لاړ او په زور يې د هغه ځای د حاکم د عليمردان د زوی ميرمحمد عرب خور واده کړه . نصرالله چي خبوشان ته لاړ نادر بېرته مشهد ته راغی او د پلار نايب شو . ميرمحمد دخور د غچ اخيستنې له پاره مشهد ته راغی او په درو يې د نادر په غونډه کې ځان ځای کړ او همدا چي مهال ګوتو ته ورغی دځپلو څو سوو ملګريو په مرسته يې نادر له څلورو خويندو او ورونو سره ونيو او تېښته يې وتښتاوه . تيمور شاه ددې پېښې له اورېدو سره سم ميرمحمد ته کلک فرمان ورولېږه او وروسته يې د مددخان په مشرۍ يوه وسله واله ډله د ميرمحمد دځپلو له پاره واستوله . مددخان په مشهد کې ميرمحمد کلابند کړ خو د ميرمحمد له خوا د بښنې تر غوښتلو او د ډېرو پيسو تر ورکولو وروسته يې لاس ترې واخيست . او ميرزا نادر يې راخوشی او هرات ته يې راوست. په هرات کې نادر د هغه ځای د نايب الحکومه او د تيمور شاه د زوی شاهزي محمود په چوپړ کې و ، خو څه موده وروسته چي نصرالله مشهد ته راغی ، دی هم بېرته لاړ او له ورور سره تر جګړې وروسته توس ته ورسېد ، همدا چي ورور يې له مشهده ورک شو ، بېرته ښار ته راننووت او د پلار د نيابت دنده يې پرمخ بېوله.

د زمانشاه ابدالي د پاچاهۍ پرمهال د پارس پاچاه آقامحمد خان کاجار پر ۱۲۱۰ کال خوراسان ولايت ته ننوت ، شاه رخ يې د هغه له کهاله سره ونيو او مازندران ته يې واستاوه ، خو شاه رخ د لارې په اوږدو کې مړ شو . ميرزا نادر چي افغان کارکوونکی و هرات ته ورسېد . زمانشاه ددې پېښې په اورېدو پرغز واخيست ، آقامحمد خان يې د يوه استازي « کدوخان بارکزي » په ورلېږلو و ګواښه او په خپله د لښکر پر چمتووالي لګيا شو . آقا محمد خان پارس ته د زمانشاه د لښکر غځونې انګازې وېورناوه او محمد حسين « کراګوزلوېې » د سفير په توګه د بښنې غوښتلو له پاره د زمانشاه دربار ته واستاوه او په خپله يې مشهد و نېشاپور ولايتونه خوشې کړل . زمانشاه نوموړی سفير د يوه پوځي لاريون ليدو ته راوغوښت او بېرته يې ولېږه ، ميرزا نادر له خپل ورور ميرزا عباس سره د افغانستان دولت له خوا د مختار الدوله شيرمحمد خان تر څنګ مشهد ته ولېږل شو او د نوموړي ولايت نايب الحکومه توب يې په لاس کې ونيو.

د آقا محمد تر مړينې وروسته (۱۲۱۲) چي فتح عليخان د هغه پرځای کېناست ده هم يوځل دخپل مخکېني آزمېښت تر سره کړ ؛ تر نېشاپوره وړاندې لاړ او ښار بند يې کړ . بيا زمانشاه طره باز خان د سفير په توګه ورولېږه او له آقامحمد خان سره د پخوانې ترون يادونه يې وکړه او څرګنده يې کړه چي افغانستان د پارس نيولو هيله نه لري ، نو پارس ته هم بويه چي پر مشهد و نېشاپور کارونه لري ، که نه نو د دواړو خواوو ترمنځ به د جګړې اور بل شي . فتح علي خان له نېشاپوره تېرېدو ته اړ شو . دا هغه مهال و چي د لوېديځ سياست ګام پر ګام له ختيځ و شماله په منځنۍ آسيا کې پرمختګ کاوه او په زور يې د نوموړيو هېوادونو په سياسي ژوندانه کې اغېز ښېنده.

د ناپېليون تګلارې ، په لوېديځ کې د لومړي اليکساندر د پلار امپراتور پاول لرليد او په ختيځ کې د شاه زمان پوځي چارو هند تر ګواښ لاندې راوستی و ، د ناپېليون استازي کابل و تهران ته لېږل کېدل او سارجن ملکم هم پارس ته راغی ، د پارس فتح علي شاه ومنله چي د افغانستان پر لوېديځ برغل وکړي او شاه زمان د هېواد دننه بوخت وساتي . دا مهال د زمانشاه مشر ورور محمود چي په هرات کې نايب الحکومه و او د افغانستان د پاچاهۍ هيله يې لرله ، ځان يې د پارس د سياست غېږې ته وراچاوه ؛ پايله څرګنده وه ، د کورنۍ جګړې اور بل او زمانشاه ړوند کړای شو او پرځای يې محمود د افغانستان د پاچاهۍ تاج پر سر کېښوو . دوه کاله وروروسته فتح علي خان مشهد ولايت ته لښکر ولېږه او دلښکر کوماندان محمد حسين د مشهد تر څلور مياشتنی کلابندۍ وروسته د(۱۲۱۸) کال دوژې پر يوولسمه د ولايت منځي ونيو ؛ افغاني نايب الحکومه ميرزا نادر زنځير ترلی تهران ته ولېږ شو او هماغلته توټې ، توټې کړای شو ؛ دوه زامن يې عباس و ابراهيم ووژل شول ؛ درې زامن طهماسب ، خالق ويردی او محب علي ړانده يې او بل زوی مصطفی يې بندي کړی شو « ددې کورنۍ د ژوند پېښو د لوستلو له پاره په ايران چاپې مجمل التواريخ کې د مدرس رضوي او زين العابدين لنليکونه کتلی شئ »

په همدغه تيارۀ پېر کې مرو ولايت هم له لاسه ووت خو پارسيانو و نه ساتلی شو او د بخارا امير ته يې ورکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووه دیرشم څپرکی

د احمدشاه مړینه

د (۱۱۸٦) کال د رجب شلمه د جمعې شپه

احمدشاه پر ۱۱۷۷ کال له سرهند و پنجابه تر راستنېدو وروسته د لارو د ګڼ شمېر کړاوونو او پوځي ژوندانه له امله چې ده لاره: ناروغ شو. د لارې په اوږدو کې د هواد تودوخې کلکوالي ناروغي ورډېره کړه او پرمخ یې ګڼ شمېر دانې راوختې، چې کندهار ته راورسېد خورا بې جوګې او کمزوری شوی و، نور یې د ژلېتابه هغه څواک وجوګه چې ده د یو څلوېښت کلن منګ وروه: نه لرله.

سره له دې چې احمدشاه تر دې وروسته نېږدې شپږ کاله له کندهاره بهر ونه خوځېد، خو خپله پخوانۍ روغتیا یې بیا و نه موندله، سربېره پر دې هم پر ۱۱۸۳ کال یوځل بیا د هېواد د نېه مشهد ولایت ته لاړ او تر راستنېدو وروسته نور هم بې دمې شو، خو بختور و چې اوس یې ټول هېواد بشپړ تر لاس لاندې او کارکوونکي یې رېښتیني او غښتلي ووا ده کړای شول چې په پلاز مېنه کې په هوساینه دمه وکړي. د احمدشاه وروستي ژوند کلونه تر ډېره په اداري او ودانیزو چارو کې تېر شول، دده له ښکلیو ودانیو څخه یوه دده زیارت دی چې په همدغو ورځو کې بشپړ شو.

پر ۱۱۸٦ د احمدشاه څان څواک نورهم راټیټ شو، مخکېنۍ ناروغي یې بیا راوګرځېده او د ډېرو افغاني مؤرخینو د څرګندونو له مخې «آکله» پرې ولګېده. د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کندهار د طبیبانو دارو درمل گټور نه وو، احمدشاه له ژوندانه نه لاس ومینځه او په هغه جرگه کې چې د دولت له لویو مشرانو او چارواکیو په گډون یې رابللې وه، د غونډې پام یې د شاهزي تیمور ځای ناستي ته راواړاوه او د هغه پر راتلونکې پاچاهی یې خپله خوښه څرگنده کړه، جرگې دا احمدشاه وړاندیز ومانه او له تیمور سره یې د پټ ساتلو لوړه وکړه.

احمدشاه د همدغه کال پر لومړیو د اوبو او هوا بدلولو له پاره له خپلې کورنۍ سره د توبه غر خوا د کندهار ښار په ٤٥ میلۍ کې سهیل ختیزې سیمې «معروف» ته کډه یووړه، خو دا چې د برخلیک لاس دی په مرگ محکوم کړی و، هره ورځ یې هغې بوږنوونکې شیبې ته ورنېژدې کاوه. دا مهال تیمور له هراته د پلار لیدو ته رازروان شو، خو احمدشاه دی د کندهار و هلمند ترمنځ د «واشیر» له سیمې بېرته هرات ته ستون کړ، وایي چې دا کار د وزیر شاه ولیخان په لمسانه وشو، ځکه چې دده زوم شاهزی سلیمان همدا چې د احمدشاه وروستي سلگۍ وې، ځای ناستي ته چمتو شوی و. شاهزی تیمور هم د پېښې په آر پوهېدلی او له هماغې ورځې یې شاه ولیخان له پامه بد شو. احمدشاه د رجب د میاشتې په لومړیو کې له هرڅه ولوېد او د هماغې میاشتې پر شلمه د جمعې پر شپه یې د ژوندانه پر یو پنځوسم کال تل تر تله له دې نړۍ نه کډه وکړه او یو ملت یې د خپل ویر پر تغره کیناوه.

ده خپل نیمایی ژوند د خپل هېواد و ملت د سیاسي بنسټونو د پیاوړتیا په لار کې تېر کړی و او په پای کې یې د څه د پاسه څلوېښتو مېلیونو وگړیو، شتمنو زېرمو او پیاوړیو سرتېریو یو لوی هېواد تر شا پرې ایښی و. د دغه ستر پاچاه مړینه په ټول افغانستان کې لوی ویر و غم و چې هر افغان یې د زړه له کومې وژړاوه.

د احمدشاه جنازه له توبه غر نه کندهار ښار ته خواجه سرایا قوت راوړه او وروسته له هغې چې یوه شپه په شاهي ارگ کې و او د لمبونې او کفن چارې یې لوی وزیر شاه ولي خان وشاهزي سلیمان بشپړې کړې، د هغې پر قیمتي او ښکلې مانۍ په لاندېني پوړ کې چې احمدشاه د همدې موخې او سپېڅلي خرقې د ځای پر ځای کولو له پاره جوړه کړې وه، په ملي او رسمي درانه دود خاورو ته وسپارل شو، خو د احمدشاه تر مړینې وروسته سپېڅلې خرقه دې ودانۍ ته رانه وړل شوه او په هماغه پخواني ځای کې پاتې شوه چې تر ننه په کې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اته دیرشم څپرکی

داحمدشاه ځای ناستی

احمدشاه تر خپلې کلکې او وروستۍ ناروغۍ پورې ځای ناستی ونه ټاکه، سره له دې یې هم خپل مشر زوی شاهزی تیمور د دولت په ارزښتمنو چارو کې ورګډاوه او روزلی کاوه، ځکه احمدشاه نه غوښتل هغه دود چې تل مشر زوی د پلار ځای ناستی ګڼي؛ ناپلی پریږدي، که څه هم چې دغه ځای ناستی تر ځان غوره او وړ، خو کشر وروړولري.

احمدشاه چې د بیا روغېدو هیله له لاسه ورکړه د تېر مهال د ساتلو له پاره یې په غیابي دول جرګې ته تیمور د ځای ناستي په توګه ورو پېژاند او لکه مخکې چې وویل شول، هماغلته د غونډې له خوا ومنل شو.

دا مهال شاهزای تیمور د هرات نایب الحکومه و او د مروې او مشهد ولایت چارې یې څارلې. پرځای یې د احمدشاه دویم زوي شاهزی سلیمان په کندهار پلازمېنه کې و او د پلار تر مړینې وروسته د خپل خسر وزیر شاه ولیخان په مرسته د افغانستان پرپاچاهۍ کېناست. د وزیر پلویان وایي چې شاه ولیخان په دې اړه د سملاسي سمون له ساتلو پرته بله موخه نه لرله او همدا چې تیمور پاچاهۍ ته راپورته شو؛ وروسپارل شوه، خو دا یوه استدلالي څرګندونه ده، چې لاسوند کېداي نه شي. په هر دول، نوموړي وزیر سلیمان د هېواد د پاچاهۍ وړ ګاڼه خو هغه نه غوښتل چې دغه مقام په وینو وساتي، ځکه همدا چې سلیمان وپوهېد چې تیمور د هرات له اوردو سره راخوځېدلی او ولس هم د احمدشاه مشر

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

زوی غواړي، په خورا سره سینه له دې غوښتنې څخه پرشا شو او د کورنۍ لانجې د اور د مخنیوي له پاره یې مشر ورور ته غاړه کېښووه.

تیمور شاه هم تر هغې چې ژوندی و د خپل ورور د غه پتمن چلند یې هېر نه کړ، خو په خواشینۍ سره ښایي وویل شي چې د شاه ولیخان «هاغه بیساري افغاني وزیر» په اړه یې خورا ناوړه بې باکي وکړه او هغه یې له خپلې رېښتینې کورنۍ سره د «انکو» او «اسلامي» نومیو په لاسونو چې د وژونکیو دنده یې اخیستې وه؛ وواژه.

تیمور شاه د دغه وزیر پر وژلو سربېره چې د پلار ښی لاس یې و، سپاه سالار سردار جانخان هم چې د احمدشاه بل لاس ګڼل کېده؛ له کاره وغورځاوه.

تیمور شاه نهږدې (۳۲) کلن و چې په کندهار کې یې د پاچاهۍ لوی تاج پر سر کېښووا او دغه اوچت مقام یې دوه ویشت کاله وساته. د تیمور شاه مهال تاریخي سپړنې د دغه کتاب له دندې څخه بهر دي، ښایي یوازې همدومره وویل شي چې تیور شاه عیاش و هوساغوښتونکی پاچاه و او د خپلې پاچاهۍ په ترڅ کې داسې تېروتنې ترې وشوې چې پر افغانستان باندې یې د هغه د زامنو په پېر کې توري وربخې راوستې. هېره دې نه وي چې تیمور شاه د خپلې دوه ویشت کلنې پاچاهۍ په لړ کې زیار ویوست هغه هېواد چې له پلاره ورته پاتې و، بشپړ خپل زوی ته پرېږدي. ترهغې چې تیمورشاه ژوندی و پرې یې نه ښووه چې افغانستان درون تاوان وګالي، په دې لار کې یې د بخارا د اوزبکو، د پنجاب د سیکانو او د کشمیر و ملتان ه بلواګرو پروړاندې ګڼ شمېر جګړې وکړې او په ټولو کې همدی بریالي هم و.

تیمورشاه چې پلازمېنه یې له کندهاره کابل ته راوړې وه، تر مړینې وروسته هماغلته د کابل د چارباغ په نومیالۍ ودانۍ کې ښخ شو. «ځوارلسم انځور کتلی شئ»

پای

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخځ

۱- محمد حیات خان، «حیات افغاني» دلاهور چاپ ۱۸۶۵ زکال.
۲- شیرمحمد خان گنډاپوری «خورشید جهان» د لاهور چاپ ۱۸۹٤ زکال.
۳- «تذکرة الملوک».
٤- نواب حافظ محبته خان «ریاض المحبته».
۵- سلطان محمد خان خالص «تاریخ سلطاني» د بمبیي چاپ ۱۲۹۸ هـ.
٦- محمد سعادت خان «خصایل السعاده» د لکهنو چاپ ۱۸۵۵ زکال.
۷- محمد قاسم فرشته «تاریخ فرشته».
۸- بایزید روښان «حالنامه».
۹- اخون درویزه ننگرهاری «تذکرة الابرار و الاشرار» د پېښور چاپ ۱۳۰۹ هـ.
۱۰- مؤبد شاه زرتشتي «دبستان مذاهب» د بمبیي او کانپور چاپ ۱۲۹۲ هـ ۱۹۰٤ زکال.
۱۱- میرزا عباس خان اقبال «تاریخ عمومي» دویم چاپ تهران ۱۳۰۵ ل.
۱۲- ابن محمد امین ابوالحسن گلستانه «مجمل التواریخ بعد نادریه» د لندن چاپ ۱۸۹٦ کال. او د مدرس رضوي او زین العابدین له تنلیکونو سره د تهران چاپ ۱۳۲۰ ل.
۱۳- میرزا محمد مهدي استرآبادی «جهانگشای نادری» د بمبیي چاپ ۱۳۰۹ هـ.
۱٤- محمد حسن «مرأت الاشباه» د اودي چاپ.
۱۵- منشي عبدالکریم علوی «تاریخ احمدي».
۱٦- سید جمال الدین افغان «تتمة البیان فی تاریخ الافغان» د مصر چاپ ۱۹۰۱ زکال.
۱۷- سارجن ملکم «تاریخ ایران» د هند چاپ ۱۹٦۸ ز.
۱۸- «کابل کالنی» ۱۳۱۵ ل کال د کابل چاپ.
۱۹- محمد حسن آزاد «نگارستان فارس» د لاهور چاپ ۱۹۲۲ ز.
۲۰- سرپرسي سایکس «تاریخ مختصر ایران» د اصفهان چاپ.
۲۱- امیرعبدالرحمن خان «تاج التواریخ» د بمبیي چاپ ۱۳۲۲ هـ.
۲۲- «د کابل مجلې دویمه ټولگه» د کابل چاپ ۱۳۱۱ ل (افغان درهندوستان «غبار»)
۲۳- میرزا حسین فروغی «تاریخ ایران» د پارس چاپ ۱۳۱۸ س.
۲٤- منشي غلام حسین «سیرالمتأخرین» د لکهنو چاپ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۵- «د کابل مجلې لومړی ټولګه» ۱۳۱۰ ل (د «غبار» لس ليکني).
۲۶- «لومړنی کابل کالنی» ۱۳۱۱ ل (تاریخچه افغانستان« غبار »).
۲۷- «مکتوبات شاه فقيرالله علوی» د لاهور چاپ.
۲۸- «د کابل مجلې ټولګه» ۱۳۱۷ ل.
۲۹- ابوالفضل« تاریخ بیهقی» د کلکتې چاپ ۱۹۶۲ز.
۳۰- میرزا فیض محمد خان« سراج التواریخ» د کابل چاپ.
۳۱- مرتضی حسین بلګرامی« حدیقة الاقالیم» د لکهنو چاپ ۱۲۹۶ هـ.
۳۲- جرجي زیدان« تمدن الاسلام» د قاهرې چاپ ۱۹۰۲ ز.
۳۳- «تاریخ سیستان» د تهران چاپ ۱۳۱٤ ل.
۳٤- «شمس النهار» د افغانستان لومړنی ورځپانه ۱۲۹۲ س.
۳۵- احمد علي خان کهزاد« رساله مسکوکات افغانستان درعصر اسلام» د کابل چاپ ۱۳۱۹ ل.
۳٦- امرنات« ظفرنامه رنجیت» د لاهور چاپ ۱۹۲۷ز.
۳۷- قاسم علي« محاربه کابل و کندهار» د اګرې چاپ ۱۲۷۲ هـ.
۳۸- سیدالطاف علي« حیات حافظ رحمت خان» دبواني چاپ ۱۹۳۳ز.
۳۹- سید ابوظفر ندوي« تاریخ مختصر هند» د هند چاپ ۱۹۳٤ ز.
٤۰- منشي غلام حسین« سیرالمتأخرین» د نولکشور چاپ.

٤۱- History of Afhanistan from the earliest period to the oputbreak of the war of 1878 By colonel G.B Mallson, C.S.I London 1878.

٤۲- History of india for Junior classes By E. Marsden B.A London - 1910.

٤۳- Afghanistan from Darus to Amanullah By L.T General Sir George macmann London 1929.

٤٤- The Encyclopaedia of islam London - 1927.

٤۵- A Grammer of the pukhto (pushto) By captain H. Raverty London.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د انځورونو نيوليک

۱- داحمدشاه بابا د مور «زرغونې انا» قبر.
۲- افغان احمدشاه بابا.
۳- داحمدشاه بابا امسا، جګړه يزه خولۍ او مټ بند.
٤- رنګ شوی پخوانی کندهار ښار.
۵- د شيرسرخ زيارت، پر پاچاهي باندې د احمدشاه د تاکل کېدو ځای.
٦- د احمدشاه پرېکړې غنم وږی تومبل کېږي.
۷- د کندهار په کوکران کې د ميرويس نيکه زيارت.
۸- د احمدشاه مهال دود يزې وسلې.
۹- د احمدشاهي کندهار نوی ښار.
۱۰- په نوي ښار کې د احمدشاه شاهي جومات.
۱۱- په کندهار ښار کې د احمدشاه، بابا زيارت.
۱۲- د احمدشاه مهال د لرګين کارۍ يوه بېلګه.
۱۳- په کندهار کې د حضرت محمد (ص) د سپېڅلې خرقې ودانۍ.
۱٤- د کابل ښار په چارباغ کې د احمدشاه د ځای ناستي «تيمورشاه» قبر.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وېي پانگه

آر- اصل، رهنبه، بیخ، قاعده
آزموینه- امتحان، آزمون.
اتل- قهرمان، پهلوان.
اند- فکر، نظر
اډه- چاونی، پوځي قراگاه، گارنېزیون.
اروا- روح
اړنک- شک
اړیکی- رابطه، تماس
اغوستن- کالی، جامی، لباس
اغېز- تاثیر
الواک- نظر، فکر، ایډیا
اټکل- پیش بیني، لرلید
اوتا- وضع، حالت، شرایط
اوسار- څرگند، ښکاره
اوډل- پیل، ترتیب
اورنی- آتشین
اوم- خام، کچه
بد- سیال، مخالف
بدرگه- معیت، مؤکب
برسیره- ښکاره، مکشوف
برید- حد، پیل، حمله، هجوم
بڼه- قیافه، شکل، څېره
بلنوم- لقب
بولنه- لارښونه، کومنده
بوختیا- مشغولیت
بېلگه- مثال، نمونه، ماډل، سمبل
تم- ولاړ
تاړاک- یرغل، حمله،
پانگه- پیسې، سرمایه، کاپیتال
پایله- نتیجه، نچوړ
پرغز- قهر، غصه، غضب

پرگنې- تودې، خلک، بشري ډلې
پنه- اوبول، خروبول
پلاز- تخت
پلازمېنه- پای تخت
پلازناستی- جلوس
پنه- خروبول، ابیاری
جوړښت- تشکیل
جوکه- انرژي، قبوه، کارمایه.
جوگه- ور، ماوی، قابل، مطابق، طبق حال
ختیځ- شرق
ختېز- شرقي
خوندیینه- خزانه، میانی، کیسه، سیف
ځای ناستی- ولی عهد، جانشین
ځان سپارله- تسلیمېدل
څری- جاسوس، مخبر
ځني- له، از
ځینې- بعضې
ځواک- قوت، قدرت
چارواکی- لوی مامور
چوپړ- خادم، نوکر
چاونی- گارنېزیون، اډه، قرارگاه
څارن- مراقبت، ناظر
څرک- نښه، علامه، درک، پته
دروه- خیانت، ټگی، دوکه، غوولو
دریځ- منبر، ستېج، محراب
دمنی- تفریحی
ډال- سپر، مانع
رمبې- جنډه، بیرغ
روږدی- آوخته، عادي
ریونده- مایل، سرشېب، نیمه راست
زباب- ثابت، متنه

PROPERTY OF ACKU 8242

(c) ketabton.com: The Digital Library

زوکړه- تولد، زیږیدل
زېرمه- ذخیره، ډیپو، تحویلخانه، ستوک.
ژمن- متعهد
ژمنه- تعهد، قل، پیمان،
ساری- مثال، بېلگه، نمونه، ماډل
ستونزه- مشکل، تنگځه
سربرید- سرحد
سربېره- علاوه
سکالو- موضوع
سمون- نظم، تنظیم، تامین
سنهکیا- یو ډول زهر
سیال- رقیب
شاهزی- شاهزاده
شاهزی- شاهزادگی
شولت- ذوق، سلیقه
ښکیلاک- سیطره، نفوذ، استعمار
ښیندل- غورځول، شنل، اچول
گواښ- خطر، آسیب، ضرر
لاریون- مارش
لامل- علت، سبب
لرلید- دورنما
لویدیځ- غرب
لویدیز- غربي
لیږدوني- انتقالات
متره- غیرت، قدرت، توانایی، وسه
منځ- قرارگاه، زړه، مرکز
منځوی- میانجي ریبار، متوسط، رابط
منځی- مرکز، زړه، قرارگاه، نقطهٔ ثقل
منگ- عمر
موخه- هدف
نغتی- پټ، ناڅرگند.
ننگېرل- احساس
نیاو- عدل
واټن- فاصله
وړتیا، قابلیت، توانایی
وړ- قابل، مطابق، طبقحال، مستحق، مساوي
وېر- ماتم- غم
وړاندیځ- پیشنهاد
وړاندیز- پیشنهادي
وگړي- پرگني، خلک، تودې، انساني ډلې
هممهالی- همعصر، همزولی
هیښ- هک، حیران، تعجب
هیښونده- عجیب، بې ساري، شگفت
یرغل- حمله، هجوم.
یرغمل- اسیر، بندي
یون- سفر، حرکت، تگ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستا د عشق له وینو ډک شوه ځګرونه
ستا په لاره کښې بایلي ځلمي سرونه

که هر څو مې د دنیا ملکونه ډېر شي
زما څخه هېر نشي دا ستا ښکلي باغونه

د رقیب د ژوند متاع به تار په تار کړم
چه په تورو پښتانه کا ګذارونه

تا ته راسمه زړګی زما فارغ شي
بې له تا مې اندېښنې د زړه مارونه

د دهلي تخت هېرومه چه را یاد کړم
زما د ښکلي پښتونخوا د غرو سرونه

که تمامه دنیا یو خوا ته بل خوا یې
زما خو خوښ دي ستا تش دګرونه

"احمد شاه" به دغه ستا قدر هېر نکا
که ونیسي د تمام جهان ملکونه

لیکونکی: عزیزالدین وکیلي پوپلزی ۱۳۴۲

دانش کتابخانه - دهکی نعلبندی
قصه خوانی - پشاور تیلفون: 2564513

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library